नं. ५२३५

ग्र.नाम. पञ्चविंश ब्राह्मणं

कर्तृनाम. × ×

पत्र.सं. ३०२ समय १८१०

विषय. संहिता ब्राह्मण भाग:

पंचविंशब्राह्मणम्

५२३५

5235

F. = 302

Complete.

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥ महन्मेवावोमेगौमेवाचायशोमेवावंसामेमे २
वावांमुक्तिंमेवावः सर्वमेवा च स्वंन्मांवनुतंन्माविरानुतेनन्नुह्निं
यद्वोरवमेतुसामःसामेमेत्वंतस्यपथांविहायदोष्णुत्यंब
मासिंस्तुतिःसामसरत्तीसोमेगमेयंपितरोन्नःपितरोन्नःपितरो
न्नेमणांकेईन्नरसंत्वोंईमराहत्यैयंमदांशिषिरोदेवानांतीर्थंवोदय
मांमाहिःसीर्विश्लोःशिरांसियत्रोदायशोमयिवेपी ... ॐ आयु

प्र.क.१५३॥ 5235

रवीं सेच ॥१॥ युनज्मि ते पृथिवीमग्निना सह युनज्मि वातं॰ सह सूर्येण २२
युक्तो वातोऽन्तरिक्षेण ते सह युक्तास्तिस्रो विमृजः सूर्यस्य ते स्य सदने ३८
सीदाम्यमृतपात्रमसि वानस्पत्योऽसि बार्हस्पत्योऽसि प्राजापत्योऽसि प्रजा
पतेर्मूर्द्धास्यत्यायुपात्रमसीदमहं मांऽऽवंघोहामि तेजसे ब्रह्मवर्चसा
मरुतोऽनपोनीपांक्षेयाः पर्वनानां ककुभः ऽयेनाऽजिराएं ऽवयुना
वहन्त ब्रोबलामीवां वातयध्वं युक्तास्य वहन्ते दमहमिमं यजमानं॰प्र

शुष्मूस्थूलानि पशुषु वमो ब्रह्मवद्वे सेरं वस वस्त्वा गायत्रेण छंदसा संमृ
जंतु रुद्रास्त्वा त्रैष्टुभेन छंदसा संमृजंत्वादित्यास्त्वा जागतेन छंद
सा संमृजंतु पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतो
तप्ततनूर्नं तदामो अश्नुते शृतास इद्वहंतः संतदाशात प्रस्कंदे नुद
वीमनीषास्मइ थः स्रुतश्चानवाज्यास्तुषे मे पवस्व वर्षे से मे पवस्व २
विदुः एषि व्यादिवोजनित्राकृण्वेंत्वापोधः हरं तीः सोमे होजायम

मायुषेमम ब्रह्मवर्चसाययजमानस्य धीञ्स्मुष्परा ज्याय॥२॥ बऊरानामासि
जुष्टादेवेभ्यो नमो वाचे नमो वाचस्पतये देवीं वाग्यत्ते वाचो मधुमत्तस्मि
न्माधाः सरस्वत्यै स्वाहा सूर्यो मा दिव्याभ्यो नाष्ट्राभ्यः पातु वायुरंतरिक्षा
भ्योऽग्निः पार्थिवाभ्यः स्वाहा यांघेसोभ्याव घो वायुनामुदीरते विष्ट उह
स्य धन्चनांपतान्च रूणांधमघो मः आत्मा यामेष्वजायेमेपवावस्तौरहं मना
वाचं प्रसीदात्मंयन्नस्तोञसेन्द्रस्योंद्रियणास्सूर्यवर्चसा बृहस्पतिस्त्वायुन

ी स्य

कुदेवेभ्यः प्राणायाग्निर्युनकृतपसास्तोमं यज्ञायवाढवेदध्यात्विंडंडूदि
3 यः सत्याः कामायजमानस्य संत्वेन्नं करिष्याम्यन्नं भविष्यत्यन्नञ्ज
नयिष्याम्यन्नं मकरमंन्नमंभ्रदन्नमडीजनः रूपनो सिंगायत्रछंदा प्र
नुत्वारनें स्वस्तिंमासंपारयामास्तोत्रस्यस्तोत्रंगम्यादिंडवं तोवन्नेमहि
नत्तीमहिप्रनामिषः संवर्चेसापयसासंतपोभिरगन्मग्हिमनसासः शि
वेनसंविज्ञानेनंमनसश्चसत्येयथावोहंचारुतमंवदानीडोवाहं 2

णोम्न्यासः स्सर्यस्य हुषेवातः प्राणाय सोमो गंधर्वाय ब्रह्मक्षत्रायन मो गंध
र्वाय विश्वग्वादिने वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहि ॥ २ ॥ अध्वनामध्वपते स्वस्ति
मं धा अस्मिन्देवयाने पथि मयासं त्राउ सिल स्नानुः स्नुतोसि जनधाया
नमोसि व्रतक्षां सं मृष्टोसि हव्यसूदनो विभुरसि प्रवाहणो वह्निरसि
हव्यवाहनः श्वात्रोसि प्रचेतास्तुथोसि विश्ववेदा उशिगसि कविरं
घारिरसि बंभारिरवस्युरसि दुवस्वाञ्छुंध्यूरसि मार्जालीयं सम्रा

चविस्तो
४

द्यामासिस्वर्ज्योतिः समुद्रोसिविश्वव्यचाअहिरसिबुध्न्योजोस्यैकपात्स
गराअसिबुध्न्यःकव्योसिकव्यवाहनःपातमाग्नयोराइणानीकेनपिपृत
मानमावांस्तुमामाहिंसिष्टं॥४॥ऋतस्यद्वारास्थामामासंतात्पनम ४
सखिभ्यःपूर्वसज्ज्योनमोपरसज्ज्यःस्पेनोन्नचन्ताअग्नेष्ट्वावतुषा
वपश्यामीदर्विंडपीतस्यतदूडियावतोगायत्रछंदसः सर्वगणस्य
सर्वगणाउपहूतउपहूतस्यन्नक्षयाम्यहं सप्तर्षीन्सुपतिष्ठस्वेंद्रपी ४

तांवाचस्पतेंसतेंर्विजोंस्युक्षुयस्वंजुषस्वेलोकंम्मांवाडः॰ वगांः सोमसांरं
ध्विनोह्रुदिंपितांनोंसिंमगवंन्मामाहिं॰सीः सोमंगीर्भिष्ट्वावयंवर्द्धया
मोंवचोंविदःसुमृडीकोंनआविशाप्पायस्वसंमेतुतेविश्वतःसोमवृ
ष्ण्यंनवांवाजस्यसंगथेवमैंस्तत्रअवैंसोंकाव्येस्तेंपित्वमिर्नेद्वितस
मधुमतोंनाराशं॰ससस्यसर्वगणस्यसर्वगणंउपहूतंउपहूतस्यभ
क्षयामिंदीदायैंवसैंनंतपमारूपणामनसोंमहिम्नावावोंविम्ह

५

त्वां प्रजापतिस्त्वा युनक्तु प्रजाभ्योपानाय वायुर्युनक्तु मनसा स्त्वा मैत्र
ज्ञाय वोढवे दक्षं लिङं इन्द्रियं ८ सत्याः कामा यजमानस्य संतु ऋषभ कौसि
त्रिष्टुप्छंदा अनुत्वा रन्नेस्त्वस्ति मा संपारय मा स्तोत्रस्य स्तोत्रं गम्या इन्द्रवं
तोवनेम हि नद्धीमहि प्रजामिषमिंद्र विंद्रपीतस्य त इंद्रियावतस्त्रिष्टुप्
छंदसः सर्वगणस्य सर्वगणा उपहूत उपहूतस्य भक्षयामि सूर्यो यु ५
नक्तु वाचा वास्त्वा मैत्र ज्ञाय वोढवे दक्षं लिङं इन्द्रियं ९ सत्याः कामा यज

मानस्यसंतुस्त्वारासिगयोंसिउगच्छंदास्यनुत्वारत्नेस्वस्तिमासंपारयामोस्तो
त्रस्यस्तोत्रंगम्यादिंडवंतोवनेमहिम्नद्दीमहिस्रजामिपमिंदविंडपीतस
तंइंडियावतोंउगच्छंदसःसर्वगणास्यसर्वगणउपरुतउपरुतस्यमेद
याम्योयुमेंप्रालामनसिमेंप्राणआयुपत्न्याम्हवियन्मेमनोयमेंगनंयदू
मेऊपरागतःराझासामनतदूयंपुनरस्मासुदध्मसियन्मेयमंवेवस्व
२ गा तंमनोउगामदूरंस्तन्मआवर्त्तयोपुनजीवातवेनमर्त्तवेपाऊरिष्टता
तयेंयन्नाह्यांजिमजयोह्रिबस्येंयनःश्येनःऊऊनःसुपर्णयदाकुष्यदंदुं

६

रद्दितावनंतः सोमो न चत्तामयिंत दूधमनु ॥ ५ ॥ ऐंद्रः सहोसङ्गितस्यत इंद्र
२ म विंद्रपीतस्यें द्रियावतो नुष्टुप् छंदसो हरिवतः सर्वगणस्य सर्वगण उ
पहूत उपहूतस्योंत्त यामींद विंद्रपीतस्यत इंद्रियावतो नुष्टुप् छंदसः स
र्वगणस्य सर्वगण उपहूतं उपहूतस्य भक्षयामि स्तुतस्य स्तुतं मस्तू
र्जस्वतः पयस्वतो मा स्फातस्य स्फातं गम्यादिंद्र वं तावने महि न क्षीमहि प्र
जामिषं मे ऊर्जं मे स्तेद व सा म स्तुतं स्तोमस्यं शस्तोक्थस्य तिरो अह्न्यस्य
घसनिर्गोसनिर्न्नसनिस्योपहूतं उपहूतस्य भक्षयामि तस्य त्वा ६

सा

देवसोमएषदेविभ्योर्धीमनिविमुंचाम्यत त्वंदेवसोमानवकरमगन्मश्रीमहिर्

यंप्रतिष्ठाः सामह्यनुमेहिसोमसहस्रं इंद्रियेणासुम्न रस्तिश्चश्रेष्ठो रश्मिर्द्दिवि

नाः सः सदेवानांयानुपंयातन्वाब्रह्मजिन्वसितयामाजिन्वतयामाज

यज्ञकामंमाकुर्वेपांपुष्यमस्याषधीनाः रसइंद्रस्यप्रियतमंः हविंःस्वाहाहालि

याजमानस्यतेदेवसोमइष्टयजुषस्स्तुतः स्तोमस्यशस्तोक्थस्यायोश्वसनिर्गो

सनिर्भक्षस्तस्यापहूतउपहूतस्यभक्षयामिदेवकृतस्यैनसोवयज

नमसिपितृकृतस्यैनसोवयजनमसिमनुष्यकृतस्यैनसोवयजनमस्य
स्मकृतस्यैनसोवयजनमसि यद्दिवा च नक्तंचैनश्चकृमतस्यावय
जनमसियत्स्वपंतश्चजाग्रतश्चैनश्चकृमतस्यावयजनमसियद्विद्वांऽ
सश्चाविद्वांऽसश्चैनश्चकृमतस्यावयजनमस्यैनसएनसोवयजनम
स्या स्युक्षैतस्यतेदेवसोमनृचिःश्रुतस्यमधुमंतंमन्दंकेरामिइामध्युउप
वीन्याःकामकामंमआवर्तेयोगस्पूर्जंमयिधेहिप्राणासोमपीथेमजागदि

दधिक्राव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः सुरभिनो मुखाकरत्प्रण आ
यूंषि तारिषत्॥ दा॥ अग्नेस्त्वास्य त्वा समयासि सहयासि वाजयासि सुप्तिम
स्य वर्चसि वृषास्यादित्यानां पत्मान्विहि नमस्ते अस्तु मामा हिंसीर्वर्चोयो वृ
तेऽसा प्रतिगृह्णामि नक्षत्राणां त्वा रूपेण प्रतिगृह्णामि सूर्यस्य त्वा वर्च
सा प्रतिगृह्णामि रथन्तरमसि वामदेव्यमसि बृहदस्यं कान्यं कृ अग्नि
तारं धियो ध्यां तं वा ता ग्रमग्निसं वरं तो दूरे हेतिरिं डियवान्पतत्री ते

८

नोग्नयः पप्रयः पारयं तु वैश्वानरः प्रत्नेधा नाकमारुहद्दिवः पृष्ठं मंदमानः

सुमन्मभिः स पूर्ववज्जनयं जं तवेधनः समानमग्मन्पर्यैति जागृविर्गि

देषते रथ एष वामश्विना रथारिष्टा विश्वभेषजः रुद्रा नो सव्याना

यद्धदासनो दक्षिणान्वगृहाणां गाद वस्य त्वा सवितुः प्रसवेश्विनो

र्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामि वरुणस्त्वा नयतु देवि दक्षिणे वरु ८

णायाश्वं तेनामृतत्वमश्नीय वयो दात्रे मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे वरुणा

गृ

स्त्वा नयतु देवि दक्षिणे रुद्राय गां तेनामृतत्वमशीय वयो दात्रे भूयान्मयो
मह्यं प्रतिग्रहीत्रे वरुणस्त्वा नयतु देवि दक्षिणेग्नयेजमग्नये हिरण्यं
मग्नीषोमाभ्यामजां तेनामृतत्वमशीय वयो दात्रे भूयान्मयो मह्यं
रु प्रतिग्रहीत्रेन्नस्यान्नपतिः प्रादादनमीवस्य शुष्मिणो न मा विश्वज
नस्य त्वा मा यन्तुऋतिमामाहिंसीर्वरुणस्त्वा नयतु देवि दक्षिणे त्वष्ट्रे
विंतेनामृतत्वमशीय वयो दात्रे भूयान्मयो मह्यं प्रतिग्रहीत्रे ग्नास्त्वा तं

रु

६ तन्नपसोतन्वतवयिच्योवयन्वरुणस्त्वानयतुदेविदद्विणे
बृहस्पतयेवासस्तेनामृतत्वमशीयवयोदात्रेभूयान्मयो
श्री महंप्रतिग्रहीत्रेवरुणस्त्वानयतुदेविदद्विण ३ तानायांगि
रसायप्राणन्नेनामृतत्वमशीयवयोदात्रेभूयान्मयोम
ह्यंप्रतिग्रहीत्रेवरुणस्त्वानयतुदेविदद्विणे ३ रुद्रंवा
यवेमह्यंगंतेनामृतत्वमशीयवयोदात्रेभूयान्मयोमह्यंप्रतिग्रहीत्रेवरुणस्त्वानयतुदेवि
गु

प्रजापतये पुरुषं प्रजापतये हस्तिनं प्रजापतये वराहं प्रजापतये व्रीहिय
वांस्तैरमृतत्वमशीय वयो दात्रे भूयान्मयो मह्यं प्रतिग्रहीत्रे व
रुणस्त्वानयतु देवि दक्षिणे देव[illegible]पतये तिलमाषांस्तैरमृत
त्वमशीय वयो दात्रे भूयान्मयो मह्यं प्रतिग्रहीत्रे वरुणस्त्वानय
तु देवि दक्षिणे सवित्रेश्वतरं वाश्वतरीं वा तयामृतत्वमशीय
वयो दात्रे भूयान्मयो मह्यं प्रतिग्रहीत्रे क इदं कस्मा अदात्कामः

२० कामायादात्कामोदाता कामः प्रतिगृहीता कामः समुद्रमाविशत्का
मेन त्वा प्रतिगृह्णामि कामैतत्ते ॥ ८ ॥ रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्ष
यं जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत प्रेतिरसि धर्मणे त्वा ध
र्मं जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुतान्वितिरसि दिवे त्वा
दिवं जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत संधिरस्यन्तरिक्षा १०
य त्वान्तरिक्षं जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत प्रतिधिरसि

पृथिव्यै त्वा पृथिवीं जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत विष्टंभो
सि वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत प्रावोस्य
ह्ने त्वाहर्जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुता न्वासि राज्यै त्वा रा
त्रिं जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुताशिगसि वसुभ्यस्त्वा
वसून् जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत प्रकेतोसि रुद्रे
भ्यस्त्वा रुद्रां जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत सुदीतिर

२० स्यादित्यभ्यस्त्वादित्यांजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुतोजासि
पितृभ्यस्त्वापितॄंजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुत॥२१॥तंतु
२१ रसिप्रजाभ्यस्त्वाप्रजाजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुतरे
वदस्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुत
पृतनाषाडसिपशुभ्यस्त्वापशूंजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पत ११
येस्तुतानिजिदसियुक्तग्रावेंद्रायत्वेंद्रंजिन्वसवितृप्रसूताब

हस्पतयेस्तुताधिपतिरसिप्राणायत्वाप्राणंजिन्वसवितृप्रसूता
बृहस्पतयेस्तुतधरुणोस्यपानायत्वापानंजिन्वसवितृप्रसूता
बृहस्पतयेस्तुतसंसर्पोसिचक्षुषेत्वाचक्षुर्जिन्वसवितृप्रसू
ताबृहस्पतयेस्तुतवयोधाअसिश्रोत्रायत्वाश्रोत्रंजिन्वसवितृप्र
सूताबृहस्पतयेस्तुतत्रिवृदसित्रिवृतेत्वासंवृदसिसंवृतेत्वा
प्रवृदसिप्रवृतेत्वानुवृदस्यनुवृतेत्वासवितृप्रसूताबृहस्पत

यस्तुत निरोहासि निरोहाय त्वा संरोहासि संरोहाय त्वा प्ररोहासि
प्ररोहाय त्वानुरोहास्यनुरोहाय त्वा सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत
वसुकोऽसि वस्यष्टिरसि वेषश्रीरसि सवितृप्रसूता बृहस्पत
ये स्तुत। आक्रमोऽस्याक्रमाय त्वा संक्रमोऽसि संक्रमाय त्वोत्क्रमो
ऽस्युत्क्रमाय त्वोत्क्रान्तिरस्युत्क्रान्त्यै त्वा सवितृप्रसूता बृहस्प १२
तये स्तुत॥ ॥६॥ इति द्वादशमः प्रपाठकः॥ ॥ तिसृभ्यो हिंकरोति

सत्रथमयातिसृत्याहिंकरोतिसमध्यमयातिसृत्याहिंकरोतिसउ
त्तमयाद्यतीविरतोविष्टुतिंज्यैष्ठाज्यैष्ठिनेयस्तुवीताश्याद्दयः
राहत्यग्निकामंतीविष्टुतिरग्निकांत्यांएवाग्निकांतेनंहियज्ञ
स्यर्द्धोतिंनस्मादेतयास्तोतव्यंमध्याएवपापवसीयसाविध
तिर्विपाप्मनावर्त्ततेंयएतयास्तुतेनावगतापरुध्यतेंनापरुद्धो
वगच्छतिंनश्रेयाःसंपापीयानभ्यारोहतिंनजननताजननतामभ्येति

१३ नान्योन्यस्यप्रजा आददते यथा क्षेत्रं कल्पंते वर्षुकस्तु र्ज्जन्यो न
13 वतीमह्हिलोकास्तु च स्तान्हिं कारणा व्यत्ययषा वे प्रतिष्ठितात्रिवृत्ता
विष्णुतिः प्रतितिष्ठति य एतं यास्तुते ॥१॥ तिस्रन्याहिं करोतिं स
परा[illegible]चीर्नि तिस्रन्याहिं करोतिं स पराचीर्नि तिस्रन्याहिं
करोतिं स पराचीर्निः परिवर्त्तिनी त्रिवृत्ता विष्णुतिः प्रपरीवर्त्त १३
मानो नितिय एतं यास्तुते सं नता विष्णुतिः प्राणोपानो व्यानस्तत्

वस्तान्हिंकारेणासंतनोतिसर्वमायुरेतिनपुरायुषःप्रमीयते
यएतयास्तुतेवर्षुकःपर्ज्जन्योभवतीमहिलोकास्तत्रस्तान्हिं
कारेणासंदधातिश्वदत्तोवनुवाईश्वरापशून्निर्मृजःसेबाव
परावातश्रयानूंनवत्युंतयाहंडेंवताहंडूंनुपापीयाःस्ता
मतांनाह्यबयउपासतेतस्मात्तप्रतिगृह्णंतःपरीवर्त्तोन्नयवैते ॥२॥
तिसन्याहिंकरोतिसपरावीनिस्तिसन्याहिंकरोतियामध्यमा

२४ नीत्रिवृत्ताविष्टुतिः प्रजाकामो वा पशुकामो वा स्तुवीत प्रजा वै कुलायं पशवः कुलायं र
सा प्रथमा योत्तमा सा मध्यमा या प्रथमा सोत्तमा तिसृभ्यो हिंकरो
ति योत्तमा सा प्रथमा या प्रथमा सा मध्यमा या मध्यमा सोत्तमा कु
लायिं कुलायमेव न वत्येतामेवानु प्रजावरायं कुर्यादेतासामे
वायं परियतीनां प्रजानामग्रं पर्येत्येतामेव बहुभ्यो यजमाने
भ्यः कुर्याद्यत्र सर्वो श्रेयाभवंति सर्वमध्ये सर्व उत्तमाः सर्वान
वेनात्समावज्ञाजः करोति नान्योन्यमपवृङ्क्ते सर्वे समा वदिं १५

ङ्गियाभवंतिवर्षुकः पर्जन्यो भवतीमेहिलोकास्त्रयस्तान्हिंकारे
णाभ्यतिषजतिपापवसीयसंतुभवत्यधरोत्तरमपावगतोरुध्य
तेवगछत्यपरुद्धः पापीयांछ्रेयाऽः समभ्यारोहतिजनताजन
तामभ्येत्यन्योन्यस्यप्रजा आददतेनयथाक्षेत्रंकल्पंते॥३॥पंच
भ्योहिंकरोतिसतिसृभिः सएकयासएकयापंचभ्योहिंकरोति
सएकयासतिसृभिः सएकयापंचभ्योहिंकरोति सएकया

१५ सएकयासतिस्तन्नि:पंचपंविनीपंचदशास्यविष्टुति:पाङ्क्त:पुरुष:
पाङ्क्ता:पशवस्तयापुरुषंचपश्रू॰श्चाप्नोतिवज्रोवैपंचदशोय
स्तंचपंचव्यूहतिवज्रमेवतद्व्यूहतिशांत्याएषावैप्रतिष्ठितापं
चदशस्यविष्टुति:प्रतितिष्ठतियएतयास्तुते॥४॥पंचभ्योहिंक
रोतिसतिसृभ्नि:सएकयासएकयातिसृभ्योहिंकरोतिसपराभी १५
र्भि:सप्तभ्योहिंकरोतिसएकयासतिसृभि:सतिसृभिर्बलीस्तो

16

॥ रवसीपीनुं ॥ पत्र ३१० ॥ ए वा हि ॥ =पात्मारांमनी पूंचवीसो बुाह्मणा समाप्तः॥ स्नोड को १ सा

चात्मारांममाडणजीनी पोथी छे न. जै जनाथनी पी पाछे

२६

मान्व्रतिविहितान्ब्रह्मवर्च्चसकामःस्तुवीतपंचभिःपंचदशंति
सप्तभिस्त्रिवृतः सप्तभिःसप्तदशंवीर्यंवैस्तोमावीर्यमेवतदेक
धासमूहतेब्रह्मवर्च्चसस्यावरुध्यैतेजस्वीब्रह्मवर्च्चसीभवति
यएतयास्तुते॥५॥तिसृभ्योहिंकरोतिसपराचीभिःपंचभ्यो
हिंकरोतिसएकयासतिसृभिःसएकयासप्तभ्योहिंकरोति १६
सतिसृभिःसएकयासतिसृभिःसएकयासप्तभ्यःहिंकरोतिसप्तभ्योहिंकरोति

एतयावैदेवाः स्वर्गंलोकमायंस्त्स्वर्गकामस्तुवीतस्वर्गस्यलोक
स्यसमष्ट्यैस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवानोग्निकामंनीविष्टुति
रग्निकांत्याएवाग्निकांतेनहियज्ञस्यर्ध्नोतितस्मादेतयास्तोत
व्यमृध्याएव॥६॥पंचभ्योहिंकरोतिसतिसृभिःसएकयासए
कयापंचभ्योहिंकरोतिसएकयासतिसृभिःसएकयासत्रिभ्यो
हिंकरोतिसएकयासतिसृभिःसतिसृभिर्द्दशासप्तासप्तदशा

स्य विष्टुतिरेतयावै देवा असुरानत्यक्रामन्नति पाप्मानं भ्रातृव्यं
क्रामति य एतया स्तुते निक्रामं ती विष्टुतिरनिक्रांत्या एवानिक्रां
तेन हि यज्ञस्यर्ध्नोति तस्मादेतया स्तोतव्यं मध्या एव गच्छती वि
ष्टुतिः प्र प्रजया पशुभिर्जायते य एतया स्तुते विड्वै सप्तद
शस्तस्या राजा गर्भो विश एव तद्राजानं गर्भं करोति नावगतो १७
परुध्यते नापरुद्धोवगच्छत्यन्नं वै सप्तदशो यत्सप्तमध्ये न

वंति पंच पंचाग्नितोन्नमेव तन्मध्यतोधीयते न ह्यनायुष्कोय
जमानो भवत्यन शनायुकाः प्रजा वै राजो वै पुरुषः सप्तग्रा
म्याः प शवो यद्द ग्रा सर्वान्न वंति सप्तोत्तमाय यजमानमेव
तत्पशुषु प्रतिष्ठापयत्येषा वै प्रतिष्ठिता स तद ग्रस्य विष्टुतिः
प्रति तिष्ठति य एतया स्तुते॥ ७॥ एष एव व्यूहः सद्वैकमध्याद्ब्र
ह्मणो वा आयतनं प्रथमा न्नत्रस्य मध्यमा विग्रा उत्तमा यद्य

१८

मांन्नयिष्ठानाजयतिब्रह्मण्येवनदोजोवीर्यंदधातिब्रह्मणएव
ननक्षत्रंनविशंवानुगकरोतिक्षत्रस्यवास्यप्रकाशमानवति
यएतयास्तुतेनामेतांविश्ववीजपासतेतस्मात्तेस्पर्द्धमानानन
वीयंते॥ ॥सप्तभ्योहिंकरोतिसतिसृभिःसतिसृभिःसएक
यातिसृभ्योहिंकरोतिसपराचीभिःसप्तभ्योहिंकरोतिसए
कयासतिसृभिःसतिसृभिःसप्तास्थितात्म्रात्व्यवांस्तु १८

वीतयथासन्नास्थितेनमत्येनमतीकरोत्येवंपाप्मानंन्त्रात्त्वा
त्रुरुजत्येतामेवबहुभ्योयजमानेभ्यःकुर्याद्यःत्रथमाहिंका
रःसत्रथमायायतताऽसतन्योहिंकरोतितेनसासत्तनजेते
यत्सतैवमध्यसंपद्यंतेतेनोसासत्तनजतेयउत्तमाहिंकारः
सउत्तमायायत्ताऽसत्तन्योहिंकरोतितेनसासत्तनजतेसर्वा
नेवैनांत्समावद्धाजःकरोतिनान्यान्यमपव्रतेसर्वेसमाव

ह्रिंडियानवैंतितामितामाग्निवतारिणाउपासतेतस्मात्तउजिष्ठा
स्वानाम्॥२॥एषएवव्यूहउत्रय्यः सन्नेकमध्यानिर्मध्यानुजा
१९ वरस्नुवीतालोकोवाएषयदानुजावरोयस्सत्रयमाः सन्नात्र
मास्तिस्तामध्य्यक्षरः पुरूषालोकमेवास्मैतन्मध्यतः करोति
तस्मिंल्लोकप्रतितिष्ठत्यतामेवप्रजाकामायकुर्यान्मध्यतोवाए
षसाः सूढायः प्रजांनविंदतेलोकमेवास्मैतंमध्यतः करोति ९

तं लोकं प्रजयानपश्युभिः श्चानुप्रजायत एनामेवापरुद्धराज
न्यायकुर्याद्दिद्वै स हृदद्रास्त्तस्याराजा गर्भोविराएवनद्रा
जानं निर्हत्यपावगतारुध्यते वगछत्यपरुद्ध एनामेवाभि
वर्यमाणायकुर्यात्प्रजापतिर्वैस्तदद्राः प्रजापतिमेवमध्य
तः प्रविशात्यस्त्तत्ये ॥१०॥ पंचन्याहिं करोति सतिस्रभिः स ए
कयास एकयातिस्रो न्याहिं करोतिसपराचीभिर्न्नवन्याहिं क

[illegible]

रोति स तिसृभिः स तिसृभिः स तिसृभिश्चतुरः स्तोमान्प्रति विहिता
ब्रह्मवर्चसकामः स्तुवीत [illegible] ति सृभिस्त्रिवृतं नव
भिस्त्रिणव स्सप्तदशः संपन्नो वीर्यं वै स्तोमा वीर्यमेवत
देकधा समूह्य ते ब्रह्मवर्चसस्यावरुध्यै तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी
भवति य एतया स्तुते ॥ ११ ॥ तिसृभ्यो हिंकरोति स पराचीभिः पंच
भ्यो हिंकरोति स एकया स तिसृभिः स एकया नवभ्यो हिंकरोति स ति २०

सत्रिः सतिस्त्रिः सतिस्त्रिरुच्यतीसप्तदशस्य विष्टुतिरेतया वै दे
वाः स्वर्गँलोकमायंस्त्स्वर्गकामस्तुवीत स्वर्ग्गस्य लोकस्य समष्ट्यै स्व
र्गाल्लोकान्न च्यवते तुष्टुवानोग्निक्षामंती विष्टुतिरग्निक्रौं त्याए वाग्नि
क्रौं ते नहियज्ञस्य ऋर्द्धौंतिनस्मादेनयास्तोतव्यमष्ट्याए वा॥२॥सप्त
भ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स तिसृभिः स एकया पँचभ्यो हिंकरोति
स एकया स तिसृभिः स एकया पँचभ्यो हिंकरोति स एकया स ए

कयासतिसृभिर्नस्त्वावाचीनबिलायंद्विष्यात्तस्यकयोर्ध्वयावाचीन
बिलयानस्त्वयापशून्नुयादेवंयजमानस्यपशून्प्रक्ष्णोत्यपक्रामं
तीविष्टुतिस्तयायजमानस्यपशवोपक्रामंतिपापीयान्भवतिय
एतयास्तुते॥१२॥सप्तभ्योहिंकरोतिसतिसृभिःसतिसृभिःसएक
यासप्तभ्योहिंकरोतिसएकयासतिसृभिःसतिसृभिःसप्तभ्योहिं २१
करोतिसतिसृभिःसएकयासतिसृभिःसप्तसप्तिन्येकविंशस्य

विष्टुतिः सप्तयाभ्यः पञ्चदशस्थाने तयास्तृणाति सप्तशिरसि प्राणाः
प्राणाइंद्रियाणींद्रियात्येवैतया भ्रात्येषा वै प्रतिष्ठितैकविंशस्य
विष्टुतिः प्रतितिष्ठति य एतया स्तुते ॥ १४ ॥ पंचभ्यो हिंकरोति स तिसृ
भिः स एकया स एकया स सप्तभ्यो हिंकरोति स एकया स तिसृभिः स
तिसृभिर्नवभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स तिसृभिः स तिसृभिर्निरु
द्धैकविंशस्य विष्टुतिरेतया वै देवाः स्वर्गं ल्लोकमायंत्स्वर्ग
कामः स्तुवीत स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै स्वर्गाल्लोकान्न च्यवते

तुष्टुवानोग्निकामंतीविष्ठतिरग्निकांत्याएवाग्निकांतेनहियशस्यब्री
तितस्मादेतयास्तोतव्यमृध्याएवैसैषात्रिवृत्स्वायणात्रिवृदुदयना
यत्रिवृद्धिहिष्यवमानंनवतिनवैताएकवि॰शस्यात्तमान्नवंति
प्राणावैत्रिवृत्प्राणान्नेवनद्वुन्नयतोदधातितस्माद्दयमद्धांगवा
ङ्‌प्राणाऊत्तरेषांप्राणानां॰सर्वमायुरेतिनपुरायुषःप्रमीयतेय
एतयास्तुतेनामतांकरद्विषउपासतेतस्मात्तेसर्वमायुर्यंति॥५॥न
वन्याहिंकरोतिसतिस्वनिःसतिस्वनिःसतिस्वनिःपंचन्याहिंक २२

रोतिसएकयासतिसृभिःसएकयासाभ्योहिंकरोतिसतिसृभिःस
एकयासतिसृभिःप्रतिष्टुतिर्नवभिस्त्रिवृतंप्रतिष्ठोतिपंचभिःपं
चदशाऽसप्तभिःसप्तदशाऽस्वयमेकविंऽशःसंपन्नोयएवस्तोमा
यज्ञंवहंतितानुत्तमेस्तोत्रेसंतर्पयतियथानडुहोवाश्वान्वाश्व
तरान्वाकृषःसंतर्पयेदेवमेतदुत्तमेस्तोत्रेस्तोमांत्संतर्प्पयति
त्प्रतिप्रजयापशुभिर्यएतयास्तुतएतामेवपुरोधाकामायक
र्योद्ब्रह्मवैत्रिवृत्क्षत्रमेकविंऽशोयत्त्रिवृतैकविंऽशंप्रतिपद्यतेब्र

२३

हमनतरक्षत्वस्यपुरस्तांन्निरक्षतिगच्छतिपुरोधांनूपुरोधायाभवते
यएनयास्तुतेनामेतांप्रावाहणयउपासतेतस्मात्तेपुरोधायानच्य
वंते॥१८॥नवन्न्याहिंकरोतिसतिस्त्रनिःसतिस्त्रनिःसतिस्त्रनिःस
स्त्रन्याहिंकरोतिसपराचीनिर्नवन्न्याहिंकरोतिसतिस्त्रनिःसति
स्त्रनिःसतिस्त्रनिःस्त्रम्नुनयतआदीनाब्रह्मवर्च्चसकामःस्तुवीत
तेजोवैत्रिवृत्त्र्यक्षरःपुरूषोरात्रिवृतनावनितोनवतस्त्रिस्तोमध्येय २२
थाहिरत्यंनिरुपदेवमेनंत्रिवृतोनिराणनरुसेऊसे बलवर्च्चसापा

पशाव्येवतुवाईश्वरापश्रुतिर्द्दिहः किंतासत्वान्नुनयमतिहिनिष्टपत
एतामेवाग्निशस्यमानायकुर्यात्छमतंवाएनमृच्छतियमश्लीलावा
गच्छतियेवैनमसावश्लीलंवाग्वदतितामस्यविद्वतोनिष्टपतस्ते
जस्वीभवतियएनयास्तुते॥१७॥द्वितीयःप्रपाठकः॥ ॥नवभ्योहिं
करोतिसतिसृभिःसपंचभिःसएकयानवभ्योहिंकरोतिसएकया
सतिसृभिःसपंचभिर्नवभ्योहिंकरोतिसपंचभिःसएकयासतिसृ
भिर्वज्रोवैत्रिणवोवज्रमेवनद्यूहतिशांत्यैपंचभिर्विहितेकाप

रिचरापाङ्क्ताः पशवो यजमानः परिचरा यत्पंच निर्विदधात्येकां परिच
रान्न वति यजमानमेव तत्पशुषु प्रतिष्ठापयत्येषा वै प्रतिष्ठिता विं
शावस्य विष्टुतिः प्रतितिष्ठति य एनया स्तुते ॥४॥ सप्तभ्यो हिंकरोति स
तिसृभिः स तिसृभिः स एकया नवभ्यो हिंकरोति स एकया स ति
सृभिः स पंचभिरेकादशभ्यो हिंकरोति स पंचभिः स तिसृभिः स
तिसृभि रुद्यती विंशावस्य विष्टुतिरेनया वै देवाः स्वर्गं लोकमा
यन्स्वर्गकामः स्तुवीत स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै स्वर्गाल्लोकान्न च्य

वतेतुष्टुवानोग्निक्रामंतीविष्टुतिरग्निक्रांत्याएवाग्निक्रांतेनहियज्ञस्य
ह्वलतितस्मादेतयास्तोतव्यमृध्याएव॥२॥एकादशभ्योहिंकरोतिस
तिसृभिःससप्तभिःसएकयैकादशभ्योहिंकरोतिसएकयासति
सृभिःससप्तभिरेकादशभ्योहिंकरोतिससप्तभिःसएकयास
तिसृभिरंतोवैत्रयस्त्रिंशःपरमोवैत्रयस्त्रिंशस्तोमानांसप्त
भिर्विहितेकापरिचरासप्तग्राम्याःपशवोयजमानःपरिचराय
त्सप्तभिर्विदधात्येकापरिचरान्भवतियजमानमेवतदंततःपशुषु

२५
२५ प्रतिष्ठापयत्येषा वै प्रतिष्ठिता नात्रयस्त्रिंशस्य विष्टुतिः प्रतितिष्ठति य
एतया स्तुता॥३॥ एकादशाभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स पंचभिः स ति
सृभिरेकादशाभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स तिसृभिः स पंचभिरेका
दशाभ्यो हिंकरोति स पंचभिः स तिसृभिः स तिसृभिर्नेदीयः सं
शो५ क्रमां तो वै त्रयस्त्रिंश यथा महावृक्षस्याग्रं सद्वा नेदीयः संक्रमां तं सं
क्रामत्येवमेतन्नेदीयः संक्रमया नेदीयः संक्रमां तं संक्रामति पंच २५
भिर्विहिता तिसृः परिचराः पांक्ता प्रजा वा एतावान्सुरूपा यदात्माप्र

मंतीविष्टुतिरग्निष्टोमंत्या एवाग्निष्टोमेन हियज्ञस्य क्लृप्तीतितस्मादेतयास्तो
तव्यमग्निष्टोम्या एव ॥५॥ त्रयोदशभ्यो हिं करोति स तिसृभिः स पंचभिः
स पंचभिः स एकादशभ्यो हिं करोति स पंचभिः स तिसृभिः स तिसृ
भिर्नवभ्यो हिं करोति स तिसृभिः स तिसृभिः स तिसृभिः सत्य
वरोहिणी त्रयस्त्रिंशस्य विष्टुतिर्यथा महतो वृक्षस्याग्रं स्तब्ध्वा श्रा
खायाः शाखामालंभमुपावरोहेदेवमेतयेमंल्लोकमुपावरो २६
हति प्रतिष्ठायै त्रिवृता वै ति त्रिवृन्नादेति प्राणा वै त्रिवृत्प्राणानेवै

जाजायायत्पंचनिर्विद च्छतितिस्वःपरिचरान्नवंतियजमानमे
वनत्वश्रुष्वुयनिष्ठापयनिपश्रुमानून्नवातयएतयास्तुत॥४॥न
वन्याहिंकरातिसतिस्तन्निःसपंचन्निःसएकयेकादशन्याहिंक
रातिसएकयास्तातिस्तन्निःससप्तन्निस्वयादशन्याहिंकरातिस
सप्तन्निःसनिस्तन्निःसतिस्तन्निरुद्यतीवयस्त्रिः॰शस्यविष्टुतिर
तयावैदेवाःस्वर्गंलोकमायंत्स्वर्गकामःस्तुवीतस्वर्गस्यलोकस्य
समष्ठ्यैस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवानोग्रादशः॰राहत्यन्निका

२७

त्वैतेनिप्राणानन्यदेतिसर्वमायुरेतिनपुरायुषः प्रमीयतेयएतयास्तु
तेनामेतांकरद्विषत्पासतेतस्मात्तेसर्वमायुर्यंति॥८॥पंचदशानेता
हिंकरोतिसतिसृभिःसससप्तभिःसपंचभिरेकादशभ्योहिंकरोति
सपंचभिःसतिसृभिःससप्तभ्योहिंकरोतिसतिसृभिःसएकयास
तिसृभिर्यावैत्रयस्त्रिंशमेकविंशोप्रतिष्ठितंवेदप्रतितिष्ठतिप्रति
ष्ठावाएकविंशःस्तोमानांयदेताःससप्तत्रयस्त्रिंशास्तातमानवंति
सप्तविधेकविंशास्यविष्टुतिरेकविंशएवतत्त्रयस्त्रिंशंप्रतिष्ठा

तिसृभिः

३७

पयतिप्रतितिष्ठतियएतयास्तुते ॥७॥ अष्टाभ्याहिंकरोतिसतिसृभ्निःस
वतसृभ्निःसएकयाऽष्टाभ्याहिंकरोतिसएकयासतिसृभ्निःसवतसृ
भ्निरष्टाभ्याहिंकरोतिसवतसृभ्निःसएकयासतिसृभ्निःपशवो
वैछंदोमायदष्टाभ्याष्टाभ्याहिंकरोत्यष्टाशफाःपशवःशफशस्तत्प
शूनाप्नोतिवतसृभ्निर्विहितैकापरिस्विराचतुष्पादाःपशवोयजमानः
परिचरायवतसृभ्निर्विदधात्येकापरिचराभवतियजमानमेवतत् २७
तत्पशुषुप्रतिष्ठापयत्येषावैप्रतिष्ठितासचतुर्विंशाऽस्यविष्टुतिःप्रतितिष्ठतियएतया
तत्पशुषुप्रतिष्ठापयत्येषावैप्रतिष्ठिताचतुर्विंशाऽस्यविष्टुतिःप्रतितिष्ठतियएतयास्तुते ॥८॥

२८ ते

८॥ पंचदशभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स एकादशभिः स एकया चतुर्द्दशो ९
भ्यो हिंकरोति स एकया स तिसृभिः स दशभिः पंचदशभ्यो हिंकरो
ति स एकादशभिः स एकया स तिसृभिर्ब्रह्मणो वा आयतनं प्रथमा
तस्य मध्यमा विश्वाउत्तमा यत्पंचदशिन्यो पूर्वे भवतश्चतुर्द्दशोत्त
मा ब्रह्मण्येव तत्सेनौजो वीर्यं दधाति ब्रह्मण्येव तत्स
त्रायच विशमनुगां करोति सत्रस्य वास्य प्रकाशो भवति य एतया
स्तुते स्तोमा वा एते यच्छंदोमा अयुजो हि स्तोमा युग्मंति छंदांसि
यदेषायुजिनी चतुश्चत्वारिंशस्य विष्टुतिस्तेन स्तोमा एवावेष्ट

हिता वतुश्चत्वारिंशस्य विष्टुतिः प्रतितिष्ठति य एतया स्तुते ॥ ९॥ च २६
तुर्द्दशभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स दशभिः स एकया पंचदशभ्यो
हिंकरोति स एकया स तिसृभिः स एकादशभिः पंचदशभ्यो हिं
करोति स एकादशभिः स एकया स तिसृभिर्न्निर्मध्या स्तीव वा अ
यं लोको स्तीवासौ च्छिद्रमिवेदमन्तरिक्षं यदेषा निर्मध्यान्नव 28
तीमानेव लोकाननुप्रजायते प्रप्रजया पशुभिर्जायते य ए २८
तया स्तुते ॥ १० ॥ पंचदशभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स एकादशभिः २८

सएकयापंचदशान्याहिंकरोति सएकयासतिस्त्रिः सएकादशान्निश्च
तुर्द्दशान्याहिंकरोति सदशभिः सएकयासतिस्त्रिभिराज्यानां प्रथ
मा पृष्ठानां द्वितीयोक्थानां तृतीयायाज्यानाः साहोतुर्या पृष्ठानाः सा
मैत्रावरुणस्ययोक्थानाः साब्राह्मणाछंसिनायैवहोतुः साछावा
कस्यया पृष्ठानाः साहोतुर्योक्थानाः सामैत्रावरुणस्ययाज्यानाः
साब्राह्मणाछंसिनायैवहोतुः साछावाकस्ययोक्थानाः साहोतु
र्याज्यानाः सामैत्रावरुणस्यया पृष्ठानाः साब्राह्मणाछंसिनो

ये व होतुः सामान्वाकस्य सर्वा आज्येषु सर्वाः पृष्ठेषु सर्वा उक्थेषु पशवो वै
समीषं तीयदेषा सर्वा त्रिसवनान्यनु संचरत्यनु सवनमेवैनं पशु
भिः समर्द्धयति पशुमान् भवति य एतया स्तुते ॥ ११ ॥ षोडशभ्यो हिं
करोति स तिसृभिः स द्वादशभिः स एकया षोडशभ्यो हिं करोति स
29 एकया स तिसृभिः स द्वादशभिः षोडशभ्यो हिं करोति स द्वादशभिः
स एकया स तिसृभिः रं तो वा अष्टाचत्वारिंशः पशवश्छंदोमा यत्षो २९
डशभ्यः षोडशभ्यो हिं करोति षोडश कलाः पशवः कलाश स्तत

स्नाप्नोति द्वादश निर्विहितैकापरिवरा द्वादश मासाः संवत्सरो य
जमानः परिवरा यद्द्वादश निर्विदधात्येकापरिवरा न वतियजमा
नमेव तद् ततः संवत्सरे पशुषु प्रतिष्ठापयत्येषा वै प्रतिष्ठिता ष्टा
चत्वारिंशस्य विष्टुतिः प्रतितिष्ठति य एतया स्तुते ॥१२॥ षोडशभ्यो
हिं करोति स तिसृभिः स दशभिः स तिसृभिः षोडशभ्यो हिं करो
ति स तिसृभिः स तिसृभिः स दशभिः षोडशभ्यो हिं करोति स दश
भिः स तिसृभिः स तिसृभिर्न्नेदीयः संक्रामन्तो वा अष्टाचत्वा

शौ मासौ स ७ संवत्सर माप्य मा नेतितासां द्वाद १

रि ८ शाय था महावृक्तस्याय ८ स त्वानेदीयः संक्रमांत्संक्रामत्यवमे
तैर्नेदीयः संक्रमयानेदीयः संक्रमांत्संक्रामति द्वादशान्निर्विहिता
तिस्त्र ६ परिवत्सरादशाद्वाराविराडेतावान् पुरुषो यदात्मा प्रजा
जायायद्द्वादशान्निर्विदधाति तिस्त्रः परिवत्सरान्वैति यजमानमेव तद्वि
राज्यन्नाद्ये ततः प्रतिष्ठापयत्यन्नादो भवति य एतया स्तुते ॥ १३ ॥ द्वि
तीयः प्रपाठकः ॥ ॥ गावो वा एतत्सत्रमासत तासां दशसु मा ६
सु शृङ्गाण्यजायन्त ता ... नरा त्स्मो त्तिष्ठामो पशानो ऽज्ञतेति
ता उ दतिषु ७ सासां तौ वा द्व ... सा मस्दा ए वै मौ द्वाद ४

शावणा

पंचविंसो द्र शस्तुमाः सुशृंगाणिप्रावर्त्तंत ताः सर्वमन्नाद्यमाप्नुवंस्ताएतास्तूपराः स्तस्मात्तास्सर्वान्द्वादशमासःश्रेते
सर्वाः इिताश्रन्नाद्यमाप्नुवन्सर्वमन्नाद्यमाप्नोतियएवंवेदप्रजापतिर्वाइदमेकआ
सीसोकामयतबहुस्यांप्रजायेयेतिसएतमतिरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनाहोरा
त्रेःप्राजनयद्यदेषोतिरात्रोभवत्यहोरात्रेएवप्रजनयंत्यहोरात्रयोःप्रतिति
ष्ठंत्येतावान्वावसंवत्सरोयदहश्वरात्रिश्चाहोरात्राभ्यामेवतत्संवत्सरमा
प्नुवंतियज्ज्योतिष्टोमोभवतियज्ञमुखंतद्ध्रुवंतियदुक्थ्योयदूक्तोरनंतर
यायद्यज्ञात्रिःसर्वस्याप्त्येसएतांस्तोमानपश्यज्ज्योतिर्गौरायुरितीमेवैलोका

पंचविंशो
॥३१॥

एतेस्तोमाअयमेवज्योतिरयंमध्यमोगौरसावुत्तमआयुर्यदेतेस्तोमाभवंतीमा
नेवलोकान्प्रजनयंत्येषुलोकेषुप्रतितिष्ठंतिसएतंत्र्यहंपुनःप्रायुंक्ततेन नष
षडुहेन षडृतून्प्राजनयद्यदेषडहोभवत्यृतूनेवप्रजनयंत्यृ
तुषुप्रतितिष्ठंतिसएतं९षडहंपुनःप्रायुंक्तताभ्यांद्वाभ्यां९षडहाभ्यांद्वादश
मासःप्राजनयद्यदेतौद्वौषडहौभवतोमासानेवप्रजनयंतिमासेषुप्रतिति
ष्ठंतिसएतौद्वौषडहौपुनःप्रायुंक्ततैस्त्रिभिःषडहैश्चतुर्विं९शतिमर्द्धमासा
न्प्राजनयद्यदेनचत्वारःषडहाभवंत्यर्द्धमासानेवप्रजनयंत्यर्द्धमासेषुप्र ॥३१॥

आयणीयमेतदहर्भवति॥

तितिष्ठंति मइदं भुवनं प्रजनयित्वा पृष्ठ्येन षडहेन वीर्यमात्मान्यधत्त यदेष पृष्ठ्यः
षडहो भवति वीर्य एवांततः प्रतितिष्ठंति तेन मासा संवत्सरं प्राजनयद्यदेष मा
सो भवति संवत्सरमेव प्रजनयंति संवत्सरे प्रतितिष्ठंति॥१॥ आयणीयमेतद
ह भवति आयणीयेन वा अह्ना देवाः स्वर्गं लोकं प्रायन्य त्प्रायं३ स्तन्ना आयणीय
स्योमुत्स्यानस्य प्रायणीयत्वं तस्मात्प्रायणीयस्याङ्कत्विजा भवितव्यमेतद्धि
स्वर्गस्य लोकस्य नेदिष्ठं य एतस्य त्विड्डिं भवति हीयते स्वर्गाल्लोकाच्चक्षुर्विलम्बं
भवति चक्षुर्विलम्बात्यहरागायत्री तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव ब्रह्मव

॥३२॥

र्वसमारभ्य प्रयंति चतुर्विंशं भवति चतुर्विंशो वै संवत्सरः साक्षादेव संवत्सरमा
रभंते यावन्त्यश्च नुविंशस्योक्थ्यस्य स्तोत्रीयास्तावत्यः संवत्सरस्य रात्रयः स्तोत्री
याभिरेव तत्संवत्सरमाप्नुवंति पंचदशास्तोत्राणि भवंति पंचदशार्द्धमासस्य
रात्रयोर्द्धमासश एव तत्संवत्सरमाप्नुवंति पंचदशास्तोत्राणि पंचदशाशास्त्रा
णि समासोमासश एव तत्संवत्सरमाप्नुवंति तदाहुरीमं इव वा एषा होत्रा यदच्छा
वाक्या यदच्छावाकमनुसंतिष्ठतीश्वरो मा भविता रितियद्युच्छ्यस्यात्रैककुं भं
चोद्दालशीयं चांततः प्रतिष्ठाण्वेवीर्यं वा एते सामनी वीर्य एवांततः प्रतितिष्ठं

॥१९॥
॥३२॥

पंचविंसौ
घे

२ त्यथोखल्वाहुरग्निष्टोममेवकायमिषवैयज्ञःस्वर्ग्योयदग्निष्टोमऊर्द्ध्वोहिहोता।
रमनुसंतिष्ठतेद्वादशस्तोत्राण्यग्निष्टोमोद्वादशमासाःसंवत्सरस्तेनसंवत्स
रसंमितोद्वादशस्तोत्राणिद्वादशशस्त्राणितच्चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशति
रर्द्धमासाःसंवत्सरस्तेनसंवत्सरसंमितोथोखल्वाहु[illegible]मेवकायमहः ४
समृद्धोसर्वाणिरूपाणिक्रियंतेसर्वंह्येतेनाप्यतेपवंतेवाजसातयेसोमाः
सहस्रपाजसइतिसहस्रवतीप्रतिपत्कार्यासंवत्सरस्यरूपाःसर्वाणिवैनाने १२
८ तयापुनातिसर्वाणिमिवैतत्तथोखल्वाहुःपवस्ववाचोअग्रियइत्येवकार्या

चविसो

॥२२॥ मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यद्दीक्षा मुखत एव तत्संवत्सरमारभंते मिथुनमिव ॥२३॥

वा एषा व्याहृतिः पवस्वेति पुंसो रूपं वाच इति स्त्रियाः सोमेति पुंसो रूपं

चित्राभिरिति स्त्रिया मिथुनमेवैभ्यो यज्ञमुखे दधाति प्रजननायाग्ने युंक्ष्वा हि

ये तवेति जराबोधीयमग्निष्टोमसाम कार्यं युक्तेनैव संवत्सरेण प्रयंति चतुर्विंशं

रात्यसरासु भवति चतुर्विंशस्य रूपमथो खल्वाहुर्यज्ञायज्ञीयमेव कार्यं

पंथा वै यज्ञायज्ञीयं पथ एव तन्नयंति ॥२॥ अभीवर्तो ब्रह्मसाम भवत्यभीव

र्तेन वै देवाः स्वर्गं लोकमभ्यवर्तंत यदभीवर्तो ब्रह्मसाम भवति स्वर्गस्य लो ॥२३॥

३८

दौ

कस्याभिहृत्या एकाहरालिखनो भवत्येकाहरावैवाग्वाचैव तदारभ्य स्वर्गं लोकं यंति

कं मारभ्य यंति यद्बृचायुनरायंत्यास्मिंल्लोके प्रतितिष्ठंति यत्सामावसृजेयुरव

स्वर्गाल्लोकात्यद्योरन्यद्बृचमनुसृजेयुर्नश्येयुरस्माल्लोकात्समानः सामभ

त्वचनो न प्रगाथ त्वद न्यद्विचि मध्या न मव गच्छे नेतिवच वाएतत्सौभरं रे ४

यद्भीवर्तः प्रगाथेषु रेतो दधदेति यदितः समानः साम न प्र न ... न्यो गाथ

गाथो रेत एव तद्दधाति यत्परस्तात्समानः प्रगाथो भवत्यन्यदन्यत्साम रेत

एव तद्धितं प्रजनयंति साम्नेतः प्रगाथान्द्दुग्धे प्रगाथेन परस्तात्सामानि दु ६

वत्यन्यो न्य प्रगाथो न्यद न्यद्धि चौ ऊ मध्या न मव ग छे नेतिव बा नाएद इतो

साम्नैतत्संघौयुनगत्वतः शाम्भवाम्भसौ तौकस्मात्संप्

द्वितः सामविशसं ... साम ... ४२

॥३०॥ ग्धेसजोमत्वायएवाऽध्वानं पुनर्निवर्त्तयंतिनैनंतेगच्छंतियेपुनर्निवर्त्तयंतिते ॥२७॥
गच्छंतियत्राऽऽस्तुनंकुर्वतेयथादुग्धामुपासीदेदेवंतद्येनाऽऽस्तुतंयंकामंकामयं
तेतमभ्यश्नुवतेब्रह्मवादिनोवदंतियातयामानिसंवत्सराउअयातयामा
उइतितेनायातयामेविवतेयंपुनरन्यानिस्तोत्राणिनिवर्तंतऊर्द्धमेवब्रह्म
सामैति॥२॥पंचसुमासुबार्हताः प्रगाथाऽऽप्यंतेतेषांप्रेषुछंदसीसंयुज्ये
तच्यंतिस्रउष्णिहःस्फरेकागायत्रीतास्तिस्रोबृहत्योभवंतितदाहुःसप्ता
रइवबाएषछंदसांयद्बृहच्छंदसीसंयुंजंतीतिचतुरुत्तरैरेवछंदोभिरे ॥३०॥

34

तद्यं यज्ञावो वै चतुरुत्तराणि छंदांसि पशुभिरेवतत्स्वर्गं लोकमाक्रममाणायंत्ये
कां गायत्रीमेकाहमुपैरिकामुष्णिहमेकाहमेकामनुष्टुभमेकाहं बृहत्यायंचमा
सद्युः पङ्क्तिमेकाहमुपेयुस्त्रिष्टुभा षष्ठं मासमियुः श्वो विषुवाञ्जविते तिजगती
पु मुपैस्तदाहुरनव [illegible] षानि वा एतानि छंदांसि मध्यंदिने बृहत्याचैव त्रिष्टुभा
चैतव्यामित्येते वै छंदसी वीर्यवती एते प्रत्यक्षं मध्यंदिनस्य रूपं रथंतरेह
निबृहतीकार्यैतद्वै रथंतरस्य स्वमायतनं यद्बृहती स्व एवतदायतने रथंतरं प्र
तितिष्ठति बार्हतेहनि त्रिष्टुप्कार्यैतद्वै बृहतः स्वमायतनं यत्त्रिष्टुप् स्व एवतद ३५

यतने बृहद्रथंतरे प्रति॥तिष्ठंतीइतस्त्रयस्त्रिंशताप्रगाथैरेतव्यंत्रयस्त्रिंशद्दे
वाद्देवतादेवतास्वेव प्रति॥तिष्ठंती चतुर्विंशत्यै वि॰शत्यैतव्यंचतुर्विंशतिरर्द्धमा
साःसंवत्सरःसंवत्सरएवप्रतितिष्ठंतोयंतिद्वादशभिरेतव्यंद्वादशमासाःसंव
त्सरःसंवत्सरएवप्रतितिष्ठंतोयंतिषड्भिरेतव्यंषडृतवऋतुष्वेवप्रति॥तिष्ठतोयं
तिचतुर्भिरेतव्यंचतुष्पादाःपशवः पशुष्वेव प्रतितिष्ठंतोयंतित्रिभिरेतव्यंत्रयइ
मेलोकाएष्वेवलोकेषुप्रति॥तिष्ठंतोयंतिद्वाभ्यामेतव्यंद्विपाद्यजमानःस्वर्गस्य
लोकस्याक्रांत्याअन्येनान्येनहिपदापुरुषःप्रतितिष्ठन्तेति॥४॥स्वरसामानए ॥३५॥

तेभवंतिस्वर्भानुर्वाआसुरआदित्यंतमसाविध्यंदेवाःस्वरैरस्पृन्यस्वरसामानो
भवंत्यादित्यस्यस्पृत्यैपरैर्वैदेवाआदित्यंस्वर्गंलोकमपारयन्यदपारयंस्तत्पराणांपारयं
त्येनंपराण्यएवंवेदसप्तदशाभवंतिप्रजापतिर्वैसप्तदशःप्रजापतिमेवोपयंत्यनुष्टुभं
दसोभवंत्यानुष्टुभोवैप्रजापतिःसाक्षादेवप्रजापतिमारभंतेत्रयःपुरस्तात्त्रयःपरस्ता
द्भवंतिदेवावाआदित्यस्यस्वर्गाल्लोकादवपातादबिभयुस्तमेतैःस्तोमैःसप्तदशैरदृंह॰(
हन्यदेतेस्तोमाभवंत्यादित्यस्यधृत्यैचतुस्त्रिं॰शाभवंतिवर्ष्मवैचतुस्त्रिं॰शोवर्ष्मणैवैनं
संमिमतेतस्यपराचीनातिपादादबिभयुस्तं॰सर्वैस्तोमैःपर्यादिषान्विश्वजिदभिजिद्भ्यां

वीर्यं वा एतौ स्तोमौ वीर्येणैव तदादित्यं पर्यूहंति धृत्या अनवपादायानतिपादाय तदाहुः क
र्तं प्रस्कंद इव वा एष यत्त्रयस्त्रिंशात्सप्तदशमुपयंतीति पृष्ठ्योंतरः कार्यस्तस्य यस्सप्तदशा
महस्तदुत्तमं कार्यं सलोमत्वाय तदाहुर्दरं वा एष स्तोमानां यत्सप्तदशो यत्सप्तदशं मध्य
तो निर्हरेयुरशनायवः प्रजाः स्युरशनायवः सत्रिण इति त्रयस्त्रिंशादेव सप्तदशमुपेत्यो
वर्ष्म वै त्रयस्त्रिंशो वर्ष्म सप्तदशो वर्ष्मण एव तद्वर्ष्माभिसंक्रामंति तानाहुरुच्चाः कार्यास्त्रिअ
ग्निष्टोमा इति यदुच्चाः स्युः पशवो वा उच्चानि शांतिः पशवः शांतेनैव तद्विषुवंतमुप
यंति तदाहुर्विवीवधमिव वा एतद्यदग्निष्टोमो विषुवाननग्निष्टोमो विश्वजिदभिजितावथैतर ॥३६॥

२४ ॥श्री॥ ३१

उच्याःस्फरित्यग्निष्टोमाएवसर्वेकार्यावीर्यंवाअग्निष्टोमोवीर्यएवमध्यतःप्रतितिष्ठंतिन
वस्स्तुताभवंतिनवप्राणाःप्राणेष्वेवप्रतितिष्ठंति॥५॥विषुवानेषभवतिदेवलोको
वाएषयद्विषुवान्देवलोकमेवतदभ्यारोहंत्येकविंशोभवत्येकविंशोवाअस्यलु
वनस्यादित्यआदित्यलोकमेवतदभ्यारोहंतिद्वादशमासाःपंचर्तवस्त्रयइमेलोका
असावादित्यएकविंशोमध्यतएवप्रतितिष्ठंतिवायोश्शुक्रोऽयामितइतिशुक्रवती
प्रतिपद्भवत्यादित्यस्यरूपंवायुर्वाएतंदेवतानामानश्रोनुष्टुप्छंदसांयदतोन्याप्रति
पत्स्यात्परहेयंतिवाएतेप्राणादित्याहुयेगायत्र्याःप्रतिपदोयंतीतियद्वायव्याभवति

३७ तेनप्राणान्नयंतिप्राणोहिवायुरथोशमयंत्येवैनमेतयाशांतिर्हिवायुरायाहिसोम
पीतयइतिसौमीपावमानीनियुत्वतीभवतिपशवोवैनियुतःशांतिःपशवःशांतेनैव
तदादित्यमुपयंतिदिवाकीर्त्यसामाभवतिस्वर्भानुर्वाआसुरआदित्यंतमसावि
बा ४ ध्यत्तस्यदेवादिवाकीर्त्यैस्तमोपाघ्नन्यद्दिवाकीर्त्यानिभवंतितमएवास्मादपघ्नंतिरश्म
37 योवाएतआदित्यस्ययद्दिवाकीर्त्यानिरश्मिभिरेवतदादित्यंसाक्षादारभंतेभ्राजा
भ्राजेपवमानमुखेभवतोमुखतएवास्यताभ्यांतमोपघ्नंतिमहादिवाकीर्त्यंचविक
र्णंचमध्यतोभवतोमध्यतएवास्यताभ्यांतमोपघ्नंतिभासमंततोभवतिपत्तएवा ॥३७॥

स्यतेनतमोपघ्नंतिदशरात्रोभवतिदशाक्षराविराड्विराज्येवप्रतितिष्ठंतियंन्वित्याहुः
षड्भिरितोमासेर ध्नानंयंतिषड्भिःपुनरायंतिघ्नंतर्हिस्वर्गोलोकोयस्यकामाय
भास्त सत्रैंइतिमृह्वनिंदिवइतिस्वर्गेलोकमारभंतेरतिंपृथिव्याइत्यस्मिँल्लोकेप्रतितिष्ठं
त्रि ४ तिवैश्वानरमृतआजातमग्निमितिविषुवतएवतद्रूपंक्रियतेकविंशःसम्राजमा
स्या ३ तिथिंजनानामित्यन्नाद्यामेवोपयंत्यसन्नःपात्रंजनयंतदेवाइतिजायंतए
वतत्त्रिष्टुब्जगतीषुभवतित्रैष्टु जागतोवाअयमादित्योयश्लोन्यास्तुस्यादेवस्य
यल्लोकात्त्येषोरंसम्राड्इतीषुभवतिसाम्राज्यंवैस्वर्गोलोकःस्वर्गएवलोकेप्र

॥३८॥ तितिष्ठंति॥६॥ आत्मा ऐवेष संवत्सरस्य यद्विषुवान्यस्मादेतावभितो भवतो येनचे
तो भीवर्त्तेनयंतियश्चपरस्तान्प्रगाथो भवति तावुभौ विषुवति कार्यौ पस्मादेव
तद्धान्यस्यात्मन्प्रतिदधाति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्या इंद्र क्रतुंन आभरेति प्रगा
थो भवति वासिष्ठो वा एतं पुत्र हतोपश्यत्स प्रजया पशुभिः प्रजायत यदेष प्रगा
थो भवति प्रजात्यै जीवा ज्योतिरशीमहीतिये वैस्वास्ति संवत्सरं संतरंति ते
जीवा ज्योतिरश्नुवते मानोत्र ज्ञाता वृजना दुराध्यो माशिवासो वक्रमुरि
तिये वैस्तेनारिपवस्ते दुराध्यस्तानेवतदति क्रामंति त्वया वयं प्रवतः शश्व ॥३८॥

३८ २८

तीरपोतिश्नुरत रामसीतिसंवत्सरो वै प्रवतश्चाश्वतीरपस्तमेयत तत्र यं द्याद्याश्वः
श्वस्त्वामिदाह्योनरोवयमेनमिदाह्य इतिसंतनयः अगाथा भवंतितेषामेकः का
र्यः ससोमत्वायश्वस्तनमेवाभिसंतन्वंत्य थोखल्वाहुर्द्विःक्रतुंनःप्रायनरेत्ये
वकार्यः समृद्धैप्रत्यवरोहिणोमासाभवंतियथावाइतोवृढ़ःरोहत्ये
वमेनंप्रत्यवरोहं तिस्वर्गमेवतंल्लोकः स्वः द्वा स्मि
ल्लोके प्रतितिष्ठंति ॥७॥ गोश्वायुष्श्वस्तोमौ भवतो द्वियाद्यजमानः प्रति
ष्ठित्याऊनातिरिक्तोभवतऊनातिरिक्तंवाअनुप्रजाःप्रजायंतेप्रजात्यै

॥३६॥ वैराजोभवतोन्नंविराडन्नाद्यएवप्रतितिष्ठंतिद्वादशाहस्यदशाहानिभवंतिविराड्वाए
षासमृद्धायद्दशाहानिविराज्येवसमृद्धायांप्रतितिष्ठंतिपृष्ठानिभवंतिवीर्यं
वैपृष्ठानिवीर्यएवप्रतितिष्ठंतिछंदोमाभवंतिपशवोवैछंदोमाः
पशुष्वेवप्रतितिष्ठंत्यथैतद्दशाममहरसस्तोममात्रछंदआप्ततिर्नक्तिकमनि
रुक्तंप्राजापत्यंयद्वाकुरतितद्वेचयंतितस्मान्नवचुच्यंपरोक्षमनुष्टुभमुपयंति
प्रजापतिर्वाअनुष्टुब्यद्व्यत्यसमुपेयुःप्रजापतिमृच्छेयुर्योवैसत्रस्यसद्वेद
सद्भवतिवामदेव्यंवैसाम्नांसदग्निर्देवतानांविराट्छंदसांत्रयस्त्रिंशः ॥३६॥

39

स्तोमानांतान्येवैतदेकधासंभृत्योत्तिष्ठंति ब्रह्मवादिनोवदंति यतः सत्रादुदस्थाता३ स्थि
ता३दितियेरथंतरेणस्तुत्वोत्तिष्ठंति तेयतउत्तिष्ठंतितान्ब्रूयादप्रतिष्ठानाभविष्यंतीति
येबृहतास्तुत्वोत्तिष्ठंति तेस्थितादुत्तिष्ठंतितान्ब्रूयात्स्थायुकेषांश्रीर्भविष्यतिनवसीयां
सोभविष्यंतीतियेवामदेव्येनस्तुत्वोत्तिष्ठंति तेसतःसदभ्युत्तिष्ठंतिपूर्णात्पूर्णमायतनादा
यतनमंतरिक्षायतनाहिप्रजास्त्रयस्त्रिंशदक्षरास्तुनवति त्रयस्त्रिंशद्देवतादेवतास्वे
वप्रतिष्ठायोत्तिष्ठंतिप्राजापत्यंवैवामदेव्यंप्रजापतावेवप्रतिष्ठायोत्तिष्ठंतिपशवोवैवाम
देव्यंपशुष्वेवप्रतिष्ठायोत्तिष्ठंतिशांतिर्वैवामदेव्यंशांतावेवप्रतिष्ठायोत्तिष्ठंति॥८॥पत्नीः

संयाज्यग्नौ चतुर्दशेत्यायः सहस्रमानवइत्यातिछंदसाहवनीयमुपतिष्ठंत इमेवैलोकाअ
तिछंदा एष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठंति गौरिवीतं निधनं भवति विराजोवा एतद्रूपं यद्गौरिवीतं विराज्येव
प्रतितिष्ठंति प्रत्यंचः प्रपद्य सार्पराज्ञ्या ॰॰ स्मिः स्तुवंत्यर्बुदः सर्प एताभिर्मृतां त्वचमपा
हतमृतामेवैताभिस्त्वचमपघ्नत इयं वै सार्पराज्ञ्यस्यामेव प्रतितिष्ठंति तिसृभिः स्तुवंति
40 त्रयइमेलोका एष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठंति मनसोपावर्तयति मनसाहिंकारोति मनसाप्र
स्तौति मनसोद्गायति मनसाप्रतिहरति मनसानिधनमुपयंत्यसमाप्तस्य साम्नाप्त्यै यद्वैवा
चानसमाप्नुवंति मनसा तत्समाप्नुवंति परिभिस्ते स्तुवंति ब्रह्मणः परिगृहीत्यै ब्रह्मोद्यं वदं ॥४०॥

त ष,

तिब्रह्मवर्चस एव प्रतितिष्ठंति वन्तु होतारः॰ होता व्याचष्टे स्तुतमेव तदनुशंसा॰ स तिन
हितस्तुतं यदनुशंसंत्प्रजापतिं परिवदंत्यात्मैवैनं तद्व्याचष्टे तेतावरायामेनमिति गृह
पतिस्तैदुंबरीं धारयति गृहपतिर्वा ऊर्जयितोर्जमेवैभ्यो यच्छति वाचं यच्छंति दुग्धा
नीव वै तर्हि छंदांसि॰ स्युर्यातयामान्यंतगतानि तान्येव तद्रसेनाप्याययंत्यथो स्वस्त
नमेवाभिसंतन्वंत्यात्मदक्षिणं वा एतद्यत्सत्रं यदा वै पुरुष आत्मनो वद्यति यं कामं का
मयते तमभ्यश्नुते द्वाभ्यां सोममावपति द्वाभ्यां त्वचं द्वाभ्यां मांसं॰ द्वाभ्यामस्थि द्वाभ्यां म
ज्जानं द्वाभ्यां पीबस्सोऽहितं चाशिरवाद्भनुप्रवपते पाप्मानमेव तदपघ्नतेऽधीयांसः

सर्वं ध्यते चतुर्विंशं भवति चतुर्विंशो वै संवत्सरो ऽभयं च विंशं यद्वा अद स्वत्तु विंशं प्रा
य त्वं नदेतदुदयनीयं संवत्सरमन्त्रं संमरं ति सैषा यं च विंशं [illegible] यजायते ॥ २८ ॥ ॥ इति च
॥४९॥ स्वर्गं लोकमयामेत्यथो गवामेवानुरूपाम्भवंति सर्वस्यान्नाद्यस्यावरुध्यै ॥ ८ ॥ प्रजापति ५१
ः प्रजा असृजत सो ऽरिच्यत सो ऽपद्यत तं देवा अभिसमगच्छंत ते ऽब्रुवन्महदस्मै व्र
तं संभराम यदिमं धिनवदिति तस्मै एतं संवत्सरमन्नं पच्यते तत्समभरं स्तदस्मै प्रा
यच्छं स्तद्व्रतयं स्तदेनमधिनोन्महन्मयधिन्नतं यदिममधिन्वीदिति तन्महाव्रतस्य
महाव्रतत्वं प्रजापतिर्वाव महांस्तस्यैतद्व्रतमन्नमेव तद्दाङ्कुर्मध्यतः संवत्सरस्या
पेत्यं मध्यतो वा अन्नं जग्धं धिनोतीति तद्वाङ्कुर्यन्मध्यत उपयंत्यई मन्नाद्यस्या
मुवंत्यर्द्धं छंदह कुर्वंतीत्युपरिष्टादेव संवत्सरस्योपेत्यं संवत्सरे वा अन्नं (॥४९॥
तुर्यः प्रपाठकः ॥ ॥

तत्पुरुषः पञ्चाङ्गः गावामदं यमहाव्रतं कायः ... शिरो जवातेः ... च वशिरो लोमत्वगस्थि पादः ... तत्र च
... लोमत्वङ्मांसमस्थिमज्जा सन्ति ... सतेन शिरस्तापरा ... स्तुवते तस्मात् ... रोंगानि मे ... र्थं तिन

कौ ब्रह्मवर्चसं गायत्र्यन्नाद्यं वै वेन्या ब्रह्मवर्चसं चम्मुखतोऽरक्षति पंच
दशसप्तदशौ पक्षौ भवतः पक्षाभ्यां वै यजमानो वयो भूत्वा स्वर्गं लो
कमेति तानाहुः समौ कार्यौ पंचदशौ वा सप्तदशौ वा सवीवधत्वाय तद्धा
कुर्यात्सामौ भवत एकवीर्यौ तर्हि भवत इति पंचदशसप्तदशावेव का
र्यौ सावीवधे वयः पक्षौ सत्वापतीयः पतति दक्षिणतो बृहत्कार्यं द
क्षिणावा अर्द्ध आत्मनो वीर्यवत्तरोथो रथन्तरं कुरुतरत एव कार्यं ब्रा
ह्मणाछंसिनोऽर्द्धे त्रैष्टुभं वै बृहत्त्रैष्टुभो ब्राह्मणाछंसी त्रैष्टुभः

अद्यातिमन ... तन्ते ... तिपुनरन्या ... र ... रत्रा तामेयतिवलश्यतिवर्द्धी वती

५२ पंचदशस्तोमोदक्षिणतोरथंतरंकार्यंमैत्रावरुणस्याज्ञोजायत्रंवैरथं ५२
तरंगायत्रोमैत्रावरुणोगायत्रःसप्तदशस्तोमएकवि॰शंपुच्छंनवत्ये
कवि॰शोवैस्तोमानांप्रतिष्ठातस्माद्वयःपुच्छेनप्रतिष्ठायोत्पततिपुच्छे
नप्रतिष्ठायनिषीदंतियज्ञायज्ञीयंपुच्छंकार्यंयज्ञायज्ञीय॰ह्येवमहा
व्रतस्यपुच्छमथोखल्वाहुरतिशायंवैद्विपदांयज्ञायज्ञीयंनइदमेव
कार्य॰समृद्ध्यै॥१॥वामदेव्यंमहाव्रतंकार्यंतस्यगायत्र॰शिरोबृहद्र
थंतरेपक्षौयज्ञायज्ञीयंपुच्छंयोवैमहाव्रतेनसहस्रंप्राप्तंवेदप्रस ५२

हस्रं पशूनाप्नोति तस्य प्राचीदिक्छिरस्तच्छंदोभिः साहस्रमसाव
न्यतरः पक्षः स नक्षत्रैः साहस्रोऽयमन्यतरः पक्षः स ओषधिभिश्च व
नस्पतिभिश्च साहस्रोंतरिक्षमात्मा तद्वयोभिः साहस्रं प्रतीचीदि
क्पुच्छं तदग्निभिश्च रश्मिभिश्च साहस्रं प्रसहस्रं पशूनाप्नोति य एवं
वेद तदाहुर् पृष्ठं वै वामदेव्यमनिधनं ८ हीत्यनायतनं वा एतत्सा
म यदनिधनं ८ राजनं महाव्रतं कार्यमेतद्वै साक्षादन्नं यद्राजनं पं
चविधं भवति पाङ्क्तं ८ ह्ययन्नं ८ हिंकारवद्भवति तेन वामदेव्यस्य

रूपं निधनवद्भवतितन९ ८स्यरूप[illegible]मतिछंदः सुपं च निधनं वा ४५
मदे व्यं ब्रह्मसामकार्यमित्तिवा९ षान्यानि छंदा८ स्यियदतिछंदा
अत्यतदन्यान्यहान्यहर्यन्महाव्रतं ब्रह्मसाम्नैव तदन्यान्यहा
न्यतिमदयति पंचनिधनं भवति पा॥ ५॥ त्य न्व श्री॥२॥ द्वलोदमा
ष्टामसामकार्यमेतद्वै साद्वादन्नं यद्विलोरमिरान्नं वा९ तदिरा
यामवान्नाघं ततः प्रतितिष्ठंति समुद्रोवा९ तछंदः सलिलं लोम
ह्ना८ समुद्र इव खलु वै स भवति सलिल इव लोमह्ना इव या भवति ४३

स्मादेतासुकार्यः सम्रुद्धैवतमितिनिधनं भवतिमहाव्रतस्यैवतद्रू
पंक्रियतेस्वरितिभवतिस्वर्गस्यलोकस्यसमष्ट्यैशाकुनइतिभव
तिशाकुनइववैयजमानोवयोभूत्वास्वर्गंलोकमेतियज्ञायज्ञीय
मग्निष्टोमसामकार्ययद्वाअन्यावाङ्गानिवदेत्तदग्निष्टोमसामका
र्यंनवैवाग्वावमतिवदतिवाग्यज्ञायज्ञीयंवाच्येवांततःप्रतिति
ष्ठंतिवारवंतीयमग्निष्टोमसामकार्यमग्निर्वाइदंवैश्वानरोदह
न्नैतस्माद्देवाअबिभयुस्तंवरणाशाखयावारयंतयदवारयंत

तस्माद्वारवंतीयंतस्माद्वारणाभिषज्यएतेनहिदेवाआत्मानमन्वायंततस्मा
द्ब्राह्मणोवारणेननपिबेद्वैश्वानरंनेष्टमयाइतिपशवोवैवारवंतीयं
शांतिःपशवःशांतादेवतत्संवत्सरादुपतिष्ठंति॥आग्नेयेनपुरस्तादाह
वनीयमुपतिष्ठंतेप्राणमेवतज्जयंत्यपानेनपश्चात्सुक्तमुपतिष्ठंतेपा
नमेवतज्जयंतिव्रतपक्षाभ्यांपक्षावुपतिष्ठंतेदिशएवतज्जयंतिप्र
जापतेर्हृदयेनापिकक्षमुपतिष्ठंतेज्यैष्ठ्यमेवतज्जयंतिवसिष्ठस्य
जिहवेनवात्वात्समुपतिष्ठंतेस्वर्गमेवतल्लोकमाप्त्वाश्रियंवदंते

वैश्वदेव्यामविन्नवति विश्वरूपं वै पशूनां रूपं पशूनेव तज्जयंति स
त्रस्य ह्याग्नीध्रमुपतिष्ठंते रुद्रा एव प्रतितिष्ठंति वनुरःस्तरत्राधनं भ
वति चतुष्पादः पशवः पशुष्वेव प्रतितिष्ठंत्यात मितो निधनमुपयं
त्यायुरेव सर्वमायुवंति श्लोकानुश्लोकाभ्यां हविर्द्धाने उपतिष्ठं
ते कीर्त्तिमेव तज्जयंति यामेन मार्जालीयमुपतिष्ठंते पितृलोकमे
व तज्जयंत्यायुर्नेव स्तोभाभ्यां सद उपतिष्ठंते ब्रह्मैवैव तद्दत्रं
व जयंत्युष्यस्य साम्नागार्हपत्यमुपतिष्ठंत इंद्रः सर्वाणि भूतान्या

स्तुवाः स्तस्य श्र्येकमंगमस्तुतमवायन्नदस्यैतेनास्नौतेनास्यवि
यंक्षमापागच्छत्प्रियमेवास्यैतेनक्षमापगच्छंतियत्परार्द्धंनिधनमु
पयुञ्जीतमुखंप्रतिमुंचेरन्यत्प्रत्यन्तमुपयंतिञ्जीतमुखमेवा
पजयंति॥४॥आसंदीमारुह्याभिमंत्रयतिदेवसात्वा एवतद्धुपस्पृष
ध्यंजयत्यौदुंबरीभवत्यूर्ग्वाउदुंबरऊर्जमेवावरुंधेघ्रादद्यामा
त्रीभवत्यस्यलोकस्यानुज्ञानायछंदांसिरारोहतिस्वर्गमेवत
ल्लोकमारोहतिछंदांसिरूपावरोहत्यस्मिंल्लोकेप्रतितिष्ठ

तिसर्वैत्तात्मनासमुद्धृत्योऊँयमेषुलोकेषुनेछ्याहितासानीत्येक
स्या॰स्तोत्रीयायामस्तुतायांपादावुपावहरतिसहनिधनेनप्रति
ष्ठामुपयंत्येष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठंतिपृंखमारुह्यहोताशा॰स
तिमहसएवतद्रूपंक्रियतेयदावेप्रजामहश्राविशतिपृंखा॰
स्तर्ह्यारोहंतिफलकमारुह्याध्वर्युःप्रतिगृणातिकूर्चानितम
ध्यासतऊर्ध्वाएवतदुत्क्रामेतोयंत्यनिगरापगरोनवतोनिंद
त्यनानन्यःशान्यःशा॰सतियएनांनिंदतिपाप्मानमेषा॰

सापहंतियःवशाःसतियद्दैवेषाःसुष्टुतःसुशस्तंतस्मान्निग्रणाति
श्रद्धायैवमेतत्प्रत्यायच्छेततयारार्यंवर्णंसुज्ञापयंतिदेवाश्चवा
असुराश्चादित्येव्यायच्छंततंदेवाअभ्यजयंस्ततोदेवाअभ्य
वन्नरासुराननवत्यात्मनापरास्यभ्रातृव्योनवतियएवंवेदय
दार्यंवर्णंमुज्ञापयंत्यात्मानमेवतद्बुज्ञापयंतिपरिमंडलंव
र्मनवत्यादित्यस्यैवतद्रूपंक्रियतेसर्वासुस्वक्तिषुदुंदुन
यावदंतियावनस्पतिषुवाक्तामेवतज्ज्ञयंतिश्रमिदुंदुनिर्

वतियापृथिव्यां वाक्तामेवतज्जयंतिसर्वावाचोवदंतियेषुलोकेषु
वाक्तामेवतज्जयंतिसंनद्धाः कवचिनःपरियंतीद्रियस्यैवतद्रूपं
क्रियतेथामहाव्रतमेवमहयंति॥५॥सर्वेसहत्विजोमहाव्रतेन
स्तुवीरन्नध्वर्युःशिरसाजीयन्मैत्रावरुणोदक्षिणेनपक्षेणब्रा
ह्मणाछंस्युत्तरेणगृहपतिःपुछेनोद्गातात्मनांतद्यद्येवंकु
र्युरेकैकयास्तोत्रीययास्तुतयोद्गातारमनिसमृद्युस्तिसनि
रुद्गातात्मनउदीयाद्ययाशिरसस्तोत्रीयातांदध्यादपरानिस्तो

प्र१ ६१

५१ स्तन्निरुक्तीयाथ यादद्दितस्यप द्दस्य स्तोत्रीयातां ध्यादपरान्निस्तो
स्तन्निरुक्तीया योऽन्तरस्यपद्दस्य स्तोत्रीयातां दध्यात्ति स्तन्निवै ४१
कृयावास्तुत॰स्याद थयापुक्कस्य स्तोत्रीयातां दद्ध्यादात्मन्ये
त्रा॥८।
ष्ट्यै ॥
वतदंगानि प्रतिदधति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्या अथोख॰चा
हुः कथमध्वर्युर्ब्रह्मा वः सामगायेदित्यु ज्ञातैव सर्वै स्तोत्रायं
तदेव समृद्धं॰ समृद्धावेव प्रतितिष्ठंति हविर्द्धाने शिरसास्तुवी-
स॰रक्षाः प्रत्यंच युस्तेदद्धितान धिष्ण्यान्परीत्य पश्चान्मे ४१
१ए
गाव्याई१

त्रावरुणस्यधिष्ण्यस्यापविद्ध्यरथंतरेणपंचदशेनस्तुवीरःस्ततउदं
वःसःसर्पेयुर्जघनेनहोतुर्धिष्ण्यंपश्चाद्ब्राह्मणाच्छंसिनोधि
ष्ण्यस्यापविद्ध्यबृहतासप्तदशेनस्तुवीरःस्तयेनैवप्रसर्पेयुः
स्तेनपुनर्निःसृप्याग्नेरणाग्नीध्रंपरीत्यपश्चाज्जार्हपत्यस्यापवि
द्ध्यपुच्छेनैकविंशेनस्तुवीरःस्तयेनैवनिःसर्पेयुस्तेनपुनः
प्रसृप्ययथायतनमुपविद्ध्यासंदीमारुह्योद्गातात्मनोऽज्ञायति ॥
तंपत्न्योऽपवाटिलाभिरुपगायंत्या॥५॥र्त्विज्यमेवतत्पत्न्यःकुर्वंति

वीणाविशेषैः

पंचविंश्यो
५८

सहस्वर्गंल्लोकमयामेतिँ कुलेकुलेन्नँ क्रियतेतद्यत्स्थेयुः किमिदं कु ४८
र्वँतीतीमे यरुमानाअन्नमत्स्यँतीति ब्रूयुः॥ यो वै दीक्षितानाँपा
पँकीर्त्तयति त्तृतीयमेषाँ स पाप्मनो हरत्यन्नादस्तृतीयँ पिपी
लिकास्तृतीयँ॥ परिमाद्भिः स्वरं तित्वक्षा वा एतल्लोमव मलाव्र
तस्यय त्परिमादस्त्वं वै वतल्लोमव मलाव्रतस्याश्वाव कूध
तैं वालँ वितन्वँत्यँ तो वै वालँ तो मलाव्रतमँ तेनैव तदँ तमन्निवा
दयँति॥ ग्रा ततँ नीकोन वति ग्रा नायु वै पुरुषः शत वीर्यस्तँमु

48

५० ह्वि रवत्प्राणाय त्वापानाय त्वाव्यानाय त्वेति प्राणापानव्यानानेवै
वतदात्मावरुंधत्तेँ परिकौ ग्निन्न्यामार्ज्जालीयं यंतीदं मधिदं म
धितिसद्वोषाएव तद्द्यामूलास हस्वर्गं लोकं यंति॥ दा॥ देवा वे
वानेव्य नजं ततस्यायोरसोत्यरिच्यत तजौरी वितमन्नवदनुशुनम
नुपारस्न वतेवागनुशुष्ना वारसागौरीवितँ यजौ रीवितनान्नवहाःस्तु
वतेवाच्यवत द्वावारसंदधतिँ रसव द्वावावदतिय एवं वेदँ॥ दासंन देर
वति स्वर्गस्यवाएतौ लोकस्यावसानदर्शौ श्रवै तौ तश्र्वेमहःस

५८ स्यापयंत्युत्तेरेणान्त्र रमहरन्यतिवदं ति॥५ त्यैतद्वैयज्ञस्यवस्तनंयज्ञौरीवि ५८
तंयज्ञौरीविनमनुसृजेयुरश्वस्तनाअप्रजसःस्पा॥ संवाअन्याय
ज्ञस्तिष्ठतइत्याकुर्वोगेवनसंतिष्ठतइतियज्ञौरीवितमन्वहंनवति
ग्रावेमवतत्पुनःप्रयुंजतैस्वर्सिधनमन्वहंन्तवतिंदवद्दोवंवाएतं
न्यारोहंतियेस्वर्सिधनमुपयंतिसनुवेसत्रिणःसत्रमुपनय
दित्याकुर्यएनौदेवद्देत्रमन्यारोहयेदितिनवेदेवद्देत्रआसी
नआर्तिमार्छेतियस्वर्सिधनमन्वहंन्नवतिनैवकांचनार्तिमा ५८

५८

छंति॥ यवं ते वा एतस्माल्लोकादित्यार्यैस्वास्विधनमुपयंतीतियद्देवास्व
रूपयंत्यस्मिंल्लोके भवन्तितिष्ठंतियदेकारंनरिद्धेयत्साम्नामुष्मिंस्वर्वे
षु लोकेषु भवंतितिष्ठंति स्वर्सिधनेनतुष्टुवाना॥ सुज्ञानं भवतीं॥२वा
वे स्वर्गलोकं यंतो ज्ञानाद विभ्रयुस्त एतत्सुज्ञानमपश्यंऽस्तेन
ज्ञात्रमगच्छन्यत्सुज्ञानमन्वहंभवति ज्ञात्रमेवगच्छंतीं॥७॥ये
वे वाव मन्न मादयंत्यन्नादा भवंतियेवितर्षयंतिरूक्षा भवंतिगा
री विनाऽश्या वाश्वंनिहव एतानि वै सामानि वावान्नमेतेषां वाग

५१

न्नं यदेतानि नच्यवंते वा चमेव तदन्नमादयंति तेन सर्वेन्नाद्या भवंत्य ५०

भिक्रांतापक्रांतानि भवंत्यभिक्रांतापक्रांतं चैवा चारूपं ॥ स्रवान्वहं भ

वति ॥ समुद्रं वा एते प्रस्नांति ये संवत्सरमुपयंति यो वा अप्लवः समुद्रं

प्रस्नाति न स तत उदेति यत्स्वे वा भवति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्या ॥ अ

ति विश्वानि दुरितानि तरेमेति यदेवैषां दुष्कृतं दुःशस्तं तदेतेन तरंत्यौ

कानिधनं षडहमुखे भवति परां वा एते परावतं गच्छंति ये षडहसं

तं गच्छंति यदौकानिधनं षडहमुखे भवति प्रजात्यै ॥ यदा वै पुरुष ॥ ३

५०

स्वमाकृ आगच्छतिसर्वं नहि प्रजानानिसर्वेमस्मैदि वान्न वति॥८॥ ए
काष्टकायांदीक्षेरन्नैषा वै संवत्सरस्यपत्नी यदेकाष्टकैतस्यावा
एताꣳ रात्रिं वसतिसाक्षादेव तत्संवत्सरमारभ्यदीक्षंतेतस्यसानि
र्यीयदपानन्तिनं दंनाभ्य वयंतिविछिन्नं वाएनेसंवत्सरस्यान्निदी
क्षंतेयए काष्टकायांदीक्षंतेंननामानाव्हन्नभवतंआर्त्तं वाएतेसंव
त्सरस्यान्निदीक्षंते येंननामानाव्हन्नअन्निदीक्षंतेंनतस्मादेका
ष्टकायांनदीक्ष्यंफाल्गुनेदीक्षेरन्मुखंवाएनसंवत्सरस्ययत्फा

५१

गुणो मुखत एव तत्संवत्सरमारभ्य दीक्षंते॥ न स्यसा निर्यो यत्संमेवे
विषुवांत्संपद्यते॥ चित्रापूर्णमासे दीक्षेरंश्चक्षुर्वा एतत्संवत्सरस्य
यच्चित्रापूर्णमासो मुखतो वै चक्षुर्मुखत एव तत्संवत्सरमार
भ्य दीक्षंते न तस्य न निर्यास्ति॥ चतुरहे पुरस्तात्पौर्णमास्याद्दीक्षेरं
स्तेषामेकाष्टकायां क्रयः संपद्यते तेनैकाष्टकां न छंबट्कुर्वंति॥ ते
षां पूर्वपक्षे सुत्या संपद्यते पूर्वपक्षे मासाः संतिष्ठमाना यंति पूर्व
पक्ष उत्तिष्ठंति तानुत्तिष्ठतः पशव ओषधयोऽनूत्तिष्ठंति तान्कल्या ५२

तीवागग्निवदत्यरात्सुरिमेमसत्रिणइतितेराध्नुवंति॥ ८॥ आवाएतेसंवत्स
रंप्यायर्यंतियउत्सजंति॥ यथावैदृतिराध्मानएवं८संवत्सरोनुत्सृष्टो
यन्नोत्सृजेयुरमेहनप्रमायुकाःस्युः॥ प्राणोवैसंवत्सरउदाना
मासायदुत्सृजंतिप्राणएवोदानंदधतियोदीक्षितःप्रमीयतेयासंव
वसा त्सरस्यानुत्सृष्टस्यशु तमृच्छ तिंनदाकृतमुत्सृज्याउन्नोत्सृज्याऽऽ
मितिंयद्युत्सृजेयुरुभ्यान्युत्सृजेयुस्तदेवोत्सृष्टंतदनुत्सृष्टंमध्यो
खल्वाहुरेकत्रिकंकार्यंतदेवसाक्षादुत्सृष्टमभ्यनुत्सृष्टमेवंनिर्बिडो

५२ वा एतेषां संवत्सर इत्याहुर्ये स्तोममुत्सृजन्तीति पशुमालभन्ते स्तोममेव
तदालभन्ते स्तोमो हि पशुः ॥ श्व उत्सृष्टास्म इति वत्सानपाकुर्वन्ति प्रातः प
शुमालभन्ते तस्य वपया प्रचरन्ति ततः सवनीयेनाष्टाकपालेन तत
आग्नेयेनाष्टाकपालेन ततो दध्नैन्द्रेण ततश्चरुणा वैश्वदेवेन तस्या
तः सवनं संतिष्ठते ॥ ततः पशुपुरोडाशेनैकादशकपालेन ततः सवनी
येनैकादशकपालेन ततो मरुत्वतीयेनैकादशकपालेन ततश्चरु
णैन्द्रेण तन्माध्यंदिनं सवनं संतिष्ठते ॥ पशुना प्रचरन्ति ततः सव

नीयेन द्वादशकपालेन ततो वैश्वदेवेन द्वादशकपालेन ततश्चरुणाग्नि-
मारुतेन ततस्तृतीयसवनं संनिष्ठते दृष्टे दाज्येन वरुणपत्नीः संयाजयंति
१०॥ इति पंचमः प्रपाठकः॥ ॥प्रजापतिरकामयत बहुः स्यां प्रजायेयेति
स एतमग्निष्टोममपश्यत्तमाहरत्तेन मा प्रजा असृजत तैरेकादशे
न वै सताः स्तोत्रेणाग्निष्टोमस्यासृजते कादशेन च मासा संवत्सर
स्य नाद्वादशेन च स्तोत्रेणाग्निष्टोमस्य पर्यगृह्णाद्द्वादशेन च मासा
संवत्सरस्य तस्मात्प्रजादशमासा गर्भं भृत्वैकादशमनु प्रजा

सर्वेऽन्य क्रामन्त स्या ...नुहा ये रेत ...न्तन्त द्वडवा यां न्य माहुर्ट त स्मा द्व ...

५२ यं ते तस्माद्वाद्दशान्नाभ्यतिहरन्ति द्वादशेन हि परिगृहीतास्तद्य एवं वेद

परिजाताः प्रजा गृह्णाति प्राजाताजनयति तासां परिगृहीतानामश्वतर

[illegible] ईतर

उ वा हि रेतास्तस्मादश्वतर्य प्रजा अब्रेरेता हि तस्माद्द्वितीया

ति हि सा यज्ञमरिच्य तातिरिक्तस्य दक्षिणास्यात्सलोमत्वाय षोडशी ५२

नः स्तोत्रे देयातिरिक्तो वै षोडश्यतिरिक्त एवातिरिक्तां ददाति साका

मयनयज्ञः स्रजेयेति समुरवै एव विवृत्तमस्रजत तं गायत्रीछन्दो ५२

ति २

त

न्वसृज्यताग्निर्देवता ब्राह्मणो मनुष्यो वसंन्त ऋतुस्तस्मात्त्रिवृत्स्तोमा
नां मुखं गायत्री छंदसामग्निर्देवतानां ब्राह्मणो मनुष्याणां वसंन्त ऋतू
नां तस्माद्ब्राह्मणो मुखेन वीर्यं करोति मुखतो हि सृष्टः करोति मुखे
न वीर्यं य एवं वेद उरस्त एव बाहुभ्यां पंचदशमसृजत तं त्रिष्टु
छंदो न्वसृज्यत इंद्रो देवता राजन्यो मनुष्यो ग्रीष्म ऋतुस्तस्माद्राज
न्यस्य पंचदशस्तोमस्त्रिष्टुप्छंद इंद्रो देवता ग्रीष्म ऋतुस्तस्माद्बा
हुवीर्यो बाहुभ्यां हि सृष्टः करोति बाहुभ्यां वीर्यं य एवं वेदम

ध्यत एव प्रजननात्सप्तदशमसृजत तं जगती छंदोन्वसृज्यत विश्वे दे
वा देवता वैश्यो मनुष्या गावः पशवस्तस्मात्त आद्यमाना न क्षीयते प्रज
ननाद्धि सृष्टास्तस्माद्बहुपशुर्वैश्वदेवो हि जागतो वर्षा ह्यस्य
र्तुस्तस्माद्ब्राह्मणस्य च राजन्यस्य चाद्योऽधरो हि सृष्टः॥ स पत्त एव
प्रतिष्ठाया एकविंशमसृजत तमनुष्टुप् छंदोन्वसृज्यत न काच
न देवता शूद्रो मनुष्यस्तस्माच्छूद्र उत बहुपशुरयज्ञियो विदेवो
हि न हि तं काचन देवतान्वसृज्यत तस्मात्पादावनेज्यन्नातिव

इति पञ्चो हि सृष्टस्तस्मादेकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठाया हि सृष्ट
स्तस्मादनुष्टुभं छन्दांसि नानुव्यूहन्ति पापवसीयसो विधृत्यै॥ विधृतिः पा
पवसीयसो भवति य एवं वेद॥१॥ यो वै स्तोमानुपरेशानवतो वेदोपदे
शनवान्भवति॥ प्राणो वै त्रिवृदर्द्धमासः पञ्चदशः संवत्सरः सप्तदश
आदित्य एकविंशः एते वै स्तोमा उपदेशानवंत उपदेशानवान्भव
ति य एवं वेद ६।१३ इमे वै लोकास्त्रिणवस्त्रिणवस्य वै ब्राह्मणेन मे लोकास्त्रि
ष्वनर्नवान्भवं त्येषु ६।१४ लोकेषु प्रतितिष्ठति य एवं वेद॥२॥ वनावावत्र

यस्त्रिंशोऽष्टौ वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्याः प्रजापतिश्च वषट्का
रश्च त्रयस्त्रिंशः सदेवेन यज्ञेन यजते य एवं वेद ॥ यो वा अधिपतिं वेदा
धिपतिर्भवति त्रयस्त्रिंशो वै स्तोमानामधिपतिः पुरुषः पशूनां तस्मा
त्तं वान्ये पशवो वाञ्च ऊर्द्धः पुरुषोऽधिपतिर्हि सोऽधिपतिः समानानां भ
वति य एवं वेद ॥ २ ॥ एष वाव यज्ञो यदग्निष्टोम ए कस्मा अन्याय यज्ञाः
कामायाह्रियन्ते सर्वेभ्यो ऽग्निष्टोमः ॥ द्वादश स्तोत्राण्यग्निष्टोमो द्वादश ५[illegible]
मासाः संवत्सरः संवत्सरं पशवो ऽनुप्रजायन्ते तेन पशव्यः समृद्धो

द्वादशस्तोत्राणिद्वादशशस्त्राणि तच्चतुर्विंशतिश्चतुर्विंशतिरर्द्धमा
साः संवत्सरः संवत्सरं प्रजावान्प्रजायते तेन पशव्यः समृद्धौ ॥ऽ॥ गोस्तो
त्रमग्निष्टोमस्तं भवति तिष्ठन्निनिन ब्रह्मवर्चस्यः ॥ किं ज्योतिष्टोमस्य ज्योति
ष्टोमत्वमित्याहुर्विराजः सः स्तुतः संपद्यते विराड्वै छंदसां ज्योति ॥
र्ज्योतिः समानानां भवति य एवं वेद ॥ ज्येष्ठयज्ञो वा एष यदग्निष्टोमः ॥
प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मै श्रैष्ठ्याय नातिष्ठंत स एतमग्निष्टो
ममपश्यत्तमाहरत्तेनास्मै प्रजाः श्रैष्ठ्यायातिष्ठंत तिष्ठंतेऽस्मै स

मानाश्रेष्ठ्यायय एवंवेद यन्नित्याङ्गायत्रं प्रातःसवनं त्रैष्टुभं माध्यंदि
नःसवनं जागतं तृतीयसवनं कतर्हि तुरीयं छंदोनुष्टुबिति छंदसां वा
अन्ववस्तुप्तिं जैये मानान्ववस्तुप्तेनैष्टाक्षरा गायत्री हिंकारो नवमं
एकादशाक्षरा त्रिष्टुप् द्वादशाक्षरा जगती छंदांसि रेवानुष्टुभमा
नातियजमानस्यानवलोपायैया वा अनुष्टुभः सर्वत्रापि सवनान्य
न्वायत्तां वेद सर्वत्रास्यापि नवत्येषा वा अनुष्टुप् सर्वत्रापि सवना
न्यन्वायत्तानि य एवं वेद सर्वत्रास्यापि नवतिर्यद्वै राजानो भानंभ

दनेसाऽद्यामेव तच्छाया याऽ समुद्रस्य हृदयमिति यज्ञो वा आयुस्तस्यत
त्सदनं क्रियते यज्ञो वा अवति तस्य साच्छाया क्रियते मध्यतो वा आत्मनो
हृदयं तस्मान्मध्ये सदसऽउदुंबरी मीयते नमः समुद्राय नमः समु
द्रस्य चक्षसऽइत्याह वाग्वै समुद्रो मनः समुद्रस्य चक्षुस्ताभ्यामेवत
न्नमस्करोति मा मा यूनर्वो हासीदित्याह साम वै यूनर्वो साम्न एव तन्न
मस्करोत्यार्त्विज्यं करिष्यन्यो वा एव साम्ने नमस्कृत्य साम्नार्त्विज्यं ५८
करोति न साम्नो हीयते नेन साम्नापहते यत्न मनुष्या हरति सच्छ्या

वयंतिये स्तोमानांवीर्यवत्तमास्तान्जुहुते त्रिवृतंपंचदशःसप्तदशएकविंशा
एतेवैस्तोमानांवीर्यवत्तमास्तानेवयुंक्ते स्वर्गस्यलोकस्यसमष्ट्यै॥ चतु
ष्टोमोभवतिप्रतिष्ठावैचतुष्टोमःप्रतिष्ठित्यै॥३॥ प्रजापतिर्देवेभ्यऊ
र्जंव्यभजत्तत उदुंबरःसमभवत्प्राजापत्योवाउदुंबरःप्राजापत्य
उद्गातायदुद्गातोदुंबरींप्रथमेनकर्मणान्वारभते स्वयैवतद्देवतया
त्मानमार्त्विज्यायवृणीते॥ तामुच्छ्रयति द्युतानस्त्वामारुत उच्छ्रयत्व
द्दिवं स्तभानांतरिक्षंपृणदृंहपृथिवीं॥ तामन्वारभन्त आयोह्वास

त्रिमाठि॥३॥ त्यूर्ग्गस्यूर्ज्जो दाऊर्ज्जं मे देह्यूर्ज्जं मे धत्स्वान्नं मे देह्यन्नं मे वेहि प्रजाप
तेर्वा एतदुदरं यत्सद ऊर्ग्गुदुंबरो यदौदुंबरी मध्ये सदसो मीयते मध्य
त एव तत्प्रजाभ्यो न्नमूर्ज्जं दधाति॥ तस्माद्यदैवैषा या तया मा क्रियते त
त्प्रजा अन्नाय वा न वंति॥ सामदेवानामन्नं ६ सा मन्नेव तद्देवेभ्यो
न्नमूर्ज्जं दधाति स एव तदूर्ज्जो भ्रितः प्रजाभ्य ऊर्ज्जं वि भजत ॥१३॥ त्युदुंबरो
सीन उद्गायत्युदीचीं नद्दिं ऊर्ग्गमूर्ज्जो भाजयति प्रत्यङ्ङासीनः प्रस्तो
तिप्रतीचीं नद्दिं ऊर्ग्गमूर्ज्जं भाजयति दक्षिणासीनः प्रतिहरति दक्षिणां

तद्दिशां मूर्द्धोमाजयति यां वान्य ऋत्विज आर्त्विज्यं कुर्वंति तस्मादेषादि
शां वीर्यवत्तमेताः हि भूयिष्ठाः प्रीतांति ब्रह्मवादिनो वदंति कस्मात्स
त्यात् यां वान्य ऋत्विज आर्त्विज्यं कुर्वंतीति विपरिक्रम्याजानार इति दि
शामन्नीष्टो दिशामन्निप्रीत्या इति ब्रूयात्तस्मात्सर्वासु दिक्षून्नं विद्यते स
र्वाह्य भीष्टाः प्रीताः ॥४॥ प्रजापतिरकामयत बहुः स्यां प्रजायेयेति सोश्रा
वत्तस्य शावत आदित्या मूर्द्धो सृज्यन्त सोस्य मूर्द्धा नमुदहंत्स द्रोणाक
लशोभवत्तस्मिंदेवाः शुक्रमगृह्णत नां वै स आयुषान्तिमत्यजीवदायु ॥५॥

षान्तिमतिजीवतिय एवंवेद॥ नं प्रोहेद्वानस्पत्योसि बार्हस्पत्योसि प्राजा
पत्योसि प्रजापतेर्मूर्द्धास्यत्यायुपात्रमसीदमहं मां प्रांवं प्रोहामि
तेजसे ब्रह्मवर्चसायेति॥ यदाह वानस्पत्य इति सत्येनैनं तत्प्रोहा वै३
ति॥ यदाह बार्हस्पत्य इति बृहस्पतिर्वै देवानामुज्ञाता तमेव तद्धन
क्ति॥ यदाह प्राजापत्य इति प्राजापत्यो ह्येष देवतया यद्द्रोणकलशो
यदाह प्रजापतेर्मूर्द्धेति प्रजापतेर्ह्येष मूर्द्धा उदहन्यत॥ यदाह ६१०
त्यायुपात्रमित्यतिह्यन्तदन्यानि पात्राणि यद्द्रोणकलशोदेव

५८ २ न

पात्रं इडाणकलशौ देवपात्री नवतिय एवं वेद ॥ ब्राह्मणं पात्रे नमीमां
सेत यं ब्राह्मणमिव मन्येत स देवपात्रमाप्नोति न मनुष्यपात्राच्छि
द्यते ॥ वाग्वै देवेभ्योऽपाक्रामत्साप: प्राविशत्तां देवाः पुनरयाचंस्ता
आब्रुवन्यत्पुनर्ददाम किं नस्ततः स्यादिति यत्कामयध्व
ब्रुवंस्ता अब्रुवन्यदेवास्मासु मनुष्या अपूतं प्रवेशयांस्तेना
संसृष्टा असामेति ॥ शुद्धा अस्मा आपः पूता न वंति य एवं वे
द ॥ सा पुनर्नीत्यक्रामत्सा वनस्पतीन्प्राविशत्तां देवाः पुनर ५८

स्ता १

स्ता १ यावत्ऽन्नपुनररदद्रुस्तानग्रापंत्स्वेनवःकिंक्षुणावज्रेणवृश्चन्ति
॥तितस्माद्वन[illegible]स्पतींत्स्वेनकिंक्षुणावज्रेणवृश्चंतिदेवशाहा
॥हितांवनस्पतयश्चतुर्द्धावाचंविन्यदधुर्दुन्दुभौवीणायामक्षेतू
लावतस्मादेषावदिष्ठषावग्गुतमावाग्यावनस्पतीनांदेवानाः
ह्येषावागासीद्[113]क्षेक्षेदंद्रोणकलशंप्राहंतितस्यावाचोवरुध्यात्ऽप
र्युप र्यदंपविवंप्रयक्षं त्युनयतऽववावंपरिगृह्णंतियस्यकाम
येतासुर्यमस्यपयज्ञंकुर्याद्वावंद्रंजीयेतिद्रोणकलशंप्राहन्वी

कुर्य्यामक्तमुपसद्योदसुर्यमस्यपयज्ञं करोति वा चं वृह्णे योऽस्यप्रि
यः स्यादनुपसद्य शंनक्तं यो हेत्ब्राह्मणा वै द्रोणकलशः प्राणानेवास्य
कल्पयतीं ॥ यन्निवृत्या कुर्वीवान्यान्त्विजो वृणीते कस्मादुजातारोव
ता आर्त्विज्यं कुर्वतीति ॥ य[illegible]ण कलशमुपसीदंति तेनोजातारो
वृताः ॥ प्राजापत्या वा उजातारः प्राजापत्यो द्रोणकलशो द्रोण
कलशाए वैनानार्त्विज्याय वृणीते ॥ ग्रावउपसीदंति ग्रावा चोय
हस्याग्रे करवामेत्यन निजिता वा एषा जाहृतां ह्विग्यस्त्रा

वीयद्रोणकलशं श्रांवं प्राहं ति दिशोग्निर्जित्यं॥ यन्वित्या कुरं नरा
श्वः प्रासवोयुज्यते नरा ग्राम्य अनड्वान् कृतज्ञान्तं लां योगट
तिये द्रोणकलशमुपसीदंति सए षां योगस्तस्माद्यक्तेरि वाप
सद्यं नश्यमुक्तावहति॥ पा॥ यावन्तस्सः साद्य द्रोणकशामध्यूहंति
वैद्वग्रावाणोन्नः सामाराष्ट्रं द्रोणकलशायद्भावसुद्रोणकल
शमध्यूहंति विश्रव वनडाष्ट्र मध्यूहंतिं॥ यं द्विष्यादिमुखान्ग्रा
वृः तत्वेदमहममुमामुष्यायणममुष्याः पुत्रममुष्याविशो

मुखादन्नाद्यान्निरूहामीति निरूहेद्दिश एवैनमन्नाद्यान्निरूह
न्तियास्य प्रियः स्यात्तं मुखान्न्याकुः स्त्वेदमहममुमामुष्यायण
ममुष्याः पुत्रममुष्यां विश्प मुष्मिन्नन्नाद्ये ध्यूहामीत्यध्यूहेद्दिश ए
वैनमन्नाद्ये ध्यूहति ॥ यथा तदुनयमनाहृत्यदमहं मां तेजसि ब्रह्म
वर्च्चसे ध्यूहामीत्यध्यूहेत्तेजस्येव ब्रह्मवर्च्चस आत्मानम
ध्यूहति ॥ यः कामयेत विश्यामाश्चुः हन्यामिति व्यक्ष्य ग्रावाणौ क्षे
ड्डाण कलशात् सादयित्वा पात्रः शुसवनमुपरिष्टादन्निनिय

ध्यादिदमहममुयाविशादाराष्ट्रः हन्मीतिविशै वतञ्राष्ट्रः हंति॑या
वैदेवानिपवित्राणिवेदपूतायज्ञियाभवति॑छंदाः सिवैदेवाभिपवि
त्राणिनेऽर्द्दीणकूलशंपावयं॑ति॑स वसवस्त्वागायत्रेणछंदसापुनंतुरु
द्रास्त्वात्रैष्टुभेनछंदसापुनंत्वादित्यास्त्वाजागतेनछंदसापुनं
त्वेतानिवैदेवानिपवित्राणि॑पूतायज्ञियाभवंतियएवंवेद॑स्वर्भा
नुर्वाआसुरआदित्यंतमसाविध्यत्तंदेवानव्यजानन्ः स्तेत्रिमु
पाथवः स्तस्यांविर्नासेननमोपाहन्यँ॑त्वष्णममपाहंत्सा ष्टक्ष

पं॰ विता
६१

विरञ्चनवद्यद्वितीयः सा रजता यत्तृतीयः सा लोहिनी य यावत्सम भ्यत्तु ॥ सा
शुक्लासीत्तस्माच्छुक्लं पवित्रं शुक्लः सोमः स शुक्लत्वाद्यद्वि ष्यात्तस्यै
तेषां वर्णानामपि पवित्रे कुर्यात्ताम्नैवेनं तमसा विध्यति रुद्रा मि
वहितमायास्य प्रियः स्यादासक्ति शुक्लं कुर्याज्ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्यो
तिरेवास्मिन्दधाति तस्मादात्रेयं वंडेणाक्तं त्यविहितस्य ज्योतिरभ्य
वि२ त्तणात्पवित्रं [illegible] गच्छन्ति हस्तकार्यमेव तद्यज्ञस्य क्रियते ॥ तद्वाउ आ ६५
१६ णाः हस्तकार्यं यत्पवित्रस्य विग्रहणं न हस्तवेषां निर्कृक्षति य ६२

एवंवेदंयाऽपिनविगृह्णातिप्राणादेनमंतर्यंति॥ तंब्रूयादुपमानःप्रमेध्य
सइतिवैपमानएवप्रमीयते॥ प्रशुक्रैतुदेवीमनीषास्माद्यःसुत
ष्टानवाजीत्युजानाधरामनुमंत्रयते॥ आयुषमेपवस्ववर्चसेमेप
वस्वविदुःपृथिव्यादिवोजनित्राच्छृ एवंत्वापाधःदारंतीःसामहोऊर्जा ऊा
यत्याहमर्ह्यंतेऊसेबलवर्च्चसायेत्येषवैसामस्याऊर्जीघोयस्त्वव
तसामोऊर्जीतमेवसामगायत्यच्छिन्नंपावयंतियऊंवैवप्राणा
श्चसंतन्वंतिसंननंपावयंतियइस्यसंतन्त्यो॥धा॥ बृहस्पतिर्वैदे

पञ्चवि ख
६२

य१

वानामुदगायत्ता॰ रक्षा॰ स्यन्निद्या॰ संतस्मै एषां लोकानामधिपतयस्ता
न्नू भागधेयेनोपाश्रवत्स्सूर्यमादित्याभ्यो नाष्ट्राभ्यः पातु वायुरंतरि
क्ष्याभ्योऽग्निः पार्थिवाभ्यः स्वाहेति जुहोत्येते वा एषां लोकानामधि
पतयस्ताञ्भागधेयेनोपासरंकरोति वाचा वीर्यैन सदस्यामाग्नि
मार्छ्छति य एवं वेद वागेव देवेभ्यो पाक्रामत्तां देवा अन्वमंत्रयंत तस्मा
अब्रवीद भागास्मि भागधेयं मे स्त्विति कस्ते भागधेयं कुर्यादित्यु ६
ञातार इत्यब्रवीदुञातारो वै वाब भागधेयं कुर्वंतीं तस्यै कुरु

६२

याह्यङ्कुरानामासिजुष्टादेवेभ्योनमोवाचेनमोवाचस्पतयेदेविवाग्यत्ते
वाचोमधुमत्तस्मिन्माधाःसरस्वत्यैस्वाहेतिवाग्वैसरस्वतीतामेवैतद्ध व २
गमयेनारत्नतेँयंद्विष्यात्तस्यनामाकृतिंजुहुयाद्वामनसाध्यायेद्वा
वमेवास्यवृङ्क्ते बहिष्पवमानःसर्पतिस्वर्गमेवतल्लोकःसर्पन्ति
प्रह्वाणाइवसर्पन्तिप्रतिकूलमिवहीतःस्वर्गोलोकःत्सरन्तइवस
र्पन्तिमृगधर्मावैयज्ञोयज्ञस्याप्त्याअप्रत्रासायवावंयच्छन्तियज्ञ
मेवतद्यच्छन्तियद्वावदेवदेयुर्येन्निब्रूयुस्तस्मान्नव्यववदंपंवलि

ऊः स१८ रक्षाः सर्वं तिष्ठाङ्क्षीयज्ञो यावान्यज्ञस्तमेव संतन्वंति यदि प्रस्तो
ता विछिद्येत यज्ञस्य शिरश्छिद्येत ब्रह्मणे वरं दद्यात्स एव पुनर्वर्त्ते
व्यः छिन्नमेव तत्संदधाति यद्युद्गाता विछिद्येत यज्ञेन यजमानो
व्यृध्येत दक्षिणाः स यज्ञक्रतुः स१९ स्यात्प्रा ध्यान्य आहृत्यस्तस्मिंदे
यं यावद्दास्यं स्याद्यदि प्रतिहर्त्ता विछिद्येत पशुभिर्यजमानो व्यृध्येत
पशवो वै प्रतिहर्त्ता सर्ववेदसं देयं यदि सर्ववेदसं ददाति सर्वं त्वा
निं जीयतेऽध्वर्युः प्रस्तरा२० हरति यजमानो वै प्रस्तरो यजमानमेव

तत्स्वर्गँल्लोकं हरति यज्ञो वै देवेभ्यो ऽश्वो भूत्वापाक्रामत्तँ देवाः प्रस्तरे
णारमयंस्तस्मादश्वः प्रस्तरेण संमृज्यमान उपावरमते यदध्वर्युः प्र
स्तरं हरति यज्ञस्य शान्त्या अप्रत्रासाय प्रजापतिः पशूनसृजत ते स्मा
त्सृष्टा अशनायन्तोपाक्रामंस्तेभ्यः प्रस्तरमन्नँ प्रायच्छत्तमेनमुपा
वर्त्तन्त तस्मादध्वर्युणा प्रस्तर ईषदिव विधूय्या विधूनमिव हितस्तं पश
व उपावर्त्तन्त उपैनं पशव आवर्त्तन्ते य एवं वेद प्रस्तरमासद्याज्येन
हविषा स्कन्दाय यजमानन्तु स्वर्गाल्लोकादवगच्छात्तस्यष्ठीवतोपस्य
शताज्ञेयं तेनास्य हविरस्कन्नं भवति न यजमानं स्वर्गाल्लोकाय

वगृह्णातिवात्वालमेवेस्यबहिष्पवमानःस्तुवंत्यववाअसावादित्यआ
सीत्तंदेवाबहिष्पवमानेनस्वर्गंलोकमहरन्यद्वालालमवेद्यबहिष
वमानःस्तुवंतियजमानमेवतत्स्वर्गंलोक॰हरंति॥७॥सतुवैयज्ञे
नयजेत्याकुर्यस्यविराजंयज्ञमुखेदध्यादितिनवभिःस्तुवंतिहिंका
रोदशमोदशाक्षराविराड्विराजमेवास्ययज्ञमुखेदधातिनवभिः
स्तुवंतिनवप्राणाःप्राणैरेवैन॰समर्द्धयंतिहिंकारोदशमस्तस्मा
न्नाभिरनवत्स्मादशमीप्राणानांनवभिःस्तुवंतिनवाधर्युःप्रा
नःसवनेग्रहान्गृह्णातितानेवतत्सावयंतितेषांप्राणानुसृजंति

६५

प्रजापतिर्वै हिंकारः स्त्रियो बहिष्पवमान्यो यद्धिंकृत्य प्रस्तौति मिथुनमेवा
स्य यज्ञमुखे दधाति प्रजननायैष वै स्तोमस्य योगो यद्धिंकारो यद्धिंकृत्य
प्रस्तौति युक्तेनैव स्तोमेन प्रस्तौत्येष वै साम्नो रसो यद्धिंकारो यद्धिंकृ
त्य प्रस्तौति रसेनैवैनान्नस्य प्रस्तौत्यारण्येभ्यो वा एतत्पशुभ्यः स्तु
वंति यद्बहिष्पवमानमेकरूपाभिः स्तुवंति तस्मादेकरूपा आरण्याः प
शवः पराचीभिः स्तुवंति तस्मात्परांचः प्रजायंते परांचो वितिष्ठंते परि
श्रितं स्तुवंति तस्मादपरिगृहीता आरण्याः पशवो बहिष्कृतं वै स्य

नरनुग्रा॰ सं ति तस्माद्ग्राममाहृतैर्नुजने ग्राम्यन्यो वा एतस्य पशुभ्यः स्तुवं
ति यद्राज्यैर्नानारूपैः स्तुवंति तस्मान्नानारूपा ग्राम्याः पशवः पुनर
भ्यावर्त्तं॰ स्तुवंति तस्मात्सर्वे लवर्यः प्रेत्य पुनरायंति परिश्रिते स्तुवंति
तस्मात्परिगृहीता ग्राम्याः पशवोऽस्तु भ्रै वा एतद्धोकाय स्तुवंति य
द्बहिष्पवमानं॰ सरुद्धिं स्तनाग्निः पराचीभिः स्तुवंति सरुद्धीनो सौ
परो लोकोऽस्मै वा एतद्धोकाय स्तुवंति यद्राज्यैः पुनरभ्यावर्त्तं॰ स्तु
वंति तस्मादयं लोकः पुनः पुनः प्रजायते पराचो वा एते षां प्रा

णाच्चवंतीत्याहुर्यैपराचीभिर्बहिष्पवमानीभिःस्तुवतइत्यावतीमुत्तमां
गायत्त्राणामांधत्येयवंतेवाएतेस्माल्लोकादित्याहुर्यैपराचीभि
र्बहिष्पवमानीभिःस्तुवतइतिरथंतरवत्सीमुत्तमांगायेद्रियंवैर
थंतरमस्यामेवप्रतितिष्ठति॥८॥उपास्मैगायतानरइतिग्रामका
मायप्रतिपदंकुर्यान्नरोवैदेवानांग्रामोग्राममेवास्माउपाकरूप
वाऽन्नमन्नमेवास्माउपाकरूपाष्टुजातमस्तुरमितिप्रजाकामाय
प्रतिपदंकुर्यादुपवैप्रजांजातमित्येवाजीजनत्सनःपवस्वशं

गवइतिग्रतिपदंकुर्यात्॥समांमहादेवःपशून्हन्यात्सनःपवस्वशंगव
इतित्रिष्टुप्छन्देनेषडंकरोतिशंजनायेतिद्विपदेशामवर्तनइत्येकशफा
यविषत्वेवता॥समामौषधयोक्रानवंतिया॥समांमहादेवःपशून्
हंतियश्च॥राजन्नौषधीभ्यइत्याहौषधीरेवास्मैस्वदयत्युनय्यास्मै
स्वदिताःपच्यंतेतष्टपव्याश्वतष्टपव्याश्वपवस्ववाचोअग्रियइति
ग्रतिपदंकुर्यात्॥कामयेतसमानानां॥श्रेष्ठःस्यादितिपवस्ववाचो
अग्रियइत्यग्रमेवैनंपरिणयतिश्रीर्वैवाचोग्यं॥श्रियमेवास्मिन्दद

धास्यते त्रसत्यमिदं व इति व[illegible]भ्यः प्रतिपदं कुर्यादेत इति सर्वाणि वै नाम
धेयं भूत्या अग्निवदत्येन इति वै प्रजापतिर्देवानसृजत तासत्यमितिम
नुष्यानिदं व इति पितॄनस्तिरः पवित्रमिति ग्रहानाशव इति स्तोत्रं
विश्वानीति शास्त्रमभिसौभगेत्यन्याः प्रजा यदेत इति तस्मादेवं
तदेवाग्रेदे[illegible]स्तावंतदिदानीं सर्वां तृद्धिमार्द्धुवं स्यिते वह्येषा
व्याहृतिर्यदस्य ग्रमिति तस्मान्मनुष्याः श्वः श्वः सज्यंते यदिदं व इ
तीदं व इत्व[illegible]हि पितरो मन इव यांताः प्रजाः स[illegible]रुद्धिमार्द्धुंव

स्तान्मद्दुवंतियएवमेतंविद्वानेतांप्रतिपदंकरोतिछंदां॰सिवैसोममाह
र॰स्तंगंधर्वोविश्वावसुःपर्यमुष्णात्तेनापःआविद्रात्तंदेवताअन्वैच्छं॰
स्तंविष्णुरप्सुपर्यपश्यत्सव्यकांतदयंनूऽ३नाऽऽइतितंपदाप्रास्फु
रत्तस्मात्स्वपगिंदवासउपंतसदेवताभ्योन्नितस्मिष्ठं ती न्यएते
अस्यग्रमिंदवइतिप्राब्रवीद्धिंप्यवमानेनवै ज्ञःसउपतेयदे
तेअस्यग्रमिंदवइतिप्रस्तोतियज्ञमेवतस्यदेवताभ्यःप्राहव्य
दंवाएतदपग्रावंयन्प्रातःसवनमनिज्ञ॰हियदिमामस्मन्या॰

ग

संयतमित्याह प्रातःसवनमेव तद्द्विजावत्यंशुमत्करोति द्विघ्नतत्यास्
वेति व्रातायव्रतिपदं कुर्याद्द्विघ्नतत्यारूवेति वै गायत्र्या रूपं परिष्टा
नंत्येति विष्णुर्नःस्तपेत्यनुष्टुर्नः सोमाः शुक्रा गवाशिर इति जगत्याः
सर्वेषां वा एषा छंदसां रूपं छंदांसि वस्व लुवे व्रातो यदेषा व्रतिप
द्भवति स्वेनैवैनां स्तद्रूपेण समर्द्धयति व्यृद्धा वा एत[illegible] इंद्रियेण वीर्ये
णायज्ञानद्दिंद्रियं वीर्यं छंदांसी इंद्रियेणैवैनान्वीर्येण समर्द्धयति ॥ ॥
अग्न आयूंषि पवस इति व्रतिपदं कुर्याद्येषां दीक्षितानां प्रमीये

ताम्रताइव वाएते येषांदीक्षितानां प्रमीयन्ते यद्देषाग्निपावमानीर्व्रतिप
द्यत्यग्निरेवैनानिष्टपतिपवमानःपुनाति यदायूंषीत्याहयुरए
वजीवंतितेषांयुर्दधत्यानोमित्रावरुणेतिद्वयोगामयाविनव्रतिपदं
कुर्याद्देपकांतौवाएतस्यप्राणापानौयस्यज्योगामयतिप्राणापानौ
मित्रावरुणौप्राणापानावेवास्मिं दधत्यपवृन्यवतेमन्धसेपसोमो
अराह्णइत्यनन्तमस्तिन्नास्यमानायव्रतिपदंकुर्याद्दरावाणोवाएते
यन्नमन्निद्राः संतितानेवास्मादपहंतिगच्छन्निंद्रस्यनिष्कृतमि

त्विषिमेवैनंयद्द्वितीयमिंद्रस्यनिष्कृतंगमयतिवृषापवस्वधारयेतिराजन्या
यप्रतिपदंकुर्याद्वृषावैराजन्योवृषाणमेवैनंकरोतिमरुत्वतेचमत्स
रइतिमरुतोवैदेवानांविशोविशमेवास्माअनुनियुनक्त्यनपक्रामुका
स्माद्विड्भवतिविश्वादधानओजसेत्योजसैवास्मैवीर्यंतद्विशंपरस्तात्प
रिगृह्णात्यनपक्रामुकास्माद्विड्भवतिपवस्वेंदोवृषासुतइतिप्रतिप
दंकुर्याद्यःकामयेतजनेरुध्येतेतिरुधीनोयशसोजनइतिजनता
यामेवास्मारुध्यतेतैयुव॰ हिस्थःस्वःपतीइतिद्वाभ्यांप्रतिपदंकुर्या

७७ त्समावह्नाजावैवैमोयद्व्रस्यकरोत्युनोयद्वयशसेनार्पयतिप्रास्यधारा असौंनिर्द्रति
दृष्टिकामायप्रतिपदंकुर्यात्प्रास्यधारा अन्तरंनितिरिवोदृष्टिंस्यावयतिदक्षंसु
तस्योजसद्वंतरिक्षाद्देवाः अनुप्रभंषतइत्यस्मिँल्लोकेप्रतिष्ठापयत्योजसावा
रुतद्वीर्यैणप्रदीयतेयदप्रत्तंनवतियद्दक्षःसुतस्योजसइत्योजसैवास्मैवीर्यं
ताद्दिवोवृष्टिंप्रयच्छतितयापवस्वधारयायायागावइहागमंअन्यासउप
गाग्रहमितिप्रतिपदंकुर्याद्यःकामयेतापमाअन्यागावोनमेयुर्विदेतमेअन्या
गावाघ्रमितियेदषाप्रतिपद्ब्रवत्यपैनंअन्यागावोनमंतिविंदतेस्यअन्यागा ७०

७१ राष्ट्रं ॥ १० ॥ इतिषष्ठस्य प्रपाठकः ॥ श्री ॥ श्री श्रीः ॥ खांडका ॥ श्री ॥ ७०६ ॥ ली पप श्री
इमं वै लोका गायत्रं आ स्टे यं त्रयो ही मे लोका यन्त्या वरूज्जायत्यग्निरेवैनं लो
कः संमिमीते हि रवनेर्दृढ्दृ ऊर्या च्चतीयं यद्धि रवनर्द स्युतिन ज्जायत्र
रव यतियो वै गायत्रं लोका प्रतिष्ठतेनो ज्जायत्य प्रतिष्ठानो भवति हिंका
रो वै गायत्रस्य प्रतिहारः समनसा ध्येयः प्रतिष्ठेन न गायत्रे लोकाय
ति प्रति तिष्ठति यो वा एष्यो लोके भ्यो गायत्रं गायति नि भ्यो लोके भ्य
आ वृश्चत इमं एनं लोकाः ऊर्ज्जा निसंवसते मं इमि वा य आद
१०

दीताथनारतरमथनारतमंतदभ्योलोकेभ्योगासीदनिरुक्तंगेयमेन
हिगायत्रस्यरूपंयन्निरुक्तंयदनिरुक्तंगायन्निरूपमेवास्यपरिदद्या
त्प्राणोगायत्रंनव्यवान्यान्प्राणस्याविछेदाययदिव्यवानितिप्रमा
युकाभवतियदिनव्यवानितिसर्वमायुरेतियदिव्यवान्यान्मध्यस्
व्यवान्यात्प्राणोवैगायत्रंप्राणःस्वरःप्राणमेवतन्मध्यतआत्मं
न्दधातिससर्वमायुरेतीउंपशुकामायनिधनंकुर्यात्स्वःस्वर्गका

मायय त्रेण ब्रह्मवर्च्चस कामा याजयेत् आग्नेयं समायाविने हर्षसीत्यग्निचयनन एतेवैगा

यत्रस्पदा हन ब्रह्मवर्च्चसी पशुमान् भवति य एवं वेद॥१॥ प्रजापति

र्देवेभ्य आत्मानं यज्ञं कृत्वा प्रायच्छ त्तेन्योऽन्यस्मा अप्याय नाति ष्ठंत

२ ब तानब्रवीदाजिमस्मिन्निनेतित आजिमायन् यदाजिमायः स्तदाज्या

नामाज्यत्वं सइंद्रो वेदग्निर्वा इदमग्र उज्जेष्यतीति सोब्रवीद्यत

रानाविदमग्र उज्जयात न्नौ सह हतिसाग्निरग्र उदजय यदयमित्राव

ग्रा॰ रुपा न्मारां मनी पोथी

ऋणावथं द्रौथै षै कालेत्रानुष्ठितासीत्स इंद्रोग्निमब्रवीद्यत्सहावोबावही
यन्नौतद्दितिस्मैषैं डाग्न्यधर्द्धमग्रस्तोत्रमध्यर्द्धमिंद्रस्य वत्वारिसंतिषड्ढैवत्या
निषड्वाविहितायद्रौयावान्यद्रस्तमेवारन्नतेसर्वोत्तिस्वाराणाज्यानि
तज्जामिनानादेवत्यैःस्तुवंत्यजामितायैग्राम्यैभ्यावाएतत्पशुभ्यः
स्तुवंतियद्राङ्यैःपुनरभ्यावर्त्तेःस्तुवंतितस्मात्तरांवःप्राज्यंतेप्रत्यंवः
प्रजायंतेतस्मादुपेत्यपुनरायंति॥२॥एतावतावावमाध्यंदिनंसवनं

पुपुवत्रिभिश्छंदोभिः पंचभिश्च सामभिर्यन्माध्यंदिनेन पवमानेन स्तुवंति
माध्यंदिनमेव तत्सवनं पावयंत्येतावंति वाव सर्वाणि सामानि यावंति माध्यं
दिने पवमाने गायत्रं निधनवद्द निधनमेउं यन्माध्यंदिनेन पवमानेन स्तु
वंति सर्वैरेव तत्सामभिः स्तुवंत्यात्मा वै यज्ञस्य पवमानो मुखं गायत्री प्रा
णा गायत्रं यज्ञायज्ञीयं गायत्रेण स्तुवंति मुखत एव तत्प्राणान्दधति प्राणापानौ
वा एतानि छंदांसि प्राणो गायत्री व्यानो बृहत्यपानस्त्रिष्टुब्यदेतैश्छंदो

पा

निःस्तुवंति प्राणोनानामविछेदायमे वैलोकाएतानिछंदांस्ययमेवगा
यत्र्ययंमध्यमोबृहत्यसावुत्तमस्त्रिष्टुब्येदतेछंदोभिःसंहितैस्तुवंत्ये
षांलोकानामविछेदाययेन्यछंदांतरात्यवयादिमाल्लोकान्विछिंद्याऽ
यत्रेणस्तुत्वानिधनवातास्तुवंतीयंवैगायत्र्यस्यामेवतदायतनंक्रिय
तेयदनिधनेनायस्तुयुरनायतनोयजमानःस्यान्निधनवतास्तुवंति
वीर्यंवैगायत्रीवीर्यंनिधनंवीर्यंलोवतद्वीर्येसमर्द्धयंत्येउनबृहतीमा

ऽन्नेतेपशवोवाऽइडापशवोबृहतीपशुष्वेवतत्पशून्दधातिबृहत्यांभूयिष्ठा
निसामानिभवंतितत्रापित्रिणिधनमबलि ॥८६॥ ववाऽअयंमध्यमालोकस्त
श्री स्यैवतदायतनंक्रियतेत्रिणिधनंभवतित्रीणिसवनानांछिद्राणिनानिते
नापिधीयंतेत्रिणिधनंभवतित्रयइमेलोकाएष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठतित्रि
णिधनंभवत्यतेनैवमाध्यंदिनःसवनंप्रतिष्ठितंयत्रिणिधनेयत्रिणिध
२ नेनस्यादप्रतिष्ठितंमाध्यंदिनःसवनःस्याद्व्यक्षराणिनिधनानिभवंतिद्वि
पाद्यजमानोयजमानमेवयज्ञेपशुषुप्रतिष्ठापयत्यनिधनमंततोभवति

स्वर्गस्यलोकस्यानतिपादाय यन्निधनवत्स्याद्यजमानः स्वर्गाल्लोकान्निर्हन्यात्स्वारंभ
२वे वति स्वरेण वै देवेभ्योंततो नाद्यं प्रदीयते स्वरेणैवतद्देवेभ्योंततोन्नाद्यं प्रयच्छति गा
यत्रं पुरस्ताद्भवति स्वारमंततः प्राणो वै गायत्रं प्राणः स्वरः प्राणानेवतदुभयतो
दधाति तस्मादुभयतः प्राणाः पशवो यज्ञायज्ञीयं पुरस्ताद्भवति स्वारमंततः
प्राणैरेवैत्यपानेप्रतितिष्ठति ॥३॥ एतद्वै यज्ञस्य स्वर्ग्यं यन्माध्यंदि ७६
नः सवनं माध्यंदिनस्य पवमानः पवमानस्य बृहती यद्बृहत्या स्तोत्रे दक्षिणा दी
यंते स्वर्गस्यैव तल्लोकस्यायतने दीयंते देवा वै छंदांस्यब्रुवन्नश्मभिः स्वर्गलो

क्रमयामेति ते गायत्रीं प्रायुञ्जत तयानव्याप्नुवंस्त्रिष्टुभं प्रायुञ्जत तयानव्याप्नु
वञ्जगतीं प्रायुञ्जत तयानव्याप्नुवन्ननुष्टुभं प्रायुञ्जत तयाल्पकादिवनव्याप्नु
वंस्त आसां दिशां रसान्प्रवृह्य चत्वार्यक्षराण्येकपादधुः सा बृहत्यभवत्तये
मांल्लोकान्व्याप्नुवन्बृहतीमपर्याययेमांल्लोकान्व्याप्नवामेति तद्बृहत्या बृहत्त्वंप
शन्वा अस्यां तानुपादधुः पशवावै बृहतीयद्बृहत्यास्तोत्रे दक्षिणा दीयन्ते
स्व एव तदायतने दीयन्ते यन्त्वित्याहुरन्यानि छन्दांसि वर्षीयांसि क

स्माद्बृहत्युच्यत इत्येषा हीमाल्लोकान्व्याप्नोन्नान्यच्छंदः किंचन यानि सप्त
चतुरुत्तराणि छंदांसि तानि बृहतीमभिसंपद्यंते तस्माद्बृहत्युच्यते य
न्नित्याकुर्गायत्रं प्रातःसवनं त्रैष्टुभं माध्यंदिनं सवनं जागतं तृतीय
सवनं कस्माद्बृहत्यां मध्यंदिने स्तुवंतीति बहिष्पवमानेन वै देवा आ
दित्यं स्वर्गं लोकमहरंत्स नाध्रियत तं बृहत्यां मध्यंदिने स्तन्नुवःस्त
स्माद्बृहत्यां मध्यंदिने स्तुवंत्यादित्यः ह्येषा मध्यंदिने दाधार यरुकै

स्वर्गे लोके निर्मध्यंदिने स्तुवंति तानि त्रिष्टुभमग्निसंपद्यंते तस्मात्रिष्टुभेनोन
यंति माध्यंदिनात्सवनात्॥५॥ प्रजापतिरकामयत बहुः स्यां प्रजायेय
ति स श्रान्तो मन्न महीयमानोतिष्ठत्स एतद्दामहीयवमपश्यत्तेनेमाः प्रजा
असृजत ताः सृष्टा अमहीयंत यदमहीयंत तस्माद्दामहीयवं ता अस्मा
त्सृष्टा अपाक्रामंस्तासां द्विविसद्धूम्याद्द इति प्राणानादत्त ता एनं
प्राणेष्वात्ते षु पुनरुपावर्तंत तान्यदुपावर्तंत ग्रामर्म महिश्रव इति पुनः प्राणा

न्यायच्छत्त्वा अस्मादुद्देवा याधत्सासाध्यास्तो षड्इति मन्यून वा श्रेणा त्तनो वेत
स्मेताः श्रेष्ठ्याया यातिष्ठंनातिष्ठंत स्मे समानाः श्रेष्ठ्याय य एवं वेद प्रजानां
नवा एवास्तष्टिः पापवसीयस श्च विधृतिर्यदा महीयवं विधृतिः पापवसी
यसो भवति य एवं वेद देवा वै यशस्कामाः सत्रमासताग्निरिंद्रो वायु
र्मखस्ते ब्रुवन्यन्नो यश ऋच्छात्तन्नः सहासदिति तेषां मखं यश आर्छत्त
दादाया पाक्रामत्तदस्य प्रासहादित्संततं पर्ययतं तस्म धनुः प्रतिष्ठन्याति

४ तस्य धनुरार्त्निरूर्ध्वा पतित्वा शिरो ऽछिनत्स प्रवर्ग्यो ऽभवद्घर्मो वै मखो यस्य प्रवर्ग्यं प्र
वृंजंति यज्ञस्यैव तच्छिरः प्रतिदधाति तद्धवा यज्ञो ऽव्य ऽञ्जं ततस्याग्नी रौरवं प्रा
बृहत्तत्तद्धि स पशु वीर्यं प्राबृहत्त पशवो वै रौरवं पशुमान्भवति य एवं वेदाग्नि
र्वै रूरः स्तस्य तद्रौरवमसुरा वै देवान्पर्ययतं ततत एतावग्नी रूरो विध्वंसो
स्ता नाव पश्यन्ता भ्यामेनान्प्रत्यौषन्ते प्रत्युष्यमाणा अरुवंत यदरुवंत तस्मा
द्रौरवमथयद्यौधाजयं प्राबृहत्तत्तद्धि स वज्रं प्राबृहत्त वज्रो वै यौधाजयं वज्रं

भ्रातृव्याय प्रहरति य एवं वेदेंद्रो वै युधाजित्तस्यैतद्योधाजयं युधमयोऽजै
षीत्तस्माद्योधाजयमथ वायुराशानं प्रावहत तद्वैस आशाणां वीर्यं प्रावहत्त प्रा
स्माद्वा आशानः सर्वमायुरेति य एवं वेद वायुर्वा उशनाः तस्यैतदौशानमुशा
ना वै काव्योऽसुराणां पुरोहित आसीत्तं देवाः कामदुघाभिरुपामंत्रयंत त
स्मादेतान्यौशनानि प्रायच्छन् कामदुघा वा औशनानि कामदुघा एनमु १५
पतिष्ठंते य एवं वेद ॥५॥ प्रजापतिरकामयत बहुः स्यां प्रजायेयेति स

तस्मीं मनसाध्यायत्तस्य यन्मनस्यासीत्तद्बृहत्समभवत्सम्राद्दीधीतगर्भी
वैमेयमंतर्हितस्तंवावाग्वजनयाइतिसवाचंव्यसृजतसावाग्रथंतरमन्व
पद्यतरथंमर्याःस्तेघ्नातारीदितितद्रथंतरस्यरथंतरत्वंततोबृहदनुप्रा
जायतबृहन्मयाइदंसज्योगंतरम्न्दितितद्बृहतोबृहत्त्वंयथावैपुत्रोज्ये
ष्ठएवंबृहत्प्रजापतेर्ज्येष्ठब्रात्मणंवाएतत्स्यज्येष्ठमाप्नोतियएवंवेदय
त्रित्याऊर्ध्वंहत्स्वंप्रजापतौसमभवत्कस्माद्रथंतरंपूर्वंयोगमानस्रा

इति बृहद्द्वपूर्वः समनवद्रथंतरं तु पूर्वः सप्तास्त्रज्यत तस्मात्पूर्वयो
गमानयातयाः समानं निधनमासीत्तस्मिन्नातिष्ठतां ते आजिमैतां तयोर्ह
78 सितिबृहत्प्राणमुदजयदसितिरथंतरमपानमनिसमवेष्टत प्राणापानौ
वै बृहद्रथंतरे ज्योगा मयाविनन्नेतेऽकुर्याद्दपक्रांतौ वा एतस्य प्रा ७८
२ पा णापानौ यस्य ज्योगामयति प्राणापानावेवास्मिन्दधाति यन्वि [illegible] त्याकुरुते
बृहद्रथंतरे बहिर्निधनेकस्माद्बृहद्बहिर्निधनानि न जनेतंतर्निधनानिर

घ१

थंतरमितिप्राणोबृहत्तस्माद्बहिर्निधनानिनिजंतेबहिर्हिप्राणोपानोरथंतरं
तस्मादंतर्निधनानिनिजंतेंतर्ह्यपानोमहारद्यौर्वैबृहद्रथंतरेनिधनेनस
मर्प्पयद्वैमहाद्यौस्सम्रुछेतवऋतवविनयंत्रमनसः श्रोतएरंवैबृहद्दे
उ॰र॰थंतरंमनोवैबृहद्वाग्रथंतर॰सामवैबृहदृग्रथंतरंप्राणोवैबृह
दपानोरथंतरमसौवैलोकोबृहदयं॰रथंतरमेतानिमनसान्वी
द्योद्गायेल्लोकाभ्यामेवाभ्यामुद्गायति॥६॥पशवो वै बृहद्रथंतर

न्त्रा प्रास्तेरेण प्रथमायामृचः प्रस्तौत्यष्टाक्षरा फाः स्तत्पङ्क्तेन वरूधेद्यस्तेरेणो
त्तरयोर्ऋ वोद्विपाद्यजमानो यजमानमेव यद्रूपशुषु प्रतिष्ठापयति पं चा प्रस्ता
रेण रथंतरस्य प्रतिहरति पाङ्क्ताः स्तत्पङ्क्तेन वरूधेव तु र स्तरेण बृहतः प्रतिह
79 रति चतुष्पदस्तत्पङ्क्तेन वरूधेनैव बृहन्तरथंतरमेकं छंदोय छन्दतः ककेभो
वुत्तरेउपादधुस्तस्माद्बृहतीप्रथमाककुभोवुत्तरेत स्माद्बृहद्रथंतरे एकौ वै ७८
नकुवैंति नहि तेएकं छंदोयछन्म वबृहतोरोहन्तोहति नव प्राणाः प्राणा

न्नावरुंधे त्रीन्प्रथमायाऽरोहति न्नूतं न्नवङ्कविषप्तानेवावरुंधे त्रीन्मध्य
मायाऽरोहत्यात्मानं प्रजां पशूंऽस्तानेवावरुंधे त्रीनुत्तमायाऽरोहति त्रयद्व
मलोकाएष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति सर्वान्कामानवरुंधे य एवं विद्वान्वृ
हतारोहानूरोहति वज्रेणवाएतत्स्तोताजनारमन्निप्रवर्त्तयन्ति यद्र
थंतरं स्तोति समुद्रमंतर्द्वीयाजनायद्वाग्गित्यादे यं वाग्वै समुद्रः समुद्रम
वांतर्दक्षत्यहिऽसा ये बलवज्रयं वज्रमेव प्रवृत्तं प्रत्युद्गृह्णाति बल्बलाक्
र्वतागेयमन्निलोनयंतव वज्रमेवाभिलोनयन्ति त्रिंगेयाऽस्वर्गस्यलो

दी० ६ पत्र १०

८०

१०

कस्यसमष्टेर्देवरथोवैरथंतरमन्तरेणान्तरेणप्रतिष्ठापयतोऽयमर
णोरणीहिरथःप्रतितिष्ठतियोवैदेवरथमनन्वालभ्यातिष्ठत्यवास्मात्प
द्यतइयंवैदेवरथइमामालभ्यारोहेन्नास्मादवपद्यतईश्वरंवैरथं
तरंमुखानुष्टुब्भ्यःप्रमथितोःप्रस्तूयमानेसंमीलेत्स्वर्हरंप्रतिवीक्षे
तनैनंवलनुहिनस्तिप्रजननंवैरथंतरंयन्तंस्युषड्त्याहस्यायुको
ऽनुवोऽयमवत्यपिप्रजननंहत्यस्युषडितिवक्तव्यःस्युस्युषडिति
वास्यायुकोऽनुवोऽयमवतिनप्रजननमपिहन्तिवृष्टानिवाऽअसरज्यंत

तैर्देवाः स्वर्गलोकमायंस्तेषां रथंतरं महिम्ना नाशक्नोदुत्पतन्तस्य वसिष्ठो
महिम्ना विनिधाय तेन स्तुत्वा स्वर्गं लोकमेतां सेन्नत्योजायेयस्तेगोष्ठम
हिमायस्त अपस्तु रथवातेस्तनयित्नौ य ३ तेयस्ते अग्नो महिमा तेन संनव
रथंतर ३ विरल वन्न एधि ॥ ७ ॥ अपो वा रूक्षियमार्छत्तासां वायुः पृष्ठं व्यव
र्तत तता वसुवामः समनवत्तन्मित्रावरुणौ पर्यपश्यतां ताव ब्रूतां वासं मर्याद
दं देव धाजनीति तस्माद्वामदेव्यं तत्स रग ऋं ताव ब्रूतामिदमविदावे दं

त्यपार

पं०६ पत्र

८

॥८२॥ न्नोमान्यर्त्ति ह्वमिति तत्प्रजापतिरब्रवीन्मद्वा एतदध्यजनि मम वा एतदि
ति तदग्निरब्रवीन्मां वा एतदन्वजनि मम वा एतदिति तदिंद्रोब्रवीच्छ्रे
ष्ठो वा एतदहं वः श्रेष्ठोस्मि मम वा एतदिति तद्विश्वे देवा अब्रुवन्न स्माद्दे
वत्यं वा एतद्यदस्माद्धि समभून्दस्माकं वा एतदिति तत्प्रजापतिरब्रवीत्स
र्वेषां वा न इदमस्तु सर्वे इदमुपजीवामेति तत्स्रष्टुमन्यदधुः सर्वदेवत्यं
वै वा मदेवत्यं यत्क्व वतीष्टु तेन प्राजापत्यं को हि प्रजापतिर्यदनिरुक्तासु ८१३

८२

तेनप्राजापत्यमनिरुक्तोहिप्रजापतिर्यज्ञायत्रीष्टुतेनाग्नेयंगायत्रंछं
दाह्यग्निर्यत्रष्टुष्टुन्यद्ध्रुस्तेनैंद्रःसर्वाणिहिदृष्टानींद्रस्यनिष्केवल्या
नियन्मैत्रावरुणोनुशःसतितेनमैत्रावरुणंयद्बृहद्देवत्यमुत्तमंप
दंतेनवैश्वदेवःसर्वैष्वेवरूपेषुप्रतितिष्ठतिप्रजापतिर्वाएतांगायत्री
यानिमपश्यत्सआदीदीनास्माद्घोनेःपृष्ठानिसृजाइतिसरथंतरम
सृजततदुपस्यघोषोन्वसृज्यतसबृहदसृजततत्स्तनयि

८२

त्तोर्घोषान्वसृज्यत स वै रूपमसृजत तद्वातस्य घोषान्वसृज्यत स वै
राजमसृजत तदग्नेर्घोषान्वसृज्यत स शाक्वरीरसृजत तदपां घो
षान्वसृज्यत स रेवतीरसृजत तदु वां घोषान्वसृज्यत तेनेवाए
तानि सह घोषैरसृज्यंत स वै स्मिन्घोषाः सर्वाः पुण्या वा भवंद
ति य एवं वेद ॥८॥ पिता वै वामदेव्यं पुत्राः पृष्ठान्येतस्माद्ध्येता द्ये
नि योनेरसृज्यंत तस्मात्पृष्ठानां स्तोत्रं वामदेव्येनान्वष्टुवंति
नु

८२

शांत्यै यद्धि पुत्रोऽशांतं चरति पितानछ्मयल्यं वैलोको मध्यमो वामदेव्य
मं तस्माद्वा इमौ लोकौ विषं वावसृज्येतां बृहद्रथंतरे च यद्रथंत
रंणस्तुवंति ये राथंतराः पशवोंऽतरिक्षं तत्पश्यंति यद्बृहता स्तुवं
ति ये बार्हताः पशवोऽंतरिक्षं तत्पश्यंति तेन वामदेव्यस्य स्तोत्रेणावरु
ध्याः कव आसीनो वामदेव्येनोद्गायेत्पशूनामुपावृत्या उपैनं पशव
आवर्त्तंते य एवं वेद अंत[illegible]रिक्षं वै वामदेव्यं मध्यन्दिने वोद्गाये मध्यन

पञ्चदशपादेऽ

८२

मिवद्यं तस्मिन्प्रज्ञायां वैवामदेव्यमहि: स तवाऊ यैपशूनामहि: सोयंक
यमिवंवामदेव्यं गायमित्याकुर्यंपाकूलीपुत्रांत्संदक्ष्यासंभिंदती
हरतियथावातोऽसुष्ट्रान्नैवंतिस्वधूर्वामदेव्यं गायंयावैस्वधूर्वा
मदेव्यं गायतिस्वधूर्नेवतियात्यस्यान्यानियानन्नानन्यस्यनिया ८८
ननयातिनब्रह्तानरथंतरस्यानुरूपंगय: स्वैनेवायतनेनग
यमायतनवानन्नवतिदेवावैपशून्व्यन्नजंततेरुद्रमंतरायाय:

८३

स्ता न्वामदेव्यस्य स्तोत्र उपसृष्टेनेनिरुक्तं गेयं यन्निराह रुद्राय पशूनपिद
धानि रुद्रस्ताः समां पशून् द्वानुकान्नवति रेवतीषु वामदेव्येन पशु
कामस्तु वीनापावरेवत्यः पशवो वा वामदेव्यमग्नय एवास्मै पशून्प्र ज४
नयत्यनवर्त्तिः पशुतान्नवति प्रजात्वस्यमीलितेवन्नवति कव
तीन्द्योह्यति प्रजापतेः ॥१॥ इमौ वै लोकौ सहसन्तां तौ वियंतावब्रूतां
विवाहं विवहावेह सहनावस्त्विति तयोरयममुष्मै रूपेतं धायच्छ

न्नौधसमसावसैमन तत्र नयोर्निधने विपर्यये कामं तां देव विवाहो वैरूपे
तन्नौधसं च वसीयाः संविवाहमाम्नाति य एवं वेद तनावाद्रमलोकाउ
र्ध्वाः कल्प्यमाना अयं त्वमुं तावैवः कल्प्यमाना आयन्ति यद्रथंतरेण
स्तुवंतीमं लोकं तेनयन्नस्यंतरिक्षं वामदेव्येन नौधसेनामुं यद्बृ
हतास्तुवंत्यमुं लोकं तेनयन्नस्यंतरिक्षं वामदेव्येन वैरूपेण तेनेमं कौ
ध्नानि मोध्यो कामानुपास्ते य एवं वेद बृहद्रथंतरे वैरूपेण नौधसय

रथंतरायनैनोधसंप्रतिप्रयुंजंति बृहद्दवास्मैतत्प्रतिप्रयुंजंति बृहद्धो
तत्परोक्षंयन्नौधसंयद्बृहत्तेनैतंप्रतिप्रयुंजंति रथंतरमेवास्मै
तत्प्रति प्रयुंजंति रथंतरःह्येतत्परोक्षंयच्छ्यैतंतमुभाभ्यां बृहद्र
थंतराभ्याःस्तुतेयएवंवेद देवा वै ब्रह्मन्नवदंत तन्नौधसः कक्षी
वत आगच्छत्तेब्रुवन्नृषिर्नो आगाःस्तस्मै ब्रह्म ददामेति तस्मा ए
तत्साम प्रायच्छन्नौधसंप्रायच्छंस्तस्मान्नौधसं ब्रह्म वै नौ

८५

धसं ब्रह्मवर्च्चसकाम एतेन स्तुवीत ब्रह्मवर्च्चसी भवत्यथैतन्नो
तं प्रजापतिः पश्रूनसृजत तेस्मात्सृष्टा अपाक्रामं स्तानेतेनसा
म्नाभिव्याहरत्तेस्मा अतिष्ठंत तेशेत्या अभवन्यच्छेत्या अभवं
स्तस्मात्क्षौतं पशवो वै रय्यि तं पशुकाम एतेन स्तुवीत पशुमान्भ
वति प्रजापतिः प्रजा असृजत ताः सृष्टा अश्वावं स्ताः रय्येनेन कु
म्नाः इत्यभ्यजिघ्रत्ता वै ताः समैधंत समैधंते ताः समां प्रजा

८५

यत्रैवंविद्वांस्तौतेनाजायत्येषवैयजमानस्यप्रजापतिर्यद्दजाता
यस्तौतेनहिंकरोतिप्रजापतिरेवतत्प्रजाअभिजिघ्रतिवसु जि २
निधनंभवतिपशवोवैवसुपशुष्वेवप्रतितिष्ठति॥१०॥इतिस
प्तमःप्रपाठकः॥ ॥७॥ ॥छ॥ श्री॥ओङ्कारणिधनंकालेयं॥वषट्
कारणिधनमग्निवरुणीयस्यब्रह्मसामकुर्याद्दन्तिनिधनंमा
ध्यंदिनेपवमानेदेवेषुवाएषायद्वषट्कारोग्नीतिवाइंद्रोवज्रोय

वज्रं प्राहरदित्येवास्मै वज्रं प्रहरत्यदेवेभ्यो वषट्कारेण विध्यति वै ककुभं
पशुकामाय ब्रह्मसाम कुर्यात्त्वमंग प्रशं॰सिष इत्येतास्विंद्रो यतींत्सालावृ
केयेभ्यः प्रायच्छत्तेषां त्रय उदशिष्यंत रायोवाजो बृहद्गिरिः पृथुरश्मि
स्ते ब्रुवन्को नः पुत्रान्भरिष्यतीत्यहमितींद्रो ब्रवीत्त्वा॰स्त्रि ककुब्विधि
निधयावरत्स एतत्सामापश्यद्द्वि ककुब्भवत्यस्माद्वै ककुभ॰स
आत्मानमेव पुनरूपाश्रयत्त्वमंग प्रशं॰सिषो देवः शविष्ठ मर्त्येन

त्वदन्यो मघ्ववन्नस्ति मर्डितेंद्र ब्रवीमि ते वचइति स एतेन च प्रगाथेनैतेन च सा
म्ना सहस्रं पशूनसृजत ततो नान्यः प्रायच्छत्प्रत्यतिष्ठन्यः पशुकामः स्यात्प्र
प्रतिष्ठाकाम एतस्मिन्प्रगाथ एतेन साम्ना स्तुवीत प्र सहस्रं पशूनाप्ना
ति प्रतितिष्ठति त्रिवीर्यं वा एतत्साम त्रीडियमेडा रु वेहं ड। सामेंद्र ति
निधनमिंड्य एव वीर्यं प्रतितिष्ठति त्रैशोकं त्र्योगा मयाविने ब्रह्मसा
मं कुर्यादिमे वै लोकाः सप्तासः स्तशोका वः स्तषामिंड एतेन साम्ना स्तु

वमपाहन्यते योऽणोऽश्रोवतामपाहः स्तस्मात्तैश्रोकं यामस्मादपाहं
त्सापुः श्वलीप्रावि स्राद्यामेतरिद्रा त्सात्क्षी वं यामस्तुष्मात्से नस्विनं
नस्मात्तेषां नात्रोतव्यायएषामात्रामेति तस्याएव स्तुचोपनजते स्तु
वावा एव विद्वा यस्पन्योगामयति यत्रैश्रोकं ब्रह्मसामभवति स्तुच
मेवास्मादपहंति दिवेतिनिधनमुपयंति व्युष्टिर्वै दिवाव्यवास्मै
वासयति ॥१॥ आक्कार इति धनं कावं प्रतिष्ठाकांयब्रह्मसामकुं
मा

योल्कत्वो वा एतत्साम मन्नेनिधनमपश्यत्स न प्रत्यतिष्ठत्स वषदस्या
षेति हुवतउपाश्रृणोत्स तदेव निधनमपश्यत्ततो वै स प्रत्यतिष्ठद्य
देतत्साम भवति प्रतिष्ठित्यै वसिष्ठस्य जनित्रं प्रजाकामाय ब्रह्मसाम
कुर्याद्वसिष्ठो वा एतत्पुत्रहतः सामापश्यत्स प्रजया पशुभिः प्राजाय
त यदेतत्साम भवति प्रजात्या आथर्वणं लोककामाय ब्रह्मसाम कु
र्याद्दध्यङ्वाथर्वणो वा एतल्लोककामः सामापश्यत्स नाम सर्वं लोकमप

८८ १८

४४

अपन्यदेतत्साम भवति स्वर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्या अग्नीवर्त्तेन्त्रात्वप
वते ब्रह्मसाम कुर्यादग्नीवर्त्तेन वै देवा असुरानत्यवर्त्तन्त यदग्नी
वर्त्ती ब्रह्मसाम भवति भ्रातृव्यस्याभिवृत्त्यै श्रायन्तीयं यज्ञविच्छि
ष्टाय ब्रह्मसाम कुर्यात्प्रजापतिरूषसमध्येत्स्वां दुहितरं तस्य
रतः परापतत्तदस्यां न्यषिच्यत तदश्रीणादिदं मे मादुँदिति तत्स ५२
दकरोत्पश्रून्वयज्ञो श्रायन्तीयं ब्रह्मसाम भवति श्रीणाति वै वैनः

८

सद्म करोति ॥ देवाश्च वा असुराश्चैषु लोकेष्वस्पर्द्धन्त ते देवाः प्रजापति
मुपाधावंस्तेभ्य एतत्सामप्रायच्छदेतेनान्कालयिष्यध्व इति तेनैना
नेभ्यो लोकेभ्यो कालयंत यदकालयंत तस्मात्कालेयम् भ्यो लोके
भ्यो भ्रातृव्यं कालयते य एवं वेद स्तोमा वै देवेषु तरा नामासीद्य
ज्ञोऽसुरेषु विदद्वसुस्ते देवास्तरान्निर्वीविदद्वसुमिति स्तोमेनयज्ञ
मसुराणामवृंजत स्तोमेन यज्ञं भ्रातृव्यस्य वृंक्ते य एवं वेद सा

ध्यावै नामदेवा आसः स्तवच्छिद्य तृतीयसवनं माध्यंदिनेन सवने
नसह स्वर्गं लोकमायः स्तद्देवाः कालेयेन समतन्वन्यत्कालेयं
नवति तृतीयसवनस्य संतत्यै विदद्वसु वै तृतीयसवनं यत्र
रात्रि वै विदद्वसुमिति प्रस्तोति तृतीयसवनमेव तदभ्यति वद
ति सर्वाणि वै रूपाणि कालेयं यत्पदं प्रस्तावं तेन राथंतरं यद्वैत
राहानु राहति तेन बार्हतं यत्स्तान्नवान्प्रतिहारस्तेन बार्हतं य

इवदिडं तेनराथंतरं सर्वेष्वेवरूपेषु प्रतितिष्ठति ॥३॥ साध्या वैना
मदेवा आसंस्ते सर्वेणायज्ञेनेहं सेस्वर्गंलोकमायंस्ते देवाश्छंदांस्यब्रु
वंत्सोममाहरतेतितेजगती प्राहिण्वंत्सा वीर्यत्तरात्निहित्वैकादत्त्रा
न्त्वागछत्त्रिष्टुभं प्राहिण्वंत्सेकमक्षरं हित्वाच्यक्षरान्त्वागछ
ज्ञायत्रीं प्राहिण्वंश्चतुरक्षराणिवैनर्हिच्छंदांस्यासंस्तानितान्यादि
रात्निहरं त्यागुछद्दष्टाक्षरान्त्वावीतिंव सवनानिहस्ताभ्यांद्धृ
सवनेदंतैः ष्टावततीसवनंतस्मा पाः शुमतीसवनेधीतंत्व

तीयसवनं दैतैर्हितद्दः श्चाधयंत्यहरन्तस्या आह्रियमाणास्याः शवः पराप
ता स्तेऽतीकाश्च नवन्यानिपुष्पाण्यवाशीयंत तान्यर्जुनानि यत्स्वा प्रा
यत्तपत्रोथा स्तस्मात्तृतीयसवन आद्रिरमसवनयंति यमेवतंग
वः सोममदंति तस्यतः रसमवनयंति स सोमत्वाय त्रिष्टुब्जगत्यौ
गायत्रीमब्रूतामुपत्वायावेति साब्रवीत्किंमततः स्यादिति यत्कामयस्म
इत्यब्रूतां साब्रवीन्मम सर्वे प्रातःसवनमसहमुत्तरे सवने इत्याया
निति तस्माज्जायत्रं प्रातःसवनं गायत्र्युत्तरे सवने प्रणयति नांवि

६१ द्धे ऋ

ष्टुप्त्रिर्निरद्धारे रूपेत्त्रैकादशाक्षरा भूत्वा प्राजायत तं जगत्येकेनाक्षरेणापे
त्साद्वादशाक्षरा भूत्वा प्राजायत तस्माद्द्वादश गायत्रीवाव सर्वाणि छन्दांसि गाय
२ त्ये त्रीं तान्मो षानु षंत्यै दितीं इस्तृतीयसवनाद्दीन्न त्समानज्जदक्रामत्तद्देवाः
स्वादिष्ठये त्यस्वदयन्मदिष्ठयेति मद्ददकूर्वन्पवस्वसोमधारयेत्यपावयन्नि
डायपातवेसुतइत्ति तनोवैतदिंद्रउपावर्त्ततयत्स्वादिष्ठयामदिष्ठयेति प्रस्तौति
तृतीयसवनस्य सेंद्रत्वाय स्वादिष्ठावै देवेषु पशव आसन्मदिष्ठा असुरेषु
ते देवाः स्वादिष्ठयामदिष्ठयेति पशून्नसुराणामवृंजत पशुमन्त्रात्मस्य वृंक्ते
य एवं वेद नासुसंहितं साध्या वै नाम देवा आसंस्तेवच्छिद्यत्तृतीयसव

नं माध्यंदिनेन सवनेन सह स्वर्गं लोकमायं(स्)स्ते देवाः स॰ हितेन समदधुर्यत्स
मदधुस्तस्मात्स॰ हितं कालेयं पुरस्ताद्भवति स॰ हितमुपरिष्टादेतान्याः॥ हि
तृतीयसवनं संतायते सर्वाणि वै रूपाणि स॰ हितं यत्सदप्रस्तावं तेन
राथंतरं यदुह तो राहान्यो हति तेन बार्हतं यत्सदनिधनं तेन राथंतरः
सर्वेष्वेव रूपेषु प्रतितिष्ठति॥ ५॥ उक्षिक्रुकुनावेतमवत उक्षिक्रुकुन्व
र्यां वा इंद्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत्क्रुकुन्निपराक्रमतोक्षिहा प्राहरत्तस्मा
क्रुकुन्नो मध्यमं पदं न्यूयिष्वात्त रं पराक्रमणं हितदनिसमौहत्तस्मा
दुक्षिहत उत्तमं पदं न्यूयिष्वात्त रं पुरो गुरुरिव हि वज्रो वज्रं न्यात्त्व व्यायपु

हरति य एवं वेद नासिके वा एते यज्ञस्य यदुलूखलमुसलौ तस्मात्समानं छिद्रं सती
नानायशं वहतस्तस्मात्समाना या नासिकायाः सत्या नाना प्राणा वुझ्य रतः
प्राणा वा उलूखलमुसलौ तस्मात्तान्यां न वषट्कुर्वंति यद्वषट्कुर्युः प्राणान्
स्याप्रदध्युस्तास्तु स कं विफमिव वैतत्तीयस वनं तृतीयसवनस्य सफ
लतायाथैतत्पौष्कलमेतेन वै प्रजापतिः पुष्कलान्पशूनसृजत ते पुरूपम
दधाद्यदेतत्सामन्वं पशुष्वेव रूपं दधाति पुरोजिती वो अंधसः इति पर्या
वास्तर्योववि राजौ भवतः पर्याया वै देवाः स्वर्गं लोकमायन्नस्तर्यय
रूपयानुप्राजानंन्यदेते पर्यायावास्तर्योववि राजौ भवतः स्वर्गस्य

८

लोकस्य वज्ञात्यै तासु श्यावाश्वं॰ श्यावाश्वमार्चनानसं॰ सत्रमासीनं ध
न्वोदवहं स एतत्सामापश्यत्तेन वृष्टिमसृजत ततो वै स प्रत्यतिष्ठत्ततो
गातुमविंदत गातुविद्वा एतत्साम विंदते गातुं प्रतितिष्ठत्येतेन तुष्टु
वान इंद्रस्तृतीयसवनाद्धीनत्समान उदक्रामत्तं देवाः श्यावाश्वेनैह
एहियेत्यन्वह्वयं स उपावर्त्तत यदेतत्साम भवति तृतीयसवनस्यैवें
उत्वायाध्यैतदांधीगवमंधीगुर्वा एतत्पशुकामः सामापश्यत्तेन स
हस्रं पशूनसृजत यदेतत्साम भवति पशूनां पुष्ट्यै मध्ये निधनं भै

ॐ नवत्येतेन वै तृतीयसवनं प्रतिष्ठितं यन्मध्ये निधनमेउं यन्मध्ये निधन
मेडं नस्यार प्रतिष्ठितं तृतीयसवनं स्यादृग्जाद्रं रं मध्यतो निधनमुप
यंतिद ग्जाद्रराविराड्विराडेव प्रतिति ४ त्यन्निप्रियालिपवतदिति का
वं प्राजापत्यं साम प्रजा वै प्रियालिप ग्रवः प्रियालि प्रजायामेव पशु
षु प्रति तिष्ठति र्ग्रमीवा ९ तोयऋस्य यशो ग्रान कावेदेव को ग्रावा ९ ए
यज्ञ मनि सम्मुज्जितो यदेनेश्रं त तो मेव तोयऋस्या रिष्ट्ये ॥ प्राद्वा
वेबलं ब्य नऊं त तस्य योरसोत्यरिन्य त नद्य ऋाय ज्ञीयम नवडू लता ना

एव रेतसाय यज्ञायज्ञीयं यद्यज्ञायज्ञीयेन स्तुवंति ब्रह्मण एव रेतस्य यज्ञं प्रतिष्ठा
पयंति यानि वै यज्ञायज्ञीयमतस्माद्वि यानेः प्रजापतिर्यज्ञमसृजत यद्य
ज्ञं यज्ञमसृजत तस्माद्यज्ञायज्ञीयं तस्माद्वा एतेन पुरा ब्राह्मणा बहिष्प २२०
वमानमस्तोषत यानेर्यज्ञं प्रतनवामहा इति यद्वैतेन स्तुवंति योनौ यज्ञ
प्रतिष्ठापयंत्यसुरेषु वै सर्वो यज्ञ आसीत्ते देवा यज्ञायज्ञीयमपश्यं
स्तेषां यज्ञा यज्ञा वो अग्नय इत्यग्निनैव महद्भजंत गिरा गिरा च दक्ष
स इति दर्शपूर्णमासौ प्र प्र वयममृतं जातवेदसमिति चातुर्मास्यानि

प्रियंमित्रंनशं॰सिषमितिसौम्यमध्वरंयज्ञावोअग्नयेगिराचदक्षसेप्रव २६
यममृतंजातवेदसंप्रियंमित्रंनशं॰सिषमितिवैतहिछंदाः॰स्यामाः॰स्त
दवाअभ्यारंनमनिनिवर्त्तेछंदोनिर्यऊमस्तुराणामदृंजनछंदा
र्यंतंचात्तव्यस्यवृक्तयःएवंवेदतद्धस्मवाआहकुर्वाँवःस्वायवोभ्र ३०
मालातव्यः॰कस्विदयशिशुमारीयऊपथेपस्त्वागरिष्यतीत्य
भावेशिशुमारीयऊपथ्यपस्त्वायद्यज्ञायज्ञीयंयजिरागिरेत्या
हात्मानंतदुज्जातागिरत्वैरंजत्वाऊयमिरायांयज्ञंघनिष्ठाप

८४

यत्सप्तमासु कउज्जाता न्नवति वैश्वानरे वा एतदु जातात्मानं प्रदधाति
यत्सप्तवयमित्याह पङ्क्ती वयमितिवक्रव्यं वैश्वानरमेव परिक्रामति या
वै निकुर्वानं छन्दस्तत्पैति पावीयानुजगिवानून्नवाल्यतद्द्वि निकुर्वानं
छन्दोयन्नशाः सिषमिति नुस्त्राः सिषमिति वक्रव्याः सुस्त्राः सिषमितिवा
न निकुर्वानं छन्दस्तत्पैति वसीयानुजगिवान्नवति यस्यैवेयज्ञा वागन्ता नवं
ति वा नश्छिद्रं लस्नवं त्यत वैयज्ञा वागन्तायेयज्ञा यद्धीयान्ता एतद्वा नश्छिद्र
उं यदन्तं यदग्निष्टोमयाज्यान्तमाहतदन्वस्य यज्ञः स्नवत्यसरणी

ततः प्रतिष्ठाप्यमक्षरेणैव यज्ञस्याच्छिद्रमपि दधाति विराजो वा एतद्रूपं
यदक्षरं विराज्येवान्ततः प्रतितिष्ठति ॥६॥ इतो वै प्रातरूर्ध्वानि छंदांसि यु
ज्यंते मुतोऽर्वाञ्चि यज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्रे युज्यंते यज्ञा वो अग्नये गिरा च दक्ष
स इति द्वादशाक्षरं प्र वयममृतं जातवेदसमित्येकादशाक्षरं प्रियं मित्रं न
शंसिषमित्यष्टाक्षरमनुष्टुभमुत्तमां संपादयती यं वा अनुष्टुब्वस्या स४
मेव प्रतितिष्ठति वाग्वा अनुष्टुब्वाच्येव प्रतितिष्ठति ज्येष्ठं वा अनुष्टुब्ज्येष्ठ
एव प्रतितिष्ठति कथमिव यज्ञायज्ञीयं गेयमित्याहुर्यथा नड्वान्प्रस्राव
यमाण इरुच्छमिव प्रचलमिव चेतीति वैश्वानरं वा एतदुक्जा तानुपसीदं

पंचवीसो
८५

नेतीत्याहुर्यद्यज्ञायज्ञीयस्यर्द्धे ८ संभवत्याहेति परिक्रामतेत वोर्ध्वं वैश्वान
रमेव परिक्रामति वैश्वानरेण वा एतदध्वर्युः सदस्याननिःसृजति य
यज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्रमुपावर्तयति प्रावर्तनोर्ध्वं वैश्वानरेणानन्नि
दाहाय नहनु वै पितरः प्राचृतं जानंति यज्ञायज्ञीयस्य वै स्तोत्रे पि
तरो यथायथं जिज्ञासंते प्राकस्मान्न्यां प्राचृतं नदेव प्राचृतं नद्वं
चृतं जानंति पितरो न वैश्वानरो हि नस्य पः पश्चात्तन्न्युपसृजं
ति वैश्वानरमेवतच्छमयं त्यापाहि शांतिरथो रतएवतस्मिं वंत्या
पाहिरेतो दक्षिणान्नसूनन्निषिंचं तेदक्षिणतो हि रेतः सिच्यते

८८
८५

महद्दिवत्रत्यूहयं मनए वास्यतऊनयं त्युआत्रापत्नीः संख्यापयंति र
तोधयायहिंकारं प्रति संख्यापयंति हिंरुताद्धि रेतोधीयत आत्व
तीयायाः संख्यापयंति वृद्धिरेतः ॥७॥ देवा वा अग्निष्टोममम
न्निजित्याकानि नाशक्नुवन्न न्निजेतुं तेग्निमब्रुवंस्त्वया मुखेनेदं जयामेति
सोब्रवीत्किं मे ततः स्यादिति यत्काम यस इत्यब्रुवंत्सोब्रवीन्मद्देवत्यास्त
कानि प्रलयानीति तस्मादाग्नेयीश्रकानि प्रणयंति तस्माद्गायत्रीषु गाँ ६०
यत्रक्षं द्रात्यग्निस्तमग्निं मुखं कृत्वा साकमश्वेनान्य कामं न्यत्साकमश्व

५६

नाभ्यक्रामंस्तस्मात्साकमश्वं तस्मात्साकमश्वेनाश्वानिऋणयंत्येतेनहित
न्ययन्यजयंस्तमिंद्रोब्रवीत्कश्चाहंचेदमन्वैष्यावइत्यहंचेतिवरुणस्तंव
रुणोन्वतिष्ठदिंद्रआहरत्तस्मादैंद्रावारुणमनुशस्यतेसएवाब्रवीत्क
श्चाहंचेदमन्वैष्यावइत्यहंचेतिबृहस्पतिस्तंबृहस्पतिरन्वतिष्ठदिंद्र
आहरत्तस्मादैंद्राबार्हस्पत्यमनुशस्यतेसएवाब्रवीत्कश्चाहंचेदमन्वै
ष्यावइत्यहंचेतिविष्णुस्तंविष्णुरन्वतिष्ठदिंद्रआहरत्तस्मादैंद्रावै
ष्णवमनुशस्यतेपश्चन्वाएन्यस्तानाहरत्पशवोवाउक्थानिपशुका

मउक्थेनस्तुवीतपशुमान्भवतिबृहतावाइंद्रोवृत्रायवज्रंप्राहरत्तस्यतेजः
परापतत्तत्सोऽनरमनवज्ञामिवाएतद्यज्ञेक्रियतइत्याकुर्यद्रथंतरं
दं१४८रथंतरःसंधिर्नीतराबृहतास्तुवंतीतियत्सोऽनरेणस्तुवंतिबृ
४८ हतैवतदंतरास्तुवंतिबृहतोह्येतत्तेजोऽयत्सोऽनरंयदिबृहत्सामाति
रात्रःस्यात्सोऽनरमुक्थानांब्रह्मसामकार्यंबृहद्देवतत्तेजसासमर्द्धय
तियदिरथंतरसामासोऽनरंकुर्यादजामितायैदेवानांवैस्वर्गंह्योकं
यतांदिशोवीयंततःसोऽनरेणाइत्युदस्तभ्नुवंस्ततोवैताअदृंहं

ततः प्रत्यतिष्ठꣳस्ततः स्वर्गं लोकं प्राजानन्यः स्वर्गकामस्याद्यः प्रतिष्ठा
कामः सौभरेण स्तुवीत प्र स्वर्गं लोकं जानाति प्रतितिष्ठति प्रजापतिः प्रजा
असृजत ताः सृष्टा अशनायꣳस्ताभ्यः सौभरेणोर्गित्यन्नं प्रायच्छ
त्ततो वै ताः समैधन्त समेधन्ते ताꣳ समां प्रजायैवं विद्वान् सौभरेणा
र्जायति ता अब्रुवं स्तुवन्तं नो नाषमरिति तस्मात्सौभरं वृष्टिं वा अ
न्यस्तां प्रायच्छदेनमेव सा वृष्टिकामं स्याद्यो न्नाद्यकामो यः स्वर्गकामः
सौभरेण स्तुवीत हीषिति वृष्टिकामाय निधनं कुर्यादूर्गित्यन्नाद्यका

प्रमोरक्षे
८ ९२ दी

८.९२

मायाऽइतिस्वर्गकामायसर्वेवैकामाःसोनरःसर्वेष्वेवकामेषुप्रतितिष्ठत्यथै
तन्नाभ्मेर्धंन्नमेधसमाँगिरसःसत्रमासीनाःस्वग्निरन्याह्वायंत्सोग्निमु
पाधावत्साहिनोऽग्रग्नएकयतितंवैश्वानरःपर्युदतिष्ठत्ततोवैसप्रत्य
तिष्ठत्तेतागातुमविंदतगातुविद्वाएनत्सामविंदनेगातुंप्रतितिष्ठत्य
तनतुष्टुवानोविछंदसरूवोन्नवंत्यहोरात्रयोरूपंनेवह्यतदह्नोरूपं
नरात्रेर्यदुष्णानांककुप्त्रथमाथोऽस्त्रिगथपुरउस्त्रिगनुष्टुभ्नेनानु
ष्टुभ्नोनयंत्यष्टावाकस्याग्नेः॥८॥हारिवर्स्मनवत्यसुरावाएष्वलोके

घासाऽस्तौ देवा हरिश्रियमित्यस्माल्लोकात्प्राणुदंत विराजसीत्यंतरिक्षाद्दि
वद्दिव इत्यमुष्मात्तद्य एवं वेदैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्यं प्रणुद्येमाल्लोकानभ्या
रोहति हरिवर्णो वा एतत्पशुकामः सामापश्यत्तेन सहस्रं पशूनसृजत
यदेतत्साम भवति पशूनां पुष्ट्या अंगिरसः स्वर्गं लोकं यतो रक्षांस्य
न्वसवंत तान्येतेन हरिवर्णोपाहत यदेतत्साम भवति रक्षसामपहत्यै
पृष्ठानि वा अस्सृज्यंत तेषां यत्तेजो रसोऽत्यरिच्यत तद्देवाः समभरन्स्तद्
द्वाःशीयमभवत्सर्वेषां वा एतत्पृष्ठानां तेजो यद्द्वाःशीयं तस्माद्वा एत

ऊ७ त्सुरासञ्जातायनाकन्यापवसीयसोविधत्याएषह्येवश्रेष्ठःस्तुष्टुवानोयद्धुंद्धा॰
शीयेनस्तु तेसर्वात्तिवैरूपाण्युद्धा॰शीयंगायंतित्वागायत्रिणाएतिरथंतर
स्यरूपमेतिहिरथंतरमादिष्टंहतनउद्धमिवहिबृहत्यरिष्टात्मोवैरूप
स्यपरिष्टुब्ध॰हिवैरूपमनुतादौवैराजस्यानुतुंन॰हिवैराजमद्धेउ
शाक्करीणामतिस्वारारेवतीनामद्धेउयावैदेवाअसुरानवहत्यातिस्व
रेणस्वर्गंह्लोकमारोहन्॰स्यद्यएवंवेदाद्धेउयेवभ्रातृव्यमवहत्यातिस्वा
रेणस्वर्गंह्लोकमारोहत्यद्धेउयावैपूर्वेयज्ञ॰स॰स्यापयंत्यतिस्वारेणा
तरमारनंतउपैनमुत्तरोयज्ञोनमतियएवंवेदपाडूंदाएतत्सामपाञ्जौ

पंचविंसौ
९९

यज्ञः पाङ्क्ताः पशवो यज्ञ एव पशुषु प्रतितिष्ठत्यष्टादश॰ष्टु ऋद्धिकामाय कुर्याद
ष्टादश॰ष्टो वै रूपाणु त्रो व्रजा अजीर्यत्स इमा ऋचो कान्चिच्चिवि ह्रि रिवा॰ अ मनश्च
त म ए ते जर सिसामनी अपश्यत्तयोर स्तयो गादविन्न सो ब्रवीद ध्रुव
द्योमे साम भ्यां स्तवा ता इत्यष्टे वा एतत्साम्नो र्त्तं यदष्टादश॰ष्टु न वतर
ध्यस एव ॥२॥ गायत्रीषु ब्रह्मवर्चसकामाया ज्यानि प्रणयेयुर्गायत्र्यां ब्रह्म
सामानुष्टुभ्यच्छावाकसाम सैषा गायत्री संपद्यते तेजो ब्रह्मवर्चसं गाय
त्री तेज एव ब्रह्मवर्चसमवरुंधे गायत्रीषु पशुकामाया ज्यानि प्रणयेयु
रुष्णिहि ब्रह्मसामानुष्टुभ्यच्छावाकसाम सैषोष्णिकं संपद्यते पशवो वा

९९

उत्सिकाश्मेन वाव रूढे गायत्री छुपुरुषकामायाञ्जानि प्रलयेयुः ककुभि ब्रह्म
सामानुष्टुभ्यच्छावाकसाम सैषा ककुप्संपद्यते पुरुषो वै ककुप्पुरुषानेवाव
रुंधे विराट्स्वन्नाद्यकामायाञ्जानि प्रलयेयुरुष्णिहि ब्रह्मसामानुष्टुभ्यच्छा
वाकसाम सैषा विराट्संपद्यतेऽन्नं विराडन्नाद्यमेवावरुंधेऽसावपङ्क्तिषु श्री
श्रु कामायाञ्जानि प्रलयेयुरुष्णिहि ब्रह्मसामानुष्टुभ्यच्छावाकसाम
सैषानुष्टुप्संपद्यते ज्यैष्ठ्यं वा अनुष्टुब्ज्यैष्ठ्यमेवावरुंधे ॥ इत्यष्टमः प्रपाठकः ॥५॥
देवा वा उच्छान्यनिजित्य रात्रिं नाशक्नुवन्निर्जेतुं ते समुरात्रास्त्रिंतमः प्र
विष्टा नानुव्यपश्यंस्त एतमनुष्टुब्भि रसं प्रगाथमपश्यन्विराजं ज्योति

स्मान्निराजाज्योतिषानुपश्यंतानुष्टुभावज्रेणरात्रेर्निरघ्नन्यदेषानुष्टु
श्रीराः प्रगाथा भवंति विराजैव ज्योतिषानुपश्यन्ननुष्टुभावज्रेणरात्रेर्नि
रघ्नंनिर्हंति तां स्मं तं पर्यायं प्राणुदंत यत्पर्यायं प्राणुदं तत्पर्यायाणां
पर्यायत्वं प्रथमानि पदानि पुनरादीनि भवंति प्रथमस्य पर्यायस्य प्रथ
मैर्हि पदैः पुनरादायं प्रथमरात्रात्प्राणुदंत पांतमा वो अंधस इति प्रत्यौ
त्यह वै पांतमंधसो राविरस्कंद वतद्रात्रिमारभंते तासु वैतहव्यं वीतहव्या
श्वायसोऽग्निरुद्द एतत्सामापश्यत्सोवागच्छ.त्वत्यतिष्ठद्वगच्छति
प्रतितिष्ठत्येतेनतुष्टुवानस्समद्दववाएतेप्रविशंतियराविमुपयंतिय

प्र

दोको निधनः रात्रेर्मुखे न वति वज्ञात्यै यदा वै पुरुषः स्वमो क आगच्छति स
र्वं तर्हि वजानाति सर्वमस्मै दिवा न वतिते मध्यमं पर्यायमश्व यंत तेषा
मार्ई सद्मनेन न वावमहं जत वावं च्यात्य्यस्य हुं हूं य एवं वेद विणिध
नं न वति यथा वा अञ्जो माध्यंदिनः स वनं त्रिणिधनायतनमेवमेषरा
त्रेर्मध्यमः पर्यायस्त्रिणिधनायतनः स लोमत्वाय मध्यमानि पदानि पुन
रादीनि न वंति मध्यमस्य पर्यायस्य मध्यमे र्हिं पदैः पुनरादायं मध्यमरा
त्रात्याणुदं तत ततमं पर्यायमश्वयं त तेषां हं तश्च निधने न पश्चन हं
त पच्चा वा वै हं तश्चतः पश्चन्नात त्र्यस्य हुं हूं य एवं वेदा न्तमानि पदानि

पुनरादीनि नवं त्युत्तमस्य पर्यायस्योत्तमे हि पदे: पुनरादायमुत्तमरात्रात्क्ष
णुदंततां संधिनाभिपल्वायं ततानाश्विनेनासंहाय्यमगमयन्नसंहाय्यं
भ्रातृव्यं गमयति यएवं वेदैषा वा अग्निष्टोमस्य संमा यद्रात्रिर्द्वादशस्तो
त्राण्यग्निष्टोमाद्द्वादशस्तोत्रा रात्रिरेषा वा उक्थ्यस्य संमा यद्रात्रिस्त्री
ण्युक्थानि त्रिदेवत्यः संधिर्यथा वा अह्न उक्थान्येवमेष रात्रेः संधिर्नाना
रूपाण्यह्न उक्थानि नानारूपाएनेतच्चान्नवंति रथंतरं प्रतिष्ठाकामा
य संधिं कुर्याद्वियं वै रथंतरमस्यामेव प्रतितिष्ठति बृहत्स्वर्गकामाय १०२
संधिं कुर्यात्स्वर्गो लोको बृहत्स्वर्ग एव लोके प्रतितिष्ठति वारवंतीयं वा वा

मेदयं वाऽऽध्यं वैतेषामेकं पशुकामाय संधिं कुर्यात्पशवो वा एतानि सामानि
पशुष्वेव प्रतितिष्ठत्याश्विनं होता तानु शंसति प्रजापतिर्वा एतत्काह स्वमसृज
तत्तद्देवेभ्यः प्रायच्छत्तस्मिन्न समराधयंस्तत्सूर्यं काष्ठां ल लाजिमधावंस्तेषा
मश्विनौ प्रथमावधावतां तान्तावन्ववदंत्स ह नौस्त्विति तावब्रूतां किं नौ ततः
स्यादिति यत्कामयेथे इत्यब्रुवंस्तावब्रूतामस्माद्देवत्यमिदमुक्थमुच्य
तादिति तस्मादाश्विनमुच्यते सर्वाः खलु देवताः शस्यन्ते द्विशंस्त्रास्यमा
जिमिवह्येते धावंत्यास्सूर्यस्यादितः शंसेत्सूर्यं हि काष्ठामकुर्वत ॥
पांतमा वो अंधस इति वै न ह व्यमन्यद्देवं वा एतत्प्रयंति ये रात्रिमुपयंति

पञ्चविंश
पत्रां १०

यदाकोनिधनः रात्रेर्मुखं नवत्याकसा व्याप्यावायप्रवइं इडायमादनमिति

गौरीवितं ब्रह्मयद्वाव्य ऊर्वं ततता यद्त्यरिच्यत तज्जौरीवितमनन्वद

तिरिक्तं गौरीवितमतिरिक्तमतत्स्तोत्रं यज्ञा त्रिरतिरिक्तं एवातिरिक्तं द

धाति वयमुत्वा तरिदर्था इति का एवमेतन वै क एवइं इ स्यसांविद्युमगछ

दिंइस्य वै तेन सांविद्यं गच्छतीडायमद्दनेसुतमिति श्रौतकक्षं सत्रसा

मक्षत्रेमैवेतेनन्नवत्ययंतइंडसाम इति देवा दासमभिष्टोमेन देव

इमं लोकमन्यजयन्त्वं तरिक्षमुक्थो नातिरात्रेणामुंतइमह्यो कंपुनर १०५

न्यकामयंतत इहेत्यस्मिंल्लो कं प्रत्यतिष्ठन्यद्देतत्साम नवति प्रतिष्ठि

त्याअर्द्धसद्मनमपि शार्वरीषु आहं त्यसु रावा एषु लोकेष्वासः स्तां देवा
अर्द्धसद्मनेनैन्यालोकेन्यः प्राणुदं तत घ ए वं वेदैन्यालोकेन्यो न्त्रा
त्वं यं प्रणु यस्य स्त्रायतनेसत्र मास्त आत्स्न इंद्रस्तु मं तामि त्या कूपारम
कूपारं गिरस्यासीत्तस्याय थागा था यास्त्वेग वं त्वगासीन्नामेतेनत्रिः
साम्नेंद्रः पूत्वा सूर्यत्वचसमकरोत्तद्धा वसा तर्ह्यकामयत यत्कामाए
तेन साम्नास्तुवते सएन्यः कामः समृध्यतेऽग्नि त्वावरुषभ्नासुत इत्यार्षभं
स्तत्र साम स्तत्र मेवैतेन भवतीदं वसासुतमंध इति गारमेते नैवेग

रइंडमत्रीणात्री तए वास्येतेनेंडो नवनीद ह्यन्वो उसेति माधुक्षंदसंप्रज
पतेर्वा एषा तन्त्र यातयाम्नी त्रयुज्यत आत्वतानि बीदतेति दैवातिथं देवा
तिथिः सपुत्रो ग्रनाया ध्वरन्त्र रण्यउ र्वारूण्यविंदत्तान्येतेन साम्नापा
सीदत्ता अस्मै गावः प्रश्नया न्रूत्वोदतिष्ठन्यदेतत्साम नवति प्रश्नांपु
103 ष्ट्य योगयोगतवस्तरमितिसोमधा राज्ञि षाम रात्रे रव समध्याइंडस्
तेषु सामम षिति कोलंकलसश्व ग्रुशश्वइंयद्धायताहूंडः कलसमुपाव
र्त्ततः शातेनवाधीमिरांउयार बध्नातंमुशोन्यवदत्समुच्यस्वप

२ स

रिकृत्स्नादित्या गृहिक्तिमुत्वा वानां ज्यो र्वेद्धा आसा ता इति ताः संछिद्य प्राइ वत्स
ए तं कृत्स्नः सामाव श्यते नैनमन्वव दत्स्न ऊपावर्त्ते तयदेतत्साम नवति
संद त्वा या आरायदि स आयदी स्तेर न्न थ सां मुत्तिष्ठेत्सोममपमन्ज्य विश्वजिता
तिरात्रेण यजेत सर्ववेदसेन सर्वस्मा एव दी स्तेत सर्वं माप्नोति या इ दक्षिणा
ददाति ताभिरति प्रयुङ्क्ते यदि पर्यायैरस्तुतमग्निष्टोमं त्वं वदश्याग्निर्हित्रे स्तु
युः पंचदशिः पंचदशिभिरितरे स्तोत्या ऽग्न विवस्वदुषस इति संधिनास्तुयुः प्राणा वै
त्रिवृत्स्तोमानां प्रतिष्ठा रथंतरं साम्नां प्राणा एवैवा पयंति प्रतिष्ठां वषट्

पञ्चपादे चतुराध्यान
१.५ ९ अंगमे

पंचविंश

वत्रीणि च शतानि हानाशाऽसतित्तावत्यः संवत्सरस्य रात्रयः संवत्सरसम्मिता
ग्निरेव तद्दह्निराश्विनमाप्नोति यदर्वाक्स्तुवंति न दस्तुतं यत्संप्रतिस्तुवंति
तत्स्तुतं यदतिष्टुवंति न तत्स्तुष्टुतं यद्यर्वाक्स्तुयुर्यावतीभिर्नस्तुयुस्ताव
तीभिर्वातिष्टुयुर्न्यायोस्सरात्रिर्वायद्यतिष्टुयुर्यावतीभिरतिष्टुयुस्ताव
तीभिर्वानस्तुयुः कनीयोस्सरात्रिर्वायद्यर्वाक्स्तुयुस्त्वीडमग्निष्टोमसा
मकार्यं निधनमेकेऽगायेद्वैताभ्यामेवतत्समं क्रियते यद्यतिष्टुयुः स्वा
रमग्निष्टोमसामकार्यमूनमिव वा ए तत्सामनोयत्स्वरस्तेनैव तत्समं कि

यताशायद्दिसोमोसा॰सुतोस्यात्तां महतिरात्रेः प्रातरनुवाकमुपाकुर्यात्स
र्वीवा चं पूर्वैः छंदाः सिपूर्वादेवतां इंद्रं वृषण्वतीं प्रतिपदं कुर्यादिंद्रो वै
वृषा प्रातः सवनादेवैषामिंद्रं वृंक्तेऽथो खल्वाहुः सवनमुखे सवनमु
खे कार्या सवनमुखात्सवनमुखादेवैषामिंद्रं वृंक्ते सुतमिद्धे होतव्य
मग्निर्वै सर्वा देवताः सर्वा एव देवताः पश्यत्कुर्होति संवेशायोपवेशा
य गायत्र्यै छंदसेभिभूतये स्वाहा संवेशायोपवेशाय त्रिष्टुभे छंदसे
ऽभिभूतये स्वाहा संवेशायोपवेशाय जगत्यै छंदसेभिभूतये स्वाहेति

गुहोनिरुंदाः सिवाअग्निर्ऋतयस्तेरवैनानग्निर्नवत्युन्ने बृहद्रथंतरेका
र्येयत्र्वाइंडस्य हरी तदिंडइंऊस्यवे हरी बृहद्रथंतरे यद्युन्ने बृहद्रथंतरे
नवतः रवएवेंडस्य हरीआर मंतेतौ रश्रवसेकार्यंतुरश्रवसश्च
वेपारावतानां वसोमोसःसुनावास्तौत न एनेतु रश्रवाः सामनीत्र
परयत्ला ल्यामस्माइंडः ज्ञाल्मलिनायमुनायाह व्यं निरावहद्यत्तौ रश्रव
सनवताह व्यमेवैषां वृंहे रवेन्निष्ठुणुयुर्या वैपर्वाः प्रस्नांतिताः र
वोस्तीर्थंजयंति रवएवेंड मारन्नंने विहव्याः ज्ञास्यंजमदग्नेश्ववास्तौ

षीत्रां न सोमो सः सुत्यावास्यात् ततएतत् जमदग्निर्विहव्यमपश्यत्तमिंद्र
उपावर्त्तत यद्धि हव्याः सुत्याशः सतीडमेवैषांद्वंद्वं यदीतरोऽग्निष्टोम
स्याद्गुण्यः कार्यो यद्यघ्न्यातिरात्रो यावैमस्यान्य यज्ञक्रतुः सह इडस्याप्रि
यामस्य सैवैषां यज्ञक्रतुनेडंद्वंद्वंऽथो खल्वाहुर्दुष्पापद्ववैपरः
पंथायमवायेयज्ञक्रतुमारनेततस्मान्नेयादिति सृजनीयाः त्रास्य
मगस्त्यस्य कया शुनीयाः शस्यमस्या अमुष्या त्र्यचश्चान्निमधुनाद्द
हारात्रान्यामेवैनाग्निर्नजति ॥४॥ यदि सोमम सत्री तमपहरेयुरन्याः
क्रीतव्यो यदि क्रीतं याऽन्यान्यास्युः स्यालस आहृत्यः सोमाविक्रयि

रात्र्य
...त्वावित्ता

ता नु किं विदध्याद्यदि सोमं न विंदेयुः पूतीकानभिषुणुयुर्यदि न पूतीका
नर्जुनानि गायत्री सोममहरत्तस्या अनुविसृज्य सोमरक्षिः पर्णम
च्छिनत्तस्य याऽंशुः परापतत्स पूतीकोऽभवत्तस्मिन्देवा ऊतिमविंद
न्पूतीका वा एष यत्पूतीकानभिषुणुवंत्यूतिमेवास्मै विंदंति त्रति
धुक्षो प्रातः पूतीकाश्च शृतं च मध्यंदिने पूतीकाश्च दधि वापराह्णे पू
तीकाश्च सोमपीथा वा एते तस्माद्यपक्रामतीत्याहुर्यस्य सोममपह
रंतीति सन्तु ओषधीश्च पश्वः श्च च विंशतिं तमोषधिन्यश्च पशुन्यश्चावरुं १०८
धे इन्द्रो वृत्रमहन् स्तस्य योनस्तः सोमः समभवत्तानि बभ्रूतूलान्य

106

र्जुनानि यावपायाउत्विन्नायास्तानि लोहिततूलानि यानि बभ्रुतूलान्य
र्जुनानि तान्यग्निष्टुणु यादेतद्धै ब्रह्मणो रूपः साक्षाद्देव सोममग्निष्टुणोति
श्रायंतीयं ब्रह्मसाम कार्यः स्वरेद्वैनं करोति यज्ञायज्ञीयमनुष्टुप्निब्राह
ह्वैवैनः समर्द्धयति वारवंतीयमग्निष्टोमसाम कार्यमिंद्रियस्य वी
र्यस्य परिगृहीत्यै पंचदक्षिणा देयाः पाङ्क्तो यज्ञो यावान्यज्ञस्तमेवारुन्ध
ते वत्सथादुदैत्यपुनर्द्दीक्षेततत्त्वतद्द्यायद्वा स्यंतस्यात्सापायद्रिक
लशोदीर्यैत वषट्कारणिधनं ब्रह्मसाम कुर्याद्वषट्कृतो वा एतस्य
साम: परासिच्यते यस्य कलशो दीर्यते यद्वषट्कारणिधनं ब्रह्मसाम

नवतिवर्षऽइतएवास्यसोमोनवतिविधं दक्षिणाः समनेबहूनामित्येतासु
कार्यमेषहि बहूनां समनेदीर्यतेयत्कलत्रास्तदाऊर्न्नवाआत्योन्निरन्न
द्यात्यावाएषचतुर्त्रिमनुवदतियःकलत्रोदीर्स्मदक्षिणावतीषुकरातीतिश्रौ
यंतीयमेवकार्यंप्रजापतिःप्रजाअसृजतसदुग्धोऽरिरिचानोमन्यतसए
तच्छ्रायंतीयमपश्यत्तेनात्मानं समश्रीणात्प्रजयापशुभिरिंद्रियेणदु
ग्धइववाएषरिरिचानोयस्यकलत्रोदीर्यतेयच्छ्रायंतीयंब्रह्मसाम ११०
नवतिपुनरेवात्मानं सं श्रीणातिप्रजयापशुभिरिंद्रियेणयदिश्रायं

तीयं बृहत्साम स्याद्ध्वस्त्वीषु नुष्टुप्सु वषट्कारतोऽधनं कुर्याद्धेद्यज्ञस्य स्रवति वा
वं च तिस्रवति वागनुष्टुब्यज्ञो विष्णुर्वाचैव यज्ञस्य च्छिद्रमपिदधाति यद्वै
यज्ञस्य स्रवत्यं ततः स्रवति वारवंतीयमग्निष्टोमसाम कार्यं यज्ञस्यैव छि
द्रे वारयते॥६॥ यदि प्रातःसवनात्सोमोऽतिरिच्येताग्निः सोमा श्रयः स्तु
त इति मरुत्वतीषु गायत्रेण स्तुयुर्माध्यंदिनं वा एष सवनं निकामयमा
नोऽभ्यतिरिच्यते यः प्रातःसवनादतिरिच्यते तस्मान्मरुत्वतीषु स्तुवंति
मरुत्वद्धि माध्यंदिनं सवनं तस्माद्गायत्रीषु गायत्रं हि प्रातःसवनं

२२ ।। पंचविंशो

१०८

108

यस्मात्स्तोमादतिरिच्येत स एव स्तोमः कार्यः सलोमत्वायैंद्रा वै क्षत्रवाः होना
नुष्टुभः सन्ति वीर्यं वा इन्द्रो यज्ञो विष्णुर्वीर्य एव यज्ञं प्रतितिष्ठति यदि माध्यं
दिनात्सवनादतिरिच्येत बृहत्साम हाः असि सूर्येत्यादित्यवतीषु गौरी
वितेन स्तुयुस्तृतीयसवनं वा एष निकामयमानोऽन्यतिरिच्यते यो मा
ध्यंदिनात्सवनादतिरिच्येत तस्मादादित्यवतीषु स्तुवंत्यादित्याः तृ
तीयसवनं तस्मादु बृहतीषु बार्हतः हि माध्यंदिनः सवनं यस्मा
त्स्तोमादतिरिच्येत स एव स्तोमः कार्यः सलोमत्वायैंद्रा वै क्षत्रवाः हा १११

१०८

तानुग्राःसतिवीर्यंवाइंद्रोयज्ञोविष्णुर्वीर्यएवयज्ञेप्रतितिष्ठतियद्दित्तीयस्
वनादतिरिच्यतविष्णोःशिपिविष्टवतीषुगौरीवितेनस्तुयुर्यज्ञोवैवि
ष्णुःशिपिविष्टायज्ञएवविष्णौप्रतितिष्ठत्यतिरिक्तंगौरीवितमतिरि
क्तएवातिरिक्तंदधात्यतदन्यत्कुर्युरुक्थान्यन्यत्प्रणयेयुरुक्थानि
वाएषनिकामयमानोन्यतिरिच्यतेयाज्ञ्ष्टोमादतिरिच्यतेयदुक्
थ्यातिरिच्यतातिरात्रःकार्योरात्रिंवाएषनिकामयमानोन्यतिरि
च्यतेयदुक्थ्यातिरिच्यतेयद्दिरात्रेरतिरिच्यतविष्णोःशिपिविष्टवती
षुबृहतास्तुयुरेषतुवाअतिरिच्यतइत्याहुर्योरात्रेरतिरिच्यतइत्य

पंचवीसो ११२

१०८

मुं वा एष लोकं निकामयमानोऽन्यतिरिच्यते यो रात्रेरतिरिच्यते बृहता स्तुवं

ति बृहदमुं लोकमाप्तुमर्हति तमेवाप्नोति ॥ ७ ॥ यदि दीक्षितानां प्रमीयेत तद

ग्न्यस्थीन्युपनह्य याने दिष्ठी स्यात्तं दीक्षयित्वा सह यजेरन्नेतदन्यत्कुर्यु

रग्निषु त्वान्यत्सामम गृहीत्वाग्रहान्यासो दक्षिणास्वक्तिस्तद्वास्तु यु

र्मार्जालीये वापि वा एतस्य यज्ञयो दीक्षितः प्रमीयते तमेतेन निरवदयं

ते यामन स्तुवंति यमलोकमेवैनं गमयंतीति तिसृभिः स्तुवंति तृतीये हि लो ~~११२~~

के पितरः पराचीभिः स्तुवंति पराङ् हि तासो लोकः साप्पराज्ञा रुभिः स्तु

वं त्यर्बुदः सर्प एनानि र्मेतां त्वचमपाहत मतामेवैतानिस्त्वचमपघ्न

१०८

तेनास्यैवानुकृतं तस्मिन्मार्जालीयं परियंति स व्यानस्यूना द्युम्नाः स्तुतमनुश०
संत्यमुष्मिन्नेवैनं लोके निधुवंति यंति वा एते पथ इत्याहुर्ये मृतानायकुर्वंती
यंऽ वा य वायान्यग्रहान्गृह्णते पुनः पंथानमपियंत्ययन्नायूंषि पवसद्
ति नतिपत्कार्याय एव जीवंति तेषामायुर्द्धमाति संवत्सरेऽस्यीनियाजुर्ययुः
संवत्सरो वै सर्वस्य शांतिर्यत्पुरा संवत्सराद्याजयेयुर्वाचमरुक्ष्नतां क्रूराम्
क्षेयुरसम्मितः स्तोत्रः स्यादसम्मितो ह्यसौ लोकस्त्रिवृतः पवमानास्सप्त
दशमितरत्सर्वैयत्त्रिवृतः पवमानाभवंति प्राणा वै त्रिवृत्प्राणानेवाप
यंति यत्सप्तदशमितरत्सर्वं प्रजापतिर्वै सप्तदशः प्रजापतिमेवापयंति श्रा

…दोषहृता
पंचविंशो
११०॥

॥१७॥

णापानैर्वा एते व्यृध्यंते इत्याहुर्ये मृता यच्छवंतीति मैत्रावरुणायान्नग्रहान्गृह्णी
ते प्राणापानौ मित्रावरुणौ प्राणापानैरेव समृध्यंते ॥८॥ यस्य कलशउ ॐम २
पदस्यति कलशमेवास्योपदस्यंतं प्राणोनूपदस्यति प्राणो हि सोमस्त
दाहुः पयावनयेदित्यथो खल्वाहुरंतर्हितमिव वा एतद्यत्पयो हिरण्य
मेवोपान्यवनयेद्धिरण्यमभ्युन्नयेदिति प्राणा वा आपोमृतं हिरण्यम
मृत एवास्य प्राणान्दधाति स सर्वमायुरेति यस्य नाराशंस उपवायति ना
राशंसमेवास्योपवायंतं प्राणोनूपदस्यति प्राणो हि सोमो यमध्वर्युरंत २१२
तोग्रहं गृह्णीयात्तस्यांशुमवनयेत्सा यश्चिल्यै वै यस्तो गृह्यते सा यश्चि

११०

त्ये वास्मै प्रायश्चित्तिं करोति यदि पीतापीतौ सोमौ संगच्छेयातामंतःपरिध्यं
गारान्निर्वर्त्य जुहुयाद्धुतस्य चाहुतस्य चाहुतस्य हुतस्य च पीतापीतस्य
सोमस्येंद्राग्नी पिबतं सुतं स्वाहेति सैव तस्य प्रायश्चित्तिः प्रजापतये स्वा
हेत्यमत्तालीयस्य जुहुयादुत्तरार्द्धपूर्वार्द्धे उपर वइंदुरिंदुमवागादित्य
वद्दष्टस्य नक्षेयत्तस्य तु इंद्रविंदु पीतस्येडियावतस्सर्वगणस्य सर्वग
भस ३ णाउपहूतउपहूतस्य दैन्नेयामीति हिरण्यगर्भस्समवर्त्तताग्र इत्याज्ये
नाभ्यकपात्र तस्य जुहुयाद्राग्नीध्रं परेत्य मृतानां जातः पतिरेक आसीत्स
दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां तस्मैन्त इंद्रो हविषा विधेम स्वाहेति सैव तस्य प्राय

श्चित्तिर्यदिग्यावापिशीर्यते पशुर्निर्यजमानो व्युध्यते पशवो वै ग्रावाणो घ्नता
नस्य मारुतस्य साम्ना स्तुयुर्मारुता वै ग्रावाणः स्वेनैवैनाऽस्तद्रूपेण स
मर्द्धयति यदि सोम मम निदहेध्वणान घर्घुः स्पाशयत स्तोत्राण्युजाता श
स्त्राणि हानाथ यथापूर्वं यज्ञेन चरेयुः पंचदक्षिणा देयाः पाङ्क्तो यज्ञो यावा
न्यज्ञस्तमेवारभन्ते तथाहुरेत्य पुनर्दीक्षेत तन्न तद्द्याद्य द्वास्यं त्स्या
त्पुरा द्वादश्यादीक्षेत यद्द्वादशीमति नयेदं तद्दीक्षेत ॥८॥ यदि महावीरो
भिद्येत तं निन्नमनिम्न्च शर्करते विदग्निर्भिषः पुराजर्तुर्न्यगात द्दस्संधत्ता
संभिंमवबाप्रुरूव स्तुर्निर्घ्नन्तोविकुं तं पुनर्माऽने मनिश्चा द्रवेंद्र त्वदरणा

इववनानिनप्रजहितान्यद्दिवाद्दूराघासाअमन्नमह्यमन्नमहीतदाराबोनुया
नश्वदृत्रहं स्नस्नस्नुतमहताश्रूरराधसानुस्तामंमदमहीतिमहावीरंनिम्न
मनिमरशेत्सैवतस्यप्रायश्चित्तिरसुर्यंवाएतस्माद्वर्संक्रत्वातेजइंद्रियंवी
र्यमन्नाद्यंप्रजाःपशवापक्रामंतियस्ययूपोविरोहतिसईश्वरापापीयान्
भवितोस्त्वाष्ट्रंपशुंबहुरूपमालभेतत्वष्टावैपशूनांरूपाणांविकर्त्तात
मेवतदुपधावतिसएनंतेजसेंद्रियेणवीर्येणान्नाद्येनप्रजयापशुभिः
पुनस्समर्द्धयतिसैवतस्यप्रायश्चित्तिः॥१०॥इतिनवमःप्रपाठकः॥९॥
अग्निनापृथिव्योषधिभिस्तेनायंलोकस्त्रिवृद्वायुनांतरिक्षेणवयोभि

स्नेनैष लोकस्त्रिवृद्धाय मंतरादित्येन दिवा नक्तं चैस्तेनासौ लोकस्त्रिवृद्देनदे
वत्रिवृतन्नआयतनमेषास्य बंधुतायतनवान्बंधुमान्भवति य एवं वेद तन्मुपवति
ष्ठ त्याहुस्त्रिवृद्ध्य वै षु लोकेषु प्रतिष्ठितोर्द्धमास एव पंचदशस्यायतनमेषा
स्य बंधुतायतनवान्बंधुमान्भवति य एवं वेद तन्वोजो बलमित्याहुरर्द्धमा
सेशाहि प्रजाः पशव उजो बलं पुष्यंति संवत्सर एव सप्तदशस्यायतनं
११५ द्वादशमासाः पंचर्त्तव एतद्दे वसप्तदशस्यायतनमेषास्य बंधुतायतनवान्बं
धुमान्भवति य एवं वेद तन्मुप्रजातिरित्याहुः संवत्सरः हि प्रजाः पशवोनुप्रजा
यंत आदित्य एवैकविंशस्यायतनं द्वादशमासाः पंचर्त्तवस्त्रय इमे लोका आ

सावादित्य एकविंशः एतद्वै एकविंशस्यायतनमेषास्य बंधुतायतनवान्बं
धुमान्भवति य एवं वेद तमुदेवतस्य इत्याहुः त्रदेवतस्यमाम्नाति य एवं वेद त्रिवृ
द्देवत्रिणवस्यायतनमेषास्य बंधुतायतनवान्बंधुमान्भवति य एवं वेद तमु
पुष्टिरित्याहुस्त्रिवृद्धो वै षपुष्टो देवता एव त्रयस्त्रिंशस्यायतनं त्रयस्त्रिं
शद्देवताः प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशः एतद्देवत्रयस्त्रिंशस्यायतनमेषास्य बं
धुतायतनवान्बंधुमान्भवति य एवं वेद तमुनाक इत्याहुर्न हि प्रजापतिः
कस्मैचनाकं छंदांस्येव छंदोमानामायतनमेषैषां बंधुतायतनवान्बं
धुमान्भवति य एवं वेद तानुपुष्टिरित्याहुः पशवो हि छंदोमाः॥१॥प्रजाप

तिःप्रजाअसृजतसोताभ्यस्तस्मैवाग्ज्योतिरुदगृह्णात्सोब्रवीत्कोमेयंज्योतिरुद
ग्रहीदितिस्वैवतेवागित्यब्रवीत्तामब्रवीद्विराजंत्वाछंदसांज्योतिष्कृत्वायज्ञं
तायइतितस्माद्याविराजःस्तोमःसंपद्येततंज्योतिष्टोमऽग्निष्टोमइत्याचक्षते
विराड्ढिछंदसांज्योतिर्ज्योतिःसमानानांभवतियएवंवेदानुष्टुब्वैसृ
ष्टदशाश्वसमभवताःसानुष्टुब्भ्रातृतराणिछंदांस्यसृजतषड्डुतरा
त्सूमांसस्तदशस्तावेनांमध्यतःप्राजनयत्तांत्रिवृच्चत्रिणवश्चराथंतरसो
तावजश्चाश्वश्चान्वसृज्येतांतस्मात्तौराथंतरंप्राचीनंप्रधून्वतःपंचद
शश्चैकविंशश्चबार्हतौतौगौश्चाविश्चान्वसृज्येतांतस्मात्तौबार्हतंप्रा

वीनं नास्कुरुतएवं वैवि द्वाः समाकुरपियाम्याणांपशूनां वाव आजानातीति ॥२॥
प्रजापतिरकामयत बहुः स्यां प्रजायेयेति स आत्मन्नार्त्व्यमपश्यत्ततरु त्विजो
ऽसृजत यदृत्व्यादसृजत तदृत्विजामृत्विक्त्वं ते रतं द्वादशाहमुपासीदत्सो
राध्नोत्पिता नाराध्नोदिति मासाउपासीद॰ स्ते दीक्षयैवाराध्नवन्नुपसत्सु
त्रयोदशमदीक्षयं सोऽनुव्यमन्नवत्तस्मादुपसत्सुदिदीक्षातोनुव्यं नवत्य
वव्हि त्रयोदशं मासं न सत्ने नैव वैकादीक्षेतै काहि प्रजापतिरराध्नोद्वादश
दीक्षेरन्द्वादशाहि मासाआराध्नोव॰ श्चतुर्विं॰ शतिर्दी क्षेर॰ श्चतुर्विं॰ शतिर्हि
र्द्धमासास्त्रराध्नवन्यदि पंचविं॰ शादीक्षेतेमपंचेमपंचेमपंचेमपंचे मेचत्वा

स्पष्टोमेरुपाणी

114

रासाव क इति निर्दिष्टायुर्यस्मात् अराद्धिकामास्फ स्तमेवाराद्धिरन्वेति सर्वे इतरे
राध्नुवंति यो वै देवानां गृहपतिं वेदाश्नुते गार्हपतं प्र गार्हपतमाप्नोति संवत्स
रो वै देवानां गृहपतिः स एव प्रजापतिस्तस्य मासा एव सहदीक्षिणो विंदते
सहदीक्षिणाश्नुते गार्हपतं प्र गार्हपतमाप्नोति य एवं वेद यो वै छंदसां स्व
राजं वेदाश्नुते स्वाराज्यं प्र स्वाराज्यमाप्नोति बृहती वाव छंदसां स्वराड
श्नुते स्वाराज्यं प्र स्वाराज्यमाप्नोति य एवं वेद तां वा एतामन्नाद्याय व्याहृज्या
सते यदेतं द्वादशाहं द्वादशदीक्षा द्वादशोपसदो द्वादशप्रसुतः षट्त्रिंशदे
ता रात्रयो भवंति षट्त्रिंशदक्षरा बृहती जायते वा व दीक्षया पुनीत उपस

ह्नि देवलोकमेव स्तुत्यायाथे तेतावद्भाव संवत्सर इंद्रियं वीर्यं यदेतारात्रयो
द्वादशोपोसे मास्या द्वादशो काष्टका द्वादशामावास्यायावदेव संवत्सर इं
द्रियं वीर्यं तदेतेनाप्त्वावरुंधे द्वादशाहेन विंशदक्षरा वा एषानुष्टुब्वाग
नुष्टुब्वनुष्टुब्वादाः पश्चावावाचापश्रूंदाक्षरतस्माद्वाचासिद्धावाचाहूताश्रा
यंतितस्मादनुनामजानंते ॥ अग्न्यंतं पूर्वोतिरात्रो न विषदुत्तरः पृथिवी पूर्वो
तिरात्रो द्यौरुत्तरोऽग्निः पूर्वोतिरात्र आदित्यउत्तरः प्राणः पूर्वोतिरात्रउदा
न उत्तरश्चक्षुषी अतिरात्रौ कनीनिके अग्निष्टोमौ यस्मादंतरा अग्निष्टोमा
वतिरात्रावन्यौ तस्मादंतरे सत्यौ कनीनिके नुक्तः संवत्सरस्य वा एतौदा

पंचविं
२२५

ष्ठायदतिरात्रोतयान्नेस्वन्तय्य॰ संवत्सरस्यद॰ ष्ट्यो रात्मानंनेदपिदधा
नीतितदाहुः कास्वनु मर्हतियद्धा वप्राणोजागारतदेवजागरितमिति
गायत्री वा एतं ज्योतिष्मन्तामासतेयदेतं द्वादशाहमग्निष्टोममध्यङ्कुर्यात्र
त्रिष्टोमावग्नितो नासाः स्वर्गलोकमत्याङ्गरसंब्रह्माद्यमन्नमतिष्ठी
प्यमानस्त्रिष्टुरस्तादूर्ध्वं तरमुपयंति त्र्याद्दैवाकस्र्वामेववावमवरु
ध्यसर्वमन्नाद्यं द्वादशाहं तन्वतेजामि वा एतद्यद्रूक्रियत इत्याहुर्यत्रि
२२८ ष्टुरस्तादूर्ध्वं तरमुपयंतीति सोनरमुखानां ब्रह्मसाम भवतितेनैवत
दजामि यत्तनवत्यः प्रायणीयस्याह्नः प्रतिपदो भवंति तेनाएवतदजामि

२२५

वैवोपरिष्टादूर्ध्वंतरमुपर्यंति यावद्वैवाक्सर्वमेववावमवरुध्यसर्वमन्नाद्यंद्वा
दशाहादुत्तिष्ठंति॥४॥ त्रयोवाएतेत्रिरात्रायदेषद्वादशाहोगायत्रमुखःप्रथमो
गायत्रमध्योद्वितीयोगायत्रोत्तमस्तृतीयोयस्माद्गायत्रमुखःप्रथमस्तस्मादू
र्ध्वोग्निर्दीदाययस्माद्गायत्रमध्योद्वितीयस्तस्मात्तिर्यङ्वायुःपवतेयस्माद्गा
यत्रोत्तमः [illegible] स्तृतीयस्तस्मादर्वाङादित्यस्तपतितेजसावैगायत्रीप्रथमं
त्रिरात्रंदाधारपदैर्द्वितीयमर्द्धैरस्तृतीयंत्रिवृद्वैगायत्र्यास्तेज [illegible] स्त्रिवृ
त्स्तायत्तीयमहस्तेनप्रथमस्त्रिरात्रोधृतस्त्रिपदागायत्रीत्रिरात्रोमध्येतेनद्वि
तीयस्त्रिरात्रोधृतश्चतुर्विंशत्यक्षरागायत्रीचतुर्विंशःसप्तममहस्ते

पचवीसा
११८

नत्र तीयस्विरात्रोध्वतस्तेजसा वा एते प्रयंति तेजो मध्ये दधति तेजो न्यतर्यंति ज्यो
तिषा वा एते प्रयंति ज्योतिर्मध्ये दधति ज्योतिरन्यतर्यंति चक्षुषा वा एते प्रयं
116 ति चक्षुर्मध्ये दधति चक्षुरन्यतर्यंति प्राणेन वा एते प्रयंति प्राणं [illegible] ध्ये दध म २
ति प्राणमन्यतर्यंति ये गायत्र्या प्रयंति गायत्रीं मध्ये दधति गायत्रीमन्यतर्यं
११६ ति तं वा एतं द्वितायेन यद्दषड्ढाद शाहस्तस्यैतेन मयूखा यज्ञाय यत्र संया
थायगिरिद्विदोत्रा मन्यवेति हा वा वा नि प्रता री कात्तसेनिः कथं द्वादशा
ह इति यथा रान्नेमिः पर्येत्येव मेनं गायत्री पर्येत्य विस्वऽसाययथा राना
मोधना ए वमस्यां द्वादशाहाध तो नु द्दुनं वा एता मन्ना द्याय व्याव ज्या

११६

सतेयएतंद्वादशाहमपश्यन्निर्वोऽस्तैरनुष्टुप्प्रथमंद्वादशाहस्याहरुद्यछ
त्यकादशान्निर्द्वितीयंद्वादशान्निस्तृतीयमक्षरंव्यक्षरमुच्छिष्यतेतद्देवोत्त
रंत्रिरात्रमनुविदधातिछंदाःस्यवास्यास्तृतीयंत्रिरात्रंवहंतितांवाएतांप्रत
ीचींतिरश्चींपराचीमासतेन्नाद्यायतस्मात्प्रत्यंचंतिर्यंचंपरांचंप्रजाःपशु
ष्पजीवंतिछंदाःसिवाअन्योन्यस्यलोकमभ्यध्यायन्गायत्रीत्रिष्टुन्स्वि
ष्टुब्जगत्याजगतीगायत्र्यास्तानिव्याहन्यथालोकंततोवैतानियंयंकाम
२त मकामयंतंतमसन्वन्त्यकामोव्यूढछंदसाद्वादशाहेनयजतेसास्मैकामःस
मृध्यतउकोवैदेवानांद्वादशाहोयथावैमनुष्याइमंलोकमाविष्टाएवंदे

वताद्वादशाहमाविष्टादेवतावताहवाएतेनयजतेयएवंविद्वान्द्वादशाहेन
यजते॥गृहावैदेवानांद्वादशाहोनार्त्ततायानर्ध्यंयोवैद्वादशाहमग्निष्टो
मेनकल्पमानंवेदकल्पतेतस्मैप्रातःसवनेनैवप्रथमस्त्रिरात्रःकल्पते
माध्यंदिनेनसवनेनद्वितीयस्तृतीयसवनेनतृतीयोग्निष्टोमसाम्नै
वदशममहःकल्पतेकल्पतेतस्मैयएवंवेद॥५॥एतिप्रेत्याशुमद्वीतिमद्
१२० क्मत्तेजस्वच्छंदसांप्रथमस्याह्नोरूपंत्रिवृतःस्तोमस्यगायत्रस्यछंद १२०
सोरथंतरस्यसाम्नोवृषण्वद्वृत्रहन्वद्वयिमद्विश्ववदुपस्थितंद्वितीयस्या
ह्नोरूपंपंचदशस्यस्तोमस्यत्रैष्टुभस्यछंदसोबृहतःसाम्नस्तद्द्विव

द्विग्वजो महऋषभ नववर्त्ती यस्याङ्गो रूपं ॥ सप्तदशस्यस्तोमस्य जागतस्य छंद
सो वैरूपस्य साम्नो राजन्यजो नद्वत्सूर्यवद्विराजनु तोदवज्ञनुर्थस्याङ्गो रू
पं मेकविं ॥ शस्यस्तोमस्यानुष्टुभस्य छंदसो वैराजस्य साम्नश्चित्रवद्धिशु
मत्पंक्तिः शाक्करी व्यूनाद्वरा गामहऋषभ नववर्ज्य[illegible] नि मत्पंचमस्याङ्गो रूपं
त्रिणवस्य स्तोमस्य पाङ्क्तस्य छंदसः शाक्करीणां ॥ साम्नः परिवत्सरति[illegible] स्सप
पदाद्विपदा विनाराज्ञः ॥ सागामहऋषभ नवत्षष्ठस्याङ्गो रूपं त्रयस्त्रिं ॥ श
स्यस्तोमस्य सर्वेषां छंदसां ॥ रूपं ॥ रेवतीनां ॥ साम्नां यस्मादेषा समाना
सतीषडुहृविनक्तिर्नाना रूपा तस्माद्विरूपः संवत्सरो विरूपमेन मनु

पं २

सच विशेषजायते य एवं वेद ॥६॥ अग्न इति प्रथमस्याह्नो रूपमग्निर्विनक्तेरग्निमिति
११८ द्वितीयस्याग्निनेति तृतीयस्याग्निरिति चतुर्थस्य देवा वै श्रियमैच्छंस्तामग्न
प्रथमेहन्यविंदन्द्वितीयेन तृतीये तां चतुर्थेहन्यविंदन्विंदते श्रियं य ए
वं वेदाग्नेरिति पंचमस्य तेनो श्रीः प्रत्यक्षा द्दिते त्याकुर प्रतिवाद्येनं त्रा
त्व्या भवति य एवं वेदाग्न इति षष्ठस्य येनैव रूपेण प्रयंति तेन रन्यं घ्नंति
श्री यस्मादेषा समाना सत्यग्निर्विनक्ति नाना रूपा तस्माद्धु पर्वा त्यस्तपति ॥ दि ३
७॥ इड इति प्रथमस्याह्नो रूपमिंड विनक्ते रिंड मिति द्वितीयस्येडयेति १२
तृतीयस्येड इति चतुर्थस्येडा इति पंचमस्येडे ति षष्ठस्य येनैव रूप

११८

णाद्यर्थंति तदन्यथंति यस्मादेषा समानासतीड विनक्तिर्न्नानारूपात
स्माद्यथर्त्वोषधयः पच्यंते॥८॥ यद्दवावस्तोति तत्प्रथमस्याक्षारूपं
स्वरविनक्तेर्यत्पुरस्तात्स्तोमं तद्द्वितीयस्य यदुन्नयत स्तोमं तं तृती
यस्य यदनुतुन्नं तच्चतुर्थस्य यदन्यारब्धं तत्पंचमस्य यद्दिहकारेणा
न्यस्तं तत्षष्ठस्याक्षारूपं स्वराणां यस्मादेषा समानासती स्वरविन
क्तिर्न्नानारूपात स्माद्यथर्तुं वायुः पवते॥९॥ पदनिधनं प्रथमस्या १०८
क्षारूपं निधनविनक्तेर्दिर्क्षि सिधनं द्वितीयस्य दिङ्निधनं तृतीयस्य निधनं
चतुर्थस्याथ कारणिधनं पंचमस्य यद्दिहकारेणान्यस्तं तत्षष्ठस्याक्षा

रूपं निधनानां यस्मादेषा समाना सती निधनविनक्तिर्नानारूपा तस्मादि
मे लोकाः सह संतो नानेव ॥१०॥ उद्वदिं प्रथमस्याह्नो रूपं मिञा विनते स
ईउं द्वितीयस्य परिस्तुब्धेउं तृतीयस्य ञाग्निरेउं चतुर्थस्याध्यर्द्धेउं पंच
मस्य यदिहकारेणान्यस्तं न तत्षष्ठस्याह्नो रूपं मिञानां यस्मादेषास
मानासती ञाविनक्तिर्नानारूपा तस्मात्समानाः संतः पशवो नाना
रूपाः ॥११॥ नारद्वाजायनो वै सत्रमासततानेहछन्किं प्रथमेनाह्ना
कुरुतेति प्रैवैमतिकिं द्वितीयेनत्यवसमेवाकर्महीतिकिं तृतीयेनेति
पर्यैवाद्ववामहीतिकिं चतुर्थेनेति समैव सदस्थदध्मेति किं पंचमे

श्री

नेतिप्राणा नेवविह्विदं तऐमेति किं ८ षष्ठेनेतीदमेवागछामेतियस्यपदेनप्रस्तोत्यथस्वारमन्निवावते २५८
१५५ नदेवाः पशूनपश्यन्यत्पुरस्तात्स्तोजमथस्वारमुदेवतेनासृजंतयदु जयतः स्तोजमथस्वार
मेव्यएवतेनलोकेभ्योदेवाः पशुभ्योन्नाद्यंप्रयच्छन्यदनुतुजमथस्वारमुपैवतेनाशि न्यस्य दे
२७ मध्येनिधनमथस्वारंगर्भाः ८ स्तेनादधततानिहवतास्वारेणप्रजनयन्निमंवावदेवालोकंपदनि
धनेनाभ्यजयन्नमुंवहिर्निधनेनांतरिक्षंदिड् निधनेनामृतत्वमीनिधनेनागछन्ब्रह्मवर्चस
मथनिधनेनार्वरुंधतास्मिन्नेवलोकेइहनिधनेनप्रत्यतिष्ठन्निमंवाद्देवालोकं इवदि डे व
नाभ्यजयन्नमुमहूईडेनांतरिक्षंप स्तिुभूडेनप्रतिष्ठामिडानिरैडैनावारुंधतप्रतिष्ठाया
ध्यईडेनव्यजयंतास्मिन्नेवलोकइहडेनप्रतितिष्ठन्नेवाक्संवत्सरमतिवद तेइडेवसंवत्सर

मतिवदतिगर्भैणसंवत्सरेपर्यावृत्यप्रजायतेतेनानिवदतिनावाएताश्चतस्रः षडहं पराच्य
इडाअतियंत्येषानुन्तैषाविश्च्येषाग्नतोचेतद्वीडः संवत्सरोग्निर्वाक्संवत्सरोयदग्निर्वि
ज्यतेवाचमेवतद्विनजंतिद्वेद्वेअक्षरेविनजंतिद्वौद्वौहिमासावृतुरथोमासानामेवतद्रूपं
क्रियतेषडहानिविनजंतिषड्टतवस्तत्वनांधृत्यास्तत्वनांप्रतिष्ठित्याअथोक्तत्वनामेव
द्रूपंक्रियतेषड्पुरुषायानग्निरनुविक्रियतेयदिदंबकुधाग्निर्विक्रियतेयदसावादित्यः
सर्वाइमाःप्रजाप्रत्यङ्स्मादतेएवदेवतेविनक्तिमानशातेनातोन्याकाचन॥१२॥इति
तांड्यब्राह्मणेदशमःप्रपाठकः समाप्तः॥६॥१॥६॥१०॥श्री॥स्तोमोयुज्यतेसत्रियेभ्यो

॥१२०॥ ॥१२०॥ ॥१२०॥

हृभ्यैः प्रत्नवतीभिश्चोपवतीभिश्च यस्य प्रत्नवन्त उपवतीभ्यः पूर्वा युज्यंत ब्रह्म
तत्पूर्वं क्षत्राद्युज्यते ब्रह्म हि पूर्वं क्षत्रान्मनस्तत्पूर्वं वाचा युज्यते मनो हि पूर्वं वा
चो यद्धि मनसाभिगच्छति तद्वाचा वदति बृहत्तत्पूर्वं रथंतराद्युज्यते बृहद्धि पूर्वं
ऽरथंतराद्द्विडिसातुवैरथंतरं पूर्वं योगमानशे संभार्यास्त्व चामवंति यथा शिष्ट
त्वहिछां संभरे देवमेवैतां संभरंति गत्यैनवमवंति न वाहस्य युक्त्या रुचचैवा
हर्षुनक्ति यथा प्रार्थस्य शम्या अवदध्यादेवमेवैतं न वाहस्य शम्याऽवद
ध्याति गत्यै त्रिवृद्देवस्तोमो भवति तेजसे ब्रह्मवर्चसाय॥१॥ उभाभ्यां वै रू

१२१

पाम्यांबहिष्पवमान्योयुञ्जतेयज्ञामास्तोमोभवतितद्वाउष्टुनिराहवंत्या
उयानिभवंतियुक्तमेवतेराद्धमत्यग्नआयाहिवीतयआनोमित्रावरुणा
याहिसुषुमाहितइंद्राग्नीआगतंसुतमितिरथंतरमेवतद्रूपंनिद्योतयति
१२ स्तोमः॥ ॥२॥ ॥प्रास्तामासोविपश्चितइतिगायत्रीभवतिप्रेत्याजमिडोरणानि
ब्रह्मवइत्यभिक्रांत्यैसुताइंद्रायवायवइतिसंस्तुत्यैप्रसोमदेववीतयइ ॥स्तोम॥
तिप्रेत्यैप्रतुद्रवेतिप्रेत्यैप्रवाएतेनाद्ध्रुवंतिगायत्रंभवतियदेवगायत्रस्यब्रा
ह्मणामाश्वंभवत्यश्वोवैभूत्वाप्रजापतिःप्रजाअसृजततस्प्राजायतबहुरभ ॥३॥

वत्स्रजायतेबहुर्भवत्याश्वेनतुष्टुवानएकाह्नरंनिधनमुपयंतिरथंतरस्यानति
वादायानतिवाद्येनंभ्रातृव्योभवतियएवंवेदसोमसामभवतियथावाइमाअन्या
ओषधयएवंसोमआसीत्सतपोतप्यतसएतत्सोमसामापश्यत्तेनराज्यमाधि
पत्यमगच्छद्यशोभवद्राज्यमाधिपत्यंगच्छतियशोभवतिसोमसाम्नातुष्टु
वानोयौधाजयंभवतियाद्वयौधाजयस्यब्राह्मणमौशनंयदौशनस्य
स्तोमः॥ ॥३॥ ॥अभित्वाशूरनोनुमइत्यभीतिरथंतरस्यरूपंराथंतरं
ह्येतदहःकयानश्चित्रआभुवदितिकवत्यस्तेनप्राजापत्याःकोहिप्रजा

पतिः प्रजापतेरा्प्नैतं वो दस्मम्रतीषहं व सोमं दन्नमं घसोमि वसंनस्त्व सरे
ष्ठाधन वइत्स्मीतिरथं तरस्यरूपं राथंतरं ह्येत दहरिं गार्भिर्हवाम
हइतिह वंतएवैनंतरोमिवीविरद्धस्तुमितिस्तोमोवैतरोयज्ञाविरद्धस्तु
स्तोमेनवैयज्ञोयुज्यतेयत्तरोमिवीविरद्धस्तुमित्याह यज्ञमेवतद्युनक्तिर
थंतरंभवतिब्रह्मवैरथंतरं ब्रह्मन्नायरोयमहब्रेह्मणएवतद्व्रह्माक्रम्यप्र
यंतीयंवैरथंतरमस्यामेवप्रतिष्ठायसत्रमासतेवामदेव्यंभवतिपशवोवै
वामदेव्यंपश्नूनामवरुध्यैप्राजापत्यंवैवामदेव्यंप्रजापतावेवप्रतिष्ठाय

सत्रमासते नौधसं भवति ब्रह्म वै नौधसं ब्रह्म प्रायणीयमहर्ब्रह्मण एव तद्ब्र
ह्माक्रमंते कालेयं भवति समानलोके वै कालेयं च रथंतरं चेयं वै रथंतरं प
शवः कालेयमस्यां चैव पशुषु च प्रतिष्ठाय सत्रमासते द्ववदिडंतथाह्नेत
स्याह्नो रूपं ६ स्तोमः ॥४॥ प्रासामासो मदच्युत इति गायत्री भवति मद
वद्वैरसवत्तृतीयसवनं मदमेव तदसंदधाति यया पवस्व देवयुरित्येति
रथंतरस्य रूपं ६ राथंतरं ६ ह्येतदहः पवते हर्यतो हरिरिति बृहतो रूपं बृ
ना १ हदेव तदेतस्मिन्नहनि नियुनक्ति तद्युक्तं ६ स्वआरमंते प्रसुन्वानायांधस इति प्र

123

वस्तोमंभवंतिप्राणानीषेरयमिवह्येतदहरभिप्रियाणिपवतेचनोहितइत्य
भीतिरथंतरस्यरूपंराथंतरंह्येतदहर्यज्ञायज्ञावोअग्नयइत्यग्नि
वैयज्ञोयज्ञएवतद्यज्ञंप्रतिष्ठापयतिगायत्रंभवतियदेवगायत्रस्यब्रा
ह्मणंसंहितंभवतिद्व्यक्षरणिधनंप्रतिष्ठायैप्रतिष्ठायैवसत्रमास
तेसफंभवतिसफेनवैदेवाइमांलोकांसमाप्नुवन्यत्समाप्नुवंस्तत्सफ ॥ ॥
स्यसफत्वमिमानेवैतेनलोकांत्समाप्यसत्रमाँतआत्मारंभवत्यष्टौवाए सर
ताःकामदुघाआसंस्तासामेकासमशीर्यततसाऌषिरभवद्दृच्यतेसैत

षोयएवंवेदतासुदेवासुराअस्पर्द्धंततेदेवाअसुरान्कामदुघाभ्यआद्धारे
णानुदंतनुदतेभ्रातृव्यंकामदुघाभ्यआद्धारेणतुष्टुवानएभ्योवैलोकेभ्यो
रसोपाक्रामत्तंप्रजापतिराद्धारेणाद्धारयद्यदाद्धारयत्तदाद्धारस्याद्धा
रत्वंतस्माद्यःपुरापुण्योभूत्वापश्चापापीयांस्यात्दाद्धारंब्रह्मसामकु
र्वीतालंन्येवेंद्रियंवीर्यं ६ रसमाद्धारयतिजनुषेकचौभवतोङ्गोघृत्ये
यद्वाएतस्याङ्गोघृतंतदेताभ्यांदाधारगौरीवितंभवतिगौरीवितिर्वो
एतच्छाक्त्योब्रह्मणोतिरिक्तमपश्यत्तद्गौरीवितमभवदतिरिक्तंवाएत

दतिरिक्तेनस्तुवंतियज्ञैरीवितेनाहीनांछंदस्त्वनवद्भवत्यपिप्रजायाउ
पक्लृप्तंवृषावाएतद्वाजिसामवृषभोरेतोधाजयस्तुवंतिश्वःप्रजायते
नुष्टुभिछंदसांक्रियतेनुष्टुभ्निछंदसांयोनिःस्वायामेवतद्योनौरेतोधत्ते
प्रजात्यैप्रजायतेबहुर्भवतियएवंवेदद्युदासंभवत्येतौवाउदासौस्व
र्गस्यलोकस्यावसानदर्शौपूर्वेणपूर्वमहःसंस्थापयंत्युत्तरेणोत्तरम ॥२९॥
हरभ्यतिवदंतितद्यथादःपूर्वैर्युःस्पष्टंत्वणोदकमन्ववस्यंतोयंत्येवमे
वैताभ्यांस्वर्गंलोकमन्ववस्यंतोयंतिगौतमंभवतिसामार्षेयवत्स्वर्गो

ययुज्यतेस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवानोयदुचैवानुष्टुभस्यमध्येनिधन
स्यब्रह्मसामतदुचैतस्यकावंभवतिलोकविंदुसामविंदतेलोकंकावेन
तुष्टुवानःस्वारसुस्वरेणस्वरेणहिदेवेभ्योंततोनाद्यंप्रदीयतेस्वरेणैवत
द्देवेभ्योंततोंनाद्यंप्रयच्छतियज्ञायज्ञीयंभवतिवाग्यज्ञायज्ञीयंवाचि
यज्ञःप्रतिष्ठितोवाच्येवतद्यज्ञमंततःप्रतिष्ठापयंतितेवाचोधिष्ठज्ञा
रमंतेत्रिवृद्देवस्तोमोभवतितेजसेब्रह्मवर्चसाय॥५॥१वस्वोवाचो
अग्निआयइतिद्वितीयस्याहुःप्रतिपद्भवतिपवस्वेतिवैराग्यंतर८रूपमग्नि

यइतिबार्हतमुभेरूपेसमारभतेद्विरात्रस्याविस्रꣳसायपवस्वेंदोवृषासुतइ
त्यनुरूपोभवतिवृषण्वद्वाएतदैंद्रंत्रैष्टुभमहर्यद्द्वितीयंतदेवतदभिवदति
पूर्वमुचैवतद्रूपमपरेणरूपेणानुवदतियत्पूर्वꣳरूपमपरेणरूपेणानुव
दतितदनुरूपस्यानुरूपत्वमनुरूपएनंपुत्रोजायतेयएवंवेदस्तोत्रीया
नुरूपौत्वचौभवतःप्राणापानानामवरुध्यैवृषण्वंतस्तृचाभवंतींद्रियस्य ॥१२॥
वीर्यस्यावरुध्यैतृचउत्तमोभवतियेनैवप्राणेनप्रयंतितमभ्युद्यंतिपंच
दशएवस्तोमोभवत्योजस्येवतद्वीर्येप्रतितिष्ठत्योजोवीर्यंपंचदशः॥६॥ १२५

पंक्रं र
८९ ७

उभाभ्यांवैरूपाभ्यांबहिष्पवमानेयोयुङ्क्तेयत्सामास्तोमोभवतितद्राङ्गेषुनि
राहोपस्थितान्याङ्गानिभवंत्यग्निंदूतंवृणीमहेमित्रंवयं॰हवामहइंद्रमिद्गा
थिनोबृहदिंद्रेइअग्नानमोबृहदितिबार्हतमेवतद्रूपंनिर्द्योतयतिस्तोमः॥१॥
वृषापवस्वधारयेतिगायत्रीभवत्यङ्गाधृत्यैवृषएवत्यास्त्रिष्टुभोरूपेणत्रैष्टु
भ॰ह्येतदहः पुनानःसोमधारयेतिधृत्यैवृषाशोणोअभिकनिक्रदद्गाइति
वृषएवत्यास्त्रिष्टुभोरूपेणसमृद्धावृषएवद्वाएतदैंद्रंत्रैष्टुभमहर्यद्वितीयंतदेव
तदभिवदतिगायत्रंभवतिमदेवगायत्रस्यब्राह्मणंयोक्ताच्छंभवतियुक्ता

कौंलोकमपश्यत्सगौरिवीतोकस्मात् शा [illegible]

वयत्संनाद्यमायास्याभ्यां तुष्टुवानो वासिष्ठंभवति वसिष्ठो वा एतेन वैड वस्तुत्वांडासा
श्वोवा आंगिरसः शिश्नजा तो विपर्यहरत स्मान्मत्रोपाक्रामस्सतपोतप्यत सए
तद्योक्ताश्वमपश्यत्तंमंत्र उपावर्त्तेन तद्वावसत हर्षु कामयत कामसनिसाम
योक्ताश्वं काममेवैतेनावरुंध आयास्यं भवत्यायास्यो वा आंगिरस आदित्या
नां दीक्षितानामन्नमाश्नात् ७ स्रुग्गार्ह्स सतपोतप्यत सएत आयास्यमपश्यत्ता
भ्यां ७ स्रुचमपाहरत्तापस्रुच ७ हरत आयास्याभ्यां तुष्टुवान एभ्यो वै लोकेभ्यो व ॥२२॥
ष्टिरपाक्रामत्तामयास्य आयास्याभ्यामच्यावयच्यावयति वृष्टिमायास्याभ्यां
तुष्टुवानो न्नाद्यं वाव तदेभ्यो लोकेभ्योपाक्रामत्तदयास्य आयास्याभ्यामच्यावयच्या

२५

त्यै स्वर्गाल्लोकान्न च्यवते तुष्टुवानः स्तोमः ॥ ८ ॥ त्वामिद्धि हवामह इति त्व
मिति बृहतो रूपं बार्हतः ह्येतदहर् निधनवत्सुराधस समिति युञ्जते वै पूर्वेणा
ह्ना न्येतेन प्रयंति त्वामिद्धाह्या नर इत्यध्वैव बह्वश्वसमार न्नते द्विरात्र
स्याविस्वः सायव रुद्धवति वध्मैवै वृद्धर्भ द्वितीयमह वैर्षभ लाए
वतद्धर्भी क्रमंते रैपतं नवति साम्राविर्विवाहो यज्ञस्य संतत्यै माधुछं
दसं भवति सा मार्षेयवत्स्वर्गाय युञ्जते स्वर्गाल्लोकान्न च्यवते तु
ष्टुवान ऊर्द्धं तथा ह्येतस्याह्नो रूपं स्तोमः ॥ १० ॥ यस्तोमदाव

रण्य इति गायत्री भवति मदवद्वै तृतीयसवनं मदमेव तदुत्संदधाति
पवस्व मधुमत्तम इति पवंत इव ह्येतेनाह्नां मधुमत्तम इत्यन्नं वै मध्वन्नाद्य
मवतद्यरुन्धे मानेर्दधातीड मच्छसुता इम इतीन्द्रियस्य वीर्यस्यावरुध्या
अयं पूषा रयिर्भग इत्यनुष्टुभः सत्यस्त्रिष्टुभो रूपेण त्रैष्टुभं ह्येतदहर्
पामतीनां पवते विचक्षण इति जगत्यः सत्यस्त्रिष्टुभो रूपेण त्रैष्टुभं
ह्येतदहर्गायत्रं भवति यदेवगायत्रस्य ब्राह्मणाच्छंसिना विष्णुतं भवति १२९
हविष्मांश्च वै हविष्कृदांगिरसावास्तां द्वितीये हनि हविष्मानरा

ग्नेन्वमहनिहविष्कृदयः हविष्मानित्येवजातमहर्जीतः सोमंघ्रा
हृदेवन्यः सामैवास्मा आशिषमाशास्ते सा महिसत्याशीः शंकृन
वत्यज्ञाधत्येयहा अथतः शंकुना तद्धावर तदुसीदंतीयमित्या
कुरेतेनवैप्रजापतिस्सर्वमिदमौध्यो कानसीदयदसीदत्तत्सीदंतीय
स्यसीदंतीयत्वमर्थंइदमौध्यो कांत्सीदन्तिसीदंतीयेनतुष्टुवानः
सुखानंनवतिस्वर्वंद्वैराथंतरः रूपः स्वर्सिंधनं बार्हतः स्वर्सिंध
नंनवतितथाह्येतस्याङ्गारूपं चैवावाएतावुपोहंतेस्वर्गस्यलोक

स्यसमष्ट्यै गौरीवितं भवति यदेव गौरीवितस्य ब्राह्मणं क्रौंचं भवति वा
ग्वै क्रौंचं वाग्वा दशाहो वाच्येवैतद्वाचास्तुवते यज्ञस्य प्रत्त्यै यामं
भवत्येतेन वै यमोऽनपजय्यममुष्य लोकस्याधिपत्यमाश्नुतानप
जय्यममुष्य लोकस्याधिपत्यमश्नुते यामेन तुष्टुवान एतेन वै
यशीयमः स्वर्गं लोकमगमयत्स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै स्वर्गा
ल्लोकान्न च्यवते तुष्टुवानः स्तोमः ॥१०॥ एहस्तुत्रं वालित इत्यहि ९२२
वत्या भवंति तृतीयस्याह्न उपहव्याय संतत्या अपछिदि व वा एतद्य

शकांडं यदुक्त्वा नियद्दत्तिसलोमलायैवैवाह्यसिवीरयुरितिसमानंव
रत्यइद्दमिद्धमससदिंतीडंविश्वाअवीरद्धंनित्यवर्द्धंतह्यतर्हियज
मानमेवैतयावर्द्धयंतिसाकमश्वंनवत्युक्त्वानामनिजित्याअनि
क्तांत्याएतेनह्यग्रउक्त्वान्यम्यजयन्नेतेनान्यक्तामन्नामहीयवंन
वति क्तितिश्वान्नायंवसमानंवद्दंतीषुक्रियतद्दमि
द्धमससदितिसत्रंवाएतदहरग्निनिर्वदतियत्पंवद्दंयज्ञायत्रीषु
ब्रह्मसामनवतिब्रह्मवैवततरसत्रंवसयुजीकरोतिब्रह्मैव

तत्त्रयस्य पुरस्तान्निदधाति ब्रह्मणस्तत्त्रंच विशंचानुगं करोति ब्रह्म वै
पूर्वमहः क्षत्रं द्वितीयं यज्ञायज्ञीयं ब्रह्मसाम भवति ब्रह्म तद्यज्ञासा
दयति ब्रह्म हि गायत्री तदु समानं वदन्तीषु क्रियते समृद्ध्या
आष्टादंष्ट्रं भवत एयाहा इति वाइडा रथन्तरं हन्नैयादेहावति
न्यग्नञ्हाहावे बृहत्सामनी वीर्यवती उ ऊए वै ताभ्यां वीर्यमवरुन्धे
पंचदश एव स्तोमा भवत्योजस्य वत्तद्वीर्ये प्रतितिष्ठत्योजो वीर्यं १२२
पंचदशः ॥११॥ इत्येकादशः प्रपाठकः ॥ ॥ दविद्युतत्यारुचेति १२६

तृतीयस्याह्नः प्रतिपद्भवति दधिक्रततीवै गायत्रीपरिष्टामं तीत्रि
ष्टुब्भावाची जगती त्रीणिरूपाणि समारभ्नते विराजस्याविस्वा॰ सौ
ते अस्त्यमिंद्व इत्यनुरूपा नवत्येत इतिवै॰ प्रजापतिर्देवान
सृजतासृयमिति मनुष्यानिंद्व इति पितॄं॰ स्तदेव तदग्निवद्
ति सर्वमुचैव तद्रूपमपरेण रूपेणानुवदति यत्सर्वं॰ रूपम
परेण रूपेणानुवदति तदनुरूपस्यानुरूपत्वमनुरूपए नं
पुत्रोजायते य एवं वेद स्तोत्रीयानुरूपौ तृचौ भवतः प्राणापा

नानामवरुध्येराजामेधान्निरीयतेपवमानोमनावध्यंतरिक्षेण
यातवइत्यंतरिक्षदेवत्यस्त्वोभवत्यंतरिक्षदेवत्यमेतदहर्य
त्तृतीयंतद्देवतंतदभिवदतिपंचैर्वोभवतिपंचपदापंक्तिःपाङ्क्तम
न्नमन्नाद्यस्यावरुध्यैत्वचउत्तमोभवतियन्नेवप्राणेनप्रयं
तितमभ्यध्यंतिसहृदयाएवस्तोमोभवतिप्रतिष्ठायैप्रजात्यै॥
अग्निनाऽग्निःसमिध्यतइत्याग्नेयमाज्यंभवतिसर्वएवदेते
हनीसमिद्धेतृतीयमहरग्निंसमिंधेमित्रउकुवेशतदसमिति १३५

राथंतरंमैत्रावरुणःकुर्वइति वै राथंतरः रूपः रथंतरमेतत्परोक्षं
यद्धूरूपः राथंतरमेवतद्रूपंनिर्घातयतीडाणसः हि हसस इत्येडः
समिवंवाइमंलोकादहविरंतरिक्षेदेवत्यमेतदहर्यच्चतीयं
तदेवतदग्निंवदतिताकुर्वययादिदमितिराथंतरमैन्द्रानःकुर्वइ
ति वै राथंतरः रूपः रथंतरमेतत्परोक्षंयद्धूरूपः राथंतरमेवत
द्रूपंनिर्घातयतिस्तोमः ॥२॥ उद्घातेजातमंधसइतिगायत्रीभव
त्युद्वाएतदहर्यच्चतीयंतदेवतदग्निंवदत्यंधस्वतीन्नवत्यह

छन्दवि रा
१३१

वोअंभोङ्आरंन्नोनिसोमासआयवइत्यनीतिरथंतरस्यरूपंबृहदि
तिष्ठहतउनयोः सहरूपमुपेत्युनौहिवसीवितदहरितस्यावाच
ईरयतिषवड्ढिरितितृतीयस्याक्नोरूपंतेनतृतीयमहरारनं
विष्ठुनः सत्योऽगत्योरूपमाजागतः ह्येतदहर्गायत्रंभवतियद
बगायत्रस्यबाह्मणंवै ष्टंनंभवत्यहर्वाएतदष्टीयततद्देवावै
ष्टंनेर्वीष्टनुवः स्तद्वैष्टंनस्यवैष्टंनत्वंदिवा इतिनिधनमुपयं १३५
तिदिशांधत्यैपारूपमजंनंभवत्यहर्वाएतद्विलीयमानंतदक्षा

२३१

स्यसर्वं न तस्माद्देवाः पौरुमऊेन रक्षांस्यपाघ्नन्नपपाप्मानः हतैषो
रुमऊेन नुदुवानो देवाश्च वा असुराश्चास्पर्द्धन्त ते देवा असुरा
णां पौरुमऊेन पुरा मज्जयन्यत्पुरा मज्जयंस्तस्मात्पौरुम
ऊं पाप्मानमेवैतेन भ्रात्रव्यं मज्जयति गौतमे भवति यदेवगौ
तमस्य ब्राह्मणा मनुनयतस्ता नं तथाल्पे तस्याङ्को रूपमन्तरिक्षं भ
वत्यन्तरिक्षदेवत्यमेतदहर्यच्च तृतीयमन्तरिक्ष एवतदन्तरिक्षेण
स्तुवते प्रतिष्ठाया आष्कारणिधनं काण्वं भवत्यासिं वै राथन्तरं॥
१ ति

॥ए॰ चद्विसो

१३२

ग

रूपꣳह स्मितिबार्हतं तृतीयमेवतदूपमुपयंति समृध्या अंगिरसाꣳसं
क्रोशानवत्येतेनवा अंगिरसः संक्रोशमानाः स्वर्गलोकमायंस्व
र्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै स्वर्गाल्लोकान्न च्यवंते तुष्टुवानः स्तोमः
आयद्वा वदं डंते शतमिति शतवत्यो भवंति शतवद्वै पशूनाꣳ रूपꣳ
सहस्रवत्य पशूनामेवैतानी रूपमवरुंधते वयं घ त्वा सुतावंत इति स
तो बृहत्या वषीयश्छंद आक्रमेते न पश्चꣳ शायतर तिरि त्तिषा १३६
सति वाजं पुरंध्यायुजा वदं डंपुरुहूतं न मे गिरस्यान दस्तारमुद्दत

१३२

मिवैवैत्तृतीयमहर्यदेतदावदत्स्वरं भवत्यहरेवैतेनैव प्रतिष्ठापयति पंचनि
धनं वै रूपं एष्टं भवति दिशोधत्यैपंचपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तमन्नमन्नाद्य
स्यावरुध्यै दिशो वा एतत्सामयद्रूपं दिशो ह्येवैतेनाभिवदत्यथ
यत्पंचनिधनं तेन त्रिणवं पंच ह्यृतव ऋतुभिश्च वा इमे लोका दिग्भि
श्चावृतास्तेष्वेवानेयजमानं प्रतिष्ठापयति यजमानं वा अनु
प्रतितिष्ठंतमनुजाता प्रतितिष्ठति य एवं विद्वान्वैरूपेणोद्गायति दि
ग्वद्भवति भ्रातृव्यस्यापनुत्त्यै दिशं विदशामिति निधनमुपयंति दि

पञ्चविंशा
२३३

शांधैत्येतस्मिन्रूपरिष्टादिष्टान्निधनमुपयंतितेनबार्हतःघ्नंतरोवा
अयंलोकोबार्हतोसावुनेएवतद्बृहद्रथंतरयोरूपेणापराघ्नोत्यनड्वा
होवाएतौदेवयानौयजमानस्ययद्बृहद्रथंतरेतावेवतद्यानातिस्वर्ग
स्यलोकस्यसमष्ट्याअश्ववदुंवतिवजोत्ययथामंडूकआह्वरात्येवं
१३७ निधनमुपयंत्ययातयामतायैद्वादशवैरूपाणिभवंतिद्वादशमासाः १३७
संवत्सरःसंवत्सरएवप्रतितिष्ठतिविरूपःसंवत्सरोविरूपमन्नम
न्नाद्यस्यावरुध्यैमहावैष्टंभंब्रह्मसामभवत्यन्नाद्यस्यावरुध्यैयदा

वैपुरुषोन्नमत्त्यथांतरक्षोविसृज्योदिशाइतिनिधनमुपयंतिदिशांश्चैत्येसतो
बृहतीषुस्तुवंतिरूर्वैय्योरक्षोः प्रत्यक्षमायवैरोरवमच्छावाकसामनव
त्यग्नैर्वैरूपोरूपेणाग्निरग्निर्वाएतस्यपशूननपक्रमयतियस्यपशवोवाप
क्रामंत्यग्निरेतस्यपशूननिक्रमयतियस्यपशवोवाभिकामंत्यन्यस्य
वास्यपशवः क्रामंतियएवंविद्वान्वैरोरवेणस्तुतेपरिष्टुब्वैडंतथाहस्य
[illegible]याह्नोरूपं स्तोमः ॥५॥ तिस्रोवावउदीरतइतितृतीयस्याह्नोरूपं
तेनतृतीयमहरारभंतेउद्वाएतद्विवदहर्यत्तृतीयंतदेवतदभि
वदत्यासोतापरिषिंचतेतिपरिवत्याभवंत्यंतोवैतृतीयमहस्तस्मै

ताःपर्याह्येसखाय आनिषीदतेत्युद्धतमिव वै तृतीयमहर्यदाहनिषी
दतेत्यहरेवैतत्प्रतिष्ठापयति सुतासो मधुमत्तमा इत्यनुष्टुभः सत्या
जगत्या रूपेण जागतं त्वेतदहः पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पत इति वि
ततमिव वा इदमंतरिक्षमंतरमंतरिक्षदेवत्यमेतदहर्यत्तृतीयं
तदेवंतदभिवदति गायत्रं नवति यद्देवगायत्रस्य ब्राह्मणतां पाश्वोहं
नवति पश्चवाड्ढा एतेनांगिरसश्चतुर्थस्याह्नो वान्वदंतीमुपाश्र १३९
लोकास्सहो वाजितिनिधनमुपेतदस्याभ्युदितं तदहरेव सद्वावः सा
मन्नवति वाग्वैद्धादशाहो वाच्येवतद्वावास्तुवते यज्ञस्य प्रभृत्यानि

ष्किरीयाः सत्रमासत तेन तृतीयमहर्न्वाजानंस्तानेतत्साम गायमानानावा
गुपाप्लवत तेन तृतीयमहः प्राजानंस्त कवं नियं वा वनस्तृतीयमह
रन्वीहत्शदिति तृतीयस्यैवैषाह्नो दृष्टिः शौक्तं भवति शुक्तिर्वा एतेनां
गिरसोऽञ्जसा स्वर्गं लोकमपश्यत्स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै स्वर्गा
ल्लोकान्न च्यवते तदु ष्टुवानो गौरीवितं भवति यद्देवा गौरीवितस्य ब्राह्म
णं वाष्ट्री साम भवतीडं वा अस्यामग्निः प्रीतानि नास्थापयंस्तम
नेन वाष्ट्रास्थापयंस्तद्दावताः स्तर्ह्येकामयंत तं कामं सनि साम वा

पं-ब्रां-सा
१३५

ष्ट्रीसामकाममेवैतेनावरुंधइंद्रोवृत्राद्बिभ्यज्जांशाविशात्तंत्वाष्ट्रोब्रुवन्नुज
नयामेतितमेतेःसामभिरुज्जनयन्नजायामहाइतिवैसत्रमासतेजायं
तएवारिष्टंभवतिदेवाश्चवाअसुराश्चास्पर्द्धंतयंदेवानामब्रुवन्नससमभ
वद्यमसुराणांःसःसोभवत्तेदेवास्तपोतप्यंततएतदरिष्टमपश्यंस्त
तायंदेवानामब्रुवंस्सःसोभवद्यमसुराणांनस्ससमभवदनेननारिष्टा
मतितदरिष्टस्यारिष्टत्वमरिष्ट्याएवारिष्टमंततःक्रियतेवीडंभवति १३६
त्रिरात्रस्यधृत्यैइद्वंतीमिजामुत्रमामुपयंतिनतुर्थस्याद्धःसंत्यैसा
त

१३५

मः ॥५॥ ब्रमः हिरण्यगाय नेतिं यज्ञायतेतिं म[illegible]एव वतद्रूपं क्रियते तं तेम

दंगत्ली मंसीतिं मद वैद्वे रसवन्त्रतीयसवनं मदमेवतदुसंदधातिं श्र

धीहवंतिर श्याद्वतिं श्रुत्याएव ब्रमः हिष्ठीयं भवतिं ब्रमः हिष्ठीयेन वा

इंद्रो वृत्राय वज्रं प्रावर्तयत्तमस्तृणुतं त्रातव्यवान्त्रमः हिष्ठीयेनो क्ती

नित्रणयतस्तृणुते त्रातव्यं वसीयाः आत्मना भवति हारिवर्सं नवंती

उश्चवेन मुविश्वासुरस्समदधातां ननोनक्तं नदिवाहनं नार्द्रेण न

शुष्केणेति तस्य व्युष्टायामनुदित आदित्ये पांफेनेन शिरश्छिनेदतं

२३५

ह्वि न नक्तं न दिवा यच्छायामनुदित आदित्य एतं नार्द्रं न शुष्कं यदपां फेनस्त

नं पापीयं वावंव ददन्च वर्त्तत वीर हन्नद्रुलद्रुह इति तं नर्चा न साम्ना

प हे ३ म शाकोतं द्वारि वर्स्यस्यैव निधनेनापाहताप शुवः हतेहारि

वर्स्यस्य निधनेनाश्रियं व हर श्वापेति नु शुवानसौ रश्मिं नवत्यं गि

रसः स्वर्गं लोकं यतो रक्षाः स्यच्छ सवं त तान्येतेन ति रश्म्यां गिरस

५६ स्तिर्यङ्ङ्यर्यवे यत्तिर्यङ्ङ्यं वैतस्मात्ते रश्मिं पाप्मा वावसतानसव ततं १४०

ते रश्म्यै नापाब्रताप पाप्मानः हतेते रश्म्येन तु शुवानः सहदत्रा

२३६

एवस्तोमा भवति प्रतिष्ठायै प्रजात्यै ॥८॥ प्रत आश्विनीः पवमानधेनव इति
चतुर्थस्याह्नः प्रतिपद्भवत्याप्त त्रिरात्रे गायत्र्या रूपेण प्रयन्ति प्रति वै गायत्र्या रू
पं जगती प्रतिपद्भवति जागतमेतदहर्यच्चतीयं जगत्या एवतज्जगतीमभिसं
क्रामंति यदेतान्याप्रतिपत्स्यात्प्रतिकूलं वानुकूलं वा स्यात्पवमानो अजीज
नदित्यनुरूपो भवति जनद्वा एतदहर्यच्चतुर्थमन्नाद्यं जनयति विरा
जं जनयत्येकवि॰श॰ स्तोमं जनयति सर्वमु चैवतद्रूपमपरेण रू
पेणानुवदति यत्सर्वं॰ रूपमपरेण रूपेणानुवदति तदनुरूप

पंचविंश
२३९

स्यानुरूपत्वमनुरूपएनं पुत्रो जायते य एवं वेद स्तोत्रीयानुरूपौ तृचौ
भवतः प्राणापानानामवरुद्ध्यै द्वौ भवतस्तत्तनांधत्यै तृचं त्रमो भ
वति येनैव प्राणेन प्रयंति तमभ्युद्यंत्येककविंशएव स्तोमो भवति प्रतिष्ठा
यै प्रतितिष्ठति ॥७॥ जनस्य गोपा अजनि इ जागृविरित्याग्नेयमाज्यं भव
१५१ ति जनद्वा एतदहर्यच्चतुर्थमन्नाद्यं जनयति विराजं जनयत्येकविं
शं स्तोमं जनयत्ययं वां मित्रावरुणेति बार्हतं मैत्रावरुणं बृहदेतत्प १५०
रागंयद्विराजं बार्हतमेवतद्रूपं निर्याति यत्ती ओ दधीचो अस्य ग्निरिति
२३९

दाधीचस्त्वा नवतिरध्यर्द्धा आंगिरसो देवानां पुरोधानीय आसीदन्नैवेन
त्मणः पुरोधान्नाद्यस्यावरुध्याद्यं वामस्य मन्त्रानद इत्येवं ऋग्नमिं ऋग्नीपू
र्वं स्तुतिरन्वाह इहि रिवाजनीत्यानुष्टुभीवैव ष्टिरानुष्टुभेमतदहर्यञ्च
तुर्थः समीच्यो विराजोदघात्यन्नाद्याय स्त्रामः ॥८॥ पवस्वद दत्साधन इति
गायत्री नवतिस्त्रिष्टप्यत्पवस्वेतितद्बृहतो रूपं बार्हतः हेतदं स्वार्हतः २२
सामरारत्न सख्य इंद्रा दिवेदिवे पुरूतिबन्त्रो निच रंतिमामवपरिधीः
रतितोः इतीत्यतिद्या यंछ ऊनाइव पतिमेत्यतिद्य पतत्सुनानो अक्रमी

रचविस
१३८

दनीति गायत्र्यः स त्य स्त्रिष्टुभो रूपेण तस्मात्त्रिष्टुभो लोके कि यं ते गायत्रं भ
वति यदेव गायत्रस्य ब्राह्मणं वनुस्सिधनू माथर्वेणं भवति वत रात्रस्य
धत्त्ये वनुष्पदानुष्टु बानुष्टुभमेतदहर्ष्येत तु र्थे मे षडं वा आथर्वणा
१५२ नि नेषडमेवतत्करोति निधनकामं भवत्येकं वा अन्यन्न निरुक्ते
न निधनेन कामः स नात्यये तन्निधनकामः सर्वेषां कामानामव
रुध्या आष्टादं ष्टं भवति यदेवाष्टादं ष्टस्य ब्राह्मणमात्रीशवं भवत्य १५२
नोधत्त्ये यद्वा अधत्तम भी शुना तद्दाश्म रा तु तु न्नं णायत्तित थाहये तस्या
१३८

ज्ञात्वैवं तु स्विधनमांगिरसैन्न वतिवत्तूरात्रस्य षष्ठे त्ये सवः दृष्टं तथाप्येतस्य
ज्ञारूपं सत्रासाहीयं न वनियद्वा असुराणाममसोढ मासीन्तद्देवाः सत्रा
साहीयेनासहंत सैवैनान सहमहीति तत्सत्रासाहीयस्य सत्रासाहीय
त्वं सत्रा चात्र त्यं सहते सत्रासाहीयेन तु षुवानो गायत्रीषु स्तुवंति
प्रतिष्ठायै ब्रह्म वर्चसाय येनैव प्राणेन प्रयंति तेन मभ्युद्यंति तदूषं त्वं लो
गायत्र्या नवंति तदु त्रैष्टुभ ना इष्टू पान्न यंति स्तोमः ॥२८॥ पिबा सोममभिंद्र
मंदतु त्वायंते सुषाव हर्यश्वाद्रिः सोतुर्बाहुभ्यां सुयतो नार्वेत्य यतमित्र

वैरं चतुर्थमहस्तस्यै वयत्यै विश्वाः २ तना अग्नि भूतरन्नर इत्यतिजगती
वषण्णयश्छन्दः आक्रमतेनप श्रः शायाय पश्रः शा दूव बाए षयज्यायसश्छं
दसः कनीयश्छन्दः उपयन्ति यदेषा चतुर्थेऽहन्यतिजगती क्रियते तेनप
२-५३ श्रः शायया यासाजा वर्षलीनाममिति राह्यः ह्येतर्हि वावागच्छन्त्याज्यमेवे
तयायजमानं गमयन्ति छन्दांसि वै देवा आदित्यः स्वर्गं लोकमहरं २५३
स्तेनाध्रियन्त तं वै राजस्य निधने नादाः हः स्तस्मात्परां द्वौ वा द्वादित्यस्त
पति परा द्वाहे वो द्वे कारः परस्तावं परस्तुत्य विहं नान्विछ्न्नोति सुखए

वतदन्नाद्यंधत्ते मुखंः हिसाक्मुःत्रस्तोवोदशकृत्वोविष्टभोतिदशाक्षराविरा
ड्वैराजमन्नमन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै॥ शतंकृत्वोविष्टभोति भूयसोन्नाद्यस्या
वरुद्ध्यैवैराजः सामभवतिविराड्वसुस्तुवंतिवैराजाविष्टंभाः समीचीवि
राजादक्षात्यन्नाद्यायानुतुन्नंगायतिरेतोधेयायानुतुन्नाद्धिरेतोधीयतेद
क्षिणाकरावुजानुरग्निंमंथंतिदक्षिणतोहिरेतः सिच्यतेउपारुतेहिंस
तेमंथंतिजातमग्निंहिंकुर्वंत समाज्जातंपुत्रंपराचोनिहिंकुर्वंतितंसम
जानायामी [illegible] माः संतगार्हपत्येप्रहरामा॥ आग्नीध्रा॥ आहवनीया॥ ३५

तिरे

त्याहवनीयेजुहुरंत्ये तदायतनेनो वै यजमानो यदाहवनीयस्तमेव तदायत
१५० नंज्योतिष्मत्करोतिज्योतिष्मान्ब्रह्मवर्चसीभवतियएवंवेदाग्निंजुहो
१५४ तिशंत्याआज्येनाग्निंजुहोतितेजोवाआज्यंतेजएवतदात्मंधत्तेप्रह्वा
अग्नेदीदिहिपुरोनइतिविराजाग्निंत्यन्नंविराडन्नाद्यस्यावरुधैवै
शाकंब्रह्मसामभवत्यतिजगतीपुस्तुवंत्यद्रुउक्षौत्याउद्धाएतेनाक्रा
क्रामंतिदिवतिनिधनमुपयंतिपाप्मनोपहत्याअपपाप्मानंहतेवै १५५
शाकंनलुष्टुवानोभरद्वाजस्यपृश्निबावाकसामभवत्यन्नंवैदेवा०

९श्रीतिवदं त्यन्माघस्यावरुधाद्गामिरैडंतथाह्येतस्याज्ञौरूपाःस्तोमः॥

१०॥परिश्रियादिवः कविरितिपरिवत्यान्नवैत्यैतावैवलर्धमहस्तस्य

४० ताःपर्यायैत्वाःह्यंगदेव्येतित्वमितिब्रहतारूपं बार्हतःह्येतदहस्सा

मःपुनानअभिलाव्यंबारंविधावत्यग्रेबावःकनिक्रददित्यग्नःह्ये

तर्हिवावागच्छन्नयमेवैतयायजमानंगमयंतिपुरोजितीवोअंधस

२वै सइतिविराजौराजःह्येतदहःसामःपवतेजनितामतीनामितिगा

तःसवनेषाजश्चिनंग्रहीतंतंत्वतीयसवनेप्रजनयंतिविष्णुमःस

ष्पवमानः

त्यो जगत्यास्त्वेतानस्माज्जगतीनां लोके क्रियंते गायत्रं नवतियदेवगा
यत्रस्य ब्राह्मणं भार्शीयवं नवत्यंगिरसो वै सत्रमासत तेषामाप्तस्यतः
स्वर्गो लोक आसीत्पंथानं तु देवयानं न प्राजानंस्तेषां कल्याण आंगि
रस आध्यायमुदव्रजत्स ऊर्णायुं गंधर्वमप्सरसां मध्ये प्रेंखयमाणमु
पत्रस्ययामिति यां यामभ्यदिध्यासेन मकामयत तमभ्यवदत्कल्या
णा उहत्या ह्मावेव स्यतः स्वर्गो लोकः पंथानं तु देवयानं न प्रजानीथेद १४५
साम स्वर्ग्यं तेन खलु त्वा स्वर्गं लोकमषपथमानुवोवाहमदर्शमिति

४ श्रि ४
पा ७ छै

सएत्कल्याणः सोब्रवीदातौवेनस्यतः स्वर्गो लोकः पंथानं तुदेवयानं नप्र
जानीम इदं सामस्वर्ग्यं तेनस्तुत्वा स्वर्गं लोकमेष्याम इति कस्तेवाच
दित्यहमेवादर्शमिति तेनस्तुत्वा स्वर्गं लोकमायन्नहीयत कल्याण
न्तं हि सावदत्सा एषश्चित्रः स्वर्ग्यं वा एतत्साम स्वर्गं लोकः पुण्य
लोका नवत्या सोयवेन्नतुष्टुवानाय एतं नवति सामार्षेयत्वप्र
शस्तत्वं हीत्यन्नाद्यस्यावरुध्ये हीति वा अन्नं प्रदीयते षोडशिन
मुक्थैवतेनाघधृवाती षादीयं नवत्यायुर्वा आतीषादीयमायुषा

वरुण्याश्रातस्मितान्निधनमुपयंत्यासुरेवसर्वमायुर्वेतिनानदं नवति
ज्यायोन्यारं नमतिलायपंवममहः षष्ठस्याह्नः आरंनस्तेन षष्ठमह
रारनंतेसंतत्येषाडशास्तेरणप्रस्तोतिषोडशिन मुचैवैतेनाद्य
रुत्यांधीगवंनवतिपद्यावाअन्याविराडस्तर्यान्यास्माल्लोकात्पद्य
याविराडन्नाद्यमवरुंधेमुष्मादस्तर्ययानयारनयालौकिकयार
न्नाद्यमवरुंधत्यांधीगवेनतुष्टुवानोवालसपुंनवत्येतस्मिन्वैवैरा
जंप्रतिष्ठितंप्रतितिष्ठतिवालसप्तेरणतुष्टुवानोवत्सप्रीर्भालंदनः १४६

श्रद्धां नाविंदंत स सतपोतप्यत स एतद्धात्सत्रमपश्यत्स श्रद्धामविंदत
श्रद्धां विंदामहा इति वै सत्रमासत ते विंदंत श्रद्धामीनिधनं तथाह्येतस्या
ह्वारूपं निधनं ताः पवमाना नवंत्यश्राध्वत्ये स्तोमः ॥११॥ अग्निं वो
वृधंतमित्यवर्द्धंत ह्येतर्हि यजमानमेवैतया वर्द्धयंति वयमु त्वाम
पूर्व्येत्यपूर्वोःह्येतर्हि प्रजापतेस्तन्वमगच्छन्पूर्वमेवैतया यज
मानं गमयंतीममिंद्र सुतं पिब ज्येष्ठममर्त्यं मदमिति ज्येष्ठ्यांऽह्येत
तर्हि वाचो गच्छं ज्येष्ठ्यमेवैतया यजमानं गमयंति सं धुक्षिति तं नव

तिसिंधुद्वीपो हराजन्यर्षिर्योगपरुदश्वरं स एतत्सैंधुद्वीतमपश्यत्सो
वागच्छत्यत्यतिष्ठद वं ग छ ति प्रतितिष्ठति सैंधुद्वितेन तुष्टुवानः सो
मरं न वति बृहतस्तजः पन्नमिवचैव चतुर्थमहस्तदेतेन बृहतस्त
ऊसातन्नोति सो मरणवसिष्ठस्य प्रियंन्नवत्येतेन वै वसिष्ठ इंद्र
स्य प्रेमाणमगच्छत्प्रेमाणं देवतानां गच्छति वासिष्ठेन तुष्टुवानः सो १४८
१४८ मः ॥१२॥ (१२२२) इंद्र श्रव बृहद्ध्वसमनवतो तमिंद्र बृहद्धेकयात न्वात्यरि १४७
च्यततस्याश्रबिन्नेदन्नयामान्निन्नविषपतीतिसा ब्रवीत्त्वा उज्जी

ते ऽयं यज्ञः क्रतुरस्त्विति सषाऽऽज्य मवत्त दस्य जन्मानि श्रिया यान्त्
व्यः ऽ रिच्यते या गायत्री षुद्विपदा सुष्टु ऽ ताषाऽ शिना स्तुत उपना
ह ऽ रि निः सुन मित्यता वै गायत्र्या द्विपदा ऽ ता सुस्ता तय मिं ऽः प्र
जापति मुपाधा वदूत्र ऽ ह नानी ति तस्मा ऽ ता मनुष्टु नमप हर
सं प्राय छन्त या नास्त णुन यद स्त ता व्यन दत्तन्ना न दस्य नान
दत्वं तं उन रूपा धा वत्त स्मे स मा ना ऽ हा वा णा ऽ ह रा नि मो य म्राय
छन्त मस्त णु नस्त णु ते तं यं नुस्त ष ते य ऽ वं वेद तस्मा द्धरिव

२४

२५ तीषु स्तुवंति हरिवतीः शं॰ संति हरिवतीषु ग्रहो गृह्यते हरिवत्यस्मै निवि
मद्धाय च्छंदः कुवि॰ शायतनो वा एष यत् षोडशी स ह्याहि प्रातःसवने
होत्रा वषट्कुर्वंति समानमाध्यंदिने सवने स तृतीयसवने गौ
रीवितं भवति गौरीवितिर्वा एनं छंदस्या ब्रह्मणानि रिक्तमपश्य
त् गौरीवितमनवदति रिक्तं वा एनं दति रिक्तेन स्तुवंति यद्गौरी १४८
वितेन षोडशिनः स्तुवन्न वा अवत्यपि प्रजाया उपलक्षणो विरा
जं विभुजयान्यत्या॰ धादितिता वा वा पादिति गौपाले यो नु

१४

ष्टुतिनानन्दसङ्कु गौरीवितेन षोडशीनमस्तोऽहं जसा श्रियमुपागता
न्नश्रियाऽवपद्य इत्येष वै विशालं लिबुजया नत्यानिदक्षतियो
नुष्टुत्तिनानन्दं कृत्वा गौरीवितेन षोडशीनास्तुतेञ्जसा श्रियमु
पेतिनश्रियाऽवपद्यते शङ्करीषु षोडशीनास्तु वीतयः कामम
यत वज्रीस्यामिति वज्रो वै षोडशी वज्रः शक्रयो वज्रेणैवास्मै
वज्रः स्पृत्वा ति वज्री भवत्यनुष्टुप्सु षोडशीनास्तु वीतयः कामय
त न मावागति वदद्धितवज्रो वै षोडशी वागनुष्टुब् वज्रेणैवास्मै
वावऽस्पृत्वा तिनैनं वागति वदत्यसा विसामसङ्कुत इत्येतास्तु स्तो

नवं विराडस्वन्नाद्यं कामः षोडशिनास्तुवीत वज्रो वै षोडशी विराजम
न्नं वज्रेणैवास्मा अन्नं स्पृणोत्यन्नादो भवति प्रवो महे महे वृधे भ
रध्वमित्येतासु स्तोत्रीयं त्र्यचं त्रिं॰ शदक्षरा वा एता विराजो यदे
कविं॰ शतिः प्रतिष्ठा सा यद्द्वादश प्रजातिः सा प्रतिष्ठाय प्रजायते नो
चां तस्यायां जीयते य एवं वेदाथ वा एता एकपदा स्त्र्यक्षरा विश्लोऽश्रं
दानुरिजः शाक्वर्य एता निर्वाइंज्ञो वृत्र महान्नृद्धि वं वाएँ निःपाप्मा
नं॰ हंति द्विविं वसीयान्भवति चतुस्त्रिं॰ शदक्षराः स॰ स्तुतो भ
वति त्र्यस्त्रिं॰ शद्देवताः प्रजापतिश्चतुस्त्रिं॰ शो देवतानां प्रजा

रामि १४९

१४९

पतिमेवोपयंत्यरिष्टो हिरण्यः संवदायः षोडशिनास्तुवतेज्योति
ष्मानस्यैषोऽश्रीमेवत्यस्वः रुक्मोऽपतिष्ठतिसाम्यस्तायमात्त
व्यलोकमेवसविधमः स्तिष्ठत्येकाक्षरं वै देवानामवमंक्षरमा
सीत्सप्ताक्षरं परमं नवाक्षरमसुराणामवमंक्षरमासीत्पंचद
शाक्षरं परमं देवाश्च वा असुराश्चास्पर्द्धंत तान्प्रजापतिरनुष्टु
भाभ्रूक्षांतरातिष्ठत्तं देवासुरा व्यह्वयंत स देवानुपावर्तत त
तो देवा अभवन्परासुरा भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भव

१४६

नियश्चवेवेदतेदेवाअसुराणामेकाक्षरेणैवपंचदशाक्षरमेवंजगत
द्व्यक्षरेणचतुर्दशाक्षरंत्र्यक्षरेणत्रयोदशाक्षरंचतुरक्षरेणद्वा
२३ दशाक्षरंपंचाक्षरेणैकादशाक्षरंषडक्षरेणदशाक्षरंसप्ताक्ष
रेणनवाक्षरमष्टाक्षरेणैवाष्टावेवंजगतैवेमववात्त्वव्याङ्गतिरं
रांम १५० ह्णैयएवंवेदापरूद्धयज्ञोदवाएवयत्सोऽजशीकनीयस्विनइव
वैतर्हिदेवाआसन्भूयस्विनोसुराःकनीयस्वीभूयस्विनंभ्रा १५०
तृव्यंवृङ्क्तेयएवंवेदयस्मादन्यान्नपरोक्षस्तिजातोयआव

२४६

प्रज्ञ
१२१२ छे

भूवसुवनानिविश्वाऽअपिततिः प्रऊयासंविदानसञ्चीतिज्योतीं विस
वनेसषाड्ढीत्युञ्जानायहमेवेदतेज्योतिष्मानस्यवाड्ढीन
वतियएवंवेद कविंशा एवस्तोमानवतिवतिष्ठायेवतितिष्ठति
१२१२
१३॥इतिद्वादशःप्रपाठकः॥ ॥गोवित्पवस्ववसुविद्धिरण्यविद
निपंवमस्यात्हःप्रतिपड्वतिगोविद्वाएतद्वसुविद्धिरण्यविद्य
च्छकार्यःपशवःशाकर्यःसर्वंपशुन्निर्विदतेत्वःसुवीराप्रासि
सामविश्वविदित्येषवावसुवीरायस्यपशावस्तेदवनदन्नि

पादर ग
छे नलि

माटौ॰ब्रा॰धर्मं

२४७

वदंतितास्तेदुत्तरंनुमधुमद्दुह्रंतेपय इतिमधुमद्दैवदुह्रंतेपयःपशवःस्त
रंतितदेवतदभिवदतिपवमानस्यविश्वविदित्यनुरूपोभव
तिविश्वमेवतद्धितमभिवदतिविश्वंहिपशुभिर्विंदतेप्रजनेस
र्गोश्वस्यस्तनेतिस्तब्धानीवह्येतर्हिताभि सर्वंमुचैवतद्रूपमपरेण
रामं ४१२ रूपेणानुवदतियत्पूर्वंरूपमपरेणरूपेणानुवदतितदनुरू १५१
पस्यानुरूपत्वमनुरूप एनंपुत्रोजायतेयएवंवेदस्तोत्रीयानु
रूपौतृचौभवतःप्राणापानानामवरुध्यै स तृचौभवतश्छंद

२४७

सांधत्यै चतुर्विंशो भवति प्रतिष्ठायै त्रयस्त्रिंशो भवति येनैव प्राणान्
प्रयन्ति तन्मध्यंदिने त्रिणव एकविंशस्तोमो भवति प्रतिष्ठायै पृष्ठ्ये त्रि
वृद्धाय षष्ठुष्टः ॥१॥ नवश्रिया या वर्षस्येव विघ्न तस्त्याग्नेयमाउंअं नवति
श्रीर्वै पशवः श्रीः शाक्वर्यः स्वदेवत तदग्निवदत्य नाश्वि किं त्र उष सामिवेन
यस्तीतानी वत्स्य तत्स्य तान्यानेय तं तेर ध्या य था र थ गि त्य वत्स्य तत्स्य ता
नियतं तेन पुरूरूणाविध्यस्त्यवान्रनैं वां वरूणति मेत्रा वरूणां यहै यज्ञस्य
दुरिष्टं तद्वुणा र ज्ञाति तदेव तदवय जत्याति ष्ठन्नाजसा सहे त्यैंड वं च
वारू तव ब्रह्म न स्य रूप माजसा सह त्याजसे व वीर्य ता स हो त्ति ष्ठं तो

शाग्नीयुवाभिमहत्तिराथंतरमैडाग्न॰रथंतरमेतत्परोक्षं यद्धक्षयोराथं
तरमेव तद्रूपं निर्घोतयति स्तोमः ॥२॥ अथर्वासामघ्नमत्रमहत्ति विष्णु
मत्यागायत्र्यान्न वैं निब्रह्म वैगायत्रीयज्ञो विष्णुर्ब्रह्मण्येव तद्यशं सप्रति
ष्ठापयति साम उद्यान स्सो त्रन्निरिति सिमा ना॰ रूप॰ स्वेनैवैना
स्तद्रूपेण समर्द्धयति यत्सोम विश्वमुच्यमिति गायत्र्यः सत्यस्विष्णु
नो रूपेण तस्माद्विष्णुर्लोके क्रियन्ते गायत्रं भवति यद्देवगाय
त्रस्य ब्राह्मणं यदेवं भवति पशवो वै यदेव पशूनामवरुध्यै संततं गा
यति यज्ञस्य संतत्या अध्यर्द्धं तद्यो हेत स्या हो रूप॰ शाकलं भव

त्येतनैव शाकलः एवं वै महानित्थत्यतिष्ठत्स्वति तिष्ठति शाकलेन तुष्टुवानो
वार्शं भवति वृशो वै जानस्त्र्यरुणस्य त्रैधात्वस्यैक्ष्वाकस्य पुरोहित आ
सीत्स ऐक्ष्वाको धावयन्ब्राह्मणकुमारं रथेन व्यच्छिनत्स पुरोहितम
ब्रवीत्तव मा पुरोधायामिदमीदृगुपागादिति तमेतेन साम्ना समैरयं
स्तद्वाव स तर्ह्यकामयत कामसनि साम वार्शं काममेवैतेनावरुंधे
ध्यर्द्धेडं नथाह्यतस्याङ्गरूपं मानवं भवत्येतेन वै मनुः प्रजातिं भू
मानमगच्छत्प्रजायते बहुर्भवति मानवेन तुष्टुवान आनूपं न

वत्येतेनैवैवश्वस्त्र आनूपः पशूनां नमानमाश्नुत पशूनां नमानम
श्नुत आनूपेन नुष्टुवानो वाम्रं भवति सामार्षेयेण प्रशस्तं यं वै गां यम
१४९ श्वं यं पुरुषं प्रशंसंति वाम इति तं प्रशंसंत्य हर्वै तेन प्रशंसं
त्यध्यर्धं उं तथा ह्येतस्या ज्ञारूपं त्रिणिधनमाग्नेयं भवति प्रतिष्ठाय
राम ३५२ अग्निः सृष्टो नोददीप्यत तं प्रजापतिरेतेन साम्नोपाधमत्स उददीप्य
तदीप्तिश्च वा एतत्साम ब्रह्मवर्चसं च दीप्तिं चैवैतेन ब्रह्मवर्चसं चावरु १५३
धे त्रैशोकं भवति त्रिशोको वा आंगिरसो मंत्रकृतां मंत्रकृदासीत्स पि

हृन्नू पुत्रकाऽहत्यामंत्रयत तं पितरो ब्रुवन्न धर्म्मं करोषि यो नः पिहृन्नू
त्सतः पुत्रकाऽहत्यामंत्रयस इति सो ब्रवीदहं वाव पितास्मि यो मंत्रय
दस्मीति ते देवेष्व पृच्छंत ते देवा अब्रुवन्नेष वाव पिता यो मंत्रकृदिति
तद्धैस उदजयदुज्जयति शैशा वन तुष्टुवानो गायत्रीष्टुस्तुवंति प्र
तिष्ठायै ब्रह्मवर्चसायय नैव प्राणान व्ययंति तमभ्यष्यंति व षव
त्यागायत्र्या नवंति न दुत्रैष्टुभा इन्नाडूपान्न व्ययंति स्तोमः ॥३॥ इंद्रः प्रजापति
मुपाधावद्वृत्राऽहन्नानीति तस्माएतच्छंदोभ्य इंद्रियं वीर्यं निर्मायप्र
यच्छदेतेन शाकु हीति तच्छक्करीणाऽंशाक्करीत्वऽंसीमानामन्निन

१५०१५०

ह्यं व

तस्मिमा मह्य मकेरात्तन्मह्यमहानुद्घोष आसीत्तन्महानाम्न्या दिद्राः पंच
पदाया ध्वस्त्वं न्षयदाद्वंदाः सिसप्तपदाः पुरुषं द्विपदा द्योपश्चाः साऽस्तु
ता नवंति तस्माद्यो पशवः पशव इडेत्यनितोथ कारं तस्माछृंगतीर्दक्षी
यसीस्तूपादुपस्तुज्ञागायंति तस्मादुपस्तुज्ञाः पशवोसंश्लिष्टा गायंति
तस्मादसंश्लिष्टाः पशवो नानारूपा गायंति तस्मान्नानारूपाः प
रनि १५४ शव आपावैस्त्रीररसा आसंस्तदेवाः पापवसीयसादबिभयुर्यद
पउपनिधाय स्तुवते पापवसीयसो विधृत्यै विधृतिः पापवसीयसो १५४
भवति य एवं वेद गायत्रमयनं भवति ब्रह्मवर्चसकामस्य स्वस्ति १५० १५०

१५० १५०

धनं मधुनास्मिंल्लोके प्रतिष्ठते श्रैष्ठ्नमयनं भवत्योजस्कामस्याथ
कारणिधनमाज्येनास्मिंल्लोके प्रतिष्ठते जागतमयनं भवति प
शुकामस्येडानिधनं पयसास्मिंल्लोके प्रतिष्ठते उसार्यो मात्युः
शाक्वरीः प्रारौत्सीदिति हावा वावासं मं पारिजानन्त॰ रजनः कौणेयास
ध्यनाः प्रतिष्ठाप॰ शाक्वतीत्य तद्वा एतासामंज एतत्प्रतिष्ठताय श्चानि:
क्तिपं प्रस्तुत्य क्ति प्रमुजायति शाक्वरीभिः स्तुत्वा पुरीषेण स्तुवत पश
वो वै शाक्वर्यो गोष्ठः पुरीषं गोष्ठमेव तत्पशुभ्यः पर्यस्यन्ति तमेवैना
न्प्र वर्त्तयन्त्य विस्रं॰ सायं डो मदायवा र्च घट्त्य वर्द्धन्त ह्येन तर्हि तासु

२५१

बार्हद्गिरं स्यादौरिच्छावि श्ववत इति विश्ववान्वै पंचम महस्वासुरायोवा
जीयमिंडायंतीत्सालोकेयेभ्यः प्रायच्छन्तेषांत्रयत्रदशिष्यंतपृथुर
श्मिर्बृहद्गिरीरायोवाजस्तेऽब्रुवन्कोनइमान्युत्तान्वरिष्यतीत्यह
मितीत्यब्रवीत्तानविनिश्चयपरिवार्यचरद्वैयदस्मान्वर्हयिला
ब्रवीत्कुमारकावरान्वृणीष्वमितिसत्वंमह्यमित्यब्रवीत्पृथुरश्मि
स्तस्मादेतेनपार्थुरश्मनतंत्रंप्रायच्छत्स्वर्गकामएतेनस्तुवीतक्षत्र
स्येवास्यप्रकाशोभवतिब्रह्मवर्चसंमह्यमित्यब्रवीद्बृहद्गिरिस्तस्मादेतेनबार्हद्
गिरेण ब्रह्मवर्चसंप्रायच्छद्ब्रह्मवर्चसकामएतेन

151

रवि ३५५

२५१
२५२

स्तुवीत ब्रह्मवर्चसी भवति पशून्मह्यमित्यब्रवीद्रायो वाजस्तस्मादेतेन रा
यो वाजीयेन पशून्त्वाय हरत पशुकाम एतेन स्तुवीत पशुमान्भवति पार्श्व
रश्मः राजन्याय ब्रह्मसाम कुर्याद्वा हीं रं ब्राह्मणाय रायो वाजीयं वै
श्यायस्यैवैनं नाः स्तद्रूपेण समर्द्धयति स्तोमः ॥४॥ असाव्यंशुर्म्म
दायेति गायत्री भवति मदवद्वै रसवत्तृतीयसवनं मदमेवतद्रसं
दधात्यभिघ्नं रहयन्नाइत्यनीतिरथंतरस्य रूपं बृहदिति बृहत
उन्नयास्सह रूपमुपेत्यग्नौ हि वर्सीवि तदहः प्राणा शिशुर्महीनामिति
सिमानाः रूपं महतो हि सिमाः स्वेनैवैनास्तद्रूपेण समर्द्धयति पव

स्ववाजसातय इति वैष्णव्यानुष्टुभा नवंति यज्ञो वै विष्णुर्यदत्र नापि क्रि
यते तद्विष्णुना यज्ञेनापि करोतीदं वाजी पवते गोन्योघा इति सिमा ना
रूपः स्वेनैवैनास्तद्रूपेणास मर्द्धयति विष्णुनः सत्या जगत्यारूपेणात
स्माज्जगतीनां लोके क्रियंते गायत्रं भवति यद्देव गायत्रस्य ब्राह्मणं
८ त संतनि भवति पंचमस्याह्नः संत्यै वाग्वा एषा प्रततायद्द्वादशाहस्त
स्या एष विच्छिन्ना यत्पंचममहस्तामेवैतेन संतनोति च्यावनं भवति
प्रजाति वैच्यावनं प्रजायते बहुर्भवति च्यावनेन तुष्टुवानः च्या
वैलोकन्यो वृष्टिरपाक्रामत्तां प्रजापतिश्च्यावनेनाच्यावयद्यद १५६

१५२
१५२
१५२

यावयत् यावनस्य यावनत्वं यावयति वदिं यावनेन तुष्टुवानः क्रौ
ञ्चं भवत्य् एतेन वा इडं इडं क्रौञ्चो विश्वामित्रजमदग्नी इमागा वइत्यं क्रौ
ञ्चं पशूनाम् अवरुन्धे क्रौञ्चं क्रियते गौरीवितं भवति यदेव गौरीवितं सा
ब्राह्मणम् ऋषभः शाक्वरो भवति पशवो वै शाक्वर्यः पशुष्वेव तन्मिथुन
म् पृजति प्रजात्यै न ह वा अनृषभाः पशवः प्रजायन्ते पार्थं भवत्य् एतेन
वै पृथी वैन्य उभयेषां पशूनाम् आधिपत्यम् आश्नुतोभयेषां पशूनाम् आ
धिपत्यम् अश्नुते पार्थेन तुष्टुवानो ष्टदः पदस्तोभो भवतीडोवद्राय
वज्रमुदयच्छत् षोडशानि निर्जगेः पर्यनुजत्स एतं पदस्तोभम् अप

श्यन्तेनापावेष्टयदपवेष्टयन्निवगायेत्पाप्मनोपहत्यैपाप्मावावसतम
गृह्णात्तंपदस्तोमेनापाहत्तापपाप्मानंहतेपदस्तोमेनकुष्टुवानः
पद्मोरुत्तममपश्यन्तत्पदस्तोमस्यपदस्तोमत्वंद्वादशनिधनोभवति
प्रतिष्ठायैद्वादशस्यत्यंभवतियांवैगांप्रशाःसंतिद्वादशस्यत्येतितांप्र
शाःसंत्यहरवैतेनप्रशाःसंतिनिधनांताःपवमानानभवंत्यह्नोधृत्यै
स्तोमः॥५॥ आतेअग्नइधीमहीत्यपछिद्रिवाएतद्यज्ञकांडंयदुक्था १५०
नियदतिसलोमसलोमत्वायैवैडायसामगायतेतिहृस्वाःककुभस्तेनान

स्वा
१ श्रौत

ज्ञानायुका भवति पुरुषो वै कक्कुपुरुषमेव तन्माध्यतः प्रीणात्यसाविसे
मइंउ तदिति सिमानां रूपं स्वनैवैनास्तद्रूपेण समर्द्धयति संजयं भव
ति देवाश्च वा असुराश्च समदधत यतरे नः संजयात् तेषां नः पशवोऽसा
निति ते देवा असुरां संजयेन समजयन्यत्समजयंस्तस्मात्संजयं
पशूनामवरुध्ये संजयं क्रियते सा मित्रं भवति दीर्घजिह्वी वा इदं
रक्षो यज्ञहा यज्ञानवलिहन्त्यवर रक्षामिंडः कयाचन मायया हं तुं ना
शांसतां थ हस्तु मित्रः कुत्सः कल्याण आस तमब्रवीदिमामह्वा बूबे
ति तामह्वा बूत सेनमब्रवीन्नाहै वैतं नु सुश्रुव प्रियमिव तु मेहृदं

यस्यतितामङ्गपयन्नाःसंस्कृतेह तांतद्वा व तौ तर्ह्येकामयेतां कामसनि
सामसौमित्रंकाममेवैतेनावरुंधे सुमित्रःसन्कूरमकरित्येनंवागभ्यव
दत्तःशुगार्द्दैत्सतपातप्यतसएतत्सौमित्रमपश्यत्तेनशुचमपाहताप
शुचःहतेसौमित्रेणतुष्टुवानोमहावैश्वामित्रंभवतिपाप्मानःहत्वा
यदमहीयंततन्महावैश्वामित्रस्यमहावैश्वामित्रत्वःहयाविहयाउ वि
णउहेतिपशूनेवैतेनन्योहंतत्रीऊं भवतित्रिरात्रस्यधृत्यैद्ववंती १५८
मिडामुत्रमामुपयंतिषष्ठस्याह्नःसंतत्यैविणवदेवस्तोमोभवति

प्रतिष्ठायेपुष्ट्यै विरहा एषपुष्टः॥६॥ज्योतिर्यज्ञस्यपवतेमधुप्रियमि

तिषष्ठस्याह्नः प्रतिपन्नवति ज्योतिर्वैगायत्रीछंदसां ज्योतीरेवतीसा

म्नांज्योतिर्ज्ञ ८ ज्ञस्तामानां ज्योतिरेवतत्संम्यक्संदधात्यपिहपुत्रस्य

पुत्रोज्योतिष्मान्भवतिमधुप्रियमितिपशवोवैरेवत्योमधुप्रियंत

देवतदभिवदतिमदिंतमामत्सरइंद्रियारसइतीद्रियंवैवीर्यं रेर

सःपशवस्तदेवतदभिवदत्यसश्चत वाजिनइत्यनुरूपानव

तिस्तच्छानीवद्दयेतर्ह्येतानिशर्वमुवेवतद्रूपमपरेणरूपेणानुवद्

१५६

प्र० १५५ तियस्सर्वैः रूपमपरेणरूपेणानुवदतितदनुरूपस्यानुरूपत्वमनु
रूपएनंपुत्रोजायतेयएवंवेदस्तोत्रीयानुरूपौतत्वौभवतःश्रोणाप
न्नानामवरुध्यैदृशावौभवतोदशाक्षराविराड्विराजमन्नमन्नाद्यस्या
वरुध्याउत्तरादशावौभवतिसादर्केन्द्रियस्यवीर्यस्यरसस्यानति
१५८ त्तारायय एवंवेदवाइन्द्रियंवीर्यः रसमपक्रम्यः स्तदनुन्यनुदः श्वनुसी १५५
त्वोभवतिप्रतिष्ठायैधेस्त्वैपुरुषंतीतरंतपुरुमीढाभ्यांवैददश्विनाः १५५
सहस्राण्ययदित्सतांतावैस्तेतांकथंनाविदमात्तमप्रतिगृहीताः स्या १५८

द्वितितो प्रत्यैतांध्रुस्वयाः पुरुषंत्योरासहस्त्रालिदद्म्ने हतरत्नसमंदीक्षव
तीतिनतौवेनतनयोरान्नमप्रतिगृहीतमभवदान्नमस्याप्रतिगृहीतं भव
तियएवंवेदविनाराशः॰सा भवत्यन्नयस्यान्नाद्यस्यावरुध्यैमानुषस्य
चदैवस्यचतत्वउन्नमाभवतियेनैवप्राणेनप्रयंतितमभ्युद्यंतित्रय
स्त्रिं॰शाएवस्तोमाभवतिप्रतिष्ठायैदेवतास्वेवाएषप्रतिष्ठितः॥७॥
इमः॰स्तोममर्हे तेजातवेदसइत्याग्नेयमाज्यंभवतिसादक्षमिंद्रियस्य
वीर्यस्यरसस्यानतिस्तारायययत्रैवेदवाइंद्रियंवीर्यः॰रसमपक्रम्य॰

स्तदनुन्यतुदगायति ॥ स्तर उदिन इति सरवन्मैत्रावरुणमंतौ वै स्त्रः
न एतत्पृष्ठमद्भामंत एव तदं तेन स्तुवते प्रतिष्ठायै विंधि विश्वामप
द्विष इत्यैंद्रं ॥ सादर्कमिंद्रियस्य वीर्यस्य रसस्यानतिक्षारायय यत्र वै
देवा इंद्रियं वीर्यं रसमपक्रामं स्तदनुन्यतुदगायत्र स्य स्पृहि स्य रुत्वि
जत्यैंद्राग्नं ॥ सादर्कमिंद्रियस्य वीर्यस्य रसस्यानतिक्षारायय यत्र
वै देवा इंद्रियं वीर्यं रसमपक्रामं स्तदनुन्यतुदं स्तोमः ॥ ८ ॥ ऐंद्राग्ने १६०
दाम रुत्वत इति मरुत्वत्यो गायत्र्यो न वंति मरुत्व द्भिर्माध्यंदिनं ॥

सवनं मज्यमानः सुहस्त्यतिसिमानां रूपं समानं वै सिमानां वरूपं
रवतीनां वसिमा न्याह्युधिरेवत्यः प्रजायंतए नमुत्यंद शद्विप इत्यादि
त्या आदित्यावाइमाः प्रजाः स्तासामेव मध्यतः प्रतितिष्ठतिगायत्र्यः स
त्यस्त्रिष्टुभो रूपेण तस्मात्त्रिष्टुभां लोके क्रियंते गायत्रं भवति यद्देव गाय
त्रस्य ब्राह्मणमिषा वृधीयं भवति पशवो वाइषा वृधीयं पशूनाम वरुध्या
इषवैपंचममहर्वैश्वेषष्ठमवर्द्धंतह्येतर्हियजमानमेवैतेन वर्द्धयंति
कौं वं भवति क्रुञ्चः षष्ठमहरविंददेष्वामिव वै षष्ठं महरहरेवैतेन विंदं

ति वाजदावर्यो न्वं वेत्यन्नं वै वाजो न्नाद्यस्यावरुध्यै यदा हि वा अन्नमथ
गोरथाश्वोषधपुरुषो वाजीरेवत्यान्वंति ब्रतिष्ठायै षत्तिनिधनाः षड्ढ
त्रस्य धत्या आपो वै रेवत्य स्तायत्स्थं कूर्युरपशुर्यजमानः स्यात्पश्र
नस्य निर्दहेयुर्यत्र वा आपो वीव वर्त्तंते तदोषधयो जायंते थ यत्रावर्ति
ष्ठंते निर्म्रेनुकास्तत्र न्वंति तस्मात्पवमाने कुर्वंति परा वा हि पव १६१
मानेन स्तुवते मेधी वा इषा वृधीय ८ रऊः क्रौं वं वत्सो वाजदावर्यो रे
वत्या मातरो यदेतान्येव ८ सामानि क्रियंत एवमेव यत्तां दुग्ध अवैको

रंध्रे भवत उदक्ष्णोरंध्रो वा एतान्यांकाव्यांऽसा स्वर्गं लोकमपश्यत्स्वर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्यै स्वर्गाल्लोकान्न च्यवते तुष्टुवानो वाजजिद्भवति स
र्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै सर्वं वा एते वाजं जयंति ये षष्ठमहरागच्छंत्यन्नं
वै वाजोऽन्नाद्यस्यावरुध्यै वरुणसाम भवत्येतेन वै वरुणो राज्यमाधि
पत्यमगच्छद्राज्यमाधिपत्यं गच्छति वरुणसाम्नानुष्टुवानो गिरसां गो
ष्ठं भवति पशवो वै रेवत्यो गाष्ठमभवतत्पशुभ्यः पर्यस्यंति तमेवैना
न्यवर्तयंत्यविस्रंसाय हवद्वामदेव्यं भवत्येतेन वै वामदेवोन्नस
पुरोधामगच्छदन्नं वै ब्रह्मणः पुरोधान्नाद्यस्यावरुध्यै गायत्री षु

स्तुवंति त्रिनिष्ठायै ब्रह्मवर्चसाय येनैव प्राणेन प्रयंति तमभ्यृध्नंतीद्व
त्यागायत्र्या नवंति तदुवैष्णु नारूपांन्नयंति स्तोमः ॥ ९ ॥ यातयामान्य
न्यानि छंदां॰ स्य यातयामा गायत्री तस्माज्ञायत्रीषु स्तुवंति सुरूप
रूत्नुमूतय इत्यन्यारंभेण षड् पदाः षष्ठस्याह्नो रूपै तेन षष्ठमह
रारन्ते तेसंतत्या उन्नेयद्दिंडरादसीदिति षड् पदाः षष्ठस्याह्नो रूपं
तेन षष्ठमहरारन्ते तेसंतत्यै रेवतीषु वारवंतीयं पृष्ठं भवत्यपांवा
एष रसो यद्रेवत्यो रेवतीनां॰ रसो यद्वारवंतीयं॰ सरसा एवत

×॥ १० नर्गम्रा॥ये त॥ अयं पूषा॥रयो२यिमो२३४ णाः॥ सोमः पुना॥नो अ॥र्षो२३४ ता॥यि॥ पतिर्विश्वा॥स्य।

भू॥रमा२३४ नाः॥ वियख्यद्रो॥दसी॥ रउ२३४ भा॥यि॥ समु प्रिया॥ अनूर्षा२३४ ता॥गा॥ वो मदा॥य घो॥र

षो२३४ याः॥ सो मासः॥ स्रो॥ ए वितो॥२यिपा॥२३४ पाः॥ पवमा॥नो॥ स अ॥र॥ ई दा॥२३४ वाः॥ यं॥ उजि॥ ष्ठः॥ त

मा॥र॥ वो२३४ रा॥ पवमा॥ना॥ श्र वो॥र आ॥२३४ या॥ मृ॥ येः पंच वो॥ ष॥र्णो२यिमा॥२३४ भा॥यि॥ रयिं येन॥ वनो॥र

मो२३४ हा॥यि॥ ए॥ उ॥ नर्गो२३४५ः॥११॥ पव्र बा विस्मा न छो क जाण वे॥ ×२२ = आ र एण संस्था न नही

रामरांमन॥ रामरामरामरामरामरामरावनरांमरांमरांमरांमरांमनरामरामरामरांम

१५॥ प्रिय

नी पोथी

रेवतीः प्रयुङ्क्ते यद्वा रवंतीयेन पृष्ठेन स्तुवते रेवद्वा एतद्रैवत्यं यद्वा रवं
तीयमास्य रेवान्वै वत्सो जायते रेवाश्नतिय एवं वेद केशिने वा एत
द्दाल्भ्याय सामाविरभवत्तद्धैनमब्रवीद्गातारो मा गायंतिमामयाऽज्ञा
स्त्रिबुरिति कथं तत्रागानन्नगवदित्यब्रवीद्यगय मे वास्म्या गायन्निव गा
यत्स्वतिष्ठायैतद्दलं संपारि ज्ञानं तं पश्चाद्दस्ताऽग्नयानमेनामागांगा
यंतमज्ञानान्नमब्रवीत्पुरस्त्वाद्दधाइति तमब्रुवन्को न्वयं कस्मा अल
मित्यलं नु वै मह्यमिति तद्दलं मस्यालं मत्वमिहहेति गायत्स्वतिष्ठाय १६३
रूपचन्नोरैवतानवतिपशवो वै रेवत्यः पशुष्वेव तन्मिथुनमप्यर्जे

१५९

त्रिवृदात्येनह वाअस्यान्नमन्नाः पशवः प्रजायंतेऽस्य नाभवति ऽस्य नो ह वै स्व
र्वेषेतानि वयांसि स्यान्नातिरश्च इतानीव वै श्वर्वाण्यहानि तेषामाह्येऽस्य नः
क्रियते ऽस्य नो वा एतदहः संपारयितुमर्हति स हि वयसामाशिष्ठस्तस्या
न पहननाय संपारणायैतत्क्रियते तेनो हि षष्ठं नाहः सन्नमेव ब्रह्मवा
दिनो वदंति यद्बृहदायतनानि पृष्ठान्यथैते द्वे गायत्र्यौ द्वे जगत्यौ क्व
तर्हि बृहत्या भवंतीति यद्वै जगत्याः पदं ते गायत्र्या उपसंपद्येते तत्सर्वा
बृहत्यो भवंत्यायतनेषु पृष्ठानि यातयत्यायतनवान्भवति य एवं

दासुस्तुवंतिषड्रात्रस्य धृत्यै सन्तपदयायजति सप्तमस्याह्नः संतत्यै
स्तोमः॥१०॥परिस्वानोगिरिष्ठा इतिपरिवत्यागायत्र्यानवंतिसर्वस्य
पर्याप्त्यै सस्तुन्वेयावसूनामितिपशवोवैवसुपशूनामवरुद्ध्यै तं
सखायोमदायतिवालखिल्याबालखिल्यावैनौतद्वौषष्ठेचाहनि
सप्तमेवयदेतौवालखिल्यौतद्वौनवतोह्नोरेवव्यतिषंगायाव्यव
स्थासायसंतत्यैसोमाःपवंतइंदवइत्यनुष्टुभोनिनसदोनवंति
प्रतिष्ठाया अयापवापवस्वैनावसूनीतिविष्णुनः सत्याजगत्या

पएन तस्माज्जगतीनां लोके क्रियन्ते गायत्रं भवति य एवं गायत्रस्य ब्राह्म
णं वेदन्वतानि भवंति विदन्वान्वै भार्गव इंद्रस्य प्रत्यहाः स्तः शुगा
र्छत्स एतमपानत्पुत स एतानि वैदन्वतान्यपश्यत्तैः शुचमपाहताप शुचं
हते वैदन्वैतैः स्तुष्टुवानो भरद्वाजस्य लोम भवति पशवो वै लोमप
शूनामवरुध्यै तदु दीर्घमित्याहुरायुर्वै दीर्घमायुषोवरुध्यै कासि
श्रवसं भवति श्रत्वं ति तुष्टुवानं कसर्णश्रवा वा एतदांगिरसः पशुका
मः सामापश्यत्तेन सहस्रं पशून्सृजत यदेतत्साम भवति पशूनां

~~१६५~~
१६१
161

पुष्टं गौरीवितं भवति यद्देव गौरीवितस्य ब्राह्मणं मधुश्चुन्निधनं
भवति परमस्यान्नाद्यस्यावरुद्ध्यै परमं वा एतदन्नाद्यं यन्मधु प्रजा
पतेर्वा एतौ स्तनौ यद्घृतश्चुन्निधनं च मधुश्चुन्निधनं च यज्ञो वै प्र
जापतिस्तमेताभ्यां दुग्ध्वे यं कामं कामयते तं दुग्धे क्रौञ्चे भवतः कुञ्चः
ष्यमहरविन्ददेष्यमिव वै षष्ठमहरहरेवैताभ्यां विन्दन्ति श्रौष्टं भव
ति श्रुष्टिर्वा एतेनाङ्गिरसोऽञ्जसा स्वर्गं लोकमपश्यन्स्वर्गस्य लोक १६५
स्यानुख्यात्यै स्वर्गाल्लोकान्न च्यवन्ते तुष्टुवानो औशनं वा एतद्वैश्यानं
१६१

रस्य साम दीदिहीति निधनमुपयंति दीदायेव ह्यग्निर्वैश्वानरो निध
नांतः पवमानान्नवंत्यन्नाद्यस्यै स्तोमः ॥११॥ ब्रह्मवादिनो वदं
ति आयतनाद्द्विपदाः कार्या३उ दयनता३इत्युदयनत एव कार्याः
पुरुषो वै द्विपदा प्रतिष्ठायै वा वा वै सर्वं यज्ञं तन्वते तस्मात्सर्वा
वान्पुरुषो वदति सर्वो ह्यस्मिंत्साः स्तुना प्रति तिष्ठति गर्द्दो नव
ति गोपायनानां वै सत्रमासीनानां क्रियान्त कुल्या वसुरमाय
अंतः परिध्यसन्न्याक्रिरतां ते ऽग्नि त्वन्नो अंतम इत्यग्निमुपासीद
स्तेनासन्नस्प एवः स्तदाव तैंनह्यं कामयंत कामसनि साम ग

पंचविंसो
पत्र १६१ पा
ढ०१२

द्दंः काममेवैतेनावरुंधे गातमस्य नडं नवत्या त्रिष्मेवास्मा एते ना
शास्तसामाहि सत्याशीरेतेन वै गातमाजमानं महिमानमगच्छत्तस्मा
द्येव परां द्योगानमाद्ये चावीं वस्त उनये गातम ऋषयोऽकुर्वनउद्वं
शापुत्रो भवति यद्वाउद्वं शीयं नदुद्वं शापुत्रो दृंजामतिस्वरतितन
स्मादुर्धद्वीरा आतिस्तरं तीजयामं ततः पशुषु पतितिष्ठति क्र
तउपरिष्टाहृक्र सामवविमुच्येते आभ्याः स्वरेणसतमम महः १६६
स्वरतिसंतत्याऋज्जुषीव वा एतर्हि वाग्यदाषडहः संतिष्ठतेन ब

१६२

१६२

ङु वेदन्त्रान्यं प्टेह्के न्त्रान्यस्मै प्रब्रूयान्मधु वा आशयेद्ध तं वा यथो ङुषो वहं प्रत्यन
क्तितथा तत्र यस्त्रि॰शा॰ वस्तोमा न्न वति प्रति ष्ठायै देवता सुवा॰ षप्रति
ष्ठितः ॥१२॥ इति त्रयोदशः प्रपाठकः ॥ ॥ आप्यं ते वा॰ तत्स्तोमा ङ्कं दा॰
सिय त्स्वजह आप्पत आप्तेषजहं छं दा॰ सि स्तोमानू रु त्वा प्रयंति प्रका ख्यमु
खो नेव ऋ वा ण इति गायत्र्या रूपेण प्रयंतीयं वै गायत्र्या स्यामेव प्रतिष्ठा
य प्रयंति त्रिष्टुप्छ्रुतिप ङ्ह व त्याजो वीर्यं त्रिष्टुबोजस्यव वीर्ये प रात ऋ प्य प्र
यंति स्तोत्रीय स्त्व वो न्न वति प्राणापाना नाम वरुध्यै हरि वत्या न्न वंति

पं॰ब्रवि॰
पत्र॰१६४
ढो॰१७

१६३

छंदोमानामयातयामतायैद्वादशवैभवतोद्वादशमासाःसंवत्सरःसंवत्स
रमेवतत्सर्वस्मैषडहायप्रत्युद्यछतिसवीवधतायैचतुर्विंशानिर्न्नवंतिच
तुर्विंशानिरर्द्धमासाःसंवत्सरःसंवत्सरमेवतत्सर्वस्मैषडहायप्रत्यु
द्यछतिसवीवधतायैद्वितएंद्रोतद्दतिलवाचानिप्रतारीकाद्देसेनिर्यैम
लावद्दस्याग्रंगछंतिकेनततोन्नवंतिप्रराजन्यक्षिणःपतंत्यावापन्नाः १६५
पद्यंतेयवैविद्वांसःसत्त्रपद्यंतियविद्वांसःसत्त्रपद्यासँद्वत्संवदशावेवसोमो
पक्षौकृत्वास्वर्गंलोकंपयंतिचतुर्विंशाएवस्तोमाभवंतितेजसेब्रह्म

१६३

वर्द्धसाय॥ ॥मूर्द्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या इत्याग्नेयमाज्यं भवति मूर्द्धा
वा एष दिवो यस्तृतीयस्त्रिरात्रो वैश्वानरमृत आजातमग्निमिति वैश्वा
नर इति वा अग्नेः प्रियं धाम प्रियेणैवैनं तद्धाम्नापरोहत्तमुपशिक्षति प्रवो
मित्राय गायतेति द्यावापृथिवीयं मैत्रावरुणं द्यावापृथिवी वै मित्रावरु
णयोः प्रियं धाम प्रियेणैवैनं तद्धाम्नापरोहत्तमुपशिक्षतीन्द्रायाहि चित्रभा
नवित्यामैन्द्रं इन्द्रो वा वाइन्द्रस्य प्रियं धाम प्रियेणैवैनं तद्धाम्नाप
रोहत्तमुपशिक्षति नमीधे जियो अग्निं चेत्यनिरुक्तमैन्द्राग्नं देवताना

मनन्निधर्षीयात्तमार्द्धैनिराहदेवतानामग्रणाश्रायस्तोमः ॥२॥ त्रबाप
वस्वधरयतिगायत्रीनवत्यन्द्रोधत्येवृषणवत्यास्त्रिष्टुभोरूपणात्रै
ष्टुभ॰ह्येतदहः पुनानस्सोमधारयेतिधत्यैप्रोत्रयासीदिंदुरिंद्रस्य
निष्कृतमितिप्रवत्यानवंतिप्रणिनीबण्यमिवह्येतदहर्जगत्यः सत्य
स्त्रिष्टुभोरूपणातस्मात्त्रिष्टुभांलोकेक्रियंतेगायत्रंनवतियदेवगाय
त्रस्यब्राह्मण॰ संतनिनवतिसप्तमंस्याह्नः संतत्यैयथावैव्योकसौ १६८
विप्रडवनएवमेतेषष्ठंचाहः सप्तमंचविप्रडवनस्तौयथासमानीय

संयुंज्यादेवमेवैनेए तेनसाम्नासंयुनक्तिसोपर्स्संभवतिस्वर्गस्यलोक
स्यसमष्ट्यै यज्ञोवैदेवेभ्यापाक्राम्मत्तस्सुपर्स्सप्रंसत्वाचरन्तंदेवाए रू२
तःसामभिरारभंताय इदंवैवाएषयच्छंदोमायतस्यैवैषआरंभोरो
हितकुलीयंभवत्याजिंजित्यायाएतेनवैविश्वामित्रोरोहिताभ्याः
रोहितकुलआजिमजयद्धिविश्वामित्रोभरतानामनःस्वत्याया
त्सादंतिन्निर्न्नीमजनतयाः॰शंप्रास्यतेमांमांयूयंवसिष्ठिकांजया
थमानिमत्यंयूयंश्ररयाथयदीमाविद॰रोहितावश्माचितंकुल

पाश्विनिर

१६५

सुहुतात द्धति स एते सामनी अपश्यन्ताभ्यां युक्त्वा प्रासेधत्स उदजयद्यदाजि
२वी मेष प्रतता यद्वै ईशास्तस्यै त उज्जित्यै कल्प एव रथंतरं भवति तेजो वा
एतद्रथंतरस्य यत्कल्प एव रथंतर॰ सरसमेव तद्रथंतरं प्रयुङ्क्ते यत्कल्प एव
रथंतरे॰ ता स प्तमे ह निस्तुवते जामित्वाद द्वा ईशस्यासीत्तिह स्माहाग्र
देवो राजनि बर्हित॰ षष्ठमह बर्हित॰ सप्तमं यत्कल्प एव रथंतरं भवति
तेनाजामि गां गवं भवत्यग्निरकामयतान्नादस्यामिति स तपोतप्य १६६
तस एत जैगं गवमपश्यत्तेनान्नादो भवद्यद्वै वित्वा गर्दे घ्यदगं

गृयन्तेगौंगवस्यैगौंगवत्वमन्नाद्यस्यावरुध्यैगौंगवंक्रियतेयत्सामदे
वताश्चराःसतितेनयजमानाःसत्याशिषःसत्याशिषासामेतिवैसत्त्वमा
सतेसत्याशिषएवभवंत्यायास्यंभवतितिरश्चीननिधनंप्रतिष्ठाया
अयास्यावाआंगिरसआदित्यानांदीक्षितानामन्नमाश्नात्सव्यत्राः
शानसएतान्यायास्यान्यपश्यत्तैरात्मानंसमश्रीणाद्विच्छिष्टमिव
वैसत्त्वमममहर्यदेतत्सामभवत्यहरेवैतेनसंश्रीणातिप्रवङ्गार्गवं
भवतिप्रवन्तावैदेवाःस्वर्गंलोकंप्रायन्नुद्धतोदायन्निधनांताःप

१६६

पवमानानां वैत्यग्नो ष्टत्ये स्तोमः ॥३॥ वयं त्वा सु तावंत इति सतो बृहत्यो
व षीणय ष्ठं दत्र्यो क्रमेत नपत्त्राः शायनं किष्टं कर्मणा न शदिति बृहत्यः सत्यो
२६ न्यारंभेण जगत्याप त्त्राः शौवं वा एष यज्ञायसः स्तोमा त्कनीयाः सः स्तोम
मुपयंति यदेता अन्यारंभेण जगत्यो भवंत्यग्नं एव षत्यत्तं नायाग्निनि
धनं का त्वं भवत्यग्निनिधनेन वा इंद्राय चाय वज्रं प्राहरत्तमस्तृणुत स्त
णुते भ्रातृव्यमग्निनिधनेन तुष्टुवानो वैखानसं भवति वैखानसा वा १७०
ऋषय इंद्रस्य प्रिया आसन् स्तात्रेरस्युर्देवमलिम्लुडं मुनिमरणमारय

१६६

तंदेवाअब्रुवन्कतर्षयान्ववन्निति तान्नैबमैच्छत्तांनाविंदत्सइमाल्लोका
नेकधारेणापुनात्तान्मुनिमरणेविंदत्तानेतेनसाम्नासमैरयत्तद्वावसत
ह्यकामयतकामसनिसामवैरवानसंकाममेवैतेनावरुंधेस्तोमः॥४॥
यस्तमदावेरेण्यइतिगायत्रीभवतिमदवद्वैरसवत्तृतीयसवनंमद
मेवतदुसंदधात्येषस्यधारयासुतइतिककुभः सत्याभ्यारंभेणवि
ष्टुभोपपन्नाः॥ शइववाएषयज्यायसस्तोमात्कनीयांसं स्तोममुपयंति
यदेताभ्यारंभेणविष्टुभोनवंत्यङ्गएवतत्कृतं भायसरवायज्ञा

167

निषीदंतीति वालखिल्या वालखिल्या वै तोत्वचो षष्ठेऽहनि सप्तमे वयद
तो वालखिल्यो त्वचोऽनवत्तोङ्गोरवच्यति षंगाद्याच्य वस्त्र: सायसंतत्येपु
राजितीवाऽधर्मस्इति विराडन्नं विराडन्नाद्यस्यावरुध्येऽवाऽपत्तारित्य
क्षरपङ्क्तिस्तामानां प्रभूतिरथाएतद्धैवैतर्हिछंदोयातयाममयदक्षरपङ्क्ति २४
स्तनछंदोमाऽयातयामानःक्रियंते ब्रह्मवादिनोवदंतियत्षडहेस्तो
माश्छंदांस्यापयंते किंछंदसश्छंदोमाइत्यनछंदसायदेताऽक्षरप १७१
ङ्क्तयइतिब्रूयाद्यसामासःपरावतीतिपरावतमिववाएतर्हियज्ञोग

तस्तमेवैतेनान्विच्छंति गायत्र्याः सत्या जगत्या रूपाणि तस्माज्जगतीनां लो
केकियं तेगायत्रं भवति यदेव गायत्रस्य ब्राह्मं तां दक्षिणाधनं भवति प्रजा
पतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टा अबला इवाछदयः स्ता स्वेतेन सा
म्नादस्नायत्याजो वीर्यमदधाद्यदेतत्साम भवत्योज एव वीर्यमात्मं धत्ते
शार्क्करं भवतीडः सर्वाणि भूतान्यस्तुवं त्स शार्करः शिशुमाररूपेमु
वत्याब्रवीत्स्तुहि मेति सोपः प्रस्कंदन्नब्रवीदेतावतो हं त्वाऽस्तुयामिति
तस्मादपां वेगमभवेऽजयत्सहीन इवामन्यत स एतत्सामापश्यत्तेना

२६८

पानुसमाश्नुत तद्दावसतर्ह्यकामयत कामसनिसाम शार्द्धरं काममभे
वेतेनावरुंधेयएवंवेदोभवति समुद्रं वाए ते प्रस्नांतीत्याहुर्ये द्वादशाह
मुपयंतीति यावावा अप्सवः समुद्रं प्रस्नाति न स ततउदेतिय स्वोवा भ
वति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्याए कादशाक्षर त्रिधनोऽन्नवत्येकादशा
क्षरा त्रिष्टुबोजो वीर्यं त्रिष्टुबोजस्यैव वीर्ये प्रतितिष्ठति गौरीवितंभव
तियदेव गौरीवितस्य ब्राह्मणं कात्तेयश्रीं भवति हतिनिधनमुपयंति १७२
पाप्मनोपहत्या अपपाप्मानं हते कात्तेयश्रेनत्तुष्टुवानः सो हविषं

२६८

भवति सुहविर्वा एतेनाङ्गिरसां ऊजसास्वर्गं लोकमपश्यत्स्वर्गस्य लोकस्या

नुख्यात्यै स्वर्गो ह्यो लोकान्न च्यवते तुष्टुवानो ब्रह्मवादिनो वदंति यत्षडहस्तो

मा श्छंदो ऽस्याप्यंते किंछंदस श्छंदो मा इति पुरुषछंदस इति ब्रूयात्पुरु

षो वै पाङ्क्तः पुरुषाद्धि पदाछंदो मानाम यातयामता ये जरा बोधीयं भवतो

न्नाद्यस्यावरुध्या अन्नं वै जराबोधीयं मुखं गायत्री मुखएव तदन्नं धत्ते

न्नमत्यन्नादो भवति य एवं वेद गायत्री षुस्तुवंति प्रतिष्ठायै ब्रह्मवर्चसा

ययैनैव प्राणेन प्रयंति तमभ्यर्धं तीजं नाःपवमानानाभवंति पशवो वा

२६५

169 इडापशवश्छंदोमाः पशुष्वेवतत्पश्चैंद्धातिस्तोमः ॥५॥ अतेवत्सोमनोयम
दित्यपक्षिदिववाएतद्यज्ञकांडंयद्दुःखानियदेतिसलोमलोयैवलन्न
ऽंज्ञानरेतिपृश्नीः ककुभोपप्रवः शाद्वैवाएषयज्यायसस्तोमात्कनीयाः
सः स्तोममुपयंतियदेताः पृश्नीः ककुभोनवैत्यनपप्रवः शाययदिंद्रवि
त्रमरहन्नास्तित्वादानमङिवोराधसन्नोविदद्वसउन्नयाहस्त्याभरे
तिराद्धिमेवैनेनावरूंधेवात्संभवतिवत्सश्चवैमेधातिथिश्चकाण्वा २०३
वास्तांतंवत्संमेधातिथिराक्रोशदब्राह्मणोसिशूद्रापुत्रइतिसोब्रवी

२६५

हतेनाग्निंव्ययावयतरोनौब्रह्मीयानितिवात्सेनवत्सोव्यैन्मेधातिथेनमे
धातिथिस्तस्यनलोमचनौषत्तद्वावसतर्ह्यकामयतकामसनिसामवा
वे२ त्संकाममेवैतेनावरुन्धेसौश्रवसंभवत्युपगुर्वैसौश्रवसःकुत्सस्यौरव
स्यपुरोहितआसीत्सकुत्सःपर्यशापद्यइंद्रंयजाताइतिसइंद्रःसुश्रवसमु
पेत्याब्रवीद्यजस्वमाशनायामिवाइतितमयजतसइंद्रःकुराजाशहस्तः
कुत्समुपेत्याब्रवीदयन्तमाक्नेपरिशाप्तमन्हदितिकस्त्वायष्टेतिसु
श्रवाइतिसकुत्सऊरवउपगोःसौश्रवसस्याजायततमहुंबयोक्रा

११०

170

राच्छिनत्ससुश्रवाइंइमब्रवीत्त्वननाहैमेदमीदृगुपागादितितमेने
नसाम्नासमैरयंत्तद्धावसतर्ह्यकामयतकामसनिसाममसौश्रवसैक
ममेवैतेनावरुंधेवींकंनवतिच्यवनोवैदाधीचोश्विनोःप्रियआसी
त्साजीर्यत्तमेतेनसाम्नासुवैंकयतांतंपुनर्युवानमकुरुतांतद्धा
वतांतर्ह्यकामयेतांकामसनिसाममवींकंकाममेवैतेनावरुंधेवनु
र्विःशाएवस्तोमान्नवतितेजसब्रह्मवर्चसाय॥द॥श्रिशुंजशानाः १७४
हर्यतंमजंतीत्यष्टमस्याह्नः२तिपद्भवतिश्रिशुरिववाएषसंत

११०

मेनाङ्गाज्जायतेतमष्टमेनाङ्गामूर्जंतिस्तोत्रीयस्त्वेवोन्नवतिप्राणापान्
नामवरुध्येहरिवत्यान्नवंतिछंदोमानामयातयामतायैनवत्त्रीन्न
वंतिनववैप्राणाःपशवश्छंदोमाःपशुष्वेवतत्प्राणांद्दधातिपंचवत्त्री
न्नवतिपंचवपदापङ्क्तिःपाङ्क्तमन्नमन्नाद्यस्यावरुध्येवाणवान्नवत्यं
तावैवाणांतएतदष्टममङ्गामंतएवतदंतेनस्तुनवतिष्ठायैत्रयस्त्रिं
त्वान्नवंत्तिप्राणापाना[illegible]नांसंतत्यैवतुश्चत्वारिंशाएवस्तोमान्नव
त्याजस्यवतद्वीर्यंप्रतितिष्ठत्याजोवीर्यंत्रिष्टुप्॥७॥अग्निंवोदेवम

171 ग्निर्निःसजोषा इत्याग्नेयमाज्यं भवत्यग्निर्निरित्येव सर्वाण्यहानि समिद्धा
न्यश्च मम हत्‌॰र निसमिंध मित्रं वयं॰ हवामह इति बार्हतं मैत्रावरुणमु
य गाधमिव वा एतद्यच्छंदो मास्त्वद्यथादत्र उगाधं व्यतिषज्य गाहंत एव
मेवैतद्रूपं व्यतिषजति छंदोमानामसंव्याथाय तमिंद्रं वाजयामसीत्यैं
द्रमष्टमेन वै देवा अन्नं द्रं मवाजयन्नवमेन पाप्मानमव्नन्नहरैवैत
न वाजयंतींद्र प्रयानमोऽवृहदिति बार्हतं मैंज्ञाम्न मुय गाधमिव वा 175
एतद्यच्छंदो मास्त्वद्यथादत्र उगाधं व्यतिषज्य गाहंत एवमेवैतद्रूपं व्य 272

न्तिषड्जतिछंदोमानामसंव्याघायस्तोमः॥८॥अध्वर्यो अद्रिभिःसुतमिति
गायत्रीभवत्यह्नोधृत्यैगायत्र्यःसत्यस्त्रिष्टुभोरूपेणत्रैष्टुभंह्येतद
हरग्निसामासत्र्यायवद्दत्यनीतिरथंतरस्यरूपंबृहदितिबृहत्तउ
याःसहरूपमुपैत्यग्नाहिवत्सविंतदहर्दर्त्तोदिवःपवतेनरत्व्यारसस्त्य
धृतइवैवाएवद्व्यहायद्दर्नैतिधृत्याएवजगत्यःसत्यस्त्रिष्टुभोरूपेणतस्मा
त्त्रिष्टुभांह्याकेह्रियंतेगायत्रंभवतियदेवगायत्रस्यब्राह्मणंतद्वैरूपं
भवतिपशवोवैवैरूपंपशूनामवरुध्यैविरूपःसंवत्सरोविरूपमन्नं

१७२

मन्नाद्यस्यावरुध्या आश्नुतेनाग्नेयं भव[ति] तर्वाए तद्द्वितीयततद्देवा

172 आश्नुतान्यधिन्व॰स्तदाग्नाराश्नुत्वं मागीयवं भवतिदैवं वाएतम्मग

युरितिवदंत्येतेनवैसउन्नेयषां पशूनामाधिपत्यमाश्नुतान्नेयषां

पशूनामाधिपत्यमश्नुतेमागणयवेणानुष्टुवानः सौमित्रं भवतियदे

वसौमित्रस्यब्राह्मणमेटतं भवतीटन्वाएतेनकाव्यांऊसास्वर्गंलो १७६

कमपश्यत्स्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेनुष्टुवा

नःसाकमश्वं भवतियदेवसाकमश्वस्यब्राह्मणंतद्धुरा॰सौम

१७२

६

त्याऽङ्गः प्राणा वै धुरः प्राणा नाम वरुध्यै विलंबसौपर्सं नवत्यात्मा वार॰ बसौ
पर्णो नांयद॰ रुमहनिपद्यावेतावन्नितानवतोयस्तमनवमयोवर्गवक्रा
अंतरात्मा पद्मोलंबतयदंतरात्मा पद्मो विलंबते तस्माद्विलंबसौप
र्णो॰ स्वर्गस्य लोकस्य समध्यै सौपर्णं क्रियते द्विहिंकारं वामदेव्यं नव
त्यन्नाद्यस्यावरुध्यै द्वितीयाऽन्यतद्रूपं यच्छंदो माः पशवो वै वामदेव्यं
पशवश्छंदो माः पशुष्वेव तत्प्रं दधाति गायत्रपार्श्वं नवत्यह वा ए
तद्व्यजीयत नद्देवा गायत्रपार्श्वेन समतन्वा॰स्तस्माद्गायत्रपार्श्वं वि

२७३

२७

१७३

रात्रोयद्यद्धीयंत तमेतैः सामभिरभिषज्यन्गायत्रपार्श्वेनापायच्छंत्सं
तनिनासमतन्वँ सं स्तनिनासमस्कुर्वन्प्रतिष्ठितो पूर्वो त्रिरात्रावप्र
तिष्ठितएषयदेतान्यं वाऽसामानिक्रियंतएतैरेवप्रतितिष्ठत्येपौरु
हन्मनंभवतिपुरूहन्मावाएतेनवैस्वानसां ऊसास्वर्गंलोकम
पश्यत्स्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्येस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवा
नोभ्याघात्यंभवत्यभ्याघात्यसामानोहिछंदोमाद्वैगतंभवति १२७
द्विगद्वाएतेनभार्गवोहिःस्वर्गंलोकमगच्छदागत्यपुनरग

२७३

छुद्वयाः कामयोरवस्थैवैद्वेगतं क्रियते नारायणं भवतीदस्तेजस्का
मोहरस्कामस्तपातप्यतस एतन्नारायणमपश्यत्तेन तेजोहरा
वारूंधतेजस्वीहरस्वी भवति नारायणेन तुष्टो वा नोऽछिद्रं भव
तियद्वा एतस्याङ्कच्छिद्रमासीत्तद्वाऽच्छिद्रं णाप्योहः स्तदछि
द्रस्याछिद्रत्वं बार्हद्रुक्थं भवति बृहद्रुक्थो वा एतेन वामन्नयो न्यस्य उराधमगच्छ
दन्नं वै ब्रह्मणः पुराध्मन्नाद्यस्यावरुध्याउद्द ज्ञार्गवं भवति पवता वै देवाः स्व
र्गं लोकं प्रायन्नुद्दतादायन्निधनं तात् एव मानामवं त्यक्तोऽश्वत्ये स्तोमः ॥ ॥

175

कंइंविदस्तुतेसचंतिसंतोबृहत्यापद्यः ॥२॥ एवंवाएषयत्सष्टमेहनिसंततोबृह
त्यानवंतिनाष्टमेतस्मादष्टमेकार्या प्रनपद्यः ॥३॥ यतदाकुःशिथिलमि
ववाएतच्छंदोयत्संतोबृहत्येषावैप्रतिष्ठिताबृहतीयापुनःपदायदि
दंप्रागपागुदगितिदिशांविमर्शःप्रतिष्ठित्यैतासुवैपातिथंब्रह्मसाम
सामार्षेयवत्स्वर्गाययुज्यतेस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवानं उन्नयाः ॥
श्रुणवच्चनइतियच्च ॥८॥ तानियानिवैतान्येतानितेषामुनयेषाः ॥ सं १७५
तत्यैतासुवैयश्चंव्यश्वावाएतेनांगिरसोंजसास्वर्गंलोकमपश्यत्स्व

र्गस्य लोकस्यानुख्यात्या एतत्पृष्ठानामंततः क्रियते स्तोमः ॥१०॥ पवस्व
देव आयुषगिंद्रं गच्छतु ते मद इति गायत्री भवति मदवद्वै रसवत्तृती
यसवनं मदमेवतद्रसं दधात्यभिद्युम्नं बृहद्यश इत्यभीति रथंत
रस्य रूपं बृहदिति बृहतस्तेनयोः सह रूपैत्युभौ हि वसत्येतदहः प्रा
णा शिशुर्महीनामिति प्राणवत्या भवंति प्राणानेवतद्यजमाने दधा पमु ८
त्यभीनो वाजसातममित्यभीति रथंतरस्य रूपं राथंतरं ह्येतद
हः पवस्व सोम महान्त्समुद्र इत्यक्षरपंक्तिः स्तोमानां प्रभृतिरथ्या एत
द्वै वेतर्हि छंदोयाततयामं यदक्षरपंक्तिः स्तेन छंदोमा अयाततया

मानः क्रियंते ब्रह्मवादिनो वदंति यत्त्वउहे स्तोमाश्छंदांस्यात्प्यंते किं
छंदस श्छंदो माऽ इत्यनछंदसा यदता अक्षर पंक्ति पद इति ब्रूयादिन्वंति
स्तर मुख्य यइति गायत्र्याः सत्याजगत्यारूपेण तस्माज्जगती नांलोक
क्रियंते गायत्रं भवति यदेव गायत्रस्य ब्राह्मणंस्याशिराम कौ भव
त्यन्नं वा अर्कोन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै प्राणा वै स्याशिरः प्राणानामवरुध्यै सु
रूपं भवति पशवो वै सुरूपं पशूनामवरुद्ध्यै नासं भवति भातितु
तु वानः प्रदनिधनंराथंतरं [illegible] ह्येतदहः स्वर्गानु वर्णा आसुर १०६
आदित्यं तमसाविध्यत्स न व्यरोचत तस्या विर्गा सेन तमोपाहंत्स

वैराजं तयैतद्ब्राह्मं भवतद्ब्राह्मणस्य सेनो लं तमश्व वा एतान्यहानि यच्छं यो
मास्तन्यए तेन साम्नाविवासयति कालीवतं भवति कलीवान्वा एतेनौशि
जः प्रजातिं भूमानमगच्छत्प्रजायते बहुर्भवति काक्षीवतेन तुष्टुवान आ
सितं भवत्यसितो वा एतेन देवलस्त्रयाणां लोकानां दृष्टिमपश्यत्त्र
याणां कामानामवरुध्या आसितं क्रियत एषिरं भवति प्रजाति र्वा एषिर
त्ति प्रजायते बहुर्भवत्येषिरेण तुष्टुवान स्वैतं भवति प्रतिष्ठायै पद
निधनं राथंतर [illegible] ह्येतदहर्न्नार्यपविंदुस्मामविंदते नाथं नाप

२ राथंतर ६२

विंदन्त्येतान्यहानि यच्छंदोमा नाग्रयमे वैते विंदते गौरीवितं नवति यदेव गौ
रीवितस्य ब्राह्मणं कौत्सं नवत्येतेन वै कुत्सोंधसो विपानमपश्यत्स ह स्मै वै
सुरा ६ तिनोपवसथे धावयत्क्रनयस्यान्नाद्यस्यावरुध्यै कौत्सं क्रियते शुद्धा
शुद्धीयं नवतीड्रायती त्सालावृकेयेभ्यः प्रायच्छंतमश्लीला वागभ्यवदत्सा
शुद्धामन्यत स एतच्छुद्धाशुद्धीयमपश्यत्तेनाश्रुघ्यच्छुद्ध्यति शुद्धाशुद्धीयेन
तुष्टुवानः कौंवं नवति यदेव कौंवस्य ब्राह्मणं यद्वितीयेहनि रयिष्ठं १८०
नवति पशवो वै रयिष्ठं पशूनामवरुध्या आदलं नवत्याद्दलो वा एतन्

वैश्वामित्रः प्रजातिं भूमानमगच्छत्प्रजायते बहुर्भवत्योदलेन तुष्टुवानो
धर्मं नवति धर्मस्य धृत्यै ब्रह्मवादिनो वदंति यत्षडहे स्तोमाश्छंदांस्याप्येत
किं छंदः सच्छंदोमा इति पुरुषच्छंदस इति ब्रूयात्पुरुषो वै पाङ्क्तः पुरुषो
हि पदाच्छंदोमानामयातयामतायै विशोविशीयं भवत्यग्निरकामयत
विशोविशोतिथिः स्यां विशोविश आतिथ्यमश्नुवीयेति स तपातप्यत
स एतद्धिशोविशीयमपश्यत्तेन विशोविशोतिथिरभवद्धिशोविश आ
तिथ्यमाश्नुत विशोविशोतिथिर्भवति विशोविश आतिथ्यमश्नुते विशो
विशीयेन तुष्टुवानो गायत्रीषु स्तुवंति प्रतिष्ठायै ब्रह्मवर्चसाय ययेनै

वषालेन त्रयं तितमन्यकृच्यं तीडां ताः पवमानान्न वंति पशवो वा इडा पशव श्छं
दोमाः पशुष्वेव तत्पशुंद्धाति स्तोमः ॥११॥ यश्छंवो अतिथिमित्यातिथ्यस्यैव
तद्रूपं क्रियत एंडनागधिप्रियंतीडियस्य वीर्यस्यावरुध्यै पुरां भिंदुर्युवाक
विरमितौजा अजायतेंद्रो विश्वस्य कर्मणो धर्त्ता वज्री पुरुष्टुत इति धत्या
एवौशनं नवत्कृशनावै काव्यः कामयत यावानितरेषां काव्यानां लोक
स्तावं तं स्पृणुयामिति स तपोतप्यत स एतदौशनमपश्यत्तेन तावंतं लो १८१
कमस्पृणोद्यावानितरेषां काव्यानामासीत्तद्वाव स तर्ह्यकामयत का

मसनिसामोद्रानंकाममेतेनावरुंधेसांवर्तंभवतिदेवानांवैयज्ञं॰रक्षां॰
स्यजिघां॰सं॰स्तान्येतेनेंद्रःसंवर्त्तमपावपद्यत्संवर्त्तमपावपत्तस्मा
त्सांवर्त्तंपाप्मावावसतानसचतत॰सांवर्त्तेनापाघ्नतापपाप्मान॰रुते
सांवर्त्तेनतुष्टुवानोमारुतंभवतिमासावैरश्मयोमरुतोरश्मयोमरु
तोवैदेवानांभूयिष्ठाभूयिष्ठाश्चसामतिवैसत्रमासतेभूयिष्ठाएवभ
वंत्यनुमंतिपूर्वाण्यहान्यनंतवश्छंदोमायदंतत्सामभवतितेनैतान्य
हान्यनुमंतिभवंतिवनुश्चत्वारिं॰शएवस्तोमोभवत्याजस्यवतद्धी

२७८

178

यैव तितिष्ठत्योजोवीर्यं विष्णुपृ॥१२॥ इति चतुर्दशः प्रपाठकः॥ ॥ओं अकौ

त्समुद्रः परमे विधर्मन्निति नवमस्याङ्कः प्रतिपद्भवति परमं वा एतदस

र्विधर्म विधर्म्म वा एतदन्यैरहर्भिरहर्यन्नवमं जप्ष्टः हि वरिष्ठं मात्सिवा

युमिष्ट्येराधसेन इति वारुण्येका भवति यद्वै यज्ञस्य दुरिष्टं तद्वरुणोगृ

ह्णाति तदेव तदवयजति स्ताचीयस्तचो भवति प्राणापानानामवरु

ध्येदशार्चो भवति दशाक्षरा विराड्वै राजमन्नमन्नाद्यस्यावरुध्यै सप्तभ १८२

वत्या भवं तीडियस्य वीर्यस्य रसस्यानति स्तारायय त्रवैदे वाइंद्रियं

२७८

वीर्यं॑रसमपक्रामत्स्तदनुंन्यतुदन् षड्वै नवत्यष्टाशफाः पशवः शफ
शस्तत्पशूनाम्नोत्यष्टाक्षरा गायत्री तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव ब्रह्म
वर्चसमवरुंधे षड्वा नवं त्यृतूनां धृत्यै चत्वारः षड्वा नवं ति चतुर्वि
शतिरर्द्धमासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रतितिष्ठति स वा अनुत्तमः षड्वा
नवत्यनयस्य पशोस्त्वप्रत्यस्तस्यावरुध्यै त्वत्रन्तमो नवति येनैव
प्राणेन प्रयंति तमभ्यघं त्यष्टाचत्वारिंशा एवस्तोमो नवति प्रतिष्ठायै
प्रजात्यै ॥१॥ अग्नमम महानमसाय विष्ठमित्याग्नेयमाज्यं नवति गर्ह्वन्ति
वा एते येन वमम हर्गं क्वन्ति याऽदीदाय समिद्धः स्वेदुरोण इति दीदाय

क्त्येषयोऽनवँ हविं स्वाहुवानः स्वाहुतमिति स्वाहुताह्येषयोऽनवनिर
हविं स्वाहुताविश्वतः प्रत्यंचमिति विश्वताह्येषप्रत्यङ्ङ्ववरुणाउतमित्रे
अग्न इति वारुण्यकान् वतियद्वेयन्नस्यदुरिष्टं तद्वरुणो गृह्णाति तदेव
तदवयजति मित्रांकुवेरूतदत्तमितिराष्ट्रं तरं मेत्रावरुणा गुय्रगाध
मिववाए तद्यछंदो मासघ्यथादजय्रगाधेव्यतिषज्यगाहं तए वमेवैत
रूपव्यतिषजति छंदो मानामसं व्यायाथायमहाए इंद्राय उजसत्यैंडम १८३
ष्टमेन वेदवा अर्कं इम वाजयन्न वमे नपाभ्यानम ब्रूं नहरेवैतेन

महयंतिताउवेययोरिदमितिराथंतरमैंडाम्नमुयगाधर्मिवत्रा९तद्यछंदो
मास्त्वय्याद्उग्रगाद्यव्यतिषज्यगाहंतए वमेवैनदूपेव्यतिषजतिछंदो
मानामसंव्याध्यायस्तोमः॥२॥पवमानस्यजिवूतोहरश्वंडाअस्त्वते
तिहरिवत्यागायत्र्यानवंतिछंदोमानामयातयामतायैपवमानस्य
जिवूतइतिवैवृहतोरूपं॰हरेश्वंडाअसृद्दतेतिजगत्याउन्नयाःस्वर
रूपमुपेतिसाम्नश्वछंदसश्वपरीतोषिंवतासुतमितिपरिवत्यान्नवं
त्यंतावैनवममहस्त्वस्यैनाःपर्याप्त्याअसाविसोमाअरुषोवृषाहरि
रितिजगत्यःसत्यस्त्वष्टुमोरूपेणतस्माविष्टुनाप्ताकेक्रियंतेगाय

स्त्रि

त्रैं भवति यदेव गायत्रस्य ब्राह्मणं भरद्वाजस्यादारसृद्भवति दिवोदासं
वै भरद्वाजपुरोहितं नानाजनाः पर्यैयु तं तस्मउपासीदद्दृषेगातुंमे
विंदेति तस्मा एतेन साम्ना गातुमविंदज्ञानु विद्वा एतत्सामानेन दारे
नासन्नेति तददारसस्तोदारसस्त्वं विंदते गातुं न दारे ध्मा वत्यदारसृ
५ वार तानुष्टुनः सुरूपं भवति यदेव सुरूपस्य ब्राह्मणं॰ हरिश्रीनिधनं भव
ति पश्वो वै हरिश्रियः पशूनामवरुध्यै श्रियं वै हरश्चापैति नुष्टुवा
नः सैंधुक्षितं भवति यदेव सैंधुक्षितस्य ब्राह्मणं॰ तन्निधनं बाभ्रवं १८४

भवतिगत्यैवानुब्रूयादेतेन कैभ्यांऽऽसा स्वर्गं लोकमपश्यत्स्वर्गस्य लोकस्या
नुख्यात्यै स्वर्गो लोको कामं च्यवते नुष्टुवान इडानां संक्षारो भवति पशवो
वा इडा पशवश्छन्दोमाः पशुष्वेव तत्पशूंदधात्यष्टषभः पावमानो भवति
पशवो वै छन्दोमाः पशुष्वेव तन्मिथुनमप्यर्जति प्रजात्यै नह वा अनुन
षभाः पशवः प्रजायन्ते ९४ं भवति ९४ं वा एतद्धोर्यं नवमं ९४ ए
वतस्त्वेष नस्तुवते प्रतिष्ठायै कौल्मलबर्हिषं भवति कौल्मलबर्हि
र्वा एनं प्रजातिं न्हमानमगच्छत्प्रजायते बहुर्भवति कौल्मलबर्हिषा॥
ते १

१८१

नुष्टुवानोऽर्कं पुष्पं भवत्यन्नं वै देवा अर्क इति वदंति रसमस्य पुष्पमिति
स रसमेवान्नाद्यमवरुंधेऽर्कं पुष्पमनुष्टुवानो दैर्घश्रवसं भवति दीर्घ
श्रवा वै राजन्य ऋषिर्ज्योगपरुद्धोऽशनायंश्चरंत्स एतद्दैर्घश्रवसमपश्य
त्तेन स वा अन्या दिश्या अन्नाद्यमवारुंध सर्वा अन्या दिश्या अन्नाद्यमवरुंधे दैर्घ
श्रवसमनुष्टुवानो वैयश्वं भवति यद्वै वैयश्वस्य ब्राह्मणमासीत्स
२।२ वं यदासीद्वस्य देवस्यानं भवति प्रतिष्ठायै संक्रोति भवति स॰ स्तुत्याश्च १८५
र्वा एतद श्री यत तद्देवा देवस्याने तिष्ठंतः संक्रतिनासमस्कुर्व॰ स्त

श्री श्री

१८१

त्सं तनुतेः संतनुति त्वै देवस्थानेन वै देवाः स्वर्गलोके प्रत्यतिष्ठन्स्वर्गे लोके
प्रतितिष्ठामेत्येतद्वरुणाय देवताराज्याय नातिष्ठंत स एतद्देवस्थानमप
श्यत्तेनो वै तास्तस्मै राज्यायातिष्ठंत तिष्ठंते स्मै समानाः श्रैष्ठ्याय तत्रस्य वा
स्य प्रकाशश्च भवति प्रतितिष्ठति य एवं वेद स्वर्ग एव स्वर्गे लोके नुष्टुवानो
भवति यशो यशासासि वो षं भवति यदेववासिष्ठस्य ब्राह्मणं दीर्घत
मसार्क्कौ भवत्यन्नं वा अर्कौन्नाद्यस्यावरुध्यै साम राजं भवति सा
म्राज्यमाधिपत्यं गच्छति साम राज्ञा तुष्टुवानः स्तद्दुसं वदित्याहुः

पचवीशो १८२

संवत्तो वै देवाः स्वर्गं लोकं प्रायन्नुद्वतो दायन्निधनौ ताः पवमाना न वै
त्यज्ञोध त्यस्तोमः ॥२॥ श्रायंतद्व सूर्यमिति सूर्यवत्या न वै त्यादित्य
देवत्यं ह्येतदहरं तो वै सूरां न एतन्न वममह्नामं तएवतदं तेन स्तुव
ति प्रतिष्ठायै यत इड नया मे हत तो नो अ न यं रुधिमद्व वं छन्वितव
तन्नज तय विद्विषो विम धजहीति द्विषद्वेवमधश्चन वमेनाह्ना
विहत्यं दशमेनाह्नातिष्ठति श्रायंतीयं न वति श्री वै श्रायंतीयं ॥ १८६
श्रीर्नैव ममह श्रियमेव तच्छ्रियां प्रतिष्ठापयति समंतं न वति समं

प्र ३३९
२४२ घो

तेन पशुकामस्तुवीत पुरोधाका ... मः समं तेन स्तुवीताग्नेयी पृथिव्याग्ने
या ब्राह्मणं ऐंद्री द्यौरैंद्रो राजन्यों तरिक्षेण द्यावापृथिवी समं ते अंत
रिक्षेणैवैनः समं तं करोति विंदते पशून्स पुरोधा माप्नोतिय एवं विद्वां
त्समं तेन स्तुते स्तोमः॥ १२०० ॥ त्वः सामासि क्षरयुरिति गायत्री भवत्यद्दे
घ त्यैत्वमिति बृहतो रूपं बार्हतं ह्येतदहः स्वः ह्युं गदेव्येति त्वमिति बृ
हतो रूपं बार्हतं ह्येतदहः पवस्व देव वीतय इति बृहतो रूपं बार्हतं ह्ये
तदहः परि त्यं हर्यतं हरिमिति परिवत्या भवं त्यं तो वै न वममह

१८३

स्तस्यैतनाः पर्याप्त्यै एव स्वसोम महेंद्रस्तोय त्यक्षरपङ्क्तिस्तोमानां श्रूतिर
183 थाएतन्वे वैतर्हि छंदो यातयामयदक्षरपंक्तिः स्तन छंदो माऽयातयामा
२क्रि नाः॰॰ यंते ब्रह्मवादिनो वदंति यत्स ऽहः स्तोमा मा छंदा ऽस्याप्येते किं छंद
सः छंदो माऽत्यन छंदसायदेताऽक्षरपङ्क्तय इति ब्रूयादुपाशुजातम
नुरमिति गायत्र्यः सत्या जगत्यारूपेण तस्माज्जगतीनां लोके त्रियं
तिगायत्रं नवति यदेव गायत्रस्य ब्राह्मणमाश्वसूक्तं नवत्यग्निं वै स १८७
वैरहं निराज्जुहोत्यथैतदादित्यदेवत्यमहः श्रु क्रआहुत इत्य

२८३

सो वा आदित्यः शुक्रस्तमेवैतेनाजुहोति शंमदं भवति शंमह्या एतेनांगिर
सोंजसा स्वर्गं लोकमपश्यत्स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै स्वर्गाल्लोकान्नच्यु
वते तुष्टुवानो दावसुनिधनं भवत्याशिषमेवास्मा एतेनाशास्ते सामहि
सत्याशीर्दीवसुर्वा एतदांगिरसः पशुकामः साममापश्यत्तेन सहस्रं पशू
नसृजत यदेतत्साम भवति पशूनां पुष्ट्यै प्रतीचीनेडं काशीतं भवति
पराचीर्निर्वा अन्याभिरिजा नीरेतो दधदित्यथैतत्प्रतीचीनेडं काशीतं प्रजा
त्यै तस्मात्परांचो गर्भाः संभवंति प्रत्यंचः प्रजायंते तस्मादुतवाचीनबि

२ तैपा ८

१८४

184

त्स्यानावपद्यंत एतेनत्येवतेध नात्तविक्षुब्धं भवति प्रतिष्ठायै कृतानुवादए

वससौपर्णं भवति यद्वैसौपर्णस्य ब्राह्मणं वैश्वमनसं भवति विश्वमनसं

वारुषिमध्यायमुद्रुजितं रक्षोगृह्णांस्तमिंद्रोवायद्दृषिं वै रक्षोग्रहीदि

तितमभ्यवदद्दृषे कैस्त्वष इति स्थाणुरिति ब्रूहीति रक्षोब्रवीत्सस्थाणुरि

त्यब्रवीत्तस्मैवा एतेन प्राहरत्तस्मादिषीकां वज्रं प्रायच्छन्नब्रवीत्तेनास्य

सीमानमभिनत्सोषंद्रणात्तेषीकापाप्मावावसतमगृह्णात्तं वैश्वमनसे १८८

नापहतापपाप्मानः हते वैश्वमनसेन तुष्टुवानोगौरीवितं भवतिय

१८५

देवगौरीवितस्य ब्राह्मणं निहवो भवत्यन्नाद्यस्यावरुध्यै इति वा अन्नं
वदीयत ई त्यृषिरन्न मत्यृषयो वा इंद्रं प्रत्यक्षं नापश्यंस्तं वसिष्ठोऽका
मयत कथमिंद्रं प्रत्यक्षं पश्येयमिति स एतन्निहवमपश्यत्ततो वै स
इंद्रं प्रत्यक्षमपश्यत्स एनमब्रवीद्ब्राह्मणं ते वक्ष्यामि यथा त्वत्पुरो
हिता भरताः प्रजनिष्यंतेऽथ मान्येभ्य ऋषिभ्यो मा प्रवोच इति तस्मा
एतां स्तोमभागानब्रवीत्ततो वै वसिष्ठपुरोहिता भरताः प्राजायंत
सं इं वा एतत्साम यदेतत्साम भवति संज्ञात्वाय यद्वाहिष्ठीयं न

वति ब्रह्म यत्रासं वा एतानि सामान्यृ चाश्चात्रीयात्ति ब्रह्म यत्रासीभव
तियद्वाहिष्ठीयन्नतुष्टुवानआसितं भवति यदेवासितस्य ब्राह्मणा
साधुं भवति सिध्या आकूपारं भवत्य कूपारो वा एतेन कश्यपोऽमा
नं महिमानमगच्छन्महिमानं गच्छत्या कूपारेण तुष्टुवानो वि
धर्म भवति धर्मस्य विधृत्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति यत्षड् हस्तोमाश्छं
दा॰ स्याप्यंते किं छंदसश्छंदोमा इति पुरुषश्छंदस इति [illegible] १८६
ब्रूयात्पुरुषो वै पाङ्क्तः पुरुषो हि पदा छंदोमानामयातयामतायैश्छ

।म।स्त्र
१२००

ध्यं भवति पशवो वै श्रैध्यं पशूनामवरुध्यै प्रजापतिः पशूनसृजत ते
स्मात्सृष्टा अपाक्रामं स्तानेतेन साम्ना श्रैध्येयाऽऽहियत्य न्वह्वयत्त
एनमुपावर्त्तन्त यदेतत्साम भवति पशूनामुपावृत्त्या उपैनं पशव आ
वर्त्तन्ते य एवं वेद गायत्रीषु स्तुवंति प्रतिष्ठायै ब्रह्मवर्चसाय येनैव प्रा
णेन प्रयन्ति तेन मध्यं यन्ती अं ताः पवमाना भवंति पशवो वा इडा पश
व श्छन्दोमाः पशुष्वेव तत्पशून्दधाति स्तोमः ॥५॥ १२०० आग्नेयीषु पूर्वेषा
मह्नामुक्थानि प्रणयंत्यथैतस्याह्न आग्नेय्यैंद्र्याः प्रणयन्त्युभयोरेव

२५२

श्रां

रूपयोः प्रतिष्ठित्यै घ्म वाहं नवत्याग्नेयों ञ्जीषुस्तुवंति ब्रह्म वै व तत्क्षत्रं व स
युजीकरोति ब्रह्मैव क्षत्रस्य पुरस्तान्निदधाति ब्रह्मणा क्षत्रं न विशं चानु
गं करोति वै ककुभं नवत्यो जस्य वतद्वीर्ये प्रतितिष्ठत्यो जो वीर्यं वै ककु
भमुद्दःञ्जीयं नवति यद्देवाद्दःञ्जीयस्य ब्राह्मणमहावलारिःञ्जाए
वस्तोमा नवति प्रतिष्ठायै प्रजात्यै ॥ ६ ॥ गायत्रं वै सप्तम महस्त्रैष्टुभ
मष्टमं जागतं नवम मथैतदानुष्टुभ महर्यद्दशमं तदा कुर्यान्नुष्टुभः स्वा १६०
म्यां प्रत्यवत्तमुपयुः परां परावतं यजमानो गच्छेन्न प्रतितिष्ठेदिति या वै

चतुर्विंशतिर्गायत्र्यस्तास्त्रष्टादशानुष्टुनोनुष्टुनमेवतत्स्तोमाभ्यां परोक्ष
मुपयंति प्रतिष्ठायै प्रतितिष्ठति प्रजापतिं वा एतेनान्नाद्यं परिवेविषति तन्नय्य व
वघ्नं यद्रे श्रेष्ठं परिविष्टमात्मवदत्यन्नाद्यस्य सोवयहस्तस्मान्नव्यपवद्य
मन्नाद्यस्यान्नवयाहायतदुच्य ववघ्नं यथा श्रेष्ठाय वलिं हृत्यमाणं पंथानं
पर्यवनुदति गत्येन तथा तद्यावत्यनुष्टुप्नावतीवा च॰ संपाद्य विब्रूयुस्त
द्ध नतिरिक्तं॰ स्वस्यो वैवयज्ञस्यारिष्ठ्या अग्नि वा एते देवानारोहंतीत्याहु
र्ये दशाग्निरहर्निस्तुवतइति पंचानामक्षमनुरूपैः प्रत्यवयंति यथा
न्यारूह्य प्रत्यवरोहेत्तथा तन्नवर्चं भवति यावेवामूः प्रयं छंन्यास्त्र

187 वदक्षन्ति ताएता उदस्यन्ति वारुण्यः कान्नवन्ति यद्वे यज्ञस्य दुरिष्टं तद्वरुणो
गृह्णाति नेदेव नस्तदवयजत्यादित्यै कान्नवती यं वा अदितिरस्यामेव प्रति
तिष्ठति चतुर्विंशएव स्तोमा भवति तेजसे ब्रह्मवर्चसाय ॥७॥ सुषमि
द्धा न आवहेत्याप्रिय आज्यानि भवन्ति प्रजापतिः प्रजा असृजत सके
ज्वारिरिचानामन्यत स एता न्याप्रियआज्यान्यपश्यत्तैरात्मानमा
प्रीणाद्दुग्धइव वाएष रिरिचानो यो दशाग्निरहर्न्निस्सुद्धुवानो यदेता
न्याप्रियआज्यानि भवन्त्यात्मानमेवैतत्प्रीणाति यदग्धस्रूरन्न दित
इति स्रस्वन्नोवावरुणमंतावेस्वरंनएतद्दशममहमंतएवत २०१

दंतेनस्तुवतेप्रतिष्ठायाउत्वामंदंतुसोमाइत्यत्रद्वेदंड्रस्तुक्षानस्यरूप
मिंद्राग्नीआगतंसुतमितियेनैवरूपेणप्रयंतितदन्यद्यंतिस्तोमः
३६ ॥८॥उत्त्वोनेजातमंधसत्यद्वत्योगायत्र्यानवंत्यच्छानस्यरूपंपुनानस्सो
मधारयतिपंथानमवृतत्स्वर्यवयंत्याजाग्रविविप्रस्तंमतीनामितिय
दात्तप्रवतीःऊर्ध्वुरतिपद्येरन्यदावत्यानवंत्यनतिपादायगायत्रंभ
वतियदेवगायत्रस्यब्राह्मणमामहीयवंभवतिक्रुतिश्चान्याघंवक्रो
तिंचैवेतनान्नाद्यंवान्यातिष्ठंत्याजिगंनवत्याजिजित्यायाआजिवे

१८८

188

१४ प्र ततायद्धाद ग्राह स्त्रस्यात दुञ्जित्या आनीकं नवत्यग्निक्रांत्या ऽयंगिस

स स्त्रप स्त्रपानाश्रुवमशावः॰ स्त्रएत त्सामापरयः॰ स्त्रान नीकेन्यवर्षे

त नश्रुवमशामयं तयद नीकेन्यवर्षेत स्मादानीकं यामेवप्रवै रहार्निः

४ त्रा श्रुवः॰ शावंति तामेतनावैमयि त्वोत्तिष्ठं त्यत्सेक्ष नवत्यत्सेक्षनवे

देवाः पश्चन्नुदसधन्निषेध नपर्यग्र क्रून्नं तरो त्सेधनिषेधौयज्ञायज्ञी

यं पत्रवोन्नाद्यं यज्ञायज्ञीयं पश्चन्नेवतदन्नाद्यमुत्सेधनिषेधाभ्यां प १८२

रिगृह्णातिमाध्यंदिनेवैपवमाने देवाय ज्ञायज्ञीयेन यज्ञः॰ स्वाः

१८८

स्याप्य स्वर्गं लोकमारोहः स्तद्य एवं वेद माध्यंदिन एवैतत्सवमानेयन्तोय
ज्ञीयेन यज्ञः सः स्थाप्य स्वर्गं लोकमारोहत्यथो पराद्त्त मनुष्टुभाः संपद्य
तेहरेषा वैषत्यद्त्त मनुष्टुब्यद्यज्ञाय ज्ञीयं तद्यच्चतीयस्सवने ऽयुंः प्रत्य
द्त्त मनुष्टुभ न्मछेयुस्तस्मान्माध्यंदिने ऽकुर्वन्ति न पराद्त्त मनुष्टुभ न्मुपयं ४ ति
ति गौरीवितं न वत्यत हैयज्ञस्य श्वस्तनं यज्ञौरीवितमेतदायतनोय
जमानोयन्माध्यंदिनाय ज्ञौरीवितं मध्यंदिने न वति श्वस्तनमेवतद्य
जमान आत्मं धत्ते सोमः ॥ ८ ॥ कयानश्चित्र आभुवदिति कवत्यस्तेन

१८८

189

प्राजापत्याः काहि प्रजापतिः प्रजापतेराप्येमानि दन्यद्दिशः सतेत्युक्तान

मनदाशिषाह्येतर्हि तु त्वमधुमत्तमाद्दत्यु ह्वत्य उदयनीयेहन्यतदाशि

षाह्येवतर्हितयानिर्वीविदद्वसुमितिस्तोमाचैतेरायज्ञाविदद्वसुस्त

मनवैयज्ञो [redacted] युज्यतयत्तरानिर्वीविदद्वसुमित्याहयज्ञमेवतद्यन

ति वामदेव्यस्यस्तोत्रे रथंतरं पृष्ठं भवति गायत्री वै रथंतरस्य योनिः

स्वायामेवतद्योनौ रथंतरं प्रतिष्ठापयति तेजो वै गायत्री छंदसां तेजो १८३

रथंतरं साम्नां तेजश्चतुर्विंशः स्तोमानां तेजएवतत्संम्यक्संदधा

१८८

त्यपिहस्तुत्वस्यस्तुत्वस्तोजस्वीभवत्यष्टाचत्वेरत्तात्रथमायारूवः प्रस्तोत्य
ष्टाशाफाः स्तत्पश्रूनवरूंधद्द्यस्तेरत्तान्नरयोरूवोः प्रस्तोतिद्विपाद्यज
मानोयजमानमेवयज्ञपशुषुप्रतिष्ठापयतिगायत्रंवैरथंतरंगायत्र
छंदायज्ञायज्ञीषुरथंतरंभवतितेनस्वायांजनतायामृध्नोतीमवैलो
कागायत्रीयज्ञायज्ञीषुरथंतरंभवतीमानेवतल्लोकांत्समाप्नोतित्रिष्टुं
त्तिमेधातिथंभवत्यतेनवैमेधातिथिः काण्वोविभिंदुकाद्यूध्नीगा
उदसृजततपश्रूनामवरुध्यैमेधातिथंक्रियतेऽभीवर्त्तोब्रह्मसामन

वत्येकाक्षरणिधनः प्रतिष्ठाया एकाक्षरा वै वाग्वाच्येव प्रतिष्ठायान्तिष्ठंति का
लेयमछावाकसाम भवति समानलोके वै कालेयं च रथंतरं चेयं वै
रथंतरं पशवः कालेयमस्यां वैव पशुषु च प्रतिष्ठायान्तिष्ठंति स्तोमः ॥१०॥
स्वादिष्ठया मदिष्ठयेति गायत्री भवति मदवद्वै रसवत्तृतीयसवनं
मदमेव तदुसंदधाति गायत्रं भवति यदेव गायत्रस्य ब्राह्मणं स
हितं भवति द्व्यक्षरणिधनं प्रतिष्ठायै प्रतिष्ठायैवात्तिष्ठंति सफं भव १८४
ति सफेन वै देवा इमाल्लोकांत्समाप्नुवन्यत्समाप्नुवंस्तत्सफ

स्यसफलमिमानेवैतनलोकांत्समाप्यान्ति ४ इतिरोहितकूलीयंभवतिय
देवरोहितकूलीयस्यब्राह्मणं ५ स्यावाश्वांधीगवेभवतःसमीच्योविरा
जोदक्षत्यन्नाद्यायपिपीलिकमध्यासुस्तुवंतीजोवरत्र ६ हत्वानास्तृषी
तिमन्यमानःपरांपरावतमगछत्सएतामनुष्टुनंबद्धां हतांधूयव्यवा
सर्पदिंदगृहावाएषाभयययजेतभयगन्ति ७ इतियएवंविद्वानेतासुस्तु
वतयज्ञायज्ञीयनिधनं ८ सोहविषंभवतियज्ञायज्ञीयादेवतत्रतीयस
वनेनयंतिवाजजिद्भवतिसर्वस्याप्त्यैसर्वस्यजित्यैसर्वंवाएतेवा

म ४

१८४
१८२

ज्यं जयंति य एतद्दशममहरागच्छंत्यन्नं वै वाजोऽन्नाद्यस्यावरुध्या एतद्दशाहत्तरं नि
धनमुपयंति दशरात्रस्य धृत्यै दशाहत्तरा विराड्वै राजमन्नमन्नाद्यस्यावरु
ध्यै सर्वेवतीषु स्तुवंत्यंतो वै सर्वे तं त एतद्दशममहः प्राप्नुवंत एव तदंते
न स्तुवते प्रतिष्ठाया उपवत्यो भवंति प्रतिष्ठायै परिवत्यो भवंति स
र्वस्य पर्याप्त्यै चतुर्विंशा एव स्तोमा भवंति तेजसे ब्रह्मवर्चसाय ॥१॥ १८५
विराट्सु वामदेव्यमग्निष्टोमसाम भवति शांत्यै छ्यैस्सद्वै वामदे
व्यं साम्नां सद्विराट् छंदसां सत्रयस्त्रिंशस्तोमानां स तामं तां सं

१८१

श्चायोत्तिष्ठंत्यपि ह स्म पुत्रस्य पुत्रः सत्त्वमश्नुते ब्रह्मवादिनो वदंति यतः स
त्रादुदस्थाता३स्थिता३दिति यद्यतइति ब्रूयुरव्रतिष्ठानाच्च व्रजस्ता
न विषंतीत्येनान्ब्रूयाद्यत्स्थितादिति ब्रूयुः स्थायुकैषा॥ श्रीर्न
विष्यति न वसीया॥ सा न विषंतीत्येनान्ब्रूयात्पूर्वादेव पूर्वमन्य
दस्थामेति ब्रूयुरेते वै पूर्वात्पूर्वमन्यत्तिष्ठंति ये वामदेव्येनस्तु
त्वातिष्ठंत्यंतरिक्षं वै वामदेव्यमंतरिक्षेणोद॥ सर्वं पूर्वमेषवै
सम॰ ह्वस्तोमोयत्त्र्यस्त्रिं॰ त्रस्त्रयस्त्रिं॰ त्रादद्तेरात्रास्तुसमह्वा वै वय
न्तितिष्ठंति सर्वेषां वाएतानाश्छंदसा॰ रूपं यत्त्रिपदास्तेन गायत्र्यायदे

कादशाक्षराणि पदानि तेन त्रिष्टुभो यद्द्वादशाक्षरं पदं तेन जगत्यो
यत्त्रयस्त्रिंशदक्षरास्तेन विराजस्तेनो अनुष्टुभो न ह्येकस्मादक्ष
राद्विराधयंति त्रयस्त्रिंश एव स्तोमो भवति प्रतिष्ठायै देवतासुवा
एव प्रतिष्ठितः ॥१२॥ इति पंचदशमः प्रपाठकः ॥ १५ प्रा श्रीः ॥ प्रजा
पतिर्वा इदमेक आसीन्नाहरासीन्न रात्रिरासीत्सोऽस्मिन्नंधे तमसि
प्रासर्पत्स एतमत्यपद्यत ततो वै तस्मै व्यौछदुच्छति वा ए १९६
ष आह्रियते यद्वै तज्ज्योतिरजनयत तज्ज्योतिषो ज्योतिष्ट्वमेष वाव प्र

१८२

थमो यज्ञानां य एतेनानिष्ट्वाथान्येन यजते कर्त्तपत्यमेव तज्जीयते
वा प्रवा मीयते यथा वा इदमन्नेर्जा तादग्नया विद्धियं त एवमेतस्माद्ध
थ्यन्ये यज्ञा विद्धियं ते या हि वि इदन्यं यज्ञक्रतुमापद्यते स तं दीप
यति यः पंचदशः स तं यः सप्तदशः स तं य एकविंशः स तमे तत्र द्यदा
कुरेकाय ज्ञ इत्येतद्धि सर्वे ज्योतिष्टोमा भवंत्यस्थूरि वा एव संतता
यज्ञो द्वौ द्वौ हि स्तोमौ सवनं वहतस्त्रिवृत्पंचदशौ प्रातःसवनं पं
चदशौ सप्तदशौ माध्यंदिनं सवनं सप्तदशैकविंशौ तृती

१८३

यसवनं यामि तदक्षिणा वस्यादेष एव कार्यइयं वै ज्योतिरियमग्नित

२ यं स्ययं त्रिकैषा वा एतं तु मर्हति तस्य नवतिशतः स्तोत्रीयास्तासां या

193 अशीतिशतं ताः षड्विंशिन्यो विराजः षट् तद् ऋतुष्वेव विराजा

प्रतितिष्ठत्य यथा दशोषा वा आम्नन्या विराडे तस्यां वा इदं पुरुषः प्रति

ष्ठितो गोश्वाश्वश्वाश्वतरश्वगर्दभश्वाव्रयश्च व्रीहयश्च यवाश्च तिला

श्च माषाश्चैतस्यामेव विराजि प्रतितिष्ठति तस्य द्वादशः शतं दक्षिणा १८:

वीरहा वा एष देवानां यः सोममभिषुणोति याः शतं वै रंतदेवान

२जो श्वा

वदयते॰ यथादृशदश प्राणाः प्राणा॰ स्त्वानिःसृष्टानि येकादश्यात्मानं
तया यद्द्वादशी सैव दक्षिणा श्रेष्ठ एव वा एतद्यज्ञस्य यद्दक्षिणा नवा अ
श्व भारथा वहत्यथ यथा श्रेष्ठ एवं तायं कामं कामयते तमभ्यश्नुत
म कां४ एवमेतेन दक्षिणावतायं कामं यतेतमभ्यश्नुते श्नुनो वा एतायज्ञ
स्य यद्दक्षिणा यद्दक्षिणावता यजते श्नुनमेवास्मिन्दधाति॥१॥ अथै
षगोर्गवावै देवा असुरानेभ्यो लोकेभ्यो नुदन्तैभ्यो लोकेभ्यो व्रात
व्यं नुदत य एवं वेद यद्वेतद्देवा असुरानेभ्यो लोकेभ्यो गावयो॰
८।

स्तजोगीत्वं गायन्ति पाप्मानं भ्रातृव्यं य एवं वेद तस्य पंचदशं बहि
ष्पवमानं वज्रो वै पंचदशो वज्रमेव तत्पुरस्तान्निदधाति तेन विज
यते पशुः स्तोमो वा एष एवमिव वै पशुः समाहितस्तस्यशिरस्य वीर्या
लीयस्या ग्रीवाः पार्श्वाभ्यां वरीयांत्स सच्छिभ्यां वरिष्ठा यत्पंचदशं
बहिष्पवमानं न्नवति त्रिवृत्त्वाज्यायान्निसप्तदशं माध्यंदिनः सव
नमेकविंशस्तृतीयसवनः रूपेणैवैनं तत्समर्द्धयत्येकासः स्त १९८
तानां विराजमतिरिच्यते तस्मात्पशोः पश्चादतिरिक्तं ॥२॥ अथै

षत्र्यायुरायुषा वै देवा असुरानायुवतायुते त्र्यात्व्यं य एवं वेद
२ मा स्वर्गकामा यजेतार्ध्वः स्तोऽयं त्यनपत्त्ऽ त्र्यायते नेवामयाविनंय
जयेदतिरात्रः कार्यः स गायत्री॰ संपद्यते प्राणो गायत्र्यायुरष
त्र्यायुश्चैवास्मिन्प्राणं चाने समीचीदधाति स्वर्ग्यो वा एन स्तोमा
यज्ज्योतिर्न्नवति ज्योतिरेवास्मै स पुरस्ताद्धरत्यथैष गौरेकया
विराजमतिरिक्त आरंनणेमव तदथैष त्र्यायुरेकस्याविराज
ऊनत्र्यासादेवस्तोधाऽ नातिरिक्तौ स्तोमौ मिथुनौ प्रजा

त्याएतेवैविकद्रुकाःस्तोमाएतेवाइदꣳउःसर्वंतत्तिमत्वप्यृत्तेष्यतिप्र
जयापशुभिर्यएवंवेद॥३॥प्रजापतिःप्रजाअसृजततताअस्मैश्रै
ष्ठ्यायनातिष्ठंतसएतासांदिशांप्रजानांवरसंप्रवृह्यस्वजंह्वला
प्रत्यमुंचतततोऽस्मैप्रजाःश्रैष्ठ्यायातिष्ठंततिष्ठंतेऽस्मैसमाना
श्रैष्ठ्याययएवंवेदसोऽकामयतेडामप्रजायाऽऽश्रैष्ठ्यस्यादिति
तामस्मैस्रजंप्रत्यमुंचतततोवाइडायप्रजाःश्रैष्ठ्यायातिष्ठंतत ९९
छ्रित्यंपत्रंपंत्याययतितर्यंपश्यन्तस्मात्यःपुत्राणांदायंधन

तममिवौ पतितं मन्यं तेयमेवेदं नविष्यतीतितनो वा इदमिंद्रो विश्वमज
यद्यद्विश्वमजयत्तस्माद्विश्वजित्सो ऽकामयत यन्मे नभिजितं तदभि
जयेयमिति स एतमभिजितमपश्यत्तेनानभिजितमभ्यजयद्यद
नभिजिदभवत्तदनभिजितस्याभिजित्यै तौ वा एतावेंद्रस्तोमौ वीर्यवं
तौ शिल्पं वा एतौ नाम स्तोमावास्तां पश्यन्न गृहे शिल्पं य एवं वेदनवै
यमौ नाम स्तोमौ स्तोमायामाभ्यां यजेते ताभ्यां यजेन स मध्ये पुनर
भ्यावर्त्तं स्तोमान्नवं तिपुनरभ्यावर्त्तं होता भ्यामिंद्रो जितमज

१५६ 196

यत्रीं॰ स्त्रिवृदग्निजितः प्रणयति त्रीन्पं चदशांस्त्रीं स्सप्तदशांस्त्रीने
कविं॰ शांस्तद्द्वादशसंपद्यंते द्वादशमासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजा
पतिः प्रजापतिमेवाप्नोति चतुरस्त्रिवृद्भिर्ध्रुजितः प्रणयति चतुरः
पंचदशांश्चतुरः सप्तदशांस्तद्द्वादशसंपद्यंते द्वादशमासाः संव
त्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापतिमेवाप्नोति ॥४॥ उपत्वाजाम १५६
यो गिर इत्युपवती प्रतिपद्भवति स्तोमस्य रूपं प्राणैर्वा एष व्यृध्यत २००
इत्याहुर्यः सर्वं ददाति सर्वान्स्तोमांत्सर्वाप्तिरेषान्युपैतीतिय २५६

द्वायव्या भवति प्राणानां समृद्ध्यै सारस्वतश्च सारस्वत्याश्चोत्तरे भव
तां मिथुनं वा एतद्यत्सारस्वाश्च सरस्वती च मिथुनमेवास्य यज्ञमु
खे दधाति प्रजननाय सावित्री चतुर्थी भवति दुष्करं वा एष करो
ति यः सर्वं ददाति यत्सावित्री भवति सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति
सवितृप्रसूतमेवास्य कर्म भवति ब्राह्मणस्पत्या पंचमी भवति
ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मैवास्य यज्ञमुखे दधात्याग्निपावमानी
षष्ठी भवत्यग्निर्वै नं निष्टपति पवमानः पुनाति शृतमेवै

२८७

१न

नैयज्ञियं प्रष्ठान्यपयन्ति यन्ति वा एते पथ इत्याकुर्यैसंन्नार्याः कुर्वतश्च तिप
197 वमाने उत्तमस्त्वा न वति ते न पथो न यंति स तु वै प्रष्ठः स्तुवीतेत्याकुर्य
ए नानि बहिष्पवमाने युंज्यादित्यपवतीवतिपङ्क्त्यपवैरथंतरः र
थंतरमेवास्मै तयायुनक्ति सरस्वता द्वितीया न वति स्वर्गो लोकः सर
स्वांत्स्वर्गो लोको बृहद्बृहदेवास्मै तयायुनक्ति सरस्वत्यास्तृतीया न
वति वाग्वै सरस्वती वाग्वै रूपं वै रूपमेवास्मै तयायुनक्ति सावित्री च २०१
तुर्थी न वति प्रजापतिर्वै सविता प्रजापतिर्वैराजं वैराजमेवास्मै

२८७

तयायु नक्ति ब्राह्मणस्यत्यापंचमी भवति ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मणाक
र्यः शक्करीरेवास्मै तयायुनक्ति ग्निपावमानीषष्ठी भवति गायत्रीवैरेवती
गायत्रंछंदा अग्नीरेवतीरेवास्मै तयायुनक्ति न चत्वारि षड्ढा विभवंतिय
दनिरुक्तानितेनवि भवंति सर्वाणिस्वाराण्याज्यानि तद्भामिनानादेवत्यैः
स्तुवंत्यजामिनायै सुषमिद्धान आवहेत्यावियआज्यानि भवंति प्रजापतिः
प्रजाअसृजतसहदुग्धेभिरिरिवानामन्यत सएतान्यावियआज्यान्यपश्य
तैरात्मानमाप्रीणाद्दुग्धइववाएषरिरिचानोयःसर्वंददातियदावियं

१८

148

आज्यानि न वं त्यात्मानमेव तैरा [redacted] मतोऽस्य यजमानम सर्वैरि

इकुर्न स्तिर्युमती यं पुद्दाय नितेसु ... यं दस्सस्याणो ... डीणात्यत

र्हि नु वै एष्टानि यथायतनं कल्पंत इत्याहुर्यदु थं तरं प्रथमं वृहदुत्त

मं मध्यइत रात्रीति जामिवा एतद्यज्ञे क्रियत इत्याहुर्यत्स वीणानि ध

न वंति सह क्रियंत इति यदं नरा सोमायं त्यं नरो छानि शस्यंते नराव २०२

षड्ङ्वं ति तेना जामिवत्यास मिज्ञाश्च निधनानि चाहुस्तेना जा

मिच्य वं ते वा एतद्वत्यः स्वादायतना दित्याहुर्यत्त्रयस्त्रिं आत्सा

माध्यंनीतियज्ञायज्ञीयान्नवैंतितेनायतनान्नच्यवेतेयाहिकाचगाय
त्रीसारेवती॥५॥पशुभिर्वाएषव्यृध्यतइत्याहुर्यःसर्वंददातीतिब ठ२
वींपरिधत्तेपशुभिरेवसमृध्यतेरोहितलीक्कवीनवत्यतद्वैपशूनां
न्रूपि४८रूपंयद्रोहितं॰साक्षाद्वैनानवरुंधेरण्यतिस्रावसत्या
रण्यंतानिरन्नाद्यमवरुंधउदुंबरेवसत्यूर्गुदुंबरऊर्जमेवावरुं
ऐ२ धेरवनिर्णिजीवत्यवृत्तिमपजयत्यनयतःस्कुदत्रिर्नवत्सुनयत
एवास्माअन्नाद्यं॰रदत्यस्माच्चलोकादमुष्माच्चनिबाद्बुनिस्रो

२९९

वसत्यस्यां वाएतत्परीत्तायांदेवा स्यामन्नाद्यं तदेवरुंधेऽनेनतिस्रोवस

तिऽन्यं तानि रन्नाद्यमवरुंधे समानऽनेनतिस्रः समानऽन्यं तानिद्वा

199 दशैतारात्रयो नवंति द्वादशमासाः संवत्सरः संवत्सरमन्वन्नाद्यंप्र

जायते तदेवाद्यावरुंधे संवत्सरं नया वेदामाद्यमिवं वाएतद्यः सद्योद

तं पत्यन्तिसद्यो वैदेवानांऽसंवत्सरो नादीयमानं प्रतिनुदेदन्नाद्यस्या

प्रतिनोद्यायाक्लीबंबिनत्ति त्रिलोम्नत्वायनमन्माये नपिबेदाकुतिवी 202

एषाय ब्राह्मणस्य मुखं न वैमन्मयमाऽऽनिमान स्रोऽध्ययदमन्म २९९

यपाप्नवति स्व एव मुख्य आक्रुतिं जुहोति ॥ ६ ॥ पंचविंशोग्निष्टोमः सर्वजि
ता वै देवाः सर्वमजयं त्सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै सर्वमेवैतेनाप्नोति
सर्वं जयति तस्य महाव्रतं पृष्ठम क्लृप्तःशास्यते चतुर्विंशातिः संवत्स
रस्यार्द्धमासाः संवत्सरः पंचविंशोन्नं व्रतः संवत्सरादेतेनान्नाद्या
मवरुंधेन्नादो भवति य एवं वेदैतेन वै गौरांगिरसः सर्वं पाप्मानम
तरत्सर्वं पाप्मानं तरत्येतेन स्तोमेन तुष्टुवानः ॥ ७ ॥ अथैष ज्योतिः
पराङ्द्वे त्रिरात्रो वाढुः ग्निष्टोमा यस्त्रिरात्रो विंश्शतेन तस्मिन्पुन ८

200 200 200

रस्त्यथयोग्निष्टोमेप्रायश्चित्तिमत्तदपिह्येतेनैकविंशतिदक्षिणेनपु 200

नर्यजेतयस्मिन्ह्येवयज्ञक्रतौविभ्रंशेतसैवतस्यप्रायश्चित्तिरूपस 200

द्दिसहस्रंप्रातरनुवाकमन्वाहतदसौलोकःसहस्रंदक्षिणास्तदंत सौत्र

रिक्षंसहस्रमेतान्यक्षराणितदयंलोकएषुलोकेषुप्रतितिष्ठतिय

एवंवेदकस्यांवाअन्यत्सहस्रमित्याहुरक्षरस्याअन्यदितियद्विरा

चेदीयतेतद्धकस्याअथयदग्निष्टोमेतदक्षरस्यायत्सहस्राक्षरासु 204

ब्रह्मसामभवतिसहस्रस्यैवसाप्रतिष्टुतिर्यावद्वैसहस्रंगावउत्त 200

२ब्रा

राधरादित्याहुस्तावदस्माल्लोकात्स्वर्गो लोक इति तस्मादाहुः सह स्वया
जीवाद्स्माल्लोकाच्यायान्नातीति पशुर्निर्वा एष व्यृध्यत इत्याहुर्यः सद्यः स
हस्रं ददातीति पङ्क्तिषु ब्रह्मसाम भवति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्ताः पशवो यज्ञ
एव पशुषु प्रति तिष्ठति त्रिवृतः स्तोमः संपद्यते विराजं छन्दः प्राणो
वै त्रिवृदन्नं विराट्प्राणे वै प्राणेष्वन्नाद्यारयति नान्नमन्ने प्राणाना
त्पशुष्वेवान्नाद्ये चप्रति तिष्ठति ॥ ८॥ अथैष सर्वज्योतिः सर्वस्याप्तिः स
र्वस्याजितिं सर्वमेवैनेनाप्नोति सर्वं जयति परमो वा एष यज्ञः पर

पंचविंशो
२०१ब्राह्मणा

२०१ मः सह स्वैपरमतांगच्छतियएवंवेदतस्यद्विशतास्तोत्रीयाअंतोवैवा
वाद्विशतमंतःसहस्रमंतएवतदंतंप्रतिष्ठापयति८तस्तोमोवाए
षसर्वमेवैतेनाप्नोतिसर्वंजयतिसर्वं॰ह्रि॰ततेनजयतिविराजः सं
पद्यतेन्नंविराडन्नाद्यमेवावरुंधएकविंशाग्निष्टोमानवतिप्रति
ष्ठावाएकविंशोंऽततएवयज्ञस्यप्रतितिष्ठति॥९॥अथैषविश्वज्यो
तिरुक्थ्यःपंचदशावावाउक्थानिपंचदशोविश्वंज्योतिर्विश्वएवज्योतोप २०५
१४ श्युषव्रतितित्यहर्न्निवैत्रिरात्रऽमाध्याकानाप्नोतिसर्वनैरेषऊत्र
२०१

रमुत्तरं त्रिरात्रस्याहर्वर्षीय उत्तरमुत्तरमेतस्मात्सवनं वर्षीयस्तेन त्रि
रात्रमाप्नोत्युत्तर उत्तर एषां लोकानां ज्यायान् तेनेमाँल्लोकानाप्नोत्य
स्थूरिर्वा एष संततो यज्ञो द्वौ हि स्तोमौ सवनं वहतस्त्रिवृत्पंचदशौ
प्रातःसवनं सप्तदशपंचविंशौ माध्यंदिनं सवनं चतुर्विंशौ क
विंशौ तृतीयसवनं यद्वै युक्ते संततं आधीयते वहति तद्यथा युक्ते
१५ संततमादध्यादेवमेतस्मिन्त्सहस्रमाधीयत उते बृहद्रथंतरे नव
तद्वयं वै रथंतरं द्यौर्बृहद्वा अस्माल्लोकाज्जायत्यवामुष्मादुन

पंचविंश
२९४

क्रिमङ्गाकि

२०१ योरन्यायोर्लोकयोः प्रतितिष्ठत्यनुष्टुभ्याथर्वणं भवति भेषजं वै देवाना
मथर्वाणो भेषजायैवारिष्ट्यात्तदु ह्रीयमुच्छानामंततो भवति सर्वे
ष्वावाएतस्तोमानां रूपः सर्वेष्वेवरूपेषु प्रतितिष्ठत्युच्छ्यो भवति पश
२०२ वोवाउच्छानि पशवः सहस्रं पशुष्वेव तत्पशुं दधाति ॥१०॥ यो वा अग्नि
202 ष्टोमं त्रिरात्रं प्रोतं विद्यात्सोग्निष्टोमसहस्रं दद्यात्त्रिरात्रायतनः हि सह
स्रमुपासैगायतानरउपोषुजातमप्तुरं पवस्ववाचो अग्रियः इति वि २०६
तिपदानंत्यतद्वै त्रियात्रमकः पवमाने रथंतरं करोति पवमान
२०२

स्यांत्यं वामदेव्यं बृहत्पृष्ठमियं वै रथंतरमंतरिक्षं वामदेव्यं द्यौर्बृहदिमे
लोकास्त्रिरात्रायैतानि सामानि सध्र्यंचि करोतीमानेव तल्लोकांत्संदधाति
तेन त्रिरात्रमाप्नोति ककुभं प्राचीमुद्धरति पुरो ह्येतया सत्या पशु वीर्यं
करोति तस्यामिजानाः संक्षारः पुरुषो वै ककुप्पश्रावऽजानाः संक्षा
र आत्मन्येव तत्पशून्प्रतिष्ठापयति वत्तं पीयूषं ह वैयद्धुम्यमितिस
ता ब्रहत्या न वंति स्तना ब्रह त्या वै देवाऽस्मांल्लोकान्न्यानुवन्निमाने
वैतान्निर्ह्वौकान्न्याप्नोति नावाएनागायच्चायत्रिपदा स्तेन गाय

यस्ता वा एता जगत्यायं द्वादशाक्षराणि पदानि तेन जगत्यस्ता वा एता बृह
त्यायं षड्भिः शादशाक्षरास्तेन बृहत्यः सर्वेषां वा एता छंदसां रूपाः सर्वा
णि रूपाणि पश्यन्नाम वरुंध एतद्वै प्रत्यक्षं महाव्रतं तस्य गायत्रं शिरो
बृहद्रथंतरे पक्षौ वामदेव्यमात्मा यज्ञायज्ञीयं पुच्छं दक्षिणा एवार्कं मे
ष वाव प्रत्यक्षं महाव्रतेन स्तुते य एतेन यजते तस्य बृहत्पृष्ठं पङ्क्तिषु
ब्रह्मसाम तदाहुश्छंदो व्याधीयते यद्बृहत्पृष्ठं न भवति पङ्क्तिषु ब्रह्मसा २०
मेति श्यायंतीयमेव कार्यं न छंदो व्याधीयत एषा सर्वस्य व्रति [illegible] तिः

सहस्रमन्यमभितिष्ठतीत्याहुः सहस्रमन्योन्वातिष्ठतीति ककुभं प्रावीमु
दूहत्यथयदेवाद्विपदा ककुभो लोके क्रियते सहस्रस्यैव सोन्वास्यायानु
ष्टुभः संपद्यते वागनुष्टुब्वाक्त्रिरात्रस्तेन त्रिरात्रमाप्नोति ॥११॥ आदि
त्याश्चांगिरसश्चादीक्षंत ते स्वर्गे लोके स्पर्द्धंत तेंगिरस आदित्येभ्यः
श्वस्सुत्यां प्राब्रुवंस्त आदित्या एतमपश्यंस्तं सद्यःपरिक्रीयायास्य
मुद्गातारं वृत्वा तेन स्तुत्वा स्वर्गं लोकमायन्नहीयंतांगिरसो भ्रातृव्य
वान्यजेत भवत्यात्मनापरास्य भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद तस्मा अ

सुमादित्य[illegible]श्वः श्वेतं कृत्वा दक्षिणामानयंस्तं प्रतिगृह्य व्यन्वाः शा
न्तम एतान्यायास्यान्यपश्यंस्तैरात्मानं समश्रीण[illegible] दायास्यानि २[illegible]
भवंति भेषजायैव शांत्यै स्वर्गकामो यजेत बृहतीं संपद्यते बृह
त्या वै देवाः स्वर्गं लोकमायं स्वर्गमेवैतेन लोकमाप्नोति पशुकामो
यजेत पशवो वै बृहती पशुष्वेव प्रतितिष्ठति ॥१२॥ एतस्य वै क
विः श्यामग्निष्टोमसाम कृत्वामयाविनं याजयेत्प्राणा वै विवृत्या २०८
ण आदित्यः प्राणैरेष व्यृध्यते यदामयावी प्राणैरेवैनं समर्द्ध

यति विराज॰ सँपद्यते प वा॰ तस्मादन्नाद्यं काम तिय आमयाव्यन्नं वि
राड न्नाद्यमेवास्मिंदधात्येकवि॰ शाग्निष्टोमो भवत्य प्रतिष्ठितो वा ए
षय आमयावी प्रतिष्ठकवि॰ शः प्रत्यवतिष्ठत्यतेनैवान्नाद्यकामो वा प्र
तिष्ठाकामो वा यजेतान्नं विराड् प्रतिष्ठकवि॰ शात्यन्नं प्रतितिष्ठत्यु
र्वैरावेदिर्भवत्येतद्वा अस्या वीर्यवत्तमं वीर्ये णैव यज्ञ॰ समर्द्धयति
खलउत्तरवेदिरर्हिसरस: समवेति सरस्समेव यज्ञं करोति
खलेवाली यूपो भवत्येतया हि त॰ रसमुद्दृषंति विवस्सः सां३ः

पैप्पलादो

२.५

सोमक्रयणः संड्त्वाय सर्वादिशोश्वरथाः सोमप्रवाकाविक्षवंति
सर्वोन्यएवास्मै दिग्भ्यान्नाद्यमवरूंधेयोऽनेचनुर्वाहिणप्राच्यांदि
श्चि प्राहेवमेववाअग्नानाविमितायेवाध्वनामात्रातांभसवयंतित्रेप
द्वष्ठिवाहिनादीच्यांगवृतोद्मागन्नप्रतीच्यांकाशस्थूरिणाद

२य क्षिणातहि दिशाः रूपंद्व वदिशाः रूपंतेनयज्ञः समर्द्धयंतिसव्ती
रहृतयारथान्नवंतितनतायन्नवनीतमुदियात्तदाज्यपिकार्यः २०९
सद्यस्त्वाय॥१३॥अथैषांगिरसामनुक्रीरतेनवाअंगिरसआदित्या

२.५

न्नानुवन्त्याहीनआनुजावर इव स्यात्स एतेन यजेनाप्नोति सर्वेषां प्रहा
मानुवन्त्येतेनाङ्गिरस आदित्याः स्तुस्य चतुर्विंशोपवमानो चतुर्विं
शत्यक्षरा गायत्री गायत्र्या वै देवा इमाँल्लोकान्व्याप्नुवन्निमानेवैतेन
लोकान्व्याप्नोति तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव ब्रह्मवर्चसमवरु
न्धे प्राणो गायत्री प्रजननं प्राणाद्देव गायत्र्याः प्रजायत उन्नयस्तोमा
युग्मन्तश्चायुजश्च तन्मिथुनं तस्मान्मिथुनात्प्रजायते विराजं संपद्य
तन्नै विराडन्नाद्यमेवावरुन्धे एकविंशोऽग्निष्टोमो भवति प्रतिष्ठा वा

ऐष गीतो
२०८

एकविंशं तत एव यज्ञस्य प्रतितिष्ठति॥१५॥ अथैष विश्वजिच्छिल्पः
शिल्पं वा एष स्तोमानां प्रस्यते गृहे शिल्पं य एवं वेद तस्यापाद्गौ
पवमानो रक्षी वाग्वा एष यज्ञः कामायायं कामं कामयते तमनेन
नान्य स्नुते यत्र हि रक्षीवता कामयते तदन्य श्नुते स्वर्गकामायज्ञे
न स्वर्गो लोकः एष्टानि स्वर्गमेवैतेन लोकमाप्नोति तेजो ब्रह्मवर्चसं
एष्टानि यदेकधा एष्टानि नवं त्यकधेवास्मिंस्तेजो ब्रह्मवर्चसं द २१०
धात्यन्नं प्रजावः एष्टानि यदेकधा एष्टानि नवं त्यकधेवास्मिन्नं

२०६

न्नाद्यं पशून्व्याप्नोति तदाहुर्न्नालोकानिष्ठानियदेकस्मिन्यज्ञक्रतौ
समवरुध्यन्त ईश्वरा यजमानो प्रतिष्ठातोरित्येकविंशाः होतुः पृष्ठं भ
वति प्रतिष्ठा वा एकविंशो मध्यत एव यज्ञस्य प्रतितिष्ठत्येकविंशाग्नि
१२ ष्टोमा भवति प्रतिष्ठा वा एकविंशों ऽन्तत एव यज्ञस्य प्रतितिष्ठति द्वावे
तावेकविंशौ भवतो द्विपाद्यजमानो यजमानमेव यज्ञपशुषु प्रति
ष्ठापयति ॥ १५ ॥ अथैष एकत्रिंशः प्रजापतेरुद्भिद् तेन वै प्रजापति
रेषां लोकानामुदभिनत् तस्मा मा वा एष उद्भिन्नाः ह्येव न्नन्तस्यये दे क

१न १५

२०९

यास्तुवंत्यकावैप्रजापतिःप्रजापतिमेवाभ्यात्ययन्तिस्त्निस्वयऽम

२४ति लोकाऽएष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठन्ताउचतस्रःसंपद्यन्तेचतुष्पादाःपशवःप

२०७ शुष्वेवप्रतितिष्ठन्तिगायत्रीःसंपद्यन्तेतेजोब्रह्मवर्चसंगायत्रीतेज

एवब्रह्मवर्चसमवरुंधेप्राणोगायत्रीप्रजननंप्राणादेवगायत्र्याःप्र

जायन्तेयारूचाहरिण्यापुनानइत्यार्भवःपवमानःसर्वेषांवाए

षांछंदसांरूपंसर्वेषामेवछंदसांस्वार्भवंपवमानंभवन्तिछापयन्तित ३११

स्यांगायत्रपार्श्वेनगायत्र्यादन्तिंसाम्नोननिधनात्स॥१६॥इतिषोड शः प्रपाठकः

२.९

१७

देवा वै स्वर्गं लोकमायंस्तेषां देवा अहीयंत ब्रात्यां प्रवसंतः स्त आगच्छन्यतो
देवाः स्वर्गं लोकमायंस्ते न तं स्तोमं न छंदो विंदन्येन तानाप्स्यंस्ते दे
वा मरुतो ब्रुवन्नेतेभ्यस्तं स्तोमं तच्छंदः प्रयच्छत येनास्मानाप्नवानिति
ते भ्य एतं षोडशं स्तोमं प्रायच्छन्परोक्षमनुष्टुभं ततो वै ते तानाप्नुव
न्हीना वा एते हीयंते ये ब्रात्यां प्रवसंति न हि ब्रह्मचर्यं चरंति न कृषिं
न वाणिज्यां षोडशो वा एतत्स्तोमः समाप्तुमर्हति मरुत्स्तोमो वा एष
यानि क्षुल्लानि छंदांसि तानि मरुतां ककुभं प्राचीमुद्वहत्यथ

२·८

यदृषाद्विपदाकर्कुनोलोकेक्रियेतं रूपेणवैनाऽस्त्वत्समर्द्धयत्यथांही
२ ।। उगिवैंइतिविषमंछंदोविषमइववैब्रातःसर्वानेवैनांस्समान्करोति
२०४ नास्युद्यौतानंघृतानोमारून स्तेषांगृहपतिरासीत्त एतेनस्तोमेनायजं
ततसर्वेश्चार्द्धेबन्येदतत्सामन्नवत्रृध्यस एवयं निरूक्तंनिधनमुपयु
र्गृहपतिरवर्द्धुयादपेतरां ब्नीताथयद निरूक्तमुपयंति सर्वानेवैनान्न
हैभनोप्रतिष्ठापयतिगरगिरोवाएतेयब्रह्माद्यं जंन्यमन्नमदंत्यदुरू २१२
क्तवाकंपदुरूक्तमाकुरदंड्यौदं उन ब्रूंतश्वरंत्यदीक्षितादीक्षितवावं

२·८

वर्द्धंति षोडशा वा एतेषां स्तोमाः पाप्मानं निर्हंतुमर्हंति य एते चत्वारः षोड
शानवंति तेन पाप्मनाधि निर्मुच्यंते देवा वा इडविलादा इत्यग्निष्टोमसा
मकार्यं देवतास्वेवनान्प्रतिष्ठापयत्यथाखल्वाकुरद्रिंगानुविन्नमड्
त्यवसन्ता बृहतीषु कार्यं विषमइव वै व्रातः सर्वानेवैनांस्तान्ता बृहतः क
रोति तदाहुः शिथिलमिव वा एतच्छंदश्चरान्तरं यत्सतो बृहती देवा वा
इडविलादा इत्येव कार्यमेषा वै प्रतिष्ठिता बृहती या पुनःपदा तद्यत्स
दं पुनरारन्नेत तस्मात्सुत्रामातरमथ्येत्सुत्रीषं वप्रतो दश्च उपाकोउ

२०९

209

श्वविपथश्च फलकास्तीर्णः तस्य रथं वासः तस्य बलद्दीत अजिने रजतानि

क्षस्तरु हपतेर्बर्हिःकान्तानि दामतल्पाललीतरषां द्दे द्दे दामनी द्वे द्वे उपान

हौ द्विषं हितान्यजिनान्यतद्वै व्रात्यधनं यस्मा एतद्ददति तस्मिन्नेव मृ

जानायंति त्रयस्त्रिंशता त्रयस्त्रिंशता गृहपतिमनिसमायंति त्रयस्त्रिं

शद्धि दैवा आर्भ्नुवंन्त्वाप्नोवं ॥ १ ॥ अथैष षट्षोडशीयेन स्तोमेन सानिंदि

ताः संतो व्रात्यां प्रवसेयुस्त एतेन यजेरन्निन्दितं वैतेषां मनाग २१३

हीतायन स्तोमेन सानिंदिताः संतो व्रात्यां प्रवसंति यत्षट्षोडशानि स्तो

२०९

त्वात्ति स्न वैं तितिं न पाप्म नाधिनिर्मुच्यं तयद्द कविंः त्वाग्निष्टोमा न वति प्रति
ष्ठावा ए कविं त्वा मध्यत एव यज्ञस्य प्रति तिष्ठत्युक्थ्या न व ति पत्त्वावा
उक्थानि पत्त्वा वा न शः सम यंं परि गृह्यंति पशुन्निर् वेनान यंं परिगृह्णाति
अथ षष्ठिं षाडत्त्री यक निष्ठाः सं ता त्र्या त्यां प्रव सयुरु ए तन यडे स्त्री
ना वा ए न ही यंं त य क निष्ठाः सं ता व्रात्यां प्रव संति यत्रि वृतः प व मा ना म
वंति मुखं वै त्रिवृत्स्तोमा मा नां मुख न ए वै ना न्य ज्ञस्य परि गृह्यति यद्विषाड
शस्तो त्र म व त स्त न पाप्म ना धि नि र्मुच्यं त ए क विंः शाग्निष्टोमा न वति

२१०

प्रतिष्ठा वा एकविंशः । तत एव यज्ञस्य प्रतितिष्ठंति ॥ ३ ॥ अथैष शमनी-
चामेढ्राणां स्तोमा य ज्येष्ठाः संतो व्रात्यां प्रवसेयुस्त एतेन यजेरन्नग्रा-
द्याः रोहं त्यूर्ध्वाः स्तोमा यंत्यनपभ्रंशाय । एतेन वै शमनीचामेढ्रा अय-
जंत तेषां कुषीतकः सामश्रवसो गृहपतिरासीत्तांल्लुशाकपिः खार्ग-
लिरनुव्याहरदवाकीर्षत कनीयांसौ स्तोमावुपागुरिति तस्मात्
कौषीतकीनां न कश्चनातीव जिहीते यज्ञावकीर्णा हि ॥ ४ ॥ द्वे द्वा- २१४
वे त्रिवृतौ संस्तुतावष्टमहाः स्तनमष्टीला वागन्यवदत्साग्निमुपाध्म-

२
२१०

वत्सं तदग्निः स्तोत्रमपश्यत्तदात्मन्यधिविधत्त तेनैनमयाजयत्तेना
स्याश्लीलां वाचमपाहन्नपाश्लीलां वाचं हते य एवं वेद यारूतद्वस्या
दग्निष्टुता यजेताग्निनेवास्य पाप्मानमहत्य त्रिवृता तेजो ब्रह्मवर्च्च
सं दधाति तदाहुर्यत्त्रिवृद्भवत्यकस्माद्वाँगात्पाप्मानमपहंतीति मुखा
द्वेति ज्योतिष्टोम एव कार्यो यत्त्रिवृद्भवति यद्वास्य मुखतारूतं
तत्तेनापहंति यत्पंचदशो यद्वास्योरस्तो बाह्वोररूतं तत्तेनापहंति
यत्सप्तदशो यद्वास्य मध्यतारूतं तत्तेनापहंति यदेकविंशो यद्वास्य
पदोरष्ठीवतोरूतं तत्तेनापहंति वैश्वानरं वा एष प्रविशतीत्या

कुर्याग्निष्टुताय जत इति वारवंतीयमग्निष्टोमसाम कार्यं तस्य यद्दूतं
तदग्निः क्षापयत्यथैतरः श्मुभिः पूतउदैति ॥ ५ ॥ त्रिवृदग्निष्टुदग्निष्टो
२११ मस्तस्य वायव्यास्वग्निष्टोमसाम ब्रह्मवर्चसकामो यजेत तेजो वै त्रिवृ
द्ब्रह्मवर्चसं यद्वायव्यास्वग्निष्टोमसाम नवत्सु पैवैनं तद्दमत्ति यथा
हिरण्यं निष्टपेदेवमेनमग्निष्टुन्निष्टपति ॥ ६ ॥ एतस्यैव रेवतीषु वा
रवंतीयमग्निष्टोमसाम कृत्वा पशुकामो यजेत जरत्कक्षो वा एष यो
पशुर्यथा वै जरत्कक्षे पशवो न रमंत एवमेतस्मिन्पशवो न रमंते २१५
यो पशुर्यदा वै जरत्कक्षमग्निर्दहत्यथैनमभिवर्षत्यथास्मिन्नोष

थयाजायंते ऽथैवैतस्मिन्पशावारमंते रमंते ऽस्मिन्पशावाय एवं वेद यद
वास्यापशव्यं तदग्निष्टुन्निर्दहति यदग्निष्टुन्निर्दहति तदङ्गीरवतीर्निः
ष्कामयति ॥७॥ ज्योतिष्टोमेनाग्निष्टुतायजेत विभ्रष्टोयजेत यस्मिन्वा
यज्ञक्रतौ विभ्रंशः स्यात्तानिर्वा एतस्य हव्यमत्ति यायज्ञे विभ्रंशः स्यात्तेन
देवताहव्यं गमयत्यग्निमेवैकधर्ध्नोति यद्वै सः क्षीर्यते यान्यं निष्कु
र्वंति न तेन तद्याति यदावावतं निष्कुर्वंत्यथ तद्याति यष्षेवस्तोमेष्टुवि
भ्रंशः स्यात्तयस्मिन्यज्ञक्रतौ तेरेवयजेत तयेषेवस्तोमेष्टुविभ्रंशः स्यात्तय
स्मिन्यज्ञक्रतौ तेष्वेवप्रतितिष्ठति ॥८॥ सप्तदशेनाग्निष्टुतान्नाद्य

कामोयजेताग्निर्वैसप्तदशोग्निरन्नाद्यस्यप्रदाताग्निरेवास्माअन्नाद्यंप्र
यछत्यन्नादोभवतियएवंवेदसर्वःसप्तदशोभवतिप्रजापतिर्वैस
प्तदशःप्रजापतिमेवाप्नोति॥९॥त्रिवृदग्निष्टोमस्तस्यानिरुक्तंप्रातः
सवनंप्रजापतिःप्रजाअसृजतताअस्मात्सृष्टाअपाक्रामंस्ताएत
दनिरुक्तंप्रातःसवनमपश्यत्तेनासांमध्यंव्यवैत्ताएनमुपावर्त्तन
पर्य्येनमविशन्य्यामकामोयजेतयएतदनिरुक्तंप्रातःसवनंभवति
मध्यमेवासांव्यवैत्यपैनमावर्त्तन्तेपर्य्येनंविशन्तिसएषप्रजापतेर २१६
श्वोनास्मात्सर्वोभवतियएवंवेद॥१०॥त्रिवृदग्निष्टोमस्तस्यप्रातः

सवने सन्नेषु नाराशंसेष्वेकादश दक्षिणा व्यादिशत्यश्व द्वादश माध्यंदि-
ने ता उ नयीरपाकरोत्येकादश तृतीयसवने तावच्छायामपाकरोति
त्रयस्त्रिंशदेता दक्षिणा भवंति त्रयस्त्रिंशद्वै देवता देवता एवाप्रीणात्य-
श्वश्चतुस्त्रिंशो दक्षिणानां प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशो देवतानां प्रजापति-
मेवाप्नोति स एष बृहस्पतिसवो बृहस्पतिरकामयत देवानां पुरोधां
गच्छेयमिति स एतेनायजत स देवानां पुरोधामगच्छद्गच्छति पुरोधां
य एवं वेद स एष स्थपतिसवो यः स्थापत्यायाभिषिंचेरंत्स एतेन
यजेत गच्छति स्थापत्यं य एवं वेद स कृष्णाजिनेऽध्यभिषिच्यत एतेन

२१३ ह्येतत्यद्वै ब्रह्मवर्चसं ब्रह्मवर्चस एवाध्यग्निषिच्यत आज्येनाग्निषिच्य
ते तेज आज्यं तेज आत्मन्धत्ते ॥११॥ त्रिवृदग्निष्टोमः स सर्वस्वारो यः का
213 मयेतानामयताऽमुं लोकमियामिति स एतेन यजेत प्राणा वै त्रिवृत्प्रा
णाः स्वरः प्राणानेवास्य बहिर्सिरादक्षति ताजक्प्रमीयते त्रिवृद्वै स्तो
मानां क्षेपिष्ठो यत्त्रिवृद्भवत्याशीयः संगच्छाता इत्यनंतो वै स्वरो
२१७ नंतोसौ लोकानंतमेवैनंऽस्वर्गं लोकं गमयंत्यग्निवत्यः प्रवत्यो २१७
भवंत्यस्मादेवैनं लोकात्स्वर्गं लोकं गमयंत्यानेवेपवमानेस्त

२१३

यमान उदुंबर्यो दक्षिणा आवृतानि पद्यते तदेव संगच्छते स एष शुनस्क
र्णः स्तोम एतेनैव शुनस्कर्णो बाष्किहायजत तस्माच्छुनस्कर्णः स्तोम
इत्याख्यायते ॥१२॥ विश्वजिन्निष्टोमो वैश्वदेवस्य लोक आग्नेयी प्रति
पद्वैश्वदेवः पशुर्बर्हिः स्वत्यान्न बंध्यसन यूपं मिन्वंति नोत्तरवेदिं न
वपंति परिधौ पशुन्नियुञ्जंति पंचाशद्दक्षिणा अहतं वसानो वस
थादुद्वेति चतुरो मासान् माः समश्नाति न स्त्रियमुपैति ततश्चतुरः पु
मासः सषु वरुणप्रघासानां लोके ह्विदेवा वारुणी प्रतिपन्मारुतः पशुः

२१४

कवतीप्रतिपद्वारुणः पशुर्मैत्रावरुण्यन्नरू बंध्यसमिन्वंतियूपन्यत्त
१ रेवद्विंवपंतियूपे श्रून्नियुंजंति रात्रंदक्षिणा ऋहतंवसानोवन्मथांदु
देति चतुरोमासान माः साम श्वातिनस्त्रियमुपैति ततश्चतुर्षु मासे
षुसाकमध्यनांलोकेत्रिरात्रानी कवतीप्रतिपदाग्नेयः पशुर्मारु
२१३ तीप्रतिह्रूं राग्नः पशुर्वैश्वकर्मणी प्रतिपदेकादशिनीपत्रावः सौ
२१८x र्योन्नरू बंध्यसमिन्वंतियूपन्यत्तरेवद्विंवपंतियूपपशून्नियुंजंति २१८
पंचारात्रंतदक्षिणा ऋहतंवसानोवन्मथांदुदैति चत्वारो मासान

२१४

तु १

मा॰समश्नातिनस्त्रियमुपैतितनश्चतुर्षुमासेषुशुनासीर्यस्यलो
कज्यातिष्टोमाग्निष्टोमउपवतीव्रतिपद्वायव्यःपशुराश्विन्यन्हेबं
ध्यसमिन्वंतियूपन्युत्तरवेदिंवपंतियूपपशुंनियुंजंतिद्वादशा॰शतंद
क्षिणाअग्निःसंवत्सरःसूर्यःपरिवत्सरश्चंद्रमाइदावत्सरोवायुरनुव
त्सरोग्निः॰संवत्सरंवैश्वदेवेनाप्नोतिसूर्यंपरिवत्सरंवरुणप्रघासैश्चं
द्रमसमिदावत्सरः॰साकमेधैर्वायुमनुवत्सरः॰शुनासीर्येणाहुर्वियज्ञै
र्वैदेवाइमंलोकमभ्यजयन्नंतरिक्षंपशुमद्भिःसोमेरमुमिमानेव

२१५

215

लोकानाप्नोत्यमुलोकेषुप्रतितिष्ठतियएवंवेदा ॥४॥ आयदाग्निहोत्रंजुहोत्यथ
दशाष्टहमधिनआप्नोत्यरूयारान्यायदादशसंवत्सरानग्निहोत्रंजुहोत्यथ
दर्शपूर्णमासयाजिनमाप्नोतियदादशसंवत्सरान्दर्शपूर्णमासान्यायजे
तथाग्निष्टोमयाजिनमाप्नोतियदादशाग्निष्टोमैर्यजेत्तथसहस्र
याजिनमाप्नोतियदादशाग्निःसहस्रैर्यजेतथायुतयाजिनमाप्नोतिय
दादशाग्निरयुतैर्यजेतथप्रयुतयाजिनमाप्नोतियदादशाग्निःप्रयुतैर्य २१५
जेतथनियुतयाजिनमाप्नोतियदादशाग्निर्नियुतैर्यजेतथार्बुदया

२१५

जिनमाम्नाति यदादशाग्निरर्बुदैर्यजेत तथन्यर्बुदयाजिनमाम्नाति यदादश
ग्निर्न्यर्बुदैर्यजेत तथ निखर्वकयाजिनमाम्नाति यदादशाग्निर्निखर्वकैर्य
जेत तथ बद्वयाजिनमाम्नाति यदादशाग्निर्बद्वैर्यजेत तथादितयाजिनमाम्ना
ति यदादशाग्निरदितैर्यजेत तथ गोऽर्नवति यदा गोऽर्नवत्य थाग्निर्नवति
यदाग्निर्नवत्यथ संवत्सरस्य गृहपतिमाम्नाति यदा संवत्सरस्य गृहप
तिर्नवत्यथ वैश्वदेवस्य मात्रामाम्नात्यूतो वाइतरे परस्त्रसांपरस्त्ररामे
व सर्व एतानेव लोकानाम्नात्य तान्लोकान्जयति य एवं वेद ॥१४॥ इति स
त्तदशामः प्रपाठकः ॥१४ प्रत्रासत्तदशाग्निष्टोमा देवाश्च वा असुराश्च

प्रजापतेर्द्वयाः पुत्रा आसं॰ स्तेसुरा ज्याःसो वसीयाः स आसन्कनीयाः
सोऽदेवास्ते देवाः प्रजापतिमुपाधावंस्त एतमुपहव्यमपश्यंस्तेऽस्तेनय
न्निरुक्तमाहरिष्याम्यसुरामेय इ॰ह निर्थंतीति सा[illegible]निरुक्तमाहरंस्ता
न्नमेस्तान्वेद वावाऽविणदाइति देवा नन्निपर्यावर्त्तत ततो देवा अभ
वन्परासुरा नवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो नवति य एवं वेद यो भ्रातृव्यवा
कुर्वीत आय शावा अन्यय इत्येव कार्यमग्निर्वै सर्वा देवतास्तेनैव देवता
नां कांव नांतरेती डायन्ती स्तासां नाह केय न्यः प्रायच्छन्नमश्नीतां वाग

२२॰

२१८

216

न्यवदत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमुपहव्यं प्रायच्छत्तं विश्वेदेवा उपाह्व
यंत तयऽउपाह्वयन्त तस्मादुपहव्यो निशस्यमानं याजयदेवता वा एतं प
रिवृंजंति यमनन्तमनिरुक्तः संति देवता एवास्यान्नमादयति तस्य प्र
तस्यस्तुद्दितस्य मनुष्या अन्नमदंति ग्रामकामा यजेत मारुती नव
ति मरुतो वै देवानां विशो विशमेवास्मा अनुनियुनक्त्यनपक्रामु
कास्माद्विड्भवति पशुकामा यजेत पौष्णी भवति पशवो वै पूषा पशू
नेवावरुंधे वैश्वदेवी भवति विश्वेह्येनं देवा उपाह्वयंत बृहत्सामा भव
ति प्रजापतिर्ह्येनमिंद्राय प्रायच्छद् दश्वश्या वो दक्षिणा सह्य निरुक्तैः

सब्रह्मणादेयो ब्रह्मणो वार्त्विज्यामनिरुक्तः स्वेनैवैनं तद्रूपेण समर्द्धयति
यावद्वै कुमारे सद्यो जाते एनो नास्मिं स्तावच्चनैनो भवति य एवं वे
द ॥ २ ॥ स हैष द्वादशाग्निष्टोमस्तस्य द्वादश दीक्षा उपसदः स्वर्गकामो यजेत
द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरः स्वर्गो लोकः स्वर्गमेवैतेन लोक
माप्नोति वृतव्रता भवन्ति देवव्रतं वै वृतं देवव्रतेनैव देवता अप्येत्यु
त्तरेणोत्तरेण काण्डेनोपैत्युत्तर उत्तर एषां लोकानां ज्यायान्स्वर्गस्य
लोकस्य समष्ट्यै बृहत्सामा भवति बृहता वै देवाः स्वर्गं लोकमायं स्व
र्गमेवैतेन लोकमाप्नोत्यृतमुक्त्वा प्रसर्पत्य तेनैवैनाः स्वर्गं लो २२१

॰ कंगमयंति साम नमसो दक्षिणा देवतश्चैव देवताऽअप्यत्यौदुंबरोन्नवत्यु
र्गुदुंबरःऊर्जमेवावरुंधे सगोत्राय ब्राह्मणे देयः सामपीथस्याविद्वात्
यसर्वः सप्तदशो नवतिद्वादशमासाः पंचर्तवः सवेसंवत्सरः संवत्सरः
स्वर्गो लोकः स्वर्गमेवैतेन लोकमाप्नोति ॥२॥ सप्तदशाग्निष्टोमस्तस्य
दीक्षणीयायामिष्टौ द्वादशमानं हिरण्यं ददाति चतुर्विंशतिमानं प्रा
यणीयायां द्वे चतुर्विंशतिमाने आतिथ्यायां चत्वारि चतुर्विंशति
मानानि प्रातः प्रथमायामुपसद्यष्टौ चतुर्विंशतिमानान्यपराह्णे
प्रथमायामुपसदि षोडश चतुर्विंशतिमानानि प्रातर्मध्यमायामु

२१८ पसद्दिद्वात्रिं॰शतं चतुर्वि॰शतिमानान्यपराह्णे मध्यमायामुपसद्दि चतुः
षष्टिं चतुर्वि॰शतिमानानि प्रातरुत्तमायामुपसद्य षष्टावि॰शति शतं चतु
र्वि॰शतिमानान्यपराह्ण उत्तमायामुपसद्दिह्व अष्टावि॰शतिशतमाने
५५ अग्नीषोमीयस्य पशोश्चर्वपायां चत्वार्यष्टावि॰शतिशतमानानि प्रातः पशो
218 र्वपायामष्टा च ष्टावि॰शतिशतमानानि प्रातः सवने सन्नेषु नाराशं
सेषु षोडशाष्टावि॰शतिशतमा नानि माध्यंदिने सवने नडुह्वतं चस २२२
कमोहतनुः स्वगुजातु द्वात्रिं॰शतमष्टावि॰शतिशतमानानि तृतीय
सवने सन्नेषु नाराशं॰सेषु चतुः षष्टिमष्टावि॰शतिशतमानान्यु २१८

दयनीयायामिष्टावष्टाविंशतिशतमष्टाविंशतिशतमानानि वशाया
रूपायामेष वा अनडुहो लोकमाप्नोति य एवं वेदैष वै ज्योतिष्मन्तं पुण्यं
लोकं जयति य एवं विद्वानेतेन यजते ॥३॥ सप्तदशोग्निष्टोमस्तस्य प्रा
तःसवनीयं स्तोमान्प्रतिदुह्य श्रीणाति श्वेतेन मध्यंदिने दध्ना तृतीस य४
वने पशुकामायजेत यत्सर्वाणि सवनान्याशीर्वन्ति भवंत्यनुसवन
मेवैनं पशुभिः समर्द्धयति प्रजा तस्य मीलितेव नवति शुक्लियेहि
सवनेपयसाश्रीणाति वैश्यं याजयेदेतद्वै वैश्यस्य समृद्धं यत्पशवः प
शुभिरेवैनं समर्द्धयति तस्य कएव रथंतरं पृष्ठं सदाविशीयं

२२८

ब्रह्मसामपशवोवैकावरथंतरंपशवःसदोविशीयमग्निपूर्वानिवास्मि
न्पशूंदधातिसर्वःसप्तदशोभवतिद्वादशमासाःपंचर्तवःसवैसंवत्स
रःसंवत्सरंपशवोनुप्रजायंतेतानेवाप्त्वावरुंधे॥५॥सप्तदशाऽच्छा
ंद्रोवृत्रमहंत्सविषद्वीर्येणव्यार्छत्तस्मैदेवाःप्रायश्चित्तिमैच्छंस्तेन
किंचनाधिनोत्तंतीव्रसोमएवाधिनोत्सोमातिपवितंयाजयेच्छिद्रइव
वाएषयः॥सोमोऽतिपवतेयत्तीव्रसोमेनयजतेपिहित्याएवाछिद्रतायैरा २२३
जानमपरुद्धंयाजयेद्विद्वाएतमतिपवतेयाराजापरुध्यतेयत्तीव्रसो
मेनयजतेपिहित्याएवाछिद्रतायैग्रामकामोयजेतग्रामोवाएतमति

२२८

पवर्तेयालं ग्रामायसनूयामं नविंदतेयत्नीव्रसोमेनयजतेपिहित्याएवाछि
ड्तायैप्रजाकामायजेतप्रजावाएमतिपवर्तेयालं प्रजायाःसन्प्रजान्न
विंदतेयत्नीव्रसोमेनयजतेपिहित्याएवाछिड्तायैपशुकामायजेतप
शवावाएतमतिपवर्तेयालंपशुभ्यःसन्पशून्नविंदतेयत्नीव्रसोमेन्न
यजतेपिहित्याएवाछिड्तायाग्रामयाविनंयाजयेत्प्राणावाएतमतिप
वर्तेयग्रामयावीयत्नीव्रसोमेनयजतेपिहित्याएवाछिड्तायैश्रात
माशिरंडुहंतिनीव्रयंत्यैवनंतन्नाउएवदक्षिणाभ्यन्निसोमानुन्न

220
220

क३

यंतितीव्रए नैंधिनवद्दित्यनावर्यूसर्वैवसाँधर्यवोछ्वावाकायप्रतिगृ
तंतितीव्रयंत्यवैनंतदनयंतरत्विडश्चमसानवडिब्रंतितीव्रयंत्य
220 वैनंततत्तानछ्वावाँस्यस्तात्रनद्दयंतितीव्रयंत्यवैनंतद्यत्सवनानि
व्यवनत्तयय्युरपक्रामुका यज्ञमाना [illegible] छ्रीस्यात्सत्रत्सत्रत्स
वनानामंतंतानद्दयंतिसवनानामसंत्तेदायरथंतरंसामनव
तीयंवैरथंतरमस्यांवाएषनप्रतितिष्ठतियानप्रतितिष्ठत्यस्यामेवै 224
नंप्रतिष्ठापयतिश्चायंतीयंब्रह्मसामनवत्यनदेवास्मिंछ्रीणातियद्या

220

यज्ञीयमनुष्टुभ्भि नवति वागनुष्टुब्वाचो वा रसो यज्ञायज्ञीयं वाच्येवास्य रसं
दधाति विशो वै यज्ञीयमग्निष्टोमसाम नवत्यतद्वास्मिन्सर्वं प्रतिष्ठापयत्य
ह्र॰ ज्ञीयमनु छा नामं नता नवति सर्वेषां वा एतत्स्तोमानां रूपं सर्वेष्वेव
रूपेषु प्रतितिष्ठत्युक्थ्यो नवति पशवो वा उक्थानि पशुष्वेव प्रतिति
ष्ठति ॥५॥ सप्तदशउक्थ्यः षोडशिमान्सप्तदशीया वान्वै प्रजापतिरूर्ध्वस्ता
वा॰ स्तिर्यङ्यावं तदिमे लोका ऊर्ध्वास्तावं तस्तिर्यं वा वाजपेययाजी वाव
प्रजापतिमाप्नोति यत्सप्तदशास्तात्राणि तेनोर्ध्वमाप्नोति यत्सर्वः सप्त
दशास्तेन तिर्यञ्चं तस्य नानावीर्याणि सवनान्यनिरुक्तं प्रातःसव

२२१

नं वाजवन्माध्यंदिनं सवनं चित्रवत्तृतीयसवनं यदनिरुक्तं प्रातःसवनं भ
वत्यनिरुक्तो वै प्रजापतिः प्रजापतिमेवाप्नोति यद्वाजवन्माध्यंदिनं सवन
मन्नं वै वाजो ऽन्नाद्यस्यावरुध्यै यच्चित्रवत्तृतीयसवनं स्वर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै वियानि वाजपेय इत्याहुः प्राजापत्यः सन्निरुक्तसामेति यद
निरुक्तं प्रातःसवनं तेन सयानी रथंतरः साम भवत्यात्रीयत उञ्जि
२२५ त्या इयं वै रथंतरमस्यामेवाध्यभिषिच्यते तस्माद्वाजपेययाज्यप्रत्य
वरोह्यस्यां हि साध्यभिषिच्यते नीव वर्तो ब्रह्मसाम भवति ब्रह्मणो वा २२५
एष रूपं न रूपं न तामेवैनं गमयति यज्ञायज्ञीयमनुष्टुभिन्न

२२१

वतिवागनुब्वाचारसायज्ञायज्ञीयंवाच्यवास्यरसंदधातिवारवंतीयममि
ष्टामसामन्नवतींडियस्यवीर्यस्यपरिगृहीत्याउद्ध॰श्रीयमुच्छानामतंनो
भवतिसर्वेषांवाएतत्स्तोत्रानां॰रूप॰सर्वेष्वेवरूपेषुभवतितिष्ठतिगौरी
वित॰षोडशिसामभवत्यतिरिक्तंगौरीवितमतिरिक्तः॰षोडश्यतिरि
क्तएवातिरिक्तंदधातितदाहुर्ज्योमिवाएतद्यज्ञेक्रियतेयदुद्ध॰ज्ञी
याज्ञौरीवितेनस्तुवतेस्वारास्वारेणतिनजाम्यस्तिसवन॰संतिष्ठतेउ
द्ध॰शस्यतेवषट्कारांतरातेनाजाम्यपच्छिदिववाएतद्यद्दुष्कांडंय
त्षोडशीनाजामियज्ञारत्यसंतिष्ठतइत्याहुरत्यष्काव्न्यत्यतिषो

उशिनं नराविं प्राप्नोतीति विह्वाः शिपिविष्टवतीषु बृहदुत्तमं भवत्येष
वै प्रजापतेः पशुष्ठालन्यद्धिपिविष्टः प्राणो बृहत्प्राण एव पशुषु प्रतिति-
ष्ठति बृहता स्तुवंति बृहदमुं लोकमाप्नुमर्हति तमेवाप्नोति॥६॥प्रजा-
पतिरकामयत वाजमाप्नुयां स्वर्गं लोकमिति स एतं वाजपेयमप-
श्यद्वाजपेया वा एष वाजमेवैतेन स्वर्गं लोकमाप्नोति शुक्रवत्यो
ज्योतिष्मत्यः प्रातःसवने भवंति तेजो ब्रह्मवर्चसं ताभिरवरुंधे वा-
जवत्यो मध्यंदिने भवंति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्या अन्नवत्यो ग-
णवत्यः पशुमत्यस्तृतीयसवने भवंति भूमानं ताभिरवरुंधे

सर्वः सप्तदशो भवति प्रजापतिर्वै सप्तदशः प्रजापतिमेवाप्नोति हिरण्य
स्रजः ऋत्विजो भवंति महस एव तद्रूपं क्रियते एवममुष्मिँल्लोके प्रका
शासदिति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेवास्मिँद्दधत्याजिं धावंति यजमा
नमुज्जापयंति स्वर्गमेवैनं तल्लोकमुज्जापयंति नाकं रोहति
स्वर्गमेव तल्लोकं रोहति सरजसे रोहति मनुष्यलोकादेवैनमंत
र्दधति वाजिनां साम ब्रह्मा रथचक्रे निगायति वाजो वै स्वर्गो लो
कः स्वर्गमेवैनं तल्लोकमुज्जापयति विष्णोः शिपिविष्टवतीषु

बृहद्रथन्तरमेनवतिस्वर्गमेव तल्लोकं रूढ्वा ब्रध्नस्य विष्टपमत्यति
क्रामति ॥ ७ ॥ अग्निष्टोमं प्रथममाहरन्ति यज्ञमुखं वा अग्निष्टोमो य
ज्ञमुखमेवारभ्य सवमाक्रमन्ते धैषो निषवनीस्तस्य द्वात्रिंशाः
पवमानाद्वात्रिंशदक्षरानुष्टुब्वागनुष्टुब्यावती वाक्तयैव सरूप
ततदाहुः संवत्सर इव वा एषच्छन्दसां यद्विषमाः स्तोमा अथ यथापूर्व
२२७ मितियत्समाः पवमानास्तेना संवत्सरस्तेन यथापूर्वमात्मना
वा अग्निष्टोमेनर्ध्नोत्यात्मना पुण्या भवत्यथ यदुक्थानि पशवो २२७

ऽक्षाणि विडु क्षाणि यदुक्षाणि भवंत्यनुसंतत्या एव वायोशुक्रोश्र
यामितइति वायव्याश्रति पड्भवति वाग्वै वायुर्वाचमेवास्य यज्ञमुखेयु
नक्ति तयाभिषिच्यते सर्वस्या एव वाचः सूयते सर्वा एनं वाचो राज
ति वदंति संभार्या भवंति द्वष्ठान्येव तान्मिथुनं क्रियन्नानादेवत्यास्त
न्युनक्ति वीर्यं वै द्वष्ठानि वीर्य एवा यान्निषिच्यते यंति वा एते यज्ञ
मुखादित्याहुर्ये संभार्याः कुर्वंतदृति यस्पवस्ववाबो अग्नियइति
तेन यज्ञमुखान्न यंति द्विष्कृतत्यारुचेति छंदसां रूपं छंदसां स्य

२२७

वास्यय शमुखे व्युनक्ति तेरनिषिच्यत ए तमु त्यं दशक्षिप इत्यादित्या आ
दित्या वा इमाः प्रजास्तासामेव मध्यतः स्रूयत एव स्वं दोहं षासुत इति
वृष एवेत्यानवं ति त्रिष्टुभो रूपं वीर्यं वै त्रिष्टुब्वीर्य एवाध्यभिषिच्यत
उत्तमस्तुभ्यासईरत इत्युद्वत्यो नवं त्युद्धद्वा अनुष्टुभो रूपमानुष्टुभो रा
जन्यस्तस्मादुद्वत्यो नवंति पवमानस्य ते कव इति प्राणानां ह्रुत्या
अधद्दतपा परिष्कृत इत्यनुष्टुप्प्रथमानुष्टुबुत्तमा वाग्वा अनुष्टुब्वा २२८
चैव प्रयंति वाचमभ्युद्यंति छिन्नमिव वा एतद्यदेकत्र्यं यदेतावान्

२९

२२७

हुनोत्वा वन्निता नवता बहवः पुरएतारो भवंति बहवः पश्चापिनः सौ
र्यानुष्टुबुत्तमा भवति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥८॥ वरुणस्य वै सुषु
वाणस्य भर्गोपाक्रामत्स वेधस पतद्भृगुस्तृतीयम भवच्छ्रायंतीयं तृती यमप
स्तृतीयं श्राविज्ञायज्ञार्गवाप्तता भवति तेनैव तदिंद्रियं वीर्यमात्माव
रुंधे यच्छ्रायंतीयं ब्रह्मसाम भवति तेनैव तदिंद्रियं वीर्यमात्मावरुंधे य
त्पुष्करस्रजं अंच तिमुंच ते तेनैव तदिंद्रियं वीर्यमात्मावरुंधे दशमी भ
वति दशवाव मस्तादशवाव मसाधर्यवाद दशादशवाच मस्त मनियंत्वाद

२२५ शामात्तु रूपादन्वाख्यायन्त स पर्य्यतिदशासम्हेवाह्येष यज्ञ एनं वाव तेतद्य
ज्ञमन्वैच्छन्न्य एतेन यज्ञेन तएतं तद्देवं ऽ इन्द्रियं वीर्य्यमात्वास्मिन्दधाति स
र्वंः सप्तदशो भवति द्वादशमासाः पंचर्त्तवः स वै संवत्सरः संवत्सर
देवं ऽ इन्द्रियं वीर्य्यमात्मन्नावरुन्धइंद्रो वृत्र महत्स्तस्य यं विचाणकैपेन्द्रूपा
ण्यसौ न हवचाणमवकाशान पुंडरीकं जायते यत्तु क्कर स्वजंघ
तिमुंचते तद्वत्रस्यैव तन्द्रूपं तत्त्वं ग्रति मुंचते द्वादशपुष्करा भवति
द्वादशमासाः संवत्सरः संवत्सरं तन्नर्तं च भव्यं च भूतेन चैवै

नं न व्येन वसमर्दयति स्वगुप्तानुः सोर्येत ज्ञाना नैव तस्मै व्योछद था
द्य वासैम वासयति रुक्मो हितानु राग्नेयो हिता ना थ्याश्च मुमेवास्मा आदित्य
मुन्नयति प्राकाशावध्वर्योर्यमाविवह्यष्यूं ऋप प्या वत्सुषी ए वा
स्मिन्दक्ष त्य श्वः प्रस्तानुः प्राजापत्या श्वः प्राजापत्यः प्रस्ताता था प्रव
ह्य श्वः प्राथति प्रव प्रस्तानास्तोति धेनुः प्रतिहर्त्तुः पयए वास्मिन्दक्ष
ति व शा मैत्रावरुणस्य वशं मानुयादित्यष भो ब्राह्मणाछः ८ सिनी
वीर्यं वा रूषभो वीर्यमे वास्मिन्दक्षाति वासः पोतुः पवित्र त्वाय

२२५

बरासीनखुरनुलंबवह्यषात्तत्रास्यूरियवावितमक्षावाकस्यस्थू
रिरिवह्यषात्तत्राथानिर्वरूलत्वायैवयवानवैतर्हिसदस्यांददि
णात्र्यन्यनवन्नधाअस्यतएवतेनानीष्टाःत्रीतान्नवंत्यनद्वान
नीधस्युत्स्योंऽजःसुब्रह्मण्यायैवत्सतर्युन्नतुःसांडस्त्विवत्सायाव
226 स्तुतामिथुनत्वायद्वादशपक्षाह्योगर्भित्याब्रह्मणाद्वादशमासाः
संवत्सरःसंवत्सरएववृतितिश्चत्यथयजन्निंत्यावाग्वेधेनुर्मैत्रोग २२०
र्भोवाच्यवास्यमैत्रंदक्षत्यामैत्रलीयान्नवत्यथयद्देनुर्नयाद्दा

२२५

दशपेयाः सितान्येवास्मिन्दधति तस्मादाहुः पयस्वी राजा पुत्र्य इति ॥
२ ॥ यो वै सवादेति नैनं सव उपनमत्यथ यः सामन्येति पापीयान्त्सु
षुवाणो भवति सं भार्या भवंति दृष्टान्येव तानि निर्दुनष्टानि वावसा
मानि यस्त दृष्टानि सं भार्या भवंति तदेव साम न्यो नेति यानि देवराशाः
सामानि तैरमुष्मिंल्लोके रुध्नोति यानि मनुष्यराशो नै रज्जुनानुजयोरन
याल्होके ययाकं ध्नोति देवलोके च मनुष्यलोके च सामवित्सु न्त्यध्य निषि
च्यते वीर्यं वै सामवित्सु वीर्य एवाध्यनिषिच्यते ॥ एकादशाराज सामा

स्मि ३

निमवैत्यकादशाद्दशरात्रिष्टुब्बाजोवीर्यं त्रिष्टुब्बोजस्यैव वीर्यस्य निषिच्य
तयात्रिवृतमन्निषेचनीये ऊर्ध्वं ब्रह्मस्तचायापिदध्यु येत्रिवृतमुद्धरं
तिब्रह्मतत्स्तचादुद्धरंति तस्माद्गरतां प्रतिदंज ब्राह्मणानहितत्रिवृत
मन्निषेचनीये ऊर्ध्वं त्ये कवि॰ शान्निषेचनीयस्यान्तमः सप्तदशाद्दशपे
य॰ कवि॰ शः काशावपनीयस्य प्रथमः स्तचं वा॰ कवि॰ शाविट्सप्तदशाः
स्तचैतैवास्मै विशमनयतः परिगृह्णात्यनपक्रामुकास्माद्विड्भवति य २३१
द्वाराजसूयनान्निषिच्यते तत्स्वर्गलोकमारोहति सयदि मं लाकं नापा

वरोहेदति ऊनं वा गच्छेदुद्वा माद्येद्येदषोर्वाचीनः स्तोमः केशवपनीयो नव
त्यस्य लोकस्यानुख्यानाय यथा शाखायाः शाखामालंभनमुपावरोहेदेव
मेतेनेमं लोकमुपावरोहति प्रतिष्ठायै ॥ ५ ॥ इंद्रो वृत्रमहंस्स विषद्वी
र्येण व्यत्रऽः शानसए तच्छायंतीयमपश्यत्तेनात्मानंऽ समश्रीणादिंद्रिय
ण वा एष वीर्येण व्यृध्यते यो राजसूयेनाभिषिच्यते वृत्रंऽ हि हंति यच्छायं
तीयं ब्रह्मसाम भवति पुनरेवात्मानंऽ संऽ श्रीणाति यज्ञायज्ञीयमनुष्टु
भि भवति वाचा वा एष व्यृध्यते यो राजसूयेनाभिषिच्यते वृत्रंः हि हं

तिवागनुष्टुब्वाचा वा रसायज्ञायज्ञीयं वाच्येवास्य रसं दधाति वारवंतीयमग्नि
ष्टोमसाम नवंतीन्द्रियेण वा एष वीर्येण व्यृध्यते यो राजसूयेनाभिषिच्य
ते तद्वत्राः हि हंति यद्वारवंतीयमग्निष्टोमसाम नवंतीन्द्रियस्य वीर्यस्य
परिगृहीत्या अथ यन्वा वश्यायंतीयेनावारयंत वारवंतीयेनेंद्रियस्य
वा एषा वीर्यस्य परिगृहीतिः प्रतिष्ठितो वा एष यो राजसूयेनाभिषि
च्यते यदा वा एतेन हि रात्रेणायजंते थैव प्रतिष्ठायां वंति संवत्सरस्याहो
रात्राणि तावंत्य एतास्तावीयाः संवत्सर एव प्रतितिष्ठत्यग्निष्टोमः सर्वी २३२

महरतिरात्रउत्तरंनानैवाहोरात्रयोः प्रतितिष्ठत्यमावास्यायांपूर्वमहरु
दिष्ठउत्तरंनानैवार्द्धमासयोः प्रतितिष्ठतिपौर्णमास्यांपूर्वमहर्व्यष्ट
कायामुत्तरंनानैवमासोः प्रतितिष्ठति तदाहुर्ये१वसमानपक्षेपुण्या
हनीस्यातांतयोरेवकार्य(समृद्ध्या) अपपशव्याद्विरात्रइत्याहुर्द्व्येतद्
दसीगायत्रंवैष्टुभंवजगतीमंतर्यंतीतिनत्तेनजगतीकृतायतृ
तीयसवनेक्रियतेयदावा१षाहीनस्याहर्नजितेसा(द्रू) स्यवासव
नमथैवजगतीकृताचैष्टाकमुत्तरस्यान्होबृहत्सामभवति

२२८

वैखानसमहाकासाम यजुक्रियेसवनेक्रियते तेनैव जगती कृता तेन
पशव्याव्युष्टिर्वा एषद्विरात्रो व्यैवास्मै वासयति॥११॥ इत्यष्टादशमः प्र
पाठकः॥खांडकं॥ अथैषराड्योराज्यमाशासमानोराज्यंन प्राप्नुयात्सएतेन
यजेतराजैवनः राजानं करोति तंतु वै राजेति वदेयुर्य राजा राजानं
कुर्याद्राजैवनः राजानं करोति छंदोन्ययज्ञः संपद्यंते स्तोमेमेषवीर्यं वै
स्तोमावीर्यएवाध्यन्निषिच्यते ऽष्टावेकविंशाः सस्तुतो वत्यष्टौवैवी २२२
राराष्ट्रः समुद्यछंतिराजभ्रातावराजपुत्रश्चपुरोहितश्चमहिषीचसू

२७ २२६

तस्य ग्रामणीश्च दत्तनावसंग्रहीतानैते वै वीरा राष्ट्रं समुद्यच्छंत्येतेषु वाध्यमि
षिच्यते दत्तं वा एकविंशः प्रतिष्ठा तस्य वास्य प्रकाशो भवति प्रतितिष्ठ
ति य एवं वेद ॥१॥ अथैष विराडन्नाद्यकामो यजेत परोक्षमन्ये यज्ञा विराजः
संपद्यंते प्रत्यक्षमेष विराजं संपन्नः प्रत्यक्षमेतेनान्नाद्यमवरुंधेऽन्नादो ४ म
५ स भवति य एवं वेद दशैतो दश दक्षी भवति दशाक्षरा विराड्विराजमन्नमन्नाद्यस्या
वरुद्ध्यै ताः पंच पंच भवंति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्ताः पशवो यज्ञ एव पशुषु
प्रतितिष्ठत्येतेनैव प्रतिष्ठाकामो यजेत दशाभिर्वा इदं पुरुषः प्रतिष्ठितो

स्यामेव प्रतितिष्ठति ॥२॥ अथैष व्र अपशदो गंधर्वाप्सरसाᳪस्तोमः प्रजाकामो य
जेत गंधर्वाप्सरसो वै मनुष्यस्य प्रजाया वा प्रजस्ताया वेशते तेषामत्र सोमपी
थ स्तांस्वेन नागधेयेन प्रीणाति तेस्म त्ष्ट्राः प्रीताः प्रजां प्रयछंत्येकैका
स्तात्रीया प्रजायते प्रजामेवास्मा उपजनयति ककुभं प्राचीमुद्दहति पुरुषो
वै ककुब्गर्भ एव समध्यतो धीयते अथ यदेषा द्विपदा ककुभो लोके क्रिय
ते गर्भमेव तद्धितं प्रजनयति च्यावनं भवति प्रजानिर्वै च्यावनं प्रजायते
बहुर्भवति य एवं वेद वसिष्ठस्य जनित्रे भवतो वसिष्ठो वा एतेन पुत्र

हन्तः सामनी अपश्यत्ता प्रजया पशुभिः प्राजायत यदेते सामनी भवतः प्र
जात्यै दस स्तुतानां विराजमतिरिच्यन्ते द्वे स्त्रियाक्रने प्रजननाय प्रजन
नमेव तत्क्रियते प्रजात्यै ॥३॥ अथैष पुनःस्तोमो याबहु प्रतिगृह्य गर
गीरिव मन्येत स एतेन यजेत यैकादशीयदेवस्तर्व वयसे बहु प्रतिगृह्णा
तियज्ञ रं गिरति यदन्नमत्ति प्रातःसवनायतन्निर्हरत्यथया द्वादशीय ८५
देवा त्तरवयसे बहु प्रतिगृह्णातियज्ञ रं गिरति यदन्नमत्ति तृतीयसव
नायतन्निर्हरति वैराजो वै पुरुषः सम्मध्यता शुद्धामध्यत एवैनं पाप्म
१ द्वी नो मुंचति शुद्धाशु ये नव तन्द्राय ती त्सालाद्वकेयेन्यः प्रायश्चित्तमश्लीला

वागन्यवदत्साशुद्धोमन्यतसाएतेशुद्धाशुद्धीयेअपश्यत्ताभ्यामशुद्धाद्यदे
प्र२ वबद्धुंतिगृह्णातियदनन्नमत्तियश्शुद्धोमन्यततदेताभ्यांच्यतिगोषू श्रु२
क्तंचाश्वसूक्तंचनवतागोश्रुक्तिश्चाश्वसूक्तिश्चबकुप्रतिगृह्यगरगिरा
वमन्यतांतावेतेसामनीअपश्यत्तांताभ्यांगरंनिरवृत्तांयदेवबकु
प्रतिगृह्णातियज्ञरंगिरतियदनन्नमत्तितदेताभ्यांनिर्हतेपंचदशा
स्ताज्ञात्तिनवंत्याजोवीर्यंपंचदशःपाप्मनएवेनंमुक्त्वौजसावीर्येण २३५
समर्द्धयति॥५॥अथैषचतुष्टोमःपशुकामायजेतयश्चतस्यन्निर्वीसि

पवमानं भवति चतुष्पादाः पशवः पशूनेवावरुंधे यदष्टाग्निराज्यान्यष्टा
शफाः पशवः शफशस्तत्पशूनाप्नोति यद्द्वादशमाध्यंदिनः पवमानो द्वाद
शमासाः संवत्सरः संवत्सरं पशवोनु प्रजायंते तानेवावरुंधे यत्षोडशा
नि उक्थानि षोडशकलाः पशवः कलाशस्तत्पशूनाप्नोति यद्विं॰श
आर्भवः पाङ्क्तं त्वमेषां तदाप्नोति यच्चतुर्विं॰शोग्निष्टोमश्चतुर्विं॰शत्य
क्षरा गायत्री तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव ब्रह्मवर्चसमवरुंधे
प्राणो गायत्री प्रजननं प्राणा देवगायत्र्याः प्रजायत एक॰ साम बहू

निष्ठं दाः॥स्ति तस्मादेको बहून्पोषान्पुष्यत्यात्मा वा अग्निष्टोमः पशव
उक्थ्यं दा॰ स्यात्मन्येव तत्पशून्प्रतिष्ठापयति नो ह्येवा नाग्निष्टोमो न हि ग्रा
म्याः पशवो नारण्याः॥५॥ अथ यस्य चत्वारि स्तोत्राणि नवस्तनिश्चत्वा
र्यशानि श्चत्वारि द्वादशानि श्चत्वारि षोडशानिः सर्गं नातिवदति षो
डशकलाः पशवः कलाशस्तत्पशूनाप्नोत्यथोः षोडशिमान्भवति पश
वो वा उक्थानि वज्रः षोडशी वज्रेणैवास्मै पशून्परिगृह्णात्यनपक्रामु
कास्मात्पशवो भवंति नो ह्येवा नातिरात्रो न हि ग्राम्याः पशवो नार

२३२

ण्याः॥६॥ असुराणां वै बलस्तमसा प्रावृतो श्मापिधान आसीत्तस्मिन्नाद्यंव
स्वंतरासीत्तं देवा नाशक्नुवन्नेत्तुं ते बृहस्पतिमब्रुवन्निमान्न उत्सृजेति
स उद्भिद्देवबलं व्यच्याच्यावयद्बलभिदा भिनत्तानुत्सेधेनैवोदसृज
न्निषेधेन पर्यगृह्णात्पशुकामा यजेत यदुद्भिदा यजते बलमेवास्मै
विच्यावयति यद्बलभिदा बलमेवास्मै भिनत्युत्सेधनिषेधौ ब्रह्म
सामनी भवत उत्सेधेनैवास्मै पशूनुत्सृज्य निषेधेन परिगृह्णा
ति यदृद्धं दमवर्द्धयदिति ब्राह्मणं ॥ रूपेण समृद्धं ॥ सद्भि

सप्तदशो न्वं तायत्सप्तभिः स्तुवंति सप्तग्राम्याः पशवः पशूनेवावरुंधे
सप्तपदा शक्करी पशवः शक्करी पशूनेवावरुंधे यत्सप्तदशाभिः प्र
जापतिर्वै सप्तदशः प्रजापतिमेवाप्नोति गायत्रीं संपद्यते तेजो ब्रह्म
वर्चसं गायत्री तेज एव ब्रह्मवर्चसमवरुंधे प्राणा गायत्री प्रजननं प्रा
णा देवगायत्र्याः प्रजायते ॥७॥ अथैषापवितिरपवितिकामाय जेता
पवित्यै वा एषा अपवितिं विंदति तस्य चतुर्विंशः पवमानो चतुर्विं २३७
शात्यक्षरा गायत्री तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेजस्यैवास्मै ब्रह्मवर्च

नमूनिश्रीयुं

सनापवितिंविंदत्यनेनबृहद्रथंतरेनवतउभाभ्यामेवास्मैबृहद्रथंत
राभ्यामपवितिंविंदतिनर्गयशासीनवतानर्गलेवास्मैनर्गोदधातिय
शासायशाउनयेस्तोमायुग्मंतश्चायुजश्चानयैरेवास्मैस्तोमैरपविति
विंदतिनदाऊर्विलोमानस्तोमाईश्वरायजमानंविद्देतोर्व्युह्यतियं
तीत्यकविंशोग्निष्टोमानवतिप्रतिष्ठावाएकविंशोंततएवयज्ञस्य
प्रतितिष्ठति॥८॥अथैषसर्वस्तोमापचितिरपचितिकामायजेनसर्वै
रेवास्मैस्तोमैरपचितिंविंदतिविराजंसंपद्यतएषवाअपचितो
योन्नादोन्नंविराडन्नाद्यमेवास्मिंदधात्युभेबृहद्रथंतरेनवता

२३४

नर्गेयन्नासीन्नवतत्तन्नेयस्तोमाश्छंदोमाश्चपृष्ठ्याश्चान्नेयेरवास्मैस्तो
मैरपविर्निर्विंदतितस्यछंदोमाःपृष्ठानिपशवोवैछंदोमाश्चान्नंपृ
ष्ठान्यन्निपर्वमेवास्मिन्नन्नाद्यंपशूंदधातियच्छंदोमवान्स्तेनद्वाद
शाहयाजिनमाम्नातितदाहुर्न्नानालोकास्तोश्छंदोमाश्चपृष्ठ्याश्च मा।४
यदकस्मिन्यज्ञक्रतौसमवरुध्यंतईश्वरोयजमानोपतिष्ठातोरि
त्यकविंशोग्निष्टोमोभवतिप्रतिष्ठावाएकविंशःप्रतिष्ठामेव
तदन्यायंति॥१॥पत्नीवाएषस्तोमःपद्येषनिधीयतेनवाअप २३८
त्नःपत्निणमाम्नात्याथयदेषपत्नीपत्निणिनिधीयतेतस्मात्पत्नि

गप

२३४

णः पदैः पतंतिवक्षीज्योतिश्मान्पुण्याह्लोकांल्संवरतियएवंवेदवि
वृत्तावन्नितानवतस्तजोब्रह्मवर्चसंविवृत्तेजएवब्रह्मवर्चसमवरु
न्धेथपंवदशोवीर्यंवैपंचदशोवीर्यमवावरुंधेथसप्तदशोपशवो
वैसप्तदशःपशूनेवावरुंधेथकृविंशोप्रतिष्ठावाएकविंशोमध्य
२.य तएवंज्ञस्यप्रतितिष्ठत्यथत्रिणवाविमेवैलोकास्त्रिणवएष्वेवलो
केषुप्रतितिष्ठत्यथत्रयस्त्रिंशोवर्ष्मवैत्रयस्त्रिंशोवर्ष्मस्वानांमे
वतियएवंवेदेषवावबध्नस्यविष्टपायदत्रीयस्त्रिंशोमध्यतः
त्र

संधीयेतेतन बध्नस्यविष्टुप मारोहति मध्यतो वा अग्निर्वरिष्ठस्तस्मा
देतस्तोमा मध्यतो वरिष्ठाः क्रियंते त्रिवृतनोपेति त्रिवृतो देति ज्ञालावै
त्रिवृत्प्राणोन वै प्रेति प्राणमन्येदेति ॥१०॥ अथैष ज्योतिस्तस्य त्रिवृद्ब
हिष्पवमानं पंचदशान्याज्यानि चतुर्विंशो माध्यंदिनः पवमानः सप्तद
235 शानि पृष्ठानि प्राणो वै त्रिवृदात्मा पंचदशो मुखं गायत्र्यन्नं सप्तदशो मु
खएव तदन्नं धत्ते न मत्यन्नादो भवति य एवं वेद माध्यंदिने न वै पवमाने २३६
न देवाः स्वर्गं लोकमायन्यद्वै चतुर्विंशो माध्यंदिनः पवमानो भवति

स्वर्गस्य लोकस्याक्रांत्यै चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री तेजो ब्रह्मवर्चसं गा
यत्री तेज एव ब्रह्मवर्चसमवरुंधे प्राणो गायत्री प्रजननं प्राणादेव गा
यत्र्याः प्रजायते ऽन्ये स्तोमा युग्मंतश्चायुजश्च तन्मिथुनं तस्मान्मि
थुनात्प्रजायते पंक्तिर्वा एतच्छंदः पंक्ती ज्योतिष्मान्पुण्याल्लोकात्संवर
ति य एवं वेद मध्यतो वा अग्निर्वरिष्ठस्तस्मादेते स्तोमा मध्यतो वरिष्ठाः
क्रियंते एकासंस्तुतानां विराजमतिरिच्यते एकाकिनमेवैनमन्नाद्य
स्याध्यक्षं करोति ज्योतिर्वा एषोऽग्निष्टोमो ज्योतिष्मंतं पुण्यंल्लोकं जय
ति य एवं विद्वानेतेन यजते ॥ ११ ॥ अथैष ऋषभ एषनो वा एष स्तोमा

नामृषभतांगच्छतियएवंवेदराजन्यंयाजयेदृषभोवैपशूनामधिप
तीराजन्योमनुष्याणांयोवाऽस्तिसोधिपतिरधिपतिःसमानानांभव
तियएवंवेदतस्यसदोविशीयंमाध्यंदिनेपवमानेभवतिविशमेवा
236 स्मैसवनान्यांपरिगृह्णात्यनपक्रामुकास्माद्विड्भवतिसमंतंभव
तिसमंतामेवास्मैविशंकरोत्यनपक्रामुकास्माद्विड्भवत्युभेबृहद्र
थंतरेभवतइयंवैरथंतरंद्यौर्बृहदेवास्माल्लोकाज्जायत्येवामु
ष्मादुभयोरनयोर्लोकयोःप्रतितिष्ठत्यनुष्टुभिबृहद्भवत्यं २४०
तोवाअनुष्टुप्छंदसामंतोबृहत्साम्नामंतोराजन्योमनुष्याणामं

तएवतदंतं प्रतिष्ठापयन्ति तस्माद्यो राजन्यानाऽहीयते नसपुनरस्थं
पर्येति ॥१२॥ यो वै वाजपेयः सराजसूयो यो राजसूयः सवरुणसवोऽथै
षगोसवः स्वाराज्याय हिः स्वाराज्यं गच्छति यएवं वेद प्रजापतिर्हि स्वा
राज्यं परमेष्ठी स्वाराज्यं परमेष्ठितां गच्छति यएवं वेदाग्ने बृहदुक्थेत
रमेव तस्तद्धि स्वाराज्यंऽ स्वाराज्यं गच्छति यएवं वेदायुतं दद्धिरण्या
स्तद्धि स्वाराज्यंऽ स्वाराज्यं गच्छति यएवं वेद प्रतिदुहानिषिच्यते
तद्धि स्वाराज्यंऽ स्वाराज्यं गच्छति यएवं वेद बृहत्स्तोत्रं प्रत्यभिषि

239

च्यते तर्हि स्वाराज्यः स्वाराज्यं गच्छति य एवं वेदानुष्टुभे दक्षिणत आह
वनीयस्याभिषिच्यते स्यामेवाँनं तर्हि नेध्यभिषिच्यते सर्वैः षड्भिः स
237 स्तनगास्स वः ॥१३॥ अथैष मरुत्स्तोमः एतेन वै मरुतोपरिमितां पुष्टि
मपुष्यन्नपरिमितां पुष्टिं पुष्यति य एवं वेद यज्ञत्रास्तोमास्तन्न
ता॥३ मरुत्स्तोमो गच्छाहि मरुतः एतेनैव त्रीन्याजेयद्यत्त्रीणि त्रिवृंति स्तोत्रा
णि भवंति निर्णानाब्रह्मवर्चसे प्रतितिष्ठंति यत्त्रीणि पंचदशानि नाना 241
वीर्यं यत्त्रीणि सप्तदशानि नाना पशुषु यत्त्रीण्येकविंशानि नाना 239

तया॥३

प्रतितिष्ठंति प्रतितिष्ठति य एवं वेद॥१४॥ अथैष षड्रात्रः कुलायः
प्रजाकामो वा पशुकामो वा यजेत प्रजा वै कुलायं पशवः कुलायं गृहाः
कुलायं कुलायमेव भवत्येतेनैव द्वौ याजयेद्यत्र द्विवृंतिस्तोत्रा
णि भवंति नाना ब्रह्मवर्चसे प्रतितिष्ठतो यद्वे पंचदशे नाना वी
र्ये यद्वे सप्तदशे नाना पशुषु यद्वे एकविंशे नाना प्रतिष्ठतः प्रति
तिष्ठति य एवं वेद॥१५॥ अथैष पंचदशाइंद्रस्तोमस्तच्य एतेन वा इं
द्रोऽत्यन्या देवता अभ्यभवदत्यन्याः प्रजा भवति य एवं वेद राज
न्यं याजयेत्सर्वः पंचदशो भवत्योजो वीर्यं पंचदश ओजसैवैनं

दृ॰ द्वैय
ति४

वीर्येण समर्द्धयत्यैंद्रीषु भवतींद्रियेणैवैनं वीर्येण समर्द्धयत्युष्णीहा भ
वति पशवो वा उष्णिहानि विदुष्णिहानि विज्ञामेवास्मै पशून् नुं युनक्त्य २ नि
नपक्रामुकास्माद्धि भवति पंचदशो स्तोत्राणि पंचदशानि भवंत्योजो
238 वीर्यं पंचदश ओजिस्मृत्वमेवास्मिन्नोजो वीर्यं दधाति ॥२॥ अथैष इं
द्राग्न्यास्तोम एतेन वा इंद्राग्नी अत्यन्या देवता अभवतामत्यन्याः
प्रजा भवति य एवं वेद त्रिवृत्पंचदशो भवति ब्रह्म वै त्रिवृत् क्षत्रं
पंचदशो ब्रह्मणैवास्य क्षत्रं स्थावदपक्रामो भवति य एवं वेद २४२

राज्ञा च पुरोहितश्च यज्ञे या तां गायत्रीं च जगतीं च संपद्यते तेजो ब्रह्मवर्च
सं गायत्र्या ब्राह्मणेनावरुंधे विशा॰ राजा जगत्या प्रविशति पुरोधाकामो
यजेत बृहस्पतिरकामयत देवानां पुरोधां गच्छेयमिति स एतेनाय
जत स देवानां पुरोधामगच्छद्गच्छति पुरोधां य एवं वेद ॥ ८ ॥ अथैष
विघनः इन्द्रो कामयत पाप्मानं भ्रातृव्यं विहन्यामिति स एतं विघ
२१ नमपश्यत्तेन पाप्मानं भ्रातृव्यं व्यहन्वि पाप्मानं भ्रातृव्यं॰ हते य
एवं वेद यद्विद्विष्टं वति प्राणा॰ स्तेनावरुंधे यद्द्वादशाः संवत्सरं ते

२३९

नयत्यं वदशा वीर्यं तेनयत्सप्तदशोन्नाद्यं तेनयदेकविंशः प्रतिष्ठा ते
नयन्नवदशः प्रजननं तेनयच्चतुर्विंशो ब्रह्मवर्चसं तेनयत्त्रिणवो
वज्रं चात्व्यायप्रहरति पशुकामायजेन बृहतीः संपद्यते पशवो
वै बृहती पशूनेवावरुंधे षडेता बृहत्या भवंति षड्ऋतवः संवत्सरः
संवत्सरं पशवोनुप्रजायंते तानेवात्वा वरुंधे ॥१८॥ इंद्र मदेव्या
मायाश्च सर्वंतसप्रजापतिमुपाधाव तस्मा एतं विवनं प्रायच्छत्ते २८३
न सर्वामृधो व्यहत यद्व्याहतं तद्विवनस्य विवनत्वं सर्वामृधः

विहतय एवं विद्वान्त्रिवृनेन यजते य एवं विद्वान्त्रिवृनेन याजयति प
शुकामो यजेत पशवो वै बृहती पशुष्वेव प्रतितिष्ठति ॥१९॥ एकान
विंशः प्रपाठकः ॥ ॥ त्रिवृद्बहिष्पवमानं पंचदशान्याज्यानि पं
चदशो माध्यंदिनः पवमानः सप्तदशानि पृष्ठानि सप्तदश आर्भव
एकविंशोऽग्निष्टोमः सोक्थः पंचदशी रात्रिस्त्रिवृत्संधिर्ज्योतिष्टोमे
नातिरात्रेणर्द्धिकामो यजेत ताञ्चिकमा वा एष स्तोमानामग्निक्रांत्या
त्रभिक्रांतेन न ह्वियज्ञस्यच्छिद्रं त्य एषोऽग्निष्टोम एष उक्थ्य एषोऽतिरात्रो

२४७ 240

ष्टोमेन वै देवा इमं लोकमभ्यजयन्नन्तरिक्षं सान्ध्यामुं लोकमज
यन्नहोरात्राभ्यामभ्यवर्त्तन्त ॥ परा व्या वा अन्या कच्छंति य ती व्यो अन्याए
वा वा व्रती वी व्युच्छंति याभ्वि नेन व्युच्छति व्रती वीरे वा स्मा उ ९ लो
वासयति ॥ हंसः शुचिषदित्यनावि राजमतिरिच्यते ९ षा वै स्तनवती विरा
डेकामं कामयेत तमेतां दुग्ध्वे ॥ त्रिवृत्तानेति त्रिवृता देति प्राणो वै त्रिवृत्प्रा
णेनैव प्रति प्राणमभ्युदेति ॥१॥ त्रिवृद्बहिष्पवमानं पञ्चदशान्याज्या २५४
नि सप्तदशो माध्यंदिनः पवमान ९ एकविंशानि पृष्ठानि त्रिणव आ २४७

पंचवी॥

र्नैवस्वयस्त्रिंशः॥अग्निष्टोमः प्रत्यवरोहीत्युक्थानिविलवंत्रयमहे॥ एकविं॰
शःषोडशिकंपंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिः॥ सर्वस्तोमेनातिरात्रेणानुष्टुप
न्यजेत सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै सर्वमेव तेनाप्नोति सर्वं जयति॥ त्रिवृ
द्बहिष्पवमानं भवति तत्त्रिवृतः॰ स्तोममाप्नोति गायत्रीं छंदांसि पंचद
शान्याज्यानि तत्पंचदशः॰ स्तोममाप्नोति त्रिष्टुभं छंदांसि सप्तदशो
माध्यंदिनः पवमानस्तत्सप्तदशः॰ स्तोममाप्नोति जगतीं छंदांसि एक
विं॰शानि पृष्ठानि तदेकविं॰शः॰ स्तोममाप्नोत्यनुष्टुभं छंदांसि त्रि

५

२८९

णवस्मान्नेवस्तत्त्रिणवः स्तोममाप्नोति पङ्क्तिं छन्दो यच्चयस्त्रिंः शोग्निष्टोमस्त
त्रयस्त्रिंःशः स्तोममाप्नोति विराजं छन्दो यद्द्विककुभौ क्रियेते तद्
द्विककुन्नावाप्नोति यद्बृहतीषु संधिनास्तुवंति तद्बृहतीमाप्नोति 241
यदाश्विनः शस्यते तत्सर्वमेवैतेनाप्नोति सर्वं जयति ॥ प्रांचं वै त्रय
२८५ स्त्रिंःशो यज्ञं प्रयुंजति तमध्वर्युरेकादशिन्या पुरस्तात्प्रत्यंचयक्क
त्यकादशशस्त्राणाएकादशपशवएकादशप्रयूपा भवंति तत्त्रयस्त्रिं॰ २८५
शो त्रयस्त्रिंःशं प्रतिष्ठापयति ॥ तयासमुद्यतयाराच्यायंयंकामंका

२८९

मयेतेतमन्यश्नुतेयंयंकामंकामयतेतंतमन्यश्नुतेयएवंवेद॥२॥त्रिवृ
द्बहिष्पवमानंपंचदशान्याज्यानिसप्तदशोमाध्यंदिनःपवमानएकवि
शःहोतुःपृष्ठंछंदोमाइतराणित्रिणवआर्भवस्त्रयस्त्रिंशोग्निष्टोमः
स्तत्यवरोहीत्युक्थानित्रिणवंप्रथममथैकविंशमथसप्तदशम
कविंशःषोडशीपंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिस्त्रिवृत्प्रथममतिरि
क्तस्तात्रमथपंचदशमथसप्तदशमथैकविंशं॥प्रजापतिःप्रजा
नसृजततेस्मात्सृष्टाअपाक्रामंस्तानग्निष्टोमेननाप्नोत्तानु

केन्नाप्नोत्तान्वाउशिना नाप्नोत्तान्द्राद्यानाप्नोत्तांत्संधिना नाप्नोत्ता
नाश्विनेन नाप्नोत्तानग्निमब्रवीदिमान्म ईप्सेति तानग्निस्त्रिवृता
स्तोमेन जराबोधीयेन साम्नानाप्नोत्तानिंद्रमब्रवीदिमान्म ईप्सेति
तानिंद्रः पंचदशेन स्तोमेन सत्रासाहीयेन साम्नानाप्नोत्तान्विश्वांदे
२५५ वानब्रवीदिमान्म ईप्सतेति तान्विश्वेदेवाः सप्तदशेन स्तोमेन मा
गायवेन साम्नानाप्नुवंस्तान्विष्णुमब्रवीदिमान्म ईप्सेति तान्वि २५६
ष्णुरेकविंशेन स्तोमेनाप्नोद्वारवंतीयेनावारयतेदं विष्णुर्वि

वक्रमइतिव्यक्रमत॥ यस्मात्त्वष्टुर्वपशोवान्या॰श्वरं स एतेन यजेतैतेन वै
इन्द्रवाजेत्वानिजित्वायं यं काममकामयन्त तं तमाप्नुवन्यं कामं काम
यन्त तमेतेनाप्नोति॥ तद्दत्तार्यामक्तोनार्यामत्त्वं॥ आ३॥ त्विट्टद्धहिष्यवमा
नं पं चदशा॰ हेतुराज्यं न व सप्तदशानिस्तानाण्य कविः॰ श्राग्निष्टो
२८ मः साकः पं चं त्रीरात्रि स्विद्वृत्तं संधिः॥ र्नवसप्तदशेनातिरात्रेण प्रजा
कामो यजेत नव वै प्राणाः प्रजापतिः सप्तदशः प्राणेभ्य एव नद
ध प्रजापतेः प्रजाः प्रजायन्ते॥ ककुन्नं प्राचीमुदूहति पुरूषा वै

कतंभार्या वा एष मध्यतो धीयते तस्याः सा कमश्वं प्रजापतिः प्रजा असृ
जत ता न प्राजायन्त स एतत्सामापश्यत्ता अश्वो भूत्वाभ्यजिघ्रत्ताः प्राज
यन्त प्रजननं वा एतत्साम प्रजायते बहुर्भवति य एवं वेद द्विपदां ककु
भो लोक ककरा तिं गर्भमेव तद्धितं मध्यतः प्रजनयन्त्यतिरात्रो भवत्य
होरात्रे वा अनु प्रजाः प्रजायन्तेऽहोरात्रे एवानु प्रजया पशुभिः प्रजा
यते ॥ ५ ॥ त्रिवृद्बहिष्पवमानं पंचदशान्याज्यानि पंचदशो माध्यंदिनः २८७
पवमानः सप्तदशानि पृष्ठानि सप्तदश आर्भवं एकविंशोऽग्निष्टोमः

८१

सहस्राण्युक्थानि । एवं वदन्तो रात्रिस्त्रिवृत्संधिर्विषुवतातिरात्रेणाज्येष्ठं ज्ये
ष्ठेनेयं याजयेद्द्विषुवान्वा एष स्तोमानां विषुवानेव भवति ॥ यदेक
एकविंशो नवत्येकविंशो वा इतोऽसावादित्याद्द्वादश मासाः पंच र्तवः
त्रय इमे लोका असावादित्य एकविंशः आदित्यस्यैवैनं मात्रां गमय
त्येष वा उदेति नवा एतमन्यं ज्योतिषां ज्योतिष्प्रत्युदेति ॥ नैनमन्य
स्मिन्प्रत्युदेति य एवं वेद ॥ ५ ॥ एवं वदन्तो बहिष्पवमानं त्रिवृं त्याज्या
नि सप्तदशं माध्यंदिनः सवनमेकविंशं तृतीयसवनः सो

२४५ पंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिर्गोष्टोमेनातिरात्रेण भ्रातृव्यवान्यजेत॥ गवा
वै देवा असुरानेभ्यो लोकेभ्यो नुदंत। राज्यानपजय्यमजयन्नेभ्यो लो
केभ्यो भ्रातृव्यं प्रणुदंते राज्यानपजय्यं जयति॥ द्वात्रिवृद्बहिष्पवमा
नं पंचदशान्याज्यानि सप्तदशं माध्यंदिनं सवनमेकविंशं तृतीयसवनं
सा ॐ पंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिरायुष्टोमेनातिरात्रेण स्वर्गकामो यजेत॥ ॐ
स्तोमायंत्यनपन्नं आयं यदतिरात्रो नवत्यतिरात्राभ्यामेव स्वर्गं लोक २४८
मेति॥ ७॥ त्रिवृद्बहिष्पवमानं पंचदशं होतुराज्यं सप्तदशं मैत्रावरु

विरिशु

णस्य पंचदशं ब्राह्मणाच्छं॰सिनः सप्तदशमच्छावाकस्यैकवि॰शो माध्यंदिनः
पवमानः सप्तदशो॰होतुः पृष्ठमेकवि॰शं मैत्रावरुणस्य त्रिणवं ब्राह्मणा
च्छं॰सिन एकवि॰शमच्छावाकस्य त्रिणवमार्भवस्त्रयस्त्रि॰शोग्निष्टोमः
सत्यवराहीत्यकृत्वानि त्रिणवं प्रथमं ह्व एकवि॰शः सषोडशिकं पंचद
शी रात्रिस्त्रिवृत्संधिरग्निजितोतिरात्रेणाम्नात्व्यवान्यजेत ॥५॥ ताभिर्जिता
वै देवा असुरानिमाल्लोकानभ्यजयन्॥ भ्रातृव्यानपजय्यमजयन्नभिर्जितै
व भ्रातृव्यमिमाल्लोकानभिजित्य भ्रातृव्यानपजय्यं जयति॥६॥ त्रिवृद्ब

वड्विंशी

२४५ २४५

हिष्पवमानं पंचदशः होतुराज्यः सप्तदशो मैत्रावरुणस्य कविंशं ब्राह्म
णाछंसिनः पंचदशमछावाकस्य सप्तदशो माध्यंदिनः पवमान एकवि
शः होतुः पृष्ठं त्रिणवं मैत्रावरुणस्य सप्तदशं ब्राह्मणाछंसिन एकवि
शमछावाकस्य त्रिणवमार्भवस्त्रयस्त्रिंशः अग्निष्टोमः सत्यवैराही
णयुक्थानि त्रिणवं प्रथममहः एकविंशः षोडशिके पंचदशी रात्रि
स्त्रिवृत्संधिर्विश्वजिताऽतिरात्रेण पशुकामो यजेत॥ तैरतो हि नाभानेदिष्ठी २४५
यं पत्रा वा वालखिल्यायन्नाभानेदिष्ठीयं पूर्वं शस्यत उत्तरा वाल २४५ २४५

२४५

स्विष्ट्योरेतस्ससृत्पशवः प्रजायन्ते तस्मात्त्रिविकरोति यद्वार्ष्णीकपमनु पुन
नितिष्ठति यदेव यामकुर्वत ॥ २॥ त्रिवृतातिरात्रेण ब्रह्मवर्चसकामाय
जेत तेजो वै त्रिवृद्ब्रह्मवर्चसं तेज एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे तेजसि ब्र
ह्मवर्चसे प्रतितिष्ठति ॥ पञ्चदशेनातिरात्रेण वीर्यकामाय यजेतौजो वी
र्यं पञ्चदश ओज एव वीर्यमवरुन्ध ओजसि वीर्ये प्रतितिष्ठति ॥ सप्तदशे
नातिरात्रेणान्नाद्यकामाय यजेतान्नं वै सप्तदशोऽन्नाद्यमेवावरुन्धे ॥ ए
कविंशेनातिरात्रेण प्रतिष्ठाकामाय यजेत प्रतिष्ठा वा एकविंशाय

इतिरात्रो भवत्यहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति ॥ १० ॥ ज्योतिष्टोमोग्निष्टोमः पूर्व
महः सर्वस्तोमोतिरात्र उत्तरं ११ तस्य चतुर्विंशं बहिष्पवमानं पंचदशा
246 न्याज्यानि सप्तदशो माध्यंदिनः पवमान एकविंशानि पृष्ठानि त्रिणा
व आर्भवस्त्रयस्त्रिंशोग्निष्टोमः प्रत्यवरोही एकैकानि त्रिणावं प्रथ
ममध्ये एकविंशमथ सप्तदशमेकविंशः षोडशी पंचदशी रात्रिस्त्रिवृ
त्संधिः ॥ ११ ॥ अंगिरसः स्वर्गं लोकमायंस्तेषां हविष्मांश्च हविष्कृच्चांगिर
सावहीयेतां तावागच्छतां यतां गिरसः स्वर्गं लोकमायंस्तावतप्य २५०

तांनावेतेसामनी अपश्यत्तांताभ्यांद्विरात्रमतन्वातांतेनस्वर्गंलोकमैतां॥यः पौ
णयाहीन इव स्यात्स एतेन यजेत नाप्नोति पूर्वेषां प्रहामानुनाः हितावंगिर
॥ सः प्रजाकामा यजेत द्वितीयःह्ये तद्य त्वप्रजाः॥ स्वर्गकामा यजेत द्वितीया
द्विलोकात्स सलोकान्निपक्रम्याद्द्विरात्रेइत्याकुर्येदग्निष्टोमः पू
र्वमहर्भवत्युक्थ्यमन्तर्यंतियद्युक्थ्योऽग्निष्टोमं॥ यज्ञोऽतिरुक्थ्यः पूर्वमहर्भ
वति नाग्निष्टोममन्तर्यंति नोक्थानि॥ तदाहुरेषा वाव यज्ञस्य मात्रा य
दग्निष्टोमो यदग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति यज्ञस्य मात्रां नाति क्राम

5

त्यथात्तस्याह्न उक्थ्येन्याधिराज्यमुपयंति तेनो ऽन्यनंतरितानि चतुर्विं
शं बहिष्पवमानं भवत्युत्तरस्याह्नश्चतुर्विंशात्यक्षरा गायत्री प्रजननं
२४७ गायत्री प्रजात्या उत्तमे यस्तोमा युग्मंतश्चायुजश्च तन्मिथुनं तस्मान्मि
थुनात्प्रजायते सर्वस्तोमातिरात्रो भवति सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै
सर्वमेवैतेनाप्नोति सर्वं जयति ॥११॥ अथ यस्य ज्योतिरुक्थ्यः पूर्वमहः
र्भवत्यायुरतिरात्र उत्तरं तिस्रः पूर्वस्याह्नो विराजमतिरिच्यंते द्वा
भ्यामुत्तरमहर्विराजऊनमाप्नोति रिक्तं वा अनु प्रजाः प्रजायंते प्र २५१

प्रजयापशुभिर्ज्जायते य एवं वेद ॥६॥९ कासांस्तुतानां विराजमतिरिच्यते एका
किनेमेवैनमन्नाद्यस्याध्यक्षं करोत्येतेन वै चित्ररथं कापेया अयाज
यंस्तमेकाकिनमन्नाद्यस्याध्यक्षमकुर्वंस्तस्माच्चैत्ररथीनामेकः
क्षत्रपतिर्जायतेनुलंबइव द्वितीयः ॥१२॥ अथयस्यपित्रत्वं वदन्नो
श्राम: श्रवं महर्नेवत्याशुरतिमत्रउत्तरं मिथुनाभ्यां स्तोमाभ्यामु
त्तरमहः प्रजनयंति तत्प्रजातं पृष्ठ्यारभंते वक्रवा एतस्तोकं तृ
तीयत्रिरत्वंवदन्नौ स्तोमा यं कामं कामयते तमेतेनाभ्यश्नुते यत्र

कानरत्न ॥१२५
२४८

यत्र हि वक्रीवता कामयेत तत्र दभ्यश्नुते ॥३॥ यदा पुरुतिरा त्रो न वति प्रति
ष्ठित्यै ॥ एतेनैवै कपिवनो भौवायनद्धृद्धा रूत्ततामगच्छद् ॥५॥ रूल्लो नव
ति य एवं विद्वानेतेन यजते ॥१२॥ त्रिवृत्प्रातःसवनं पंचदशं माध्यंदि
नं सवनं सप्तदशं तृतीयसवनं पंचदशं प्रातःसवनं सप्तदशं माध्यं
दिनं सवनमेकविंशं तृतीयसवनं साऽष्टमेकविंशं प्रातःसवने
त्रिणवं माध्यंदिनं सवनं त्रयस्त्रिंशं त्रार्भवश्चतुश्चिंशोऽग्निष्टोम ए
कविंशान्युक्थानि सषोडशिकानि षोडशं त्रयम रात्रिषाम पंच २५२

२४८

दशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिः ॥ प्रजापतिर्वा इदमेक आसीत्तस्य वागेव स्वमासीद्वाग्द्वि
तीया स ऐक्षतेमामेव वाचं विसृजा इयं वा इदं सर्वं विभवन्त्येष्यतीति स
वाचं व्यसृजत सेदं सर्वं विभवन्त्यैत्सोर्ध्वोदातनोद्यथापां धारा संततै
वं तस्या एति तृतीयमच्छिनत्तद्भूमिरभवदभूदिव वा इदमिति तद्भू
मेर्भूमित्वं केति तृतीयमच्छिनत्तदंतरिक्षमभवदंतरेव वा इदमि
ति तदंतरिक्षस्यांतरिक्षत्वं हा इति तृतीयमूर्ध्वमुदास्यत्सा द्यौरभ
वद्द्युतदिव वा अ इदमिति तद्दिवो दिवत्वं मेषा वा वषट् त्यक्तं वाग्यज्ञि

२५९

द्वायेणेतद्ब्रह्मणो वदति यद्दति मध्येनैतद्ब्रह्मणो वावदति यत्केति सर्वं येतद्ब्र

ह्मणो रसाध्यूर्ध्वं उद्धदति यद्वाऽदतीँ यदत्तानि रूपाण्यन्चहं न्यज्यंते मु

खत एव तद्ब्रह्मणो वं विसृजं तेमुखतो यद्धियं कर्म प्रजापतिर्वाइदमेका

२५१ सं रांवावा॰ सतीव क्षच्य करात्तइमे लोका अनवक्लृ[illegible]प्ता अनुप

जीवनाः स॰ स्तेत कथमिमे लोका लोमगृह्णीयुः कथमुपजीवनी

यास्युरिति स॰ तं त्रिरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनेमांल्लोकानन्वातने २५३

ततोवाइमे लोका लोमागृह्णं॰ स्तत उपजीवनीया अनवा॰ स्त्रि

२५९

रात्रस्य वा इदं पुष्टं त्रिरात्रस्योदरणां यदिदमस्मुलोके षविँगच्छति पशू

नांम्नमानं द्विपदां चतुष्पदां य एवं वेद ॥ प्रजापतिर्य्यद्वा वं व्यसृजत सा

त्तरस्द वेति प्रथमं त्तेति द्वितीया रेति तृतीयं येन येन नवे रूपेण प्र

जापतिर्वावँ व्यसृजत तेन तेन रूपेणोनि वा रन्यन्ते तानि वापुँ तँ ज्या ४

तदाहुर्ब्रह्मवादिनो त्तरस्या वै त्रिरात्र इत्यका त्तरा वै वा कृच्यत्त

रमत्तरं च्यत्तरः पुरुषः स वा एनं वेदत्याहुर्य एनं पुरुष सम्मितं

वेदेति ॥१८॥ एतेन वै देवा एषु लोके षा धुर्वन्नेतेन स्वर्गं लोकमा

सर्पि प्र

यं॥ न्वाग्नेवित्रिरात्रावाबालपत्ताज्यानिवालानिवविमज्यंतएकादशरावैवा
कूच्यदोरमहोरमहोरस्यरूपत्ताविमज्यंतेत्रयोगंधर्वास्तेषामे
षामग्निरग्नेः पृथिवीवायोरंतरिक्षमसावादित्यस्यद्यौस्त्रयो
वम्मोसउषसः सवंतं॥ऽग्निरुषसः सवते वायुरुषसः सवते
ऽसावादित्यउषसः सवतं॥ त्रीणिमिथुनानि तान्येषं॥ मिथुनं द्वे सं
भवतो मिथुनाद्ध त्यजायते तत्तृतीयं॥ मिंद्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छ २५४
त्साब्रवीन्मामप्रहार स्तिवाइदं मयि वीर्यं तत्ते प्रदास्यामीति

तदस्मै प्रायच्छत्तद्धास्मै प्रत्यगृह्णात्स द्वितीयः स तृतीयमुदयच्छत्स ए
वाब्रवीन्नाम मे प्रक्षणीरस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्रदास्यामीति तदस्मै
प्रायच्छत्तद्धास्मै प्रत्यगृह्णादेतद्वाव तदन्यन्नूच्यत ॥ उ नाजिग्यु धु
र्नैपराजयेयथ नपराजिग्यु कुत रश्वने नो रिं उश्व विज्ञाय यदप स्प
र्धांचक्रुस्सह संवित तदे रयं थामित्यै ॥ तद्वा आभ्यां तत्सह सं प्रायच्छ
त्तस्येषा नक्तिर्य आर्षेया विद्वांसस्तस्मै प्रथमेहनि देयं यथा वा इय
मेवाः स प्रतिष्ठितेयं प्रतिष्ठितः ॥ सं यानार्षेया विद्वांसस्तस्मै द्वितीय

२५२ १ वि

हनिदंयंयथावा अंतरिक्षमेवःसोंतरिक्षमित्यंतरिक्षंहु वैदंतस्यविदु॥

२ स्मै र्य आर्षेयाविद्वाःस्तौत्तृतीयहनिदंयंयथावैद्यौरेवःसद्यौरितिदिवंवि

दुर्बैधुतस्यविदुः॥ शतान्यन्वहंदीयंत एषावावयशस्य मात्रायच्छतः

सैवसाविच्छिन्नादीयतंदशतान्वहंदीयंतेदशास्त्तराविराडैराजोय

शःसैवसाविच्छिन्नादीयतेंचयास्त्रिःशाच्चत्रीणिचशतानिप्रथम

हनिदयास्तथाद्वितीयतथात्तृतीयंषैषाद्विदेवत्याविरूपाब्रह्म २५५

लोहत्तृतीयत्तृतीयमग्नीषः॥ काम्यासिप्रियासिहव्यासीडेरंतेसर

२५२

वज्रसूच
श्रीयं

स्वति महि विश्रुतए तानि तद्ब्रह्म नामानि देवेषु नः सुकृतो ब्रूता त ॥ १५ ॥
इदं वाव प्रथमे नाह्नाय ज्ञकराद्युद्दिदमस्या मध्यायत्तमक्लमिदं द्वितीय
नयदिदं प्राणदजत्यदस्तृतीयेनयद्वर्षतियन्नक्षत्राणियदमुं ल
कं नेजे ॥ तदाकुर्वेत्त्वादिनामहावतं वाए तद्येदश्वविरात्रइति तस्यै
तदेव मुखं यदेतेषामन्नं बहिष्पवमानं ये अग्नितोहनीतोपक्षोय
न्म मध्यममहः सआत्मानि ये मसामानि पु छं ॥ यदे वासावुदेति तन्मु
खं य अग्नितोहनीतोपक्षोयन्मध्यममहः सआत्मा नि: पु छं ॥ यदे

वासावुदेति तन्मुखं य अजिनताहनीतापश्चोयन्मध्यमहः स आत्माय

दस्तमेति तन्मुछं मतावान्वा वदिरात्रोगायत्रः प्राणस्वेहु मं नदन्तुर्जो

गतः श्रोत्रः सर्वमायुरेति य एवं वेद ॥ तदाहु ब्रह्मवादिनः किया

स्विरात्र दृतीयानितिब्रूयादिय ध्येतदन्यथा दीयानितिब्रूयादिय

ध्येवेतदग्निपरा २ ङ वौ २ ङि त्याहुः पराङि तिब्रूयात्पराङ्हि वदति

पराङ् पश्यति पराङ् प्राणीत्येका २ हा २ उ त्र या २ इत्याहुरेकदृतिब्रू

यात्समानो ह्येष यत्प्राणापानो व्यानस्तद्यथा वा अदामणीसूत्रेमा

तमेवमेषु लोकेषु विराजं ३ ततः शाम्नेतस्य मुखं वय एवं वेद ॥ ये द्वे विराजौ
स्य सलोम तदस्य विलोम यदस्य विलोम तदस्य सलोम तद्यदेतस्य र
सदृह्रवं क्रियते यजमानायैव तत्स पशून्परिगृह्णाति प्रजननाय न
ह्यमुष्मिंल्लोके पशवः प्रजायन्ते ॥ एते वाव छंदसां वीर्यवत्तमं यजायत्री
वत्रिष्टुप् यदेते अभिनिधनवती मध्ये जगतीं न्यामेव तच्छंदो न्यां पशून् वीर्यव त्तमं
न्परिगृह्णाति प्रजननाय न ह्यमुष्मिंल्लोके पशवः प्रजायन्ते ॥ सो वाव
विराजाय यथादेत्येवं प्रथममहर्यथा मध्यंदिन एवं द्वितीयं यथास्त

२५०
२५३

मेत्यवैतत्तीयं गच्छत्यनुष्टुप्सायुज्यं गच्छति सावेश्यंय एवं वेद॥१९॥ इति
विंशः प्रपाठकः॥ ॥ इंद्रो मरुतः सहस्रमजिनात्स्यां विशां सो माय
राज्ञे प्राच्यत तस्माद्राज्ञे प्राच्य विशं जिनंति नैतोयमो श्रेणा न्मरुतो हस (सिपाठः॥)
हस्रमज्याशिष्यामि ति स अग्नागच्छत्सोब्रवीदुप मास्मिंत्सहस्रे ह्वयथामि
ति तमुपाह्वयता सयमोपश्यद्देकांगा सहस्रेपि सहस्रस्य पयाबिभ्रतीं सो
ब्रवीदियमेव ममास्तु सहस्रं युवां विकल्पयेथामिति ताव ब्रूतां यथा वा
व त्वमेतां पश्यस्येव मावमेतां पश्याव इति॥ तया वाऽऽन्दां सहस्रं विकल्प २५०
२५३

यामहाइत्यब्रुवंस्तासुदकेणावेडायःस्तेब्रुवन्नः आनाहरामहै यस्मैनद्द्यं
अथमायोद्दष्यतीतितेः आनाहरंतसोमस्यप्रथमेऽद्देयंडस्याथयमस्यैतं
ब्रुवंसोमायग्राहुउदहित्तृतीयेनवात्मन स्तृतीयेनवसहस्रस्यपय
सइतिसाबभ्रुःपिंगाद्वयक्तवर्षीदैत्तृतीयेनवात्मन स्तृतीयेनवसह
स्रस्यपयसःसायासोमक्रयणीसिवस्सा॥ तृतीयेनवास्यतस्याश्चात्मनस्तृ
तीयेनवसहस्रस्यपयसःसोमःक्रीतान्नवतियएवंविद्वांत्सोमंक्रीणाति
यस्माएवंविदुषसोमंक्रीणंति॥ तेब्रुवन्निंडायोदेहित्तृतीयेनवात्मन

१५५८
२५८

स्तृतीयेनवसहस्रस्यपयस इति साशबलीपष्ठौहि॥
दत्तृतीयेनचात्मनस्तृतीयेनवसहस्रस्यपयसः सायेंडियेषासैवसात्
तीयेनवास्यतस्या आत्मनस्तृतीयेनवसहस्रस्यपयस इंडियेषाद
त्तामवतिय एवं विद्वानिंडियेष्यांददातियस्मा एवं विदुष इंडियेष्यांद
दतिं तं बुव [illegible] तृतीयेनचात्मनस्तृतीयेनवसहस्रस्यप
यस इति साजरता कुष्ठा शृंग्यदेह्यावादित्योहीर्मनोह्रसीयसीत्तृती
येनचात्मनस्तृतीयेनवसहस्रस्यपयसः सायानुस्तरत्तीसैवसात्॥ २५८

२५८

तीयेन वास्य तस्या आत्मनस्तृतीयेन च सहस्रस्य पर्यसोऽनुस्मरतीत्येत
न वतियए वं विद्वाननुस्मरतीकरोतियस्माएवं विदुषेनुस्मरतीकु
र्वन्ति नाच सर्वान्मन्यतें तदाकुर्ब्रह्मवादिनो न वा अमुष्मिँल्लोके स
हस्रया डलोकास्तीति नद्या वदितः सहस्रस्य गोर्गविषतिष्ठितात्ता
वदस्माल्लोकादसौलोकः सहस्रयाजीवाइ माल्लोकान्यानात्य थाया
वत्सहस्रं योजनान्यथायावत्सहस्रमाश्वीनान्यथायावत्सहस्रम
न्यानितजवागवास्तृणातिसमाक्रमणायवाए तादीयं तें सहस्रं य

२५५
२५५

दस्त्रज्य ननस्यतार्थ्येयानिरासीद्यन्तार्थ्येप्रत्यस्यनपतिसयोनित्वायाँ॥१॥
प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः पराच्य आयन्न त्स्यतिनशुति
विन्यत्यः साब्रवीदुप मावर्तेध्वं नथा वे वोत्स्यामियथाद्यमानाभूय
स्यः प्रजनिष्यध्व इतितान्यावेन रुतं ब्रूहीत्यब्रुवं ः स्ताभ्य रुननिध
नेनर्तमब्रवीदीनिधननावयप्रितिधनेन प्राजन यद्देनैहेवाइ्हः
सामनिर्मर्त्यः प्रजा अतिचप्रचजनयत्यॅंद्यमानमस्य भूयोनव
नियएवंवेदॅज्यष्ठसामानिबाएतानिश्रेष्ठसामानिप्रजापतिसा २५५

मा निंगच्छति ज्यैष्ठ्यं श्रैष्ठ्यं य एवं वेद ॥ ते वै सामभिः प्रजापतिरिमाँल्लोकान्सर्वा
न्कामानदुग्ध यदाच्यादुग्ध तदाच्यादोहत् नामाच्यादोहत्वं ॥ सर्वान्निमाल्लो
कान्कामान्दुग्धे य एवं विद्वानेतैः सामभिः स्तुते ॥ इमे वै लोका एतानि सामा
न्ययमेव वर्त्तेनिधनमंतरिक्षमीनिधनं द्यौः स्वितिनिधनं ॥ यथा स्ते = इतः
दसेवाप्यनुसंचरत्येवमिमाँल्लोकाननुसंचरति य एवं वेद ॥१६॥ अग्न वा
एतानि वैश्वानरस्य सामानि यच्च वा एतैरग्निं नैतैः स्तुवंति तत्प्रजायै
वाचा वानुकोऽनवत्यग्निमुपनिश्रय स्तुवते स्वाया एव तद्देवताया स्मा

२५८ मेध्याय नमस्कृत्योऽजायति शौतेः स्तुवंति ॥२॥ वागेव शाबलीतस्यास्त्रिरात्रो
वत्स स्त्रिरात्रो वा एतां प्रदापयन्ति तद्य एवं वेद तस्मा एषा प्रत्तादुग्धे योऽल
मन्नाद्याय सन्न थान्नन्नाद्यादिरासीपरिधसयत त्वं पिबं द्वादशरात्रीरधः
शयीतं या द्वादशीस्यात्तस्याउपवक्षष८ शाबलीहितम८ कुत्वापुरावाऽन्यः
संप्रवदितार्यवग्राम्यस्य पशोरन्नोम्प्र पुयात्तदरण्यं परेत्यदर्भस्तंब
मात्रन्य श्चाबलिशाबलीतित्रिराह्वयेद्यदन्यच्छुनश्वगर्दभाश्च पतिवा
स्यतेस्मा समद्भायदि न प्रतिवाश्येत संवत्सरे पुनराह्वयेत्तावत्तं बलिस

मुद्रासि विश्वव्यचा ब्रह्मदेवानां प्रथमजा ऋतस्यान्नमसि शुक्रमसि ते
जोस्यमृतमसि तांत्वा विश्वशबलि दीद्यानां तस्यास्ते पृथिवीपादं तस्मि
तं पादो द्यौः पादः समुद्रः पाद एषासि शबलि तांत्वा विद्मसा न इषमू
र्जं धुक्ष्व वसोर्द्धाराः शबलि प्रजानाः शविष्ठा व्रतमनुगच्छ स्वाहा ॥३॥
चतुष्टोमाग्निष्टोमः कविः शत उक्थ्यः सर्वस्तोमातिरात्रः ॥ प्रजापतेर्वा
अक्ष्यश्वयत्तत्परापतत्तदश्वो भवत्तदश्वस्याश्वत्वं तद्देवा अश्वमेधे
नप्रत्यदधुरेष वाव प्रजापतिः सर्वं करोति योऽश्वमेधेन यजते

२५७ एष वाव सशरीरः संभवत्यमुष्मिं लोकाय य योऽश्वमधी ॥ स रद्वा वा अश्वस्य स
ख्या बृहन्तदेवाश्च नुष्टोमेन त्वत्य दधुर्य एव नुष्टोमो भवत्यश्वस्य सर्व
त्वाय ॥ यत्तिस्वानुष्टुभ श्च तस्मा गायत्रीः करोति तस्माद्विनिस्ति ष्ठन्प्रति
२५७ ति ष्ठति स र्वानपत्यायमानः प्रतिदधात्यं ॥१८॥ ते वा अश्वः १ सूनामं तो नु
ष्टु छंदसामंतो विष्णुर्देवतानामंतश्चतुष्टोमः स्तोमानामंतस्त्रि
रात्रो यज्ञानां यदेते सर्वानुष्टुभः प्रतिपदो भवंति चतुष्टोमः स्तो २६१
म स्त्रिरात्रो यज्ञानां तदेव तदंतं प्रतिष्ठापयत्येक विंशमहर्भवति यस्मि

न्न श्वश्वाल न्य त९ कवि८ शावा इतोसावादित्यो द्वादशमासाः पंचर्तवस्त्र
य इमे लोका असावादित्य एकवि८ श आदित्यस्यैवैनं मात्रां गमयति
तस्य महानाम्न्यः पृष्ठं भवंत्यँ ॥ऽ न्यदँ द्वा ९ ता श्छंदोँ न्य न्यए तेपशावआ २ न्य
त्य न्यैत एता वा एत८ समानुवंति यन्महानाम्न्यः पृष्ठं भवंत्य श्वस्य
सर्वत्वाय ॥ पार्थुरश्मं बृहत्साम भवती ति॥ श्वरा वा एषो यतोध्वतः परां
परावतमेतो रश्मिना वा अश्वा धृता यत्पार्थुरश्मं बृहत्साम भव
त्यश्वस्य वधृत्यै ॥ सर्वस्तोमातिरात्रो भवति सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जि

त्यसर्वमेवैतेनाप्नोति सर्वंजयत्येकयूपोवैकादशिनीवान्येषांयज्ञानां
भवत्येकविंशिन्यश्वमेधस्यखादिरोवाबैल्वोवापालाशोवान्येषां
यज्ञानांभवतिनैतुदारएकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्यनान्येषां
पशूनांतदन्याश्ववध्यंत्यवध्यंत्यश्वमेधस्यदक्षिणतोन्येषांपशू
नामवद्यंत्युत्तरतोश्वमेधस्यवैतसेशाखास्वन्येषांपशूनामवद्य
तिवैतसशाखास्वश्वमेधस्ययूपेग्राम्यान्पशून्नियुंजंत्यारोके
ष्वारण्यांधारयंत्याग्राम्यान्पशूंस्संनंत्यारण्योत्सृजंति॥४॥त्र

यास्मिन्दृष्टे नातिराज्ञाः सर्वे षोडशिमन्तो॥ या राज्यश्रुत्रा शाः सेतस्य एते नयन्तेतं॥
राजा वा एष स्तोमानां राज्यमेवास्मिन्दधाति॥ यदा स्तोत्राणि त्र्यहमहर्न्न
जं त एकादशरात्रे वा गवा वो न ति बाह्यायां॥ यय ह्य क्षरणि वनमाज्यदोहं न
वत्यु त रयो रन्नो रमिसं तत्या अन्वहं माज्यदोहानि न वं त्यन्वहमे
वैनं पशुभिः समर्द्धयंति॥ सर्वे षोडशिमन्तो भवंतीन्द्रियं वीर्यं षोडशी
इन्द्रियेणैवैनान्वीर्येण समर्द्धयति॥५॥ चतुर्विंशाः पवमाना स्त्रिवृत्त्य
ज्यानि पंचदशानि पृष्ठानि सप्तदशान्यग्निष्टोमसाम उक्थ्यानामेकविंशाः

२६३
२५९
२५९

पवमानाः पंचदशान्याज्यानि सप्तदशानि पृष्ठान्येकविंशोऽग्निष्टोमः साष्टौ
ष्टाचत्वारिंशः पवमाना एकविंशान्याज्यानि त्रिणवानि पृष्ठानि त्रय
259 स्त्रिंशोऽग्निष्टोम एकविंशान्युक्थानि सषोडशिकानि पंचदशी रात्रि
स्त्रिवृत्संधिश्छंदोमपवमानः पशुकामो यजेत पशवो वै छंदोमा यच्छं
दोमाः पवमाना भवंति पशूनेवावरुंधे ॥ ३ ॥ त्रयस्तोमा युग्मंतश्चायुज
श्च तन्मिथुनं तस्मान्मिथुनात्प्रजायते ॥ ४ ॥ त्रिवृत्प्रातःसवनं पंचदशं २६३
माध्यंदिनं सवनं सप्तदशं तृतीयसवनं चतुर्विंशं प्रातःसवनं चतुश्च

२५८

१ = मेकविंशं प्रातःसवनं त्रिणवं माध्यंदिनं सवनं त्रयस्त्रिंशं तृतीयसवनं सोऽह्न १

त्वारिंशं माध्यंदिनं सवनमष्टाचत्वारिंशं तृतीयसवनं सोऽह्नमेकविंशः
षोडशी पंचदशी रात्रिस्त्रिवृत्संधिरंतर्वैस्तु रिमे लोकास्त्रिरात्रोऽस्तीव वा अ
यं लोकोऽस्तीवासौ छिद्रमिवांतरिक्षमस्तीव त्रिरात्रस्य प्रथममहरस्तीवो
त्तमं छिद्रमिव मध्यतः पशवो वै छंदोमाश्छंदोमा मध्यतो भवंत्यपिहित्यै वा छि
द्रतायै ॥ ७ ॥ त्रिवृत्प्रातःसवनं पंचदशं माध्यंदिनं सवनं सप्तदशं तृतीय
सवनमेकविंशं प्रातःसवनं त्रिणवं माध्यंदिनं सवनं त्रयस्त्रिंशं तृती
यसवनं साह्नं चतुर्विंशं प्रातःसवनं चतुश्चत्वारिंशं माध्यंदिनं

२६४
२८०

सवनमष्टाचत्वारिꣳशं तृतीयसवनꣳ सैकमेकविꣳशाः षोडशी पंचदशी रात्रि
स्त्रिवृत्संधिः पराकः पराकेण वै देवाः स्वर्गं लोकमायन्त्स्वर्गकामो यजेत पराङः
260 वै तेन स्वर्गं लोकमाक्रमते यद्वाएतस्याकं तदस्य पराक्तं सराकस्य पराक
त्वं नैवेनत्रज गमुषकिंचनाकं नास्माद्युक्तं भवति य एवं वेद पञ्चायात्वल्के पः
पराङ्ले वै तेन स्वर्गं लोकमाक्रमते नन्तद्यरे कविꣳशाः षोडशी भवति पंचदशी
रात्रिस्त्रिवृत्संधिस्तेनास्मिंल्लोके प्रतितिष्ठति ॥८॥ चतुर्विꣳशाः पवमाना स्त्रि २६४
वृं त्या ज्यानि पंचदशान्युक्थानि सप्तदशान्यग्निष्टोमस्य चतुर्विꣳशाः

२७०

पवमानाःपंचदशान्याज्यानिसप्तदशानिपृष्ठान्येकविंशोग्निष्टोमःसोक्थश्च
तुर्विंशाःपवमानाःसप्तदशान्याज्यान्येकविंशानिपृष्ठानित्रिणवोग्नि
ष्टोमःसोक्थश्चतुर्विंशाःपवमानाएकविंशान्याज्यानित्रिणवानिपृष्ठा
नित्रयस्त्रिंशोग्निष्टोमएकविंशान्युक्थानिसषोडशिकानिपंचद
शीरात्रिस्त्रिवृत्संधिरत्रिरकामयतचत्वारोमेवीराआजायेरन्निति स
एतमपश्यत्तस्यचत्वारोवीराआजायंततस्यचत्वारोवीराजायंतेयए
वंवेद॥कःस्तोममुत्सृज्यकमन्यारम्भतेवीरहन्नंवैस्तोमावीरमेवा
स्मैतत्सृजनयतिचतुर्विंशाःपवमानानवंतिचतुर्विंशात्यस्त्रा

२६१

गायत्री प्रजननं गायत्री प्रजात्यां ॥ उपनयेस्तोमायुग्मं तश्चायुजश्च तन्मिथु
नं तस्मान्मिथुनात्प्रजायते ॥ ८ ॥ अग्निष्टोमः प्रथममहरुक्थ्यो द्वितीयः षोडशी
तृतीयमतिरात्रश्चतुर्थं नानावीर्यतायै ॥ नानावीर्याण्येतानि करोति ॥ गा
यत्रं वै प्रथममहस्त्रैष्टुभं द्वितीयं जागतं तृतीयमानुष्टुभं चतुर्थं ॥ त
दाहुर्यत्तृतीयेहनि षोडशिनं गृह्णीयुस्तृतीयेनाह्नानुष्टुभमानुयुर
छंदश्चतुर्थमहः स्यादानुष्टुभो वै षोडशीति ॥ चतुर्थेहनि षोडशी ग्र
हीतव्यः स्व आयतने षोडशी गृह्यते ॥ छंदांस्येतानि नानावीर्याणि करोति ॥ २६
नोधसं प्रथमस्याह्नो बृहत्सामकैयं द्वितीयस्य श्रायंतीयं तृतीय २६१

स्यैवैशाकं चतुर्थस्य॥ तदाहुरपञ्च॰शर्वाएषयज्ञायस्तश्छंदसां विक
नीयश्छंदउपैतीति॥ तद्यदषाचतुर्थेहन्यतिजगतीक्रियतेतनपञ्च॰शा
यं॥ कालेयंप्रथमस्याज्ञोऽष्ठावाकसाममाधुछंदसं द्वितीयस्यैरोरवं तृ
तीयस्यसमंतंचतुर्थस्यनानावीर्येतायेनानावीर्याण्यहानिकरोत्यं॥ऽ
मित्वावृषणासुतइति तृतीयस्याज्ञोरथंतरंकस्तमिंद्रत्वावसवि
ति वामदेव्यंयज्ञायथाअपूर्व्येति चतुर्थस्याज्ञोबृहद्दुमक्षर्मदिं
तरमिति वामदेव्यं छंदसां नानावीर्येतायेनानावीर्याण्यहानिक

तासनुमडीयूंस्वांग्राहं

रात्रि॥ ८॥ त्रिवृत्पंचदशाग्निष्टोमः प्रथममहर :॥ ८ थान्तस्याङ्कश्चतुर्विंशं ब
हिष्पवमानं पंचदशानि त्रीण्याज्यानि सप्तदशमच्छावाकस्यैकविंशो मा
ध्यंदिनः पवमानः सप्तदशो द्वे पृष्ठे एकविंशो द्वे एकविंशं तृतीयसव
नं सोमं तृतीयस्याङ्क एकविंशं बहिष्पवमानं त्रीत्तिवाज्यानि पंच
दशमच्छावाकस्य चतुर्विंशो माध्यंदिनः पवमान एकविंशानि
पृष्ठानि त्रिणवं तृतीयसवनं द्वे वा छे एकविंशमच्छावाकस्यं चतुर्थ २६६
स्याङ्कश्चतुर्विंशाः पवमानाः पंचदशा होतुराज्यं सप्तदशानि

णीण्येकविंशानि दृष्ठानि त्रयस्त्रिंशोऽग्निष्टोम एकविंशान्युक्थानि सषोड
शिकानि पंचदशी रात्रिस्त्रिवृत्संधि ॥ जमदग्निः पुष्टिकाम एतमाहरत्स इ
मान्पोषानपुष्यद्यं दिद्माकुर्नूवा अवैपलितो संजानाते इति ॥ तस्वा
नैवेतनपोषान्पुष्यति ॥ जगतीछंदा अनिसंपद्यते ॥ जगती वैछंदसां परमं
पोषं पुष्टा परमम मैवेतनपोषं पुष्यति ॥ पुराज्ञाग्निन्यउपसदोऽन्नवंति
पराबोवैपुरोडाशाः पशुष्वेवप्रतितिष्ठत्य ॥ ऽ मेवेहीत्रं वेरत्यं रमापित
रं वैश्वानरमवसेक[illegible]रिंडायदेवेभ्यो जुहुताहविः स्वाहा ॥ देवाव

श्विनौमधुकशयाद्यमैयज्ञंयजमानायमिमिक्षतमिंद्रायदेवेभ्योजुहुता
हविःस्वाहा॥देवविष्णउरुर्वध्यास्मिन्यज्ञेयजमानायाविविक्रमस्वैंद्रायदेवे
भ्योजुहुताहविःस्वाहा॥देवसोमरेतोधाअध्यास्मिन्यज्ञेयजमानायेधीं
द्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहा॥देवसवितःसुसावित्रमध्यास्मिन्यज्ञे
यजमानायासुवस्वैंद्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहा॥देवधातःसुधा
ताध्यास्मिन्यज्ञेयजमानायेधींद्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहा॥देववायो
वाजिन्मधुमतीमध्यास्मिन्यज्ञेयजमानायवायवंवरदतेंद्रायदेवेभ्योजु

हुताहविःस्वाहा॥ देवस्त्वानुमेतन्नवंद्ये मेयं इंद्रंयजमानायमन्यस्वेंद्रायदेवेभ्योजुहु
ताहविःस्वाहा॥ देवयदितेस्वादित्यमध्यास्मिन्यज्ञेयजमानायास्तुवस्वेंद्रायदे
वेभ्योजुहुताहविःस्वाहा॥ देवआपानन्नंमध्यवमध्यास्मिन्यज्ञेयजमानायें
द्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहा॥ सदःसदःश्रजोवानर्नुङ्कुषाणइंद्रायदेव
भ्योजुहुताहविःस्वाहा॥ देवलक्षःसुरतोधास्त्रध्यास्मिन्यज्ञेयजमानायेधी
द्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहा॥ नयएककपालआश्विनाद्विकपालोवैष्ण
वस्त्रिकपालःसौम्यश्चतुष्कपालःसावित्रःपंचकपालोधात्रःषट्कपा

सोमारूनः सप्तकपालो बार्हस्पत्योष्टाकपालो मैत्रो नवकपालो वारुणो दश
कपाल ऐंद्र एकादशकपालो वैश्वदेवो द्वादशकपालः ॥१०॥ त्रिवृत्प्रातःस
वनं पंचदशं माध्यंदिनं सवनं सप्तदशं तृतीयसवनं पंचदशं प्रातः
सवनं सप्तदशं माध्यंदिनं सवनमेकविंशं तृतीयसवनं सा[illegible]
सप्तदशं प्रातःसवनमेकविंशं माध्यंदिनं सवनं त्रिणवं तृतीयसव
नं सा[illegible] मेकविंशं प्रातःसवनं त्रिणवं माध्यंदिनं सवनं त्रयस्त्रिं २६८
शं तृतीयसवनं प्रत्यवरोही एककानि त्रिणवं प्रथमं द्वे एकविंशे सषोडशि २६४

कःपंचदशरात्रीरात्रिस्त्रिवृत्संधिर्वसिष्ठः पुत्रहतो हीन इवामन्यत स एतम
पश्यत्सोऽयं पर्यैद्यो हीन इवमन्येत स एतेनयजेतं पक्लो मात्स्ता मम
नि संक्रामत्यया देवाग्रा ऽ चो हतिर्वसिष्ठस्य जनित्रे च वतः प्रजात्यै
प्रत्यवराही त्युक्तमस्याह्न उक्थानि नवंति त्रतिष्ठित्यै ॥११॥ त्रिवृद
ग्निष्टोमः पंचदशरात्रः सप्तदशरात्रः एकविंऽशोतिरात्रो विश्वा
मित्रस्य संजयोॐ ऽ नुष्टुब्वीवंतारादु आहिंऽसंतसविश्वामित्राऽ
न्वोराजेतमपश्यत्सराष्ट्रमनववदराष्ट्रमितेरेश्मात् त्व वा न्य

२६५

कीतस्यजुरिष्ठुंस्तोडकं

जितं भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद ज्योतिर्वा एष विह
तां ज्योतिष्मान्जायां भवति य एवं वेद चतुष्टोमो वा एष चतुष्पादाः प
॥११
शवः पशुष्वेव प्रतितिष्ठत्यैकविं॰ शस्तोमा नातियंति प्रतिष्ठा वा
एकविं॰ शोऽन्त एव यज्ञस्य प्रतितिष्ठन्ति ॥ १२ ॥ द्वे त्रिवृती सवने पंच
दशमकं द्वे पंचदशे सवने सप्तदशमकं द्वे सप्तदशे सवने एकविं॰
शमकं द्वे एकविं॰ शे सवने त्रिणवे मकं द्वे त्रिणवे सवने त्रयस्त्रिं॰ श २६६
२६५ मकं प्रत्यवरोहीण्यकस्मानि त्रिणवं प्रथमं द्वे एकविं॰ शे सषोडशि
२६५

केपं वंशीराचिस्त्विहत्संधिर्दे ॥ देवाश्च वा असुराश्चास्पर्द्धंत तेन्व्यजयंत ते
ब्रुवन्वाचो मिथुनेन विजयामहे यत्तेरनो वावामिथुनं न प्रतिविंदा॥
स्तेपराभवानितितेदेवाए क इत्यब्रुवन्नेक इत्यसुरा वावो मिथुनं प्र
त्यविंदन्द्वाविति देवा अब्रुवन्द्व इत्यसुरा वावो मिथुनं प्रत्यविंद॰
स्त्रय इति देवा अब्रुव॰ स्त्रिस्त्र इत्यसुरा वावो मिथुनं प्रत्यविंद॰ श्च
त्वार इति देवा अब्रुव॰ श्चतस्त्र इत्यसुरा वावो मिथुनं प्रत्यविंदन्पं
चेति देवा अब्रुवन्नासुरा आविंद॰ स्ततो देवा अभवन्परासुरा न

वत्यात्मनापरास्य भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद ॥ संवत्सरं वा एषां तद्धीयम
न्नाद्यमवरुंधते संवत्सरं वीर्यमन्नाद्यं भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते य एवं वेद पंच
रात्रो वा एष पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्ताः पशवस्तेन पुरुषं च पशूंश्चाप्नोत्यं ॥५
स्यूरिर्वा एष संततो यज्ञो द्वा द्वौ हि स्तोमावहर्वहस्तायं कामं कामय
ते तमेतेनाभ्यश्नुते यत्र यत्र ह्यस्यूरिणा कामयते तत्तदभ्यश्नुते ॥३
भ्यासंगः पंचरात्रो भवति संतत्यै प्रत्यवरोहीत्फलमस्याङ्गच्छा २७०
नि भवंति प्रतितिष्ठत्यै ॥१३॥ त्रिवृदग्निष्टोमः पंचदश उक्थ्यः सप्त

दशा उक्थ्यः पंचदशा उक्थ्यः सप्तदशोतिरात्रः पंचदशा रुदीया मरुताऽ स्तो
मौ॥ यः कामयेत बहुः स्यामिति स एतेन यजेत॥ मरुतो वै देवानां भूयि
ष्ठा बहुरेव भवति॥ सप्तदशाः स्तोमा नातियंति प्रजापतिर्वै सप्तदशः
प्रजापतिमेवाप्नोत्य॥ गस्त्यो वै मरुद्भ्य उक्ष्णः प्रोक्षतानिंद्रायाबध्ना
त्ते वज्रमादायाभ्यपतंस्त एतत्कयाशुभीयमपश्यंस्तेनाशाम्यंस्तत्कया
शुभीयः शस्यते शांत्या॥ एवं सप्तदशाः श्लीनुक्ष्णः पंचवर्षोत्सप्तद मं५
शाः श्लीस्त्रिवत्सा उक्षवीतास्तान्पर्यग्निकृतान्प्रोक्षितानेतरा

नैते श्वेतरांत्सु जैंति ॥ ततः संवत्सरे नवनीतपृश्नीरक्ष्णा आनयंति ताः श्चैवो
द्स्कैस्तान्पर्यग्निकृतान्प्रासितानेतरालभैंते श्वेतरांत्सु जैंति ततः संवत्सरे
राजीवान्आनयंति ताः श्चैवो द्स्कैस्तान्पर्यग्निकृतान्प्रासितानेतरालभैंते
श्वेतरांत्सु जैंति ततः संवत्सरे पिशंगीरानयंति ताः श्चैवो द्स्कैस्तान्पर्यग्निकृ
तान्प्रासितानेतरालभैंते श्वेतरांत्सु जैंति ततः संवत्सरे सारंगीरानयं
ति ताः श्चैवो द्स्कैस्तान्पर्यग्निकृतान्प्रासितानेतरालभैंते श्वेतरांत्सु जैंति ॥ २७१
ततः संवत्सरे सोमान्नवैंति ॥ चीः स्त्रीनन्वहमालभैंते पंचोत्तमे हन्यं जो ॥ऽ

नीषामीयं ऐंद्रामारुतानुज्ञातो मारुत्यो वत्सतर्यौ ॥ यदि रुद्रो ऽग्निमन्येतान्नेयरुद्र
वते पुरोडाशमष्टाकपालं निरुप्याथान्यमालभेत ॥ यदि संशीर्येत सौमम
ककपालं निरुप्याथान्यमालभेत ॥ यद्यवसीदेन्नैर्ऋतं चरुं निरुप्याथान्यमा
लभेत ॥ यद्यप्सु म्रियेतापां नप्त्रीयं चरुं निरुप्याथान्यमालभेत ॥ यद्यंधः स्या
त्सार्यं चरुं निरुप्याथान्यमालभेत ॥ यदि श्ववलो वा कूरो वा स्याद्बार्हस्प
त्यं चरुं निरुप्याथान्यमालभेत ॥ यदि पलायेत वायव्यं चरुं निरुप्याथा
न्यमालभेत ॥ यदि प्रासहा ऽययुरिंद्राय प्रसहन एकादशकपालं निरु
प्याथान्यमालभेत ॥ यद्यन्येन मृत्युना म्रियेत प्राजापत्यं द्वादशकपालं

लद्दूक

जोदंविद्धियुं

जरूप्याद्यान्यमासेभ्यैतेनैनवाएकयावींगांदमा वतस्वती ह्वासर्वामृद्धिम

न्नौत्सर्वामृद्धिमृद्ध्नोतियएवंवेद ॥१४॥ ज्योतिष्टोमोग्निष्टोमोगोरुक्थ्यो

महाव्रतं गौरुक्थ्य आयुरतिरात्रः संवत्सरो वै व्रतं तस्य वसंतस्तनु

र्मुखं ग्रीष्मश्च वर्षाश्च पक्षौ शरन्मध्यं हेमंतः पुच्छं तस्माच्छरदमोष

धयोभिसंपच्यंते शरद्धि मध्यं संवत्सरस्यातं तं वा एनं कवैंतियद्गुदा

संवत्सराद्व्रतमुपयंत्येतद्धि व्रतमासंयत्संवत्सरात्रे पंवह्य तवं आत्रेन

व्रतेनस्तुतेन सर्वमायुरेतियएवंवेद ॥१५॥ इति एकवि॰ शःप्रपाठकः

पृष्ठ्यः षडहः ॥ स्तेवान प्रत्यतिष्ठं स्त एतेन प्रत्यतिष्ठन् प्रतिष्ठाकामो यजेत प्रत्य-
वतिष्ठति षड्वा ऋतव ऋतुष्वेवैतेन प्रति तिष्ठति पृष्ठ्यः षडहो भवति प्रत्यस्त-
म्भस्यै प्रत्यस्तान्त्यै तेनर्तेव ज्योतिर्भुवनस्थाः एव ॥१॥ त्रिवृदग्निष्टोमः पंचदशश्चा-
उक्थ्यः सप्तदश उक्थ्यो ज्योतिर्गौरायुरति रात्रः ॥ यः कामयेत सर्वमायुरिया-
मिति स एतेन यजेत ॥ ज्योतिः पुरस्ताद्भवति त्रयः प्राणापानव्यानास्त एव
तत्सं धीयन्ते ॥ यथ यज्ञो ज्योतिर्गौरायुरति रात्रो भवति प्रतिष्ठित्यै ॥२॥ अभ्यासं-
ग्यः पंचालेविश्वजिदति रात्रो ॥ न्यस्मै वै कामाय सत्रमन्यस्मै य अहीनस्तस्मा-
त्रेणाप्नोति यस्मै कं य अहीनं तद्ध्यहीनेनाप्नोति यस्मै क॰ सत्रं ॥ सत्रमिवता

२७२ २६५ २ तद्यदनुलोमं पृष्ठानि यदेकविंश पृष्ठानि भवन्त्येकवैश्वा वास्मिन्स्तरो जोवी पेट
क्षत्त्यन्नं पृष्ठान्यन्नाद्यमेवास्मिन्दधाति पञ्चवः पृष्ठानि पशुष्वेव प्रतितिष्ठत्य
269 न्यासंगयः पञ्चाहो भवति संतत्यै विश्वजिदतिरात्रो भवति विश्वस्याभिजित्यै ॥३॥
पृष्ठ्यः षडहो महाव्रतमतिरात्रः सप्तर्षयः एतेनायुर्वस्त्तनर्द्धिस्तस्मादेतेनयज्ञं
त ऋष्य एव संप्रशिरसि आगा आगा इन्द्रियावीर्यमभ्यात्यैवैतेनाप्नोति सप्तंया
म्याः पञ्चावः स्तानैतेनाप्नोति ब्रुतः सप्तमस्याङ्कः पृष्ठं भवति तद्धनानमन्नं
वेव्रतमन्नाद्यमेवैतेनाप्नोति पृष्ठ्यः षडहो भवति प्रत्यक्षमृद्ध्यै प्रत्यक्षात् हयेते २७३
न सप्तर्षयश्चाधुर्वं नक्षत्र ॥४॥ पृष्ठ्यः षडहः सप्तदशोमहाव्रतमतिरा २६९ २९९

॥ त्रं तस्य त्रिवृच्छिरः पंचदशौ पक्षौ सप्तदश आत्मैकविंशं पुच्छं॥ मेतेन वै प्रजाप
तिः प्रजा असृजत॥ प्रप्रजया पशुभिर्जायते य एवं वेद॥ सप्तदशो वै प्रजापतिर्य
त्सप्तदशं व्रतं भवति प्रजापतिमेवाप्नोति॥ त्रिवृच्छिरो भवति नव प्राणाः प्राण
ष्वेव प्रतितिष्ठति॥ पंचदशौ पक्षौ सवीर्यत्वाय॥ सप्तदश आत्मा भवति प्र
जापतिर्वै सप्तदशः प्रजापतिमेवाप्नोति॥ एकविंशं पुच्छं भवति प्रतिष्ठित्यै॥
भा॥ एकविंशः षडहस्छंदोमपवमानं महाव्रतमतिरात्रः॥ पशुकामाय जेतं पशवो
वै छंदोमा॥ यच्छंदोमाः पवमानानां महाव्रतस्य भवंति पशूनेवावरुंधे॥ त
न्नेयस्तोमायुग्मं तस्थायुजः श्व तन्मिथुनं तस्मान्मिथुनात्प्रजायते॥ ८॥

२७४
२७०

अन्यासंग्यः पंचदशोहाश्चत्रयस्त्रिंशोमहस्तस्यचतुस्त्रिंशोग्निष्टोमः सप्तदशं
महाव्रतमतिरात्रस्तस्यचतुर्विंशं बहिष्पवमानं त्रिवृच्छिरः पंचदशौ पक्षौ
सप्तदशश्चात्मैकविंशं पुच्छमेतेन वै जमदग्निः सर्वान्पाप्मानमपुष्यत्स
र्वान्वैतेनपाप्मानूपुष्यति यद्न्यासंग्यः पंचाहः पुरस्ताद्भवति संतत्याए
वायेतत्त्रयस्त्रिंशोमहस्त्रयस्त्रिंशोह्देवतादेवताएवाप्नोति तस्यचतुस्त्रिंशो
ग्निष्टोमः प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशोदेवतानां प्रजापतिमेवाप्नोति चतुर्विंशं
शं बहिष्पवमानं भवति महाव्रतस्यचतुर्विंशत्यक्षरागायत्री प्रजननं २७
गायत्री प्रजात्यां उन्नये श्चतन्मिथुनं तस्मान्मि ७०

धुनात्वजायतँ यत्त्रिवृच्छिरा भवति नव प्राणाः प्राणेष्वेव प्रतितिष्ठति यत्पंचद
शो पक्षौ सर्वो व ध त्वाय सप्तदश आत्मा भवति प्रजापतिर्वै सप्तदशः प्रजा
पतिमेवाप्नोत्येकविंशं पुच्छं भवति प्रतिष्ठित्यै ॥७॥ ज्योतिष्टोमोग्निष्टोमो
गोरुक्थ्य आयुरुक्थ्योभि जिदग्निष्टोमो विश्वजिदग्निष्टोमः सर्वजिद
ग्निष्टोमः सर्वस्तोमोतिरात्रँ एतेन वा इन्द्रो त्यन्या देवता अभवदँ त्यन्याः
प्रजा भवति य एवं वेदँ यज्ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहः पुरस्ताद्भवति प्रज्ञातां तस्रो
मानुपैतीमानेव लोकानेष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठत्यँ यदभिजिदभिजि

२७५
२७२

तावै देवा इमांल्लोकानभ्यजयन्विश्वजिता विश्वमजयंत्सर्वजिता सर्वमज
यं॥ सर्वस्तोमातिरात्रो भवति सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै सर्वमेवैतेनाप्नो
ति सर्वं जयति॥ ८॥ चत्वारि त्रिवृंत्यहान्यग्निष्टोममुखानि विश्वजिन्मतस्त्र
तं ज्योतिष्टोमोतिरात्रः॥ एतेन वै प्रजापतिः पुरुषमसृजत स सर्वस्यान्नाद्य
स्याधिपत्यमगच्छ॥ त्सर्वस्यान्नाद्यस्याधिपत्यं गच्छति य एवं वेद॥ शिरो वा २७५
प्रग्रसं भवतः संभवति चतुर्द्धा विहितं वै शिरः प्राणश्चक्षुः श्रोत्रं वाग
त्मा वै दक्षाणि यस्य षष्ठान्यहपतिः शिर एवात्मानमनु संदधात्येतद्वै २७२

पुरुषमेकस्तस्माच्छन्नेमेव वृतमपिदधत्यथ यद्ज्योतिष्टोमातिरात्रो भवत्यह्न
तस्याक्त्यै ॥ ६ ॥ ८ ॥ षष्ठ्युः स्तोमः षडहो विश्वजिदतिरात्रोऽन्यस्मै वै कामाय य
सत्रमन्यस्मै यज्ञो न तं सत्रेणाप्नोति यस्मै कं यज्ञो न तद्यज्ञेनाप्नोति यस्मै
कं ॥ ८ ॥ सत्र ॥ ८ ॥ सत्त्रमिव वा एतद्यदनुलोमं षष्ठ्यां यदेव कृष्णपृष्ठानि च वैत्य
कथैवास्मिं ॥ ८ ॥ स्तदोजो वीर्यं दधत्यन्नं पृष्ठान्यन्नाद्यमेवास्मिन्दधति प
२४ति श्राव: पृष्ठानि पशुष्वेव प्रतितिष्ठति ॥ यद्वै मनुष्याणां प्रत्यक्षं तद्देवानां परोक्ष
मथ यन्मनुष्याणां परोक्षं तद्देवानां प्रत्यक्षं ॥ मेतद्वै परोक्षं व्रतं यद्धश्व

२७८
२७२
जितस्य द्वामैवैतेनान्नाद्यमवरुंधे ॥ ॥ ॥ षष्ठः ब्राह्मणम् ॥ तं ज्योतिष्टो
मातिरात्रं एतेन वै देवा इदं सर्वमगच्छन् इदं सर्वं गच्छति य एवं वेद ॥ ते हैतमा
थंयदग्निष्टोमात्रग्निष्टोमा हि वृत्ताः संपद्यते ॥ अथ यज्ज्योतिष्टोमातिरात्रोऽनवत्य
क्लृप्तस्य क्लृप्त्यै ॥ अग्निष्टोमेन वै देवाः सर्वमाश्नुवत ॥ सर्वमश्नुते य एवं
वेद ॥ ॥ ॥ षष्ठः ब्राह्मणम् ॥ ज्योतिर्गौरायुरिति त्रिरात्रो ॥ देवा वै मृत्योरबिभयु
स्ते प्रजापतिमुपाधावन् ताः स्तोम्या एते नवरात्रेणामृतत्वमायन् ॥ छंदेतद्वा २०८
न मनुष्यस्यामृतत्वं यत्सर्वमायुरेति वसीयान्भवति ॥ सर्वमायुरेति व

२७२

सीयान्भवति यएवं वेद ॥ नवरात्रो भवति एष न वप्राणाः प्राणेष्वेव प्रतितिष्ठति
॥ एष्वाः षडहा भवति ऋत्यस्तम्भ अथ यद्ज्योतिर्गौरायुरिति रात्रा भ
वति प्रतितिष्ठित्यै ॥ १२ ॥ ज्योतिष्टोमाग्निष्टोमो गोरुक्थ्य आयुरुक्थ्यो न्यासं
ग्यः पंचाहो विश्वजिदतिरात्रः पशुकामा यजेत ॥ यज्योतिर्गौरायुस्त्रयः
पुरस्ताद्भवति प्रज्ञातांस्तोमानुपेतीमानेव लोकानेष्वेव लोकेषु प्र
तितिष्ठत्यथ यदन्यासंग्यः पंचाहो मध्यतो भवति पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्ताः
पशवस्तेन पुरुषं च पशूंश्चाप्नोति ॥ विश्वजिदतिरात्रो भवति विश्व

स्याग्निजित्यै ॥ २ ॥ त्रिवृदग्निष्टोमः पंचदशा उक्थ्यस्त्रिवृदग्निष्टोमस्सप्तदशो
ग्निष्टोम एकविंशा उक्थ्यः सप्तदशोग्निष्टोमस्त्रिणवोग्निष्टोमस्त्रयस्त्रिं
शा उक्थ्यस्त्रिणवोग्निष्टोमो विश्वजिदतिरात्रः ॥ ३ ॥ असुरान्हत्वा कार्यं चकृवां
समन्यत तं देवा एतेन स्तोमेनायाजयंस्स पाप्मनो नेदीयमगच्छत्तस्मा
द्दिषु हतायादं उ हतो वा दशमीं नेदीयं गच्छंति दशादशिनी वा एषा वि
राडन्नं विराडन्नाद्यमेवास्मिंदधाति ॥ ४ ॥ अग्निष्टोमेन वै देवा असुरान्निरह्य २७७
मध्यत उक्थैः प्रजया पशुभिः प्राजायंताग्निष्टोमेनैव भ्रातृव्यं निरह्य

मध्यत उक्थैः प्रजया पशुभिः प्रजायते॥ त्रिककुब्वा एष यज्ञस्त्रिककुप्समाना नां
व प्रजानां भवति य एवं वेद॥ २५॥ त्रयस्त्रिवृतोग्निष्टोमास्त्रयः पंचदशा उक्थ्या
स्त्रयः सप्तदशा उक्थ्या एकविं॰शोतिरात्रः कुसुरुबिंद दशरात्रो॥ यः कामये
त बहुः स्यामिति स एतेन यजेत॥ यज्ञगशः स्तोमा बहुर्भवति॥ सह त्रिवृतः
सह पंचदशाः सह सप्तदशा॥ एकविं॰शोतिरात्रो भवति प्रतिष्ठित्यै॥ ज्योति
षो एष विहितो ज्योतिष्प्रजानां भवति य एवं वेद॥ चतुष्टोमा वा एष चतुष्पा
दाः पशवः पशुष्वेव प्रतितिष्ठत्य॥ एकविं॰शाः स्तोमा नातियंति प्रतिष्ठा वा
एकविं॰शः प्रत्यवतिष्ठत्य॥ तेन वै कुसुरुबिंद औद्दालकिरिष्ट्वा पशुमा

१८
२७४ नमाक्रान्तं न्नमानमश्नुते य एवं वेद ॥ १५ ॥ अन्यासंगत्यः पंचाहस्य चाग्रे श्छं
दोमा विश्वजिदतिरात्रः पशुकामो यजेत यदन्यासंगत्यः पंचाहः पुरस्ता
द्भवति पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्ताः पशवः स्तेन पुरुषं च पशूंश्चाप्नोति छंदोमा
मध्यतो भवंति परो वा वै छंदोमाः पशूनामवरुध्यै विश्वजिदतिरात्रो भ
वति विश्वस्याभिजित्यै ॥ १६ ॥ त्रिष्टोमोऽग्निष्टोमो ज्योतिरुक्थ्योऽग्निष्टोमोऽग्निष्टो
मो गौरुक्थ्योऽभिजिदग्निष्टोमो गौरुक्थ्यो विश्वजिदग्निष्टोम आयुरुक्थ्यो वि
श्वजिदग्निष्टोमः सर्वस्तोमोऽतिरात्रो देवा वा असुरैर्हन्यमानास्ते प्रजा २७८
पतिमुपाधावंस्तेभ्य एतान् देवपुरः प्रायच्छत्तां प्राविशन्नभिचर्यमाणस्तां २७९

याजयेदेतामेव देववपुरं प्रविशत्यस्तत्वै ॥ १८ ॥ अभ्यासंग्यः षडहः स्वयंभ्यश्छंदो
मा अनुष्टोमो ऽग्निष्टोमो विश्वजिदतिरात्रः स्वाराज्यो वा एष यज्ञः स्वाराज्यं
गच्छति य एवं वेद प्रजापतिर्हि स्वाराज्यं परमेष्ठी स्वाराज्यं परमेष्ठितां गच्छति
य एवं वेद ते बृहद्रथंतरे भवतस्तद्धि स्वाराज्यमयुतं दक्षिणास्तद्धि स्वारा
ज्यः षट्त्रिंशः स्तोमो भवति स हि स्वाराज्यं वनुष्टोमः स्तोमः स हि तां तन्न
या गच्छति य एवं वेद तेन वेदो मधुला पौंडरीक द्वादशसु दामन्नस्तीरउत्त्वं
सर्वामृद्धिमाप्नोत्सर्वामृद्धिमृध्नोति य एवं वेद ॥ १९ ॥ इति द्वाविंशः प्रपाठकः ॥
अतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहः सर्वस्तोमोऽतिरात्रश्चत्वारश्छंदोमा अतिरात्र एष

२३२
२७५

वाश्चोत्तोद्वादशाहोयत्त्रयोदशरात्रयः॥ समानोह्येषयत्प्रायणीयश्चोदयनीय
श्चातिरात्रौयंकामंकामयंतेतमेतानिरभ्यश्नुवंते॥ गृहपतेस्सुवागुपदासु
काःनभवन्तितद्यन्मध्येसर्वेस्तोमाअतिरात्रोभवतिनेनगृहपतेर्वागनुपदासु
काःनवत्यैतावाद्व्यर्थेलगृहपतयश्चारुत्विह्नितारःसुनगासूपयंतितेस
समृद्धि र्वाम्टद्धिमाङ्नुवंत्सर्वाम्टध्नुवंतियएतानुपयंति॥२॥अतिरात्रोद्वादशाह
स्यदशाहानिमहाव्रतंवातिरात्र॥श्चं॥गायएषाप्रतायनयद्द्वादशाह
स्तांविच्छिंद्यर्यन्मध्येतिरात्रंकुर्युर्यह्नुपरिष्टाद्व्रतमुपयंतिनवाचंविच्छि २७
दंत्यानुवंतिचयोदशरात्रं॥ मेनावैप्रतिष्ठितास्त्रयोदशरात्रयःप्रतिति २७६

२७५

ष्ठं तिष्ठत्य एतामुपयंति ॥ २ ॥ अतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहः पृष्ठ्यः षडहस्सुयस्त्वि॰
शां रंभणो ऽतिरात्रः कामस्सनयावा एतां रात्र्यो विराड्ढि दशात्मे कादशीअ
जाद्धादशीपयावस्वयादशीकामाय चतुर्दशी सर्वा नेवैतान्निःकामान
वरुंधत एतावा वबभ्रुस्य विष्टपो यदेतात्रयस्त्वि॰शौ मध्यतः संधीयते
न ब्रध्नस्य विष्टपं रोहंति द्विः षष्टान्यपयंत्यभिपूर्वमेवैतानभिरस्मा
द्धुंदधते पव्हितिप्येवा एतां रात्र्यायं कामं कामयंते तमेतानि रभ्यश्नुवतै
यत्रयत्र हिपद्दी कामयंते ततदभ्यश्नुतें त्रिरतावयंति विरतोद्यंति
प्राणो वै त्रिवृत्तोमानां प्राणे रव पयंति प्राणेषु प्रतितिष्ठंति ॥ ३ ॥

तिरात्रो ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहः पृष्ठ्यः षडह आयुर्गौर्ज्योतिरतिरात्रो यावांस्त
स्यैवाहं केवा विवाहवामीमांसेरंस्त एतावत्पर्युर्यं ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहः
प्रज्ञातो स्तोमानुपयंति मानेवलोकानेषुवल्लोकेषुप्रतितिष्ठंत्यथ यत्पृ
ष्ठ्यः षडहो मध्यतो भवत्येषवा वेदेवतस्मादेवतत्प्रमेवतदारोहंति
तस्माद्भवंति प्रवसीयसस्तत्प्रमाप्नुवंत्यथ यद्दशायुर्गौर्ज्योतिरतिरात्रो
यनेतोयंतितेनपुनरायंति ॥ ५ ॥ अतिरात्रो गौश्चायुश्च द्व्यहमहनी दा
दशाहस्य दशाहान्यतिरात्रो यज्ञो श्चायुश्च द्वे अहनी भवतो मिथुनौ २८०
२८० स्तोमावुपयंति प्रजात्यां अथ यानि द्वादशाहस्य दशाहानि वा वम

विछिन्नाअनुपर्यंति प्रजननं नार्यै तावे प्रतिष्ठिताश्चतुर्दशरात्रयः प्रति
तिष्ठंति य एतानुपर्यंति ॥ ५ ॥ अतिरात्रः षोडश्यः षडहेतो महाव्रतं षोडश्यः षड
ह स्त्रयस्त्रिंशाः ऋत्रिणातिरात्रं एतानि वै देवा देवत्वमगच्छं देवत्वं गछं
तिय एतानुपर्यंति न ह्वै देवानां स वत्सरन्द्यापि देवाः सत्रमासते यः सं
मास्यतिरात्रो यथा निषडहानि सह षोडश्यः षडहा एकाष्टका महाव्रतम यथा
निषडहानि स षोडश्यः षडहो मावास्यातिरात्रं तस्मान्नहि मनुष्या तान्न सु
तोदेवानां हि न हि सुतः प्रत्यक्षमेव तानि दैवतान्यभ्यारोहंति प्रति
नो दानुन्मय्यमितरमनुपस्तो दीसेरन्न प्रतिनादाय ॥ ६ ॥ अतिरा

२८१
२२७

त्रिवृदग्निष्टुदग्निष्टोमा ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहः ९ ष्ठ्यः षडहस्त्र्यायुर्गौर्ज्यो
तिरतिरात्रः॥ त्रं त्रैवा एता रात्रयो ग्निनिर्वदंति ब्रह्मवर्चसकामा उपेयुस्त्रि
त्रिवृदग्निष्टुदग्निष्टोमा भवति ब्रह्म तद्यज्ञासाद्ध्ययति ब्रह्म वै त्रिवृद्य
ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहः ९ ज्ञातांल्लोमानु पश्यंतीमानेव लोकानेव बलो
कमुद्यंति तिष्ठंत्यथ यत्पृष्ठ्यः षडहो मध्यतो भवत्यन्नं वै पृष्ठान्यन्न
मव तन्मध्यतो धीयते तस्मान्मध्ये सदन्नं धिनोत्यथ यदा गौर्ज्योति पुर
रतिरात्रौ यन्नेतो यंति तेन पुनरायंति॥७॥ त्रिवृदग्निष्टुदग्निष्टोमा ज्यो २८१
तिर्गौरायुस्त्र्यहो द्वादशाहः स्वर्दशाहान्यतिरात्रौ न्यस्मै वै कामाय सत्रम

२२७

न्यस्मैयज्ञेनतत्संवत्सरमाप्नोतियस्मैकंयज्ञेनतद्यज्ञेनाप्नोतियस्मैकं॥९॥सं
यदन्यतोऽतिरात्रावस्तेनयज्ञोयथानिर्बाधोद्वादशाहस्यद्वादशाहानितेनसंवत्सरमु प्र॥३
नावैवैतान्निःकामावावरुंधते॥८॥अतिरात्रोज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहोद्वादशा
हस्यद्वादशाहान्यतिरात्रःप्रजाकामाउपेयुर्नाभिर्वैप्रजापतिःप्रजाअसृज
तप्रजयापशुभिर्निर्जगायंतेयएताउपयंतिज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहःप्रज्ञातां
स्तोमाननुपयंतीमानेवलोकानेष्वेवलोकेषुभवंतितिष्ठंत्यथयानिद्वादशा
हस्यद्वादशाहानिवावमविच्छिन्नामुपयंतिप्रजननायैतावैप्रतितिष्ठंताःपंच
दशारात्रयःप्रतितिष्ठंतियएताउपयंति॥१॥॥१०॥एताएवसमहाव्रतांएतानिवी

२८८२

ष्टः परमां विजितिं व्यजयत परमामेवैतानि विजितिं विजयन्ते पंचदशो वै
वज्रो नवाज्ञ गृहीतेन वज्रेण वीर्यं करोति यावाज्यारंभणमेव तद्गृही
तेन वज्रेण वीर्यं करोति ॥१०॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुर्गौरायुः पंचाहो द्वाद
शाहस्य द्वादशाहान्यतिरात्र एतानि वै प्रजापतिरन्नं ताः श्रियमजयदन्नं ता
वाव तायसंवाहविधायदंनानन्ताद्वेव प्रजायन्ते ॥ य यानि द्वादशाहस्य
द्वादशाहानि वा वमविच्छिन्नामुपयन्ति प्रजननायैता वै प्रतिष्ठिताः सत्तस्या
रात्रयः प्रतितिष्ठंति य एता उपयन्ति ॥११॥ अतिरात्रो निष्ठवः षडहो द्वादशा २८२
हस्य द्वादशाहान्यतिरात्रौ देवा वै मृत्योरबिभयुस्ते प्रजापतिमुपाधावंस्ते

न्यएतेनाष्टादशरात्रेणामृतत्वंप्राप्नुवंस्तद्वावमनुष्यस्यामृतत्वंयत्सर्वमायु
रेतिवसीयात्स्रवंतिसर्वमायुर्यंतिवसीयांसोभवंतियएतानुपयंति॥ द्विवाए
तानवन्नवप्राणानभिनिर्मिमेवैतानिमायुर्दधते॥२२॥एताएवसमहावृतांए
तानिर्वैवायुरन्तरायानांपशूनामाधिपत्यमाश्नुतान्नयेषांपशूनामाधिपत्यं
गच्छंतियएतानुपयंतिमगसत्रेवाएतदैतान्निर्वाअन्तरायाःप्रजावानासृताःप्रजा
यंतेनाशंतमेषांप्रजायन्तेयएतानुपयंति॥२३॥अतिरात्रोभिप्लवःषडहोभिजि
द्विश्वजिद्वेद्वेअहनीद्वादशाहस्यदशाहान्यतिरात्रः॥पुरुषकामात्रपशु
रेतान्निर्वैप्रजापतिःपुरुषमसृजतंससर्वस्यान्नाद्यस्याधिपत्यमगच्छ

२५२

२८३
२७६

त्सर्वस्यान्नाद्यस्याधिपत्यं गच्छति य एता उपयन्ति पुरुषसत्रं वा एता द्वि॰ द्वौ वै पुरुषो
द्वयाहि हस्त्या अंगुल्याद्दशपाद्या यद्दशता वि॰ त्रात्रीरात्रयो भवंत्यथैवैताभिर्लोके
पुरुषं प्रतिष्ठापयंत्येतावै प्रतिष्ठिता वि॰ त्रात्रीरात्रयः प्रतितिष्ठंति य एता उप
यंति ॥ १४ ॥ अतिरात्रोऽभिप्लवः षडहोऽतिरात्रोऽभिप्लवः षडहोऽभिप्लवः षडहोऽति
रात्रः पशुकामा उपेयुरेताभिर्वा आदित्याः सर्वान्ग्राम्यान्पशूनुदरजंत पश्
मेवैताभिरुदजंते तैर्विश्वेऽस्मत्सम आदित्याः प्रजा व आदित्या आदित्या अस्मि
ल्लोकरुद्धा आदित्या अमुष्मिन्प्रज्ञा वा अस्मिंन्न ते वा मुष्मिन्नुभयोरनयोर्हि २८२
कयार्धं भुवंति स्वलोके मनुष्यलोके च य एता उपयंति ॥ १५ ॥ अतिरात्रः

२७६

पृष्ठ्यः षडहः स्वरसामानो दिवाकीर्त्यमहः स्वरसामानः पृष्ठ्यः षड
हः स्वयस्त्रिं॰ श्रायं मलोमिसिरावो ब्रह्मवर्च्चसकामा उपेयुः स्वर्गानुर्वाग्रासुरः स्व
र्यं तमसा विध्यत स्म देवाः आयश्छित्ति मध्यं॰ स्म॰ ता अविंद॰ स्तामिरस्मान्नमो
पाब्रूं न्नपतमाब्रूतय॰ता उपयंति सामापोषं पशुमुपालं न्यमालेने रंसो
मावै ब्राह्मणः पद्रावः पुषा स्वामेव तद्दैवतां पशुनिर्वं॰ हयंते त्वचमेवाक्र
तं म नो र्रुरः सामिधेन्यो भवंति मनु वैयत्किंचावदत्तद्भेषजं भेषजतायै
नेदाप्यय उपेयुः स्तध्यष्टं तिं तं जिष्ठं तपतिं किलासत्वान्नु मयमतिथ्यान्या
पहैत्यै ता वा उग्रदेवो राजनि रूपेत्स किलासो न वदं किलासो न वतियएवं

विद्वानेतेनोपैति ॥१६॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुरित्येतेऽभिप्लवः षडहो द्वादशाह
स्य दशाहानि महाव्रतं चातिरात्रश्चान्नाद्यकामा उपेयुः पंचर्त्तवो द्वादशमासा
स्त्रय इमे लोका असावादित्य एकविंशोऽन्नं द्वाविंशो मनुष्यलोकेऽन्यः संवत्सरा
दमुष्मादादित्यादन्नाद्यमवरुंधते य एता उपयंति ॥१७॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौरा
युर्गौरायुः पंचाहानि षडहः षडहो द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः प्रतिष्ठाका उ
पेयुरेतानि वै प्रजापतिः सुलोकेषु प्रत्यतिष्ठद्यदेतास्त्रयोविंशतीरात्रयो भ
वंति त्रय इमे लोका एष्वेवैतानि लोकेषु प्रतितिष्ठंत्येतावै प्रतिष्ठितास्त्रयोविं
शतीरात्रयः प्रतितिष्ठंति य एता उपयंति ॥१८॥ अतिरात्रः पृष्ठ्यः स्तोमः ष

द्रः त्रयस्त्रिंशमहर निरुक्तमुपहव्यस्य तेचेत्तं तंतस्य कल्वरथंतरं मध्यंदि
नेथ त्रयस्त्रिंशं निरुक्तं त्रिणवं द्वे एकविंशो त्रिणवं त्रयस्त्रिंशमहर्निरुक्तं त्र
यस्त्रिंशमहर निरुक्तं षोडश्यः स्तोमः षडहः प्रत्यङ्ङिरदहर निरुक्तं ज्योतिष्टो
मास्मिन् ष्टोमातिरात्रं एतानि वै देवाः स्वर्गं लोकसमसीदं स्वर्गं लोकसीदामेतीं
एतावाव ब्रह्मस्य विष्टपायदेतत्त्रयस्त्रिंशमध्यतः संधीयंते तेन ब्रह्मस्य विष्टपाः
राहं तिमध्यतः ष्टक्षान्युपयंत्यन्नं वै षष्ठान्यन्नमेव तन्मध्यतो धीयते तस्मान्मध्ये
सदन्नं धिनोति समानाद्वा एतेनतावै प्रजाः प्रजायंते प्रजया पशुभिर्जायंते य
एतानुपयंत्यपशव्यं वा एतत्सत्त्रं यदछंदोमं यत्समानास्तेनछंदोमवत्यसौ

२८५
२८७

पन्यथाशरलिंनाह्निस्त्वमेव श्राः सोमः प्र ... मनुद्र वःतस्य ... [illegible]

एतावांस्त्रयस्त्रिंशस्त्रयस्त्रिंशमन्वेति त्रिवृत्त्रिवृतमयादयः सोहं तियज्ञस्त्रय
स्त्रिंशस्त्रयस्त्रिंशमन्वेति प्राणात्प्राणमनुप्रतितिष्ठंति यत्त्रिवृत्त्रिवृतं विलोम
नो वा एता रात्रयो यज्ञो निरग्निष्टोम उक्थानीयमहर्भवत्यक्ष्यस्य स्वर्ग्यं ॥
१९ ॥ अतिरात्राह्नावन्तिर्वो बड्होद्वादशाहस्य द्वादशाहान्यतिरात्रः प्रजाकामा वा
पशुकामा वा पर्युः क्षाद्योनेः प्रजाः प्रजायन्ते यत्क्षौ षडहानुपयन्ति
तादेव योनेः प्रजया पशुभिः प्रजायन्ते यान्निह्वाद्वादशाहस्य द्वादशाहानि वा च मवि
क्तिन्नामुपयंति प्रजननायैता वै प्रतिष्ठिता ष्वतुर्विंशती यत्त्रयः प्रतितिष्ठंति २८५
यएतानुपयंति ॥ २० ॥ एता एव समतान्नाम एतानि वै प्रजापतिः सर्वमन्ना २८७

विछिथुरवोऽकं २

ध्यमवाक्रं॥ चतुर्विंशति संवत्सरस्याद्ध्मासाः संवत्सरः पंचविंशोन्तं तता सं
वत्सराद्देताग्निरन्माद्यमवरूं वतेय९ नाउपर्यं नि॥ २१॥ अतिराज्ञोगौरभ्यायुश्च
द्व अहनी ग्नावनिष्ठ सैवोपड हो द्वादशाहस्य दशतान्यतिरात्रं॥ रुतवोन प्रत्य
तिष्ठं९ स्सरताग्निः प्रत्यतिष्ठन्प्रतिष्ठाकामा उपयुः प्रत्यवतिष्ठंति॥ षड्वा रुतव रुतु
ष्वेवताग्निः प्रतितिष्ठंति॥ यज्ञो ध्यायुश्चये अहनी भवतामिथुनोस्तामाव उपयं
ति प्रजात्यै॥ यज्ञो स्त्रोपड हाव उपयंति ष्ट्रास्या ९ वा॥ यानि द्वादशाहस्य दशाहानि
याचम विच्छिन्नामुपयंति भजमनायै तावेव प्रतिष्ठिताः॥ द्विं९ शती रात्रयः
ति तिष्ठंतिय९ नाउपयंति॥ २२॥ अतिरात्रा ज्योतिर्गौ रायुस्यतो द्वादशनिह

वैषड्हैतद्द्वादशाहस्य यद्दशाहान्यतिरात्रः तद्धि कामा उपेयुरेताभिर्वै नक्षत्राणि स
र्वां समृद्धिमार्ध्नुवंस्सर्वां समृद्धिमृध्नुवंति य एता उपयंति यदेतास्सप्तविंशतीरात्रीरुपा
सते सप्तविंशतिर्नक्षत्राणि नक्षत्रसम्मिता वा एता रात्रयो नक्षत्राणामेव ऋद्धि
२८६ मृध्नुवंति ॥२३॥ एताह वै समप्रद्वन्ताः प्रक्षु कामा उपेयुर्यदेता अष्टाविंशतीरात्र
यो नवैत्यष्टाशफाः पश्वोवं शफशा एवैताभिः पशून्नवरुन्धते ॥२४॥ अतिरात्रो
ज्योतिर्गौरायुर्गौरायुः पञ्चाहोह्नाव वैस्विषं बौषड्होद्वादशाहस्य यद्दशाहान्यतिरात्रं ए २८६
नाभिर्वै प्रजापतिरन्नं ता श्रियमन्नं यदन्नं ता वा एता याए कयानविंशोनेति २८२
वैशावैनन्तैय देताए कयान विंशाउसात्र यान वैत्य नन्ता मे वैनाभिः श्रि

ये जयन्ति ॥ २४ ॥ अतिरात्रस्य योनिर्द्वावाः षडहा द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रो अन्ना
द्यकामा उपेयुः परो द्वौ मन्यानि सन्त्यानि विराजं संपद्यन्ते अत्यस्तमेता विराजं
संपन्नाः अत्यस्तमेताभिरन्नाद्यमवरुंधते य एता उपयन्ति ॥ २५ ॥ एता एव
समहाद्वता एताभिर्वै प्रजापतिरभि सर्वमन्नाद्यमवारुंधसन्नं विराजन्नं
वै तमभि सर्वमेवैताभिरन्नाद्यमवरुंधते ॥ २६ ॥ अतिरात्रो गौश्चायुश्च
द्वे अहनी त्रयो निर्द्वावाः षडहा द्वादशाहस्य दशान्यतिरात्रः पशुकामा
उपेयुरनुष्टुभ एता रात्रयो द्वाविंशदक्षरानुष्टुब्वागनुष्टुब्वचो वाचा द्वाः प
शवो वाचा पशून्दाधारैता भीरात्रीभिस्तस्मात् वा वा सिद्धा वा चाहूताता

यंति ॥ २८ ॥ इति त्रयोविंशः प्रपाठकः ॥ अतिरात्रस्त्र्यहः पंचाहो विश्वजिदिति
रात्रेणैकः पंचाहो द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः प्रजापतिः प्रजा असृजत
ता न प्रत्यतिष्ठंस्ता एताभिः प्रत्यतिष्ठन्निमे लोका न प्रत्यतिष्ठंस्त एताभिः
प्रत्यतिष्ठन्नतिष्ठा का मा उपेयुः प्रत्येव तिष्ठंत्य सरूप एव एताः सरूपा असरूप
ण्वज्ञाः सरूपा असरूपेणेमे लोकाः सरूपाय उ रथंतरस्य लोकं बृहदापद्य
ते बृहतो रथंतरमसरूपेलैवै न्यस्तं सरूपं प्रजनयंति लुप्यते वा एतस्य ष्ठ
महर्यत्पंचाहाननुपयंति तेन नर्विः कल्पयंते यत्पृष्ठ्याः षडहस्तेन षष्ठमहर्न्न
लुप्यते नेतर्हि वः कल्पयंते यथानि द्वादशाहस्य दशाहानि तेन पंचा २८७

हन्यो न यॆत्पूर्ध्ववोऽग्रं तरिद्राः स्तनावभितो नेन वा एष देवन्यो हृद्य मुनाऽ
जान्यं इदं वोऽग्रं तरित्तं वियद्दिमा स्तनावभितस्तदन्यनू त्वाँ त्रि॰ इति त्रयः
परोयेदवा बर्हिरासतद्यं नहहितातनेत्पूर्धवै मध्यमातिरात्रस्तनावभितो
यदेषा नतिरात्रस्याहूर्धः प्रतिहरे तस्माद तिरात्रः कार्यं जिधसा प्रतितार
यत्र यस्त्रिः॰ शोद्धवता॰ तान्निरार्द्धं व॰ स्तन र्द्धि स्तस्मादतान्निर्यजं तस्य था
एवं नाना ब्रह्मसामान्युपयॆत्य न्नानानावीर्ये ताये नानैव वीर्याण्य वरुं
धते ॥१॥ अतिरात्रो निह्नवः षडहो तिरात्रो निह्नवः षडहो तिरात्रो निह्नवः ष
डहो द्वादशाहस्य दशाता नि मत्ता प्रतं वातिरात्र श्चादित्या श्चांगिरसश्चैन

२८७

त्सत्रः समरधन्नादित्या नामे कृविः द्राति रंगिरसोद्वारद ग्राह आदित्या अस्मिंल्लो

कऊर्ध्वा आदित्या अमुष्मिन्नं गिरसोस्मिन्नं गिरसोमुष्मिंद्वयः सत्रं यावद्वेषे

नसत्रेणाभुवं ति तावल्ये तासामृद्धिः॥२॥ अतिरात्रस्य पुः पं वाहा विश्वजिर

ति रात्रस्य यः पं वाहा अतिरात्रौऽपत्रायं वा एतत्सत्रं यदछंदोमं यद्विश्वजि

छंदोमाभ्नुपयंति तेन छंदोमवत्यस्तेन पश्चाः पक्षिण्यो वा एता रात्रयो य

कामं कामयंते तमेतान्निरभ्यश्नुवते यत्र यत्र हि पक्षी कामयते तत्तदभ्य

रतिर श्नुतै विद्वन्तो यंत्रिवृते यंति प्राणा वै त्रिवृत्स्तोमानां प्राणैरेव यंति प्राणे २८८

षु प्रति तिष्ठंति॥३॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुरभ्यहस्वयामिति स्वा वाः षड

२८४

त्राद्वादशाहस्य दशरात्राणि मत्रा ब्रूतं वातिरात्रश्च ऋद्धिकामा उपेयुरेताभिर्वै प्रजापतिः स
र्वामृद्धिमार्ध्नोत्सर्वामृद्धिमृध्नुवंति य एता उपयंति यद्देताश्चतुस्त्रिंशद्रात्रयो
भवंति त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशो देवतानां प्रजापतेर्देवर्द्धि
मृध्नुवंति ॥४॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुर्गौरायुः पंचाहस्त्र्ययोभिजिद्वाः षड्जा
द्वादशाहस्य दशरात्राण्यतिरात्रः पशुकामा उपेयुर्यद्देताः पंचत्रिंशद्रात्रयो
भवंति पांक्ताः पशवः पशूनेवैताभिरवरुंधते ॥५॥ अतिरात्रश्चत्वारोभि
प्लवाः षड्द्वादशाहस्य दशरात्राण्यतिरात्रः पशुकामा उपेयुरेताभिर्वै
देवा आदित्यमस्तभ्नुवन्नादित्यो कं जयंति य एता उपयंति बृहती वा

एता रात्रयः स्वाराज्यं छंदसां तृतीया वै पशूनां न्नमानं गच्छति स स्वाराज्यं
गच्छति य स्वाराज्यमाप्नुवंति य एता उपयंति ॥ ६ ॥ एता एव समहाव्रतां एता
न्निर्वै प्रजापतिः न्नो कामा ववारं दान्न्नं व्रतं पशवो वृहत्यमाव वै ताभि
कामाव वरुं धते ॥ ७ ॥ अतिरात्रो गौश्चायुश्च द्वे अहनी द्वतायोमिश्च वाः षड् हादा
द आह स्य द्वाहान्यतिरात्रः पशुकामा उपेयुर्यद् ता प्रष्ठा ३ि ॥ रात्रयो नवंत्य श
त्राफाः पशवः आफ शा एवैताभिः पशून वरुं धते ॥ ८ ॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुस्त्र्य २८६
हः स्वल्लो रोजिश्च वाः षड् हाद्वाद आहस्य द्वाहान्यतिरात्रं एतान्नि वै प्रजापति
रनं ता ॥ ९ ॥ श्रियमजयद नं तामा एताया कयान त्वा रि ॥ १० ॥ शंनेतिवै वाचानंतं ॥

यदेता एकयानचत्वारिंशाज्ञात्रयो भवंत्यनंतामेवैताभिः श्रियंजयंति ॥९॥ एताए
वसमहाव्रताः सर्वा वा एता विराजो दशिनी प्रथमा विंशिनी द्वितीया त्रिंशिनी तृ
तीयैषा वै परमा विराड्यच्चत्वारिंशाज्ञात्रयः पंक्तिर्वै परमा विराट् परमायामे
व विराजि प्रतितिष्ठंति ॥१०॥ अतिरात्रः स्त्रीणि त्रिवृंत्यहान्यग्निष्टोमसुत्यान्य
तिरात्रो द्वापंचदशाउक्थ्याः षोडशिमद्द्वादशमहरतिरात्रो द्वादशास्सप्तदशा
उक्थ्या अतिरात्रः ९ष्ठ्याः षडहान्यतिरात्रो द्वादशैकविंशाउक्थ्या अतिरात्रः प्र
जापतिः प्रजा असृजत ता अविधृता असंजानाना अन्योन्यामादंस्तान प्र
जापतिरशावत्स एता अपश्यत्ततो वा इदं व्यावर्तंत गावो गावो भवन्नश्वा अ

श्वाः पुरुषाः पुरुषान्मृगान्मृगाँ विपाप्मना वर्त्तन्ते य एता उपयंति यदतिरात्रो ऽन्त
रा विधत्ये तस्मान्नेतरइ नरस्मिन्नेतो दक्षति यत्स्तिष्ठाः स्तोमाः स्तऽस्त शास्त्र
त्रिः॥ऽ स्मात्प्रजावयः पशूनां सह ब रंतिनस्मादुगर्द्दभो वज्ज वायाऽरेतो दक्षत्यप
शाव्यँ वाएतत्सर्वं यद्छंदोमं यत्साँ विपाप्मसु छंदाऽस्युपयंति तेन छंदोमवत्य
त्तनपशव्याँ गायत्रीपुरो बोधीय सुकिल्नु श्रध्यमनुष्टुप्सुनानदं बृहती
पुरस्थंतरं पङ्क्तिपुरायावाजीये त्रिष्टुप्स्वौ ज्ञानं जगती पुरा काव र्मूर्धा निच्छंदाः
स्फपयंत्यनप न्त्राऽज्ञाय वा लैवे स्वराय त्स्वरावंततो मवतस्तस्माद्द्वावंतनः २९०
पाणौ॥११॥ अतिरात्रो द्वावभिल्लवे वाषड हो गो श्वायुश्वा तिरात्रो द्वावभिष्ठवो

षडेत वह्निजिद्व विश्वजिद्वातिरात्रावैकाहिकानि दूवः षडहः सर्वस्तोमश्च नवसप्तद
शाश्वातिरात्रो द्वादशाहस्य दशमात तानि मृतावृ तं चातिरात्रश्चादित्यानामयमातिरा
त्रायमेवैषां श्रीर्भवति य एता उपयंत्येतानि वा आदित्या हृद्वमाह्णं वन्मिवश्च
वसतां श्चता वार्यमा वा रुद्राश्च भगश्चेंद्रश्च विवस्वांश्चैतासामेव देवतानां
मृद्धिमृध्नुवंति य एता उपयंति तद्भ्यनूक्तोष्टौ पुत्रासो अदितेर्ये जातास्तन्वंप
रिदेवाँ उपप्रैत्सप्तभिः परामार्तांडमास्य दित्यादित्या अस्मिंल्लोके रुद्धा आदित्या
अमुष्मिन्नुभयोरनयोर्ल्लोकयोरृध्नुवंति देवलोके च मनुष्यलोके च य एता
उपयंति ॥१२॥ अतिरात्रश्चत्वारोभिप्लवाः षडहाः सर्वस्तोमातिरात्रो द्वावह्नि

ष्ठवौषडहोद्वादशाहस्यदशाहान्यतिरात्रः॥ प्रजापतिःप्रजाअसृजतसऋद्धो
मवत्त॰ रुद्रंनाजानंस्तआवाङ्गानिवाड्ढय आत्मानंनेवजानीरः॰ स्त९ता३
पशुर्यदावांजतेनिवांजतेशुनमेवात्मं तेजानंत्येनांगोत्त्गुलवेनघातःसव
नैसौगंधिकेनमाध्यंदिनेसवनेपैतुदारवेणतृतीयसवनेग्निर्वैदेवानां॰
होत्रमुपैष्यंछरीरमधूनुततस्ययन्मां॰समासीत्तद्गुल्गुल्वभवद्यत्स्नावतत्सु
गंधितेजनंयदस्थितत्पीतुदारुवैतानिवैदेवसुरभीणिदेवसुरभिभिरेवत
दन्यंजंतौ॥१३॥ अतिरात्रश्चतुर्विं॰ त्रांशायत्नीयमहस्त्रयोग्निष्टवाःषडहो
त्निजित्त्रयःस्वरसामानोदिवाकीर्त्यमह स्त्रयःस्वरसामानोविश्वजिद

287

काभिप्लवः षडह आयुष्ट्वगोष्ट्वेऽहनी द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतं चाति
रात्रश्च संवत्सरसंमिता यावती संवत्सरस्यर्द्धिस्तावत्येतासामृद्धिस्तद्या कु
र्युश्चतुर्विंशमहः प्रयतीयं कुर्युः संवत्सरमारभ्य न समापयेयुरिति त्रिवृद्दे ये २
वकार्यं प्राणा वै त्रिवृत्प्राणानेवोपयन्त्यथो खल्वाहुश्चतुर्विंशमेव कार्यं सम
ध्यां अथैते स्वरसामानः शिरो वै दिवाकीर्त्यं प्राणाः स्वरसामानो यद्दिवाकी
र्त्यमभितः स्वरसामानो भवन्ति शिरस्येव तत्प्राणान्धीयन्ते अथ यावन्त्यौ प्राणौ तौ
विश्वजिदभिजितावथैते गोआयुषी मिथुनौ स्तोमावुपयन्ति प्रजात्यां अथैता
नि द्वादशाहस्य दशाहानि वाचमविछिन्नामुपयन्ति प्रजननायां अथैत

हुतमन्नं वै वृतं न्नवा अन्यत्र मुखादन्नं धिनोतीति यदु परिष्टाद्वृतमुपर्यंतिमु
खत एव तदन्नाद्यं धीयते तस्मान्मुखस दन्नं धिनोत्यथैतौ प्रायणीयोदय
नीयावतिरात्रौ येनैव प्राता न न्नयंति न मध्यंति ॥२४॥ अतिरात्रेण वि
वृत्यहान्यग्निष्टोममुखः षडहो यथानि त्रीण्यहान्यग्निष्टोमावभितउक्थ्यं म
ध्यतानव पंचदशान्यहान्यग्निष्टोममुखः षडहो यथा यानि त्रीण्यहान्यग्निष्टो
मावभितउक्थ्यं मध्यतानव सप्तदशान्यहान्यग्निष्टोममुखः षडहो यथानि
त्रीण्यहान्यग्निष्टोमावभितउक्थ्यं मध्यतानवैकविंशान्यहान्यग्निष्टोममु २९२
खः षडहो यथयानि त्रीण्यहान्यग्निष्टोमावभितउक्थ्यं मध्यताद्वादशान्यहस्य

दशाहानि मध्यतोतिरात्रं वातिरात्रश्चैतानि वै सविताः सर्वस्य प्रसवमगछन्त्सर्वस्य प्रसवं
गछंति य एता उपयंति यज्ञलशाः सोमा बहव एव न भवंति सह त्रिवृतः सह पंचदशाः
सह सप्तदशाः सहैकविंशाः सवितुर्वा एताः ककुभः ककुभः समानानां च
प्रजानां च भवंति य एता उपयंति ॥१५॥ अतिरात्रश्चत्वारोग्निष्टुवाः षडहा मासात्र
सु ३ तं वा अग्निर्वा षडहो द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रं ऋतवो न प्रत्यतिष्ठंस्त एता
भिः प्रत्यतिष्ठन्प्रतिष्ठाकामा उपेयुः प्रत्येव तिष्ठंति षड्वा ऋतव ऋतुष्वेवैता
भिः प्रतितिष्ठंति यदह्नः सान्धङ तानुपयंति तह्नःस्याएवांथेत द्रुतमन्नं वै व्रतं न
वा अन्यत्र मध्यादन्नं धिनोति यद्व्रतं मध्यत उपयंति मध्यत एव तदन्नाद्यं

२८९

धीयते तस्मान्मध्ये सदन्नं धिनोति यत्क्लृप्तान्षडहानुपयंति क्लृप्त्याएवैतानि

द्वादशाहस्य दशाहानि वावमविछिन्नामुपयंति प्रजननायैवैतौ प्राय

णीयादयनीयावतिरात्रौ यन्नैव प्राणेन प्रयंति तमभ्यर्धयंति ॥१८॥ अति

रात्रः षडभिप्लवाः षडहा द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतं वातिरात्रश्चैता

नि वा ऽइमानी ऋत्यन्यादेवता जनवतामत्यन्याः प्रजाजनवंति य एता उप

यंति इमानीदेवानामाजिष्ठा उजिष्ठाजनवंति य एता उपयंति यत्क्लृप्तान्षड

हानुपयंति क्लृप्त्याएवैतानि द्वादशाहस्य दशाहानि वावमविछिन्नामुप

यंति प्रजननायैवैतद्व्रतमथैतौ प्रायणीयादयनीयावतिरात्रौ य

नैवप्रालेनव्रयंतितमभ्यारोहंति ॥ १७ ॥ अतिरात्रश्चतुर्विंशंप्रायणीयमहस्त्व
याग्निष्टवाःषडहाःपृष्ठ्यःषडहोऽभिजित्त्रयःस्वरसामानोदिवाकीर्त्यमहस्त्रयः
स्वरसामानोविश्वजित्पृष्ठ्यःषडहस्त्रयस्त्रिंशाऱैभलएकोऽग्निष्टवःषड
हस्त्रायुश्चगोश्चद्वादशाहस्यदशाहानिमहाव्रतंचातिरात्रश्चैत
दैतदेकषष्टिरात्रंदेवानांव्रात्यानांदैवावैव्रात्याःसत्रमासतबुधेनस्थ
पतिनातेष्वाऽनिर्योच्यवरुणःराजानंदेवयजनंहिंदीक्षुस्तान्वरु
णोराजाऽनुव्याजहारांतरमिवोयज्ञियाद्भागधेयान्नेदेवयानंथानंव्रात्यास्य पं २
यतितस्मात्तेभ्योनहविर्गृह्णंतिनयहमैथहवैतर्हिनौषधीषुपय

२६०

आसीन्नद्दीरसर्पिर्निमांसेमेदानत्वविलोमानिनवनस्पतिषुपञ्चाशानि
नद्यत ए तदेकषष्टिरात्रं देवा व्रात्या उपायꣳस्ततो वै नानि मृतान्यैतेवी
र्यैः समसृजंत तेजस्वं त्येवासन्यस्वंतिं तदेषश्लोको न्यनूच्यतं किमक
तैतियस्तु व्रान्मुकुर्दैवाः प्र[illegible] नमहीबुधस्यासीद्दीक्षासद्धीरसर्पिराह रं
न्महीदीक्षाꣳसौमायनो बुधेयदुदयछंदनंदत्स र्वै मासान्मन्माꣳसे मा
३ ह दाक्षद्रतिं दरिद्रा आसन्रूपद्रावः शाः संतो व्यस्यकाः सौमायनस्य दीक्षा २६४
याꣳसमसृजंत मेदसेतिं नद्य ए तदेकषष्टिरात्रमुपेयुस्ते देवयजनमध्य
वसाय गार्हपत्य आहुतिं जुहुयुर्देववरुणदेवयजनं नोदेहि स्वाहेति ते २८०

दत्तेदेवयजनेयजंतेतेसर्वामृद्धिमार्ध्नुवंत्सर्वामृद्धिमृध्नुवंतियएतदुपयंति॥
॥१८॥ अतिरात्रोज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहश्चतुर्दशात्रिवृद्वाः षडहाद्वादशाहस्य
दशानिमहाव्रतंनातिरात्रश्चदेवावैमृत्यारबिभयुस्तेप्रजापतिमुपाधावं॰
स्तेभ्यएतंनशतरात्रेणामृतत्वंप्रायछदेतद्वावमनुष्यस्यामृतत्वंयत्सर्व
मायुरेतिवसीयान्भवतिसर्वमायुर्यंतिवसीयां॰सोभवंतियएतदुपयंत्य ति॥५
भिश्रयायमभिप्लुत्वंत्यभिक्रांत्यैसमानत्राभिप्लुत्वंतिप्रतिष्ठित्यै॥१९॥ अति
रात्रश्चतुर्विं॰शंप्रायणीयमहश्चत्वारोभिप्लवाः षडहाः पृष्ठ्यः षडहः स
मासः सद्वितीयः सतृतीयः सचतुर्थः सपंचमस्त्रयोभिप्लवाः षडहाः पृ

२९१

ष्ठ्यः षडहा निजिज्ञयः स्वरसामानो दिवाकीर्त्यं महस्त्र्यः स्वरसामानो विश्वजि
त्पृष्ठ्यः षडहस्त्र्यस्त्रिंशारंभणस्त्र्यानिष्ठवाः षडहाः पृष्ठ्यः षडहस्त्र्यस्त्रिं
291 शारंभणश्चत्वारो निष्ठवाः षडहाः समासः सद्वितीयः सतृतीयः सचतुर्थः
स्त्र्यानिष्ठवाः षडहा आयुश्च गौश्च द्वे अहनी द्वादशाहस्य दशाहानि महा
व्रतं चातिरात्रश्च संवत्सरं ब्राह्मणं ब्राह्मणं ॥ २० ॥ इति चतुर्विंशः प्रपाठकः ॥
अतिरात्रश्चतुर्विंशं प्रायणीयं महद्दौ विवृत्तं वदशौ षडहौ पृष्ठ्यः षडहौ
द्वौ विवृत्तौ वदशौ षडहौ समासः सद्वितीयः सतृतीयः सचतुर्थः सपंचमः २९५
स्त्र्यस्त्रिवृत्तौ वदशाः षडहाः पृष्ठ्यः षडहस्त्रिवृत्पृष्ठ्यहस्पतिस्तोमस्त्र्यः स्वरसा

२९१

मानोदिवाकीर्त्यमहस्त्रयः स्वरसामानः पंचदशाहं इस्तोमतञ्ध्यः पृष्ठ्यः ष
डहस्त्रयस्त्रिंशं गारं नलप्रकः पंचदशाविंशत्षडहो द्वादशाहस्यदशाह
न्निव्यूढा अग्निष्टोमास्त्रिवृत्तउर्ध्व बलभिच्चहे अहनी द्वौ पंचदशावि
वृतौ षडहौ पृष्ठ्यः षडहो द्वौ पंचदशात्रिवृतौ षडहौ समासः स द्वितीयः स
तृतीयः स चतुर्थः पंचदशात्रिवृत्षडहः पृष्ठ्यः षडहः पंचदशात्रिवृ
त्षडहो गौश्चायुश्च द्वे अहनी छंदोमदशाहो ष्टाचत्वारिंशं प्रथममहस्त
थचतुश्चत्वारिंशं चत्वारिंशं षड्विंशं द्वात्रिंशं त्रिंशं द्वे अष्टाविंशे
पंचविंशं चतुर्विंशं महाव्रतं वातिरात्रश्चादित्यानां मध्ये पृष्ठ्यं मध्ये पृष्ठ्येनवाद्या

२६२

दित्याः स्वर्गं लोकमाक्रमंत यन्मध्ये पृष्ठान्युपयंति स्वर्गस्य लोकस्याक्रांत्या अन्नं वै
पृष्ठान्यन्नमेव तन्मध्यतो धीयते तस्मान्मध्ये सदन्नं धिनोति ॥ २ ॥ पशवः पृष्ठानि पशुष्वे
३८ व प्रतितिष्ठंति ॥ ३ ॥ एकैकवा एतेन साकं बृहतीयत्रिवृत्स्तं यद ॥ ग्नौ स्तोमो यं कामं कामयेत
२१५ तमेतेनाभ्यश्नुवते यत्र यत्र हि वकीवता कामयेत तत्तदभ्यश्नुते ॥ ४ ॥ बृहद्बृ
हस्पतिस्तोमः एतेन वै बृहस्पतिर्देवानां पुरोधामगच्छत्पुरोधाकामा उपयुर्ग
च्छंति पुरोधां पुर एनां दधते ॥ ५ ॥ तस्वरसामानः शिरो वै दिवाकीर्त्यं प्राणाः स्वर
सामानो यद्दिवाकीर्त्यमभितः स्वरसामानो भवंति शिरस्येव तत्प्राणान्धीयं २६६
ते ॥ ६ ॥ पंचदश इंद्रस्तोमः एतेन वा इंद्रो ऽत्यन्या देवता अभवदत्य

२६२

न्याः प्रजा अभवंति य एतदुपयंति यथैतानि द्वादशाहस्य दशाहानि व्यूढा अग्निष्टोमा
स्विष्टेता मध्यतः पाप्मनो मुच्यंते एष वाव देवतल्पो देवतल्पमेव तद्दारोहंति
तल्प्या भवंति प्रवसीयसस्तल्पमाप्नुवंति यथैना बुद्धिह्नसमिंद्रावताभ्यां वै बृ
हस्पतिर्देवेभ्यः पशूननुदसृजत पशून्वै ताभ्यामुत्सृजंते यथैतद्गो आयुषी मिथु
नौस्तामावुपयंति प्रजात्यां अथैष छंदोमदशाहः छंदसां दाता वै विक्लेदाः स्यु
श्री २ पयंति तस्माद्दर्वीश्रो मुंजंतः पशव उपतिष्ठंते यथैतद्दुतमन्नं वै व्रतं न वा अन्या
त्रमुखादन्नं धिनोति यदुपरिष्टाद्व्रतमुपयंति मुखत एव तदन्नाद्यं धीय
ते तस्मान्मुखे सदन्नं धिनोत्यथैतौ प्रायणीयोदयनीयावतिरात्रौ यने व

ग्रालेन रथ्यंतिं न मन्युर्थ्यंतिँ ॥१॥ अतिरात्रश्चतुर्विं॰ शं गायत्रीय महः पृष्ठ्यः षडह
श्चत्वारः स्त्रिवृतो निष्केवाः षडहः समासः स द्वितीयः स तृतीयः स चतुर्थः स पं
२९३ चमस्त्रयस्त्रिवृतो निष्केवाः षडहः पृष्ठ्यः षडहस्त्रिवृद्बृहस्पतिस्तोमस्त्रयस्त्रयस्त्रिंशा
माजोदिवाकीर्त्यमहस्त्रयः स्वरसामानः पंचदशाइंद्रस्तोम उक्थ्यः पृष्ठ्यः षडहस्त्र
यस्त्रिं॰ शाः मलए दशस्त्रिवृद्दनिष्केवः षडहो द्वादशाहस्य दशातनिव्यूढाग्र २८७
ग्निष्टोमास्त्रिवृत्तउद्भिद्बलभिद्वै द्वे अहनी चत्वारः त्रिवृतो निष्केवाः षडह
पृष्ठ्यः षडहः समासः स द्वितीयः स तृतीयः स चतुर्थो द्वौ त्रिवृतावनिष्केवौ ष २६२
डहो पृष्ठ्यः षडह आयुश्च गोश्च द्वे अहनी छंदोमदशाह श्चतुर्विं॰ शं प्रथमम

त्रि३

हते अष्टाविं॰शो विं॰शो द्वाविं॰शः षड्विं॰शं चत्वारिं॰शं चतुश्चत्वारिं॰शो ऽष्टाचत्वा
रिं॰शं चतुर्विं॰शं महाव्रतं चातिरात्रश्चांगिरसां पुरस्तात्स्तोमाः पुरस्तात्स्तोमा न
वा अंगिरसः स्वर्गं लोकमाक्रमंत यत्पुरस्तात्स्तोमान्युपयंति स्वर्गस्य लोकस्या
क्रांत्यां अन्नं वै स्तोमा अन्नमेव तन्मुखतो धीयते तस्मान्मुखसदन्नं धिनोति
पश्चावः स्तोमानि पशुष्वेव प्रतितिष्ठंति यदन्यच्छकाम्या॰ साकं दृष्टानि समान
माकं दोमदश्चातद्येषकं दोमदश्चाह्नकं दसां दोहः छर्पानि कंदा॰ स्युः पयंत्य
रमाः नपश्चाः शायेष वा देवयानः पंथाः देवयानं पंथानमानुवंति यत्तदुप
यंत्यथैतद्भूतमैथैनो आयणीयोदनीयावतिरात्रावायनेव प्राणेन प्रयंतितम

न्यत्यंति ॥२॥ अतिरात्रस्त्रिवृता मासं पंचदशेन मासं८ सप्तदशेन मासमेक
विं८शेन मासं त्रिणवेन मासं त्रयस्त्रिं८शेन मासं महाव्रतं त्रयस्त्रिं८शेन मा
सं त्रिणवेन मासमेकविं८शेन मासं८ सप्तदशेन मासं पंचदशेन मासं त्रिवृ
ता मासमतिरात्रं ऋतवो न प्रत्यतिष्ठं८स्त एतेन प्रत्यतिष्ठन्प्रतिष्ठाकामा उ
पयुः प्रत्येव तिष्ठंति षड्वा ऋतव ऋतुष्वेवैतेन प्रतितिष्ठंति यद्व्रतं मध्यत उपयं
ति मध्यत एवैनदन्नाद्यं धीयते तस्मान्मध्यसदन्नं धिनोति पद्विवा एतत्सत्राय २९८
णं यं कामं कामयंते तमनेनाभ्यश्नुवंतेय त्र यत्र हि पद्वती कामयते तत्तदभ्यश्नु
वंति त्रिवृता प्रयंति त्रिवृतायंति प्राणा वै त्रिवृत्स्तोमानां प्राणैरेव प्रयंति प्राणेषु

६१ च्यतितिष्ठं त्यैंतद्दूतितिवातवंतोरखं वउपेत्ताविष्ठुवतिवातवानुत्तिष्ठतिसमाप
यतितिष्ठतिस्तस्मात्तनीया॰ सावातवताभ्या॰ सोदार्त्रेयाः ॥३॥ मासंदीक्षिता
नवंतिनेमासिसोमंक्रीणंतिनेपौंद्वादशोपसदउपसद्भिश्चरित्वासोममु
पनह्यमासमभिषुत्वंजुह्वतिमासंदर्शपूर्णमासाभ्यांयजंतेमासंवैश्वदे
वेनमासंवरुणप्रघासैर्मासं॰ साकमेधैर्मासं॰ शुनासीर्येणचित्वामासं
पंचदशेनमासं॰ सप्तदशेनमासमेकविं॰ शेनमासंत्रिणवेनमासमष्टा
दशाच्चयास्त्रिं॰ शान्यतनिद्वादशशाहस्यदशाहानिमहाव्रतंचातिरात्रश्चा
ग्निहोत्रंदर्शपूर्णमासौचतुर्होताचातुर्मास्यानिपंचहोता

२९५

सौम्याध्वरः सप्तहा तेनैवाव सर्वांल्लयज्ञेन यजंते य एतदुपयंति सर्व एव भवं
ति सर्वंऊँङ्पायिन्नास रुके श्वमसेर्नद्रयंतिं याते तासोध्वर्युः सपोताय
उज्ञातास्नेष्टासाछावाकाग्रामे ग्रावरुणः स ब्रह्मा स प्रतिहर्त्ता यः व स्तोता
295 स ब्राह्मणाछंसी स ग्रावस्तुद्यः प्रतिप्रस्थाता सोग्नीत्स उन्नेता गृहपतिर्गृहप
तिः सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यः ॥ ४ ॥ संवत्सरं दीक्षिता भवंति संवत्सरमुपस
द्भिश्चरंति संवत्सरं प्रसुता भवंति यत्संवत्सरं दीक्षिता भवंति तप एव तेन
तप्यंते यत्संवत्सरमुपसद्भिश्चरंति पुनत एव तेन यत्संवत्सरं प्रसुता भ २९६
वंति देवलोकमेव तेनाभियंत्यैतेन वै तपश्चितो देवाः सर्वामृद्धिमार्ध्नुवं

२९५

सर्वामृद्धिमृध्नुवंति य एतदुपयंति ॥५॥ त्रयस्त्रिंशतः संवत्सराः त्रयः पंचद
शास्त्रयः सप्तदशास्त्रय एकविंशाः प्रजापतेर्द्वादशसंवत्सरमेतेन वै प्र
जापतिः सर्वस्य प्रसवमगच्छत्सर्वस्य प्रसवं गच्छंति य एतदुपयंति य त्र
यस्त्रिंशतः संवत्सरास्त्रिवंति तेजो ब्रह्मवर्चसं त्रिवृत्तेज एव ब्रह्मवर्चस
मवरुंधते य त्रयः पंचदशा ओजो वीर्यं पंचदश ओज एव वीर्यमवरुंधते य
त्रयः सप्तदशा अन्नं वै सप्तदशोऽन्नाद्यमेवावरुंधते य त्रय एकविंशाः
प्रतिष्ठा वा एकविंशोऽंतत एव यज्ञस्य प्रतितिष्ठंत्येतेन वै नैमिशीयास्स
र्वामृद्धिमार्ध्नुवंस्सर्वामृद्धिमृध्नुवंति य एतदुपयंति त त्र सप्तदशो न्य ए

२९५

वाध्यन्तस्युस्तत्त्वायुर्योनः प्रजायामध्यन्ते स॰ तत्सत्रा॰ समापयादितिन
दुतास्तमीपूर्णं नोब्राह्मणाः सत्रमासते॥ ॥ नवत्रिंच तः संवत्सरानवपं
चदशानवसप्तदशानवैकविं॰ शाः शालायनाः॰ षड्विंशास्संवत्सरमे
तन्नवै गौरीवितिः शाक्त्यस्तरसपुरोडाशायव्यावत्याः॰ सर्वामृद्धिमाप्नो २९६
त्सर्वामृद्धिमृध्नुवंति य॰ तदुपयंति॥ बृहतीवा॰ तत्सत्रायतनाः स्वाराज्यं दी
दसां बृहती ॥ स्वाराज्यमाप्नुवंति य॰ तदुपयंति॥ नदत्तशालायनानांदशावी
रमेषां दशावीराजायंते य॰ तदुपयंति॥ ॥ पंचविं॰ शति त्रिंवतः संवत्स ३००
राः पंचविं॰ शानिः पंचदशाः पंचविं॰ शानिः सप्तदशाः पंचविं॰ शानिरेक

२९५

वि॰ शाः साध्या ना॰ शतसंवत्सरं॰ साध्या वै नाम देवेभ्यो देवाः पूर्व आस॰ स॰

तस्य त्रायणमुपाय॰ स्तेनार्ध्नुवं॰ स्तम गवः सपुरुषाः सर्व एव सहस्रं स्वर्गं लो

कमायन्नेतं वा वते सहस्रं स्वर्गं लोकं यंति य॰ तदु पर्यंत्यांश्नु वीत॰ तस्य त्राय

ण॰ शतायुः पुरुषो यावदेवायुस्तदवरुंधते नह्यत्यायुषः॰ सत्रमस्ति नद्

भ्यन्तरा तोनीदतानि वकुलोन्यासन्या प्राचीन मुदिता सूर्यस्य यतः प

रं ३ रिज्जार इवा वै स्तूपाय दृष्टो न पुनर्यतीव तिज्योतिष्टोमस्यायनेन यंति ज्यो

तिरेव भवंत्ये कवि॰ शांततः॰ स्तोमानां भवंति प्रतिष्ठा वा एकवि॰ शांततद्

व्यपत्तस्य प्रति तिष्ठंति ॥८॥ अतिरात्रः सहस्रमतान्यतिरात्रो ग्नेः सहस्र

२८१

सार्वमेतेनवा अग्निः सर्वस्याप्त्य सर्वमगच्छत्सर्वस्याप्त्य सर्वंगच्छति य एतदुपयं
त्यग्निर्वै सर्वमाप्यः सर्वमेषामाप्तं भवति य एतदुप यंत्यथ यत्सहस्रसाव्यं
भवति सहस्रसाहस्रो वै परमा विराडेष मायामेव विराजि भवति तिष्ठंति॥ दूध३
२॥ सरस्वत्या विनशने दीक्षंते तेषां द्वादशादीक्षा द्वादशोपसदो यदह
रतिरात्रो भवति तदहर्वत्सान्नपाकुर्वंति सा स्थिते तिरात्रे सान्नाय्यं नयंं
ते सान्नाय्येनेष्ट्वा ध्रुवुः शम्याप्रास्यति स यत्र निपतति तज्ञार्हपत्यास् तर२
तः षड्त्रिंशतं प्रक्रमान्प्रक्रामति तदाहवनीयं शकीवत्सदः शकीवद्धविर्धा
नं वक्रीवदाग्नीध्रं मुखबलं तुषा यूपः प्रस्थ उपोत्तर एव वनोपरवान्तव ३०१

२८१

नंतिनेतमासूर्येमाणमामावास्यनयंतितषाँपौर्णमास्यांगोष्टोमस्तोमानव
त्स्कब्योबृहत्सामाँसः स्थितेगोष्टोमेपौर्णमासंनिर्वपंतेतेतमपद्दीयमा
णंपौर्णमासेनयंतितषाममावास्यायामायुष्टोमस्तोमानवत्स्कब्योर
थंतरसामाँमित्रावरुणयोरयनंमितेनवैमित्रावरुणाविमाँल्लोकानाञ
यनामहारात्रौवैमित्रावरुणावहर्मित्रोरात्रिर्वरुणोर्द्धमासौवैमित्राव
रुणायआपूर्यतेसमित्रोयोपद्दीयतेसवरुणःसएषमित्रावरुणयोरतः
सिंवतिंसरस्वत्यावेदेवाआदित्यमस्तभ्नुवंस्तानायछस्ताभ्यप्द्दीयतत
स्मात्साकुञ्जिमतीवतँबृहत्यास्तभ्नुवंस्तायछन्तस्माद्बृहतीछंदसांवी

२८८

र्यं वर्त्तमादित्यः हितयास्तमनु वन्प्रतीपं यंति न ह्यन्वीपमस्त्यैवै पूर्वेणापदस्मा
यंति तद्धि प्रत्यक्षाप्ययनिद्द षद्व्रत्ये वद्द षद्वत्या अ[illegible]यपोनद्वी यं वरूं निरूप्याथा
तियंति व तुश्च त्वारिंशद्दाश्वीनानि सरस्वत्या विनशनात्प्लक्षः प्रास्रवणस्ता
धौ वदितः स्वर्गो लोकः सरस्वती संमितेनाध्वना स्वर्गं लोकं यंत्येतेन वै नमीसा
[illegible] वैदेहा राजांजं सा स्वर्गं लोकमैदं जसा गामेति तदं जस्कीयानामंजस्त्वं
धं यत्वं सएतद ब्र न्नयमन्ये वै [illegible] १४३ उत्तरेण स्थूलामर्मः हृदस्तह्वास्यग्नौ
गावः सहस्रं संपेदुः शतं गा ऋषभम[illegible] ऊँति नायदा सहस्रं संपद्यंते था ३०२
ढानं यदा सर्वे ज्यानिं जीयंते थाढानं यदा गृहपतिर्म्रियतेथ्याढानं यदा
था ४

२८८

प्रदेशं घास्नवता मा गच्छेत्यथो ष्ठानेन सदेशं घास्नवता मा गच्छान्याग्नये कामायेष्टिं निर्वपं
ते तस्यामश्वां बभ्रुरूपी वधेनु केदत्वाकार पववं प्रतियमुनामवभ्रथमभ्य
वयंति ॥१०॥ अतिरात्रस्थि वृत्तंबदशमिंद्राग्न्यारयनं गो आयुषी इंडकृत्ती अ
तिरात्र एतेन वा इंद्राग्नी अत्यन्यारेवता अन्नवतामत्यन्याः प्रजा भवंति य एत
दुपयंतीन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठा ओजिष्ठा भवंति य एतदुपयंत्यथ यद्वि वृत्तं
ज्योर बद्दशमिंद्राग्न्यारयनं आयुषी इंडकृत्ती भवतो संव्याधायैः ॥११॥ अतिग
त्रो ज्या तिर्गौरायुस्त्र्यहो विश्वजिद भिजिता विंडकृत्ती अतिरात्र एतेन वा अ
र्यमैतं लोकमजयद्यमादृ रर्यं म्कः पंथा इत्येष वाव देवयानः पंथाः प्रदेवं

२९९

यानं पंथानमानुवंति य एतदुपयंति तस्मादेषारुणातमइवदिवउपदद्दशो
रुणातमइव हि पंथा अथ य ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहा विश्वजिदभिजिता विंद
299 अदीनवतो संवत्सराय ॥१२॥ संवत्सरं ब्राह्मणस्य गारदो त्संवत्सरं व्यसि
नेतं धवेरग्निमिंधीत संवत्सरे परीणह्यग्नीनादधीत संदहिणान तीरस्गौ ए ४
इ पद्व स्या आग्नेयेनाष्टाकपालेन शम्या परासीयादिउ ष्वरूमैमा वा॰
उंप्रास्यतां यतरानो पूर्वो भूमिं पर्येति स उपनीति भूमिमिंद्रः पर्यैत्कुरुक्षे ३०३
त्राः रूशमासाब्रवीदजेषं त्वेत्यहमवत्वामजैषमिति तौ द्वाब्रवीन्नो देवेष्व छे
तौ तेरदेवा अक्रवन्नेतावतीवाव प्रजापतेर्वेदियावत्कुरुक्षेत्रमिति तो नव

२९९

उयतांःसय आग्नेयेनाष्टाकपालेनदक्षिणानतीरेणाद्दृषद्वत्याःशम्यापरास्य
तिविह्वसात्वतियमुनामवभृथमभ्यवैतितद्देवमनुष्येभ्यस्तिरोभवति॥३॥
आग्नेयोष्टाकपालऐंद्रएकादशकपालोवैश्वदेवश्चरुरदीक्षितःकस्माज्जि
नंभवतिसुन्वतेयद्दीक्षितःकस्माद्दिनंभवतिसुन्वतेयामानुष्यृह्विस्तांतेनघ्नीत्य
थयत्रपस्तूपेतयादैवीतांतेनयदाग्नेयोष्टाकपालोभवत्यग्निमुखावैदेवता
मुखतएवतद्देवताःप्रीत्यथोप्रातःसवनमेवतेनाप्नोत्यथयदैंद्रएकाद
शकपालोभवत्यैंद्रंवैमाध्यंदिनःसवनंमाध्यंदिनमेवसवनंतेनाप्नोत्य
थयद्वैश्वदेवश्चरुर्भवतिवैश्वदेवंवैतृतीयसवनंतृतीयसवनमेवते

 ३००

नाप्नोत्येतेनैवैतुरादेवमुनिःसर्वामृद्धिमार्ध्नोत्सर्वामृद्धिमृध्नोतियएतदुपे
ति॥१४॥अतिरात्रावभितोग्निष्टोमामध्येसर्वेटद्वादशीसंवत्सराद्वादशो
विषुवांत्सर्पसामानिविषुवतिक्रियंतएतेनैवैसर्पाऽषुलोकेषुप्रत्यतिष्ठ
न्नेषुलोकेषुप्रतितिष्ठंतियएनदुपयंतिऽर्वैसोगृहपतिर्द्धृतराष्ट्रऐराव
तोब्रह्मापृथुश्रवादौरेश्रवसउद्गातासावश्याजगाध्वप्रस्तोतात्वप्रतिहर्त्ता
रोदत्तस्तापसाहोतानाशितिपृष्ठोमैत्रावरुणस्तक्षकोवैशालेयोब्राह्मणा
च्छंसीशिखानुशिखोनेष्टापोतारावरुणआटोच्छावाकस्तिमिर्दावे २०४
श्रुतोग्नीकौतस्तावध्वर्युअरिमेजयश्चजंन्मेजयश्चाबुंदोग्रावस्तुद वौ

ङ्गिरः सुब्रह्मण्यश्चक्रपिशंगावुन्नेतारौ बंउ ऋणंजावन्निगरापगरावेतेवै
सर्पा अपमृत्युमजयन्नपमृत्युं जयंति य एतदुपयंति तस्मात्ते हित्वा जीर्णां त्व
चमतिसर्पंत्यप हि ते मृत्युमजयंत्सर्पा वा आदित्या आदित्यानामिवैषां प्रका
शो भवति य एतदुपयंति ॥१५॥ गवामयनं प्रथमः संवत्सरोथादित्यानामयं
गिरसामेतेन वै गावः प्रजातिं भूमानमगच्छन्प्रजायंते बहवो भवंति य एत
दुपयंत्येतेन वा आदित्या एषु लोकेषु प्रत्यतिष्ठन्नेषु लोकेषु प्रतितिष्ठंति
य एतदुपयंत्येतेन वा अंगिरसः स्वर्गं लोकमायंत्स्वर्गं लोकं यंति य एतदु
पयंति पर आह्णारस्त्रसदस्युः पौरुकुत्सो वीतहव्यश्श्रायसः कक्षीवा

३०९

नौशिजस्यैतत्प्रजातिकामाः सत्त्रायणमुपायंस्ते सहस्रं सहस्रं पुत्रानन
पुष्यन्नेवं वा वे ते सहस्रं सहस्रं पुत्रान्पुष्यन्ति य एतदुपयन्ति ॥१६॥ अथातिरा
३०१ त्रः सहस्रसंवित्स्थितः संवत्सरा अतिरात्रः प्रजापतेः सहस्रसंवत्सरमेतेन वै प्रजाप
तिः सर्वस्य प्रसवमगच्छत्सर्वस्य प्रसवं गच्छन्ति य एतदुपयन्त्येतद्वै प्रजापतेर्जी
ब्र र्णो मृत्युरुपैत्तेन जरामपाहत तां जरां तेय एतदुपयन्ति तदेतत्प्रजापतेः सहस्र
संवत्सरमेतेन वै प्रजापतिः सर्वामृद्धिमार्ध्नोत्सर्वामृद्धिमृध्नुवन्ति य एतदुपयं ३०५
ति ॥१७॥ पंचपंचाशतस्त्रिवृतः संवत्सराः पंचपंचाशतः पंचदशाः पंचपंचाशत
सप्तदशाः पंचपंचाशतमेकविंशा विश्वसृजाः सहस्रसंवत्सरमेतेन वै ३०९

विश्वसृज इदं विश्वमसृजंत यद्विश्वमसृजंत तस्माद्विश्वसृजो विश्वमेनानन्
प्रजायते य एतदुपयंति तपो गृहपतिर्ब्रह्मालैं तापत्न्य मृतमुजाता ... ं प्रस्तो
ता न विश्वत्वनिहर्तं त्वष्टा वउपगाता र आग्नीं सहस्र्याः सत्यं होतर्न मे आवरु
णउ ओ ब्राह्मणाच्छंसी विषिष्वापवितिश्वने ष्टापोता रोयशाच्छावाकाग्निरग्ना
ग्नीध्र गायाव स्तुद्रूगुन्नेता वाक्सुब्रह्मण्यः प्राणोध्वर्यु रपानः प्रतिप्रस्था
तार्दिविशास्ता बलंधूवेगोप मा शाह विष्टध्य लाराचाविश्वावाहिमृत्युः शा
मितैतैर्दीक्षां नतदेश्लोको विश्वसृजः प्रथमे सत्रमासत सहस्रसमं प्रसुते
न यंतस्तेताह जहे तु वनस्य गोपा हिरएमयः शकुनो ब्रह्म नामेति ब्रह्म

श्री १   ३०२

॥३०२॥ ॥२६॥ स्याः सलोकतां सार्ष्टितां सायुज्यं गच्छंति य एतदृचयंति तदेतद्विश्व सृजां सह
स्रसंवत्सरमेतेन वै विश्वसृजः सर्वमिदं सृजंत सर्वमिदं सृजंति य एत ॥३०२॥
दुपयंति ॥२८॥ ॥इति चतुर्विंशः प्रपाठकः समाप्तः॥ ॥स्वस्ति श्री संवत् १७
शाके १६७५ नाभ्राषाढ कृष्ण चतुर्दश्यां तिथौ मंदवासरे लि॰ कार्यां आनन्द रा-
मेण गलपत्तु ना अनंतराम आत्माराम मांडराजीनी पोथी पत्र संपूर्णं
संवत्सर तिल के पोजवे मास त्रयोदशः ॥ आषि कंजथमे यस्यात कुवीरतम
॥२८॥ यमुवे ॥१८ विवारम हिनेहोय बारमें ...हेन अधिके यत्नो अधिक हो यंगो ॥२६॥

३०२